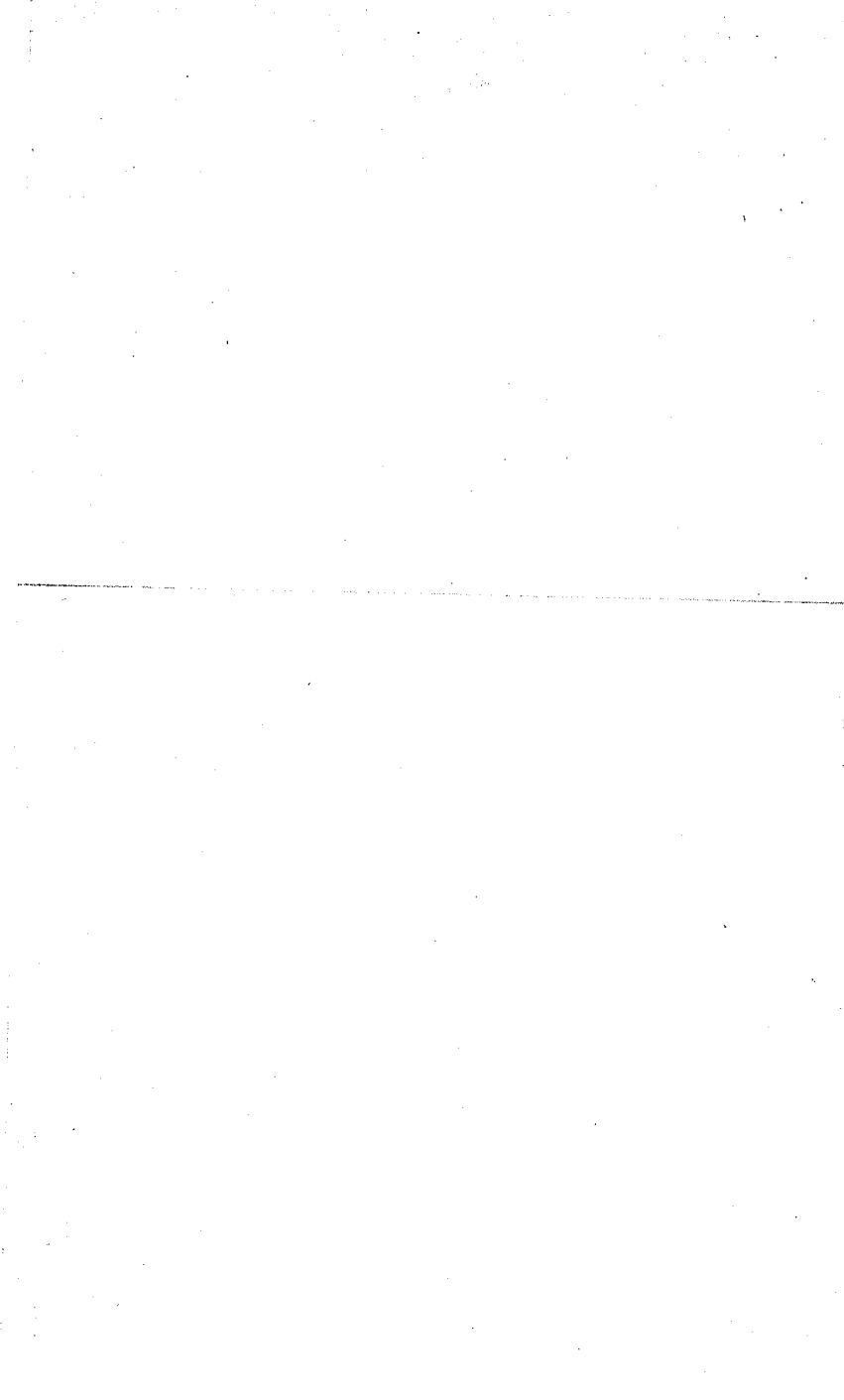

„Eu aş vrea să ştie toţi, că nu au existat eroi necunoscuţi ci oameni ce-şi aveau numele lor, înfăţişarea lor, aşteptările şi nădejtile lor, şi de aceea suferinţele celui mai neînsemnat dintre ei nu au fost mai mici ca suferinţele aceluia al cărui nume intră în istorie. Fie-vă aceşti oameni mereu aproape, ca prietenii, ca rudele, ca voi înşivă !

Au căzut generaţii întregi de eroi. Indrăgiţi măcar pe unul dintre ei, ca fii şi fiice, fiţi mândri de el, ca de un mare om, care a trăit pentru viitor.“

IULIUS FUCIK

PARTEA INTIIA

Regele a trădat, vechii șefi politici au trădat, garda de fier a tresăltat de bucurie și Transilvania a fost spintecată de Hitler, în înțelegere cu Mussolini, partea de miazănoapte revenind fasciștilor lui Horthy, Ungariei de-acum invadate de trupe hitleriste, partea de miazăzi fasciștilor lui Antonescu, României pe cale de ocupație, începută îndată după dictat. De fapt, cele două țări, România și Ungaria, ajunseseră la discreția lui Hitler. Ofițerii supuși regelui și clasei conducătoare au retras armatele ce murmurau mîhnite. S-au întristat din adînc și plini de revoltă comuniștii, iar cu ei poporul, a ridicat glas împotriva — ca o prevestire a viitoarelor lupte și a neîmpăcării cu nedreptatea — și veneau masele, veneau, muncitori, țărani, cărturari, cu inima zdrobită, dar cu nădejdea vie. Ele hotărîseră odată, mai de mult, în anul 1918, cum și ce să fie cu Ardealul. Această hotărîre istorică o călcau în picioare Hitler și Mussolini, creind fascismului o nouă și vastă zonă de acțiune răz-

boinică spre miazăzi către Balcani și spre răsărit către țara popoarelor sovietice. De ce n-au întrebat masele ? Pentru că știau, prea bine știau, că ei calcă în picioare dreptul maselor. Și masele veneau, veneau, muncitori, țărani, cărturari, cu sufletul cernit, răscolit, dar cu nădejdea vie și cu ura aprinsă împotriva nedreptății.

Cîtă frunză-n codru, cîtă iarbă-n cîmp erau, și veneau ca o apă mare, gata-gata să se reverse din matcă peste țarmuri. Se răscoliseră din fabrici, din ateliere, din birouri, din case, de pe ogoare. Sosiseră în inima orașului din cartierele mărginașe, din satele vecine — Feleac, Silicea, Someșeni, Florești — și încă mai răsăreau, cînd dintr-o uliță, cînd din alta, pîlcuri-pîlcuri. Lăsaseră lucrul, oprișeră mașinile, aruncaseră sculele, puseseră deoparte uneltele și ca la poruncă se strînseseră toți împreună, tumultuoși, revoltați, în stare de orice. Cine-i stîrnise ? Ce forță-i adunase și-i puse în mișcare, atît de mulți, atît de înverșunați ?

Se frămîntaseră întîi, în ajun, pe întuneric, zbătîndu-se pe loc învîrtejiți, ca o pădure în care începe să izbească din aripi furtuna. Aflase cineva, apoi altcineva și altcineva, de la radio, seara tîrziu, știrea cu „dreptatea solomonică“ făcută la Viena de Hitler și Mussolini. Ardealul urma să fie spintecat ! Regele trădase, guvernul trădase, domnii toți trădaseră. Știrea era de neîndurat. Primul care a aflat-o s-a dus s-o împărtășească vecinului, al doilea la fel, al treilea la fel ; vecinii s-au strîns — bărbați, femei, copii ; au ieșit în stradă și s-au întîlnit cu alții ; au început să vorbească

tare, repetînd „Ați auzit ?“ „Ne-au vîndut !“ „Vine Horthy !“ „Vin cătanele lui Hitler !“ „Vine sfîrșitul !“ „Mama lor de trădători !“

Seara era frumoasă, o seară plăcută de sfîrșit de vară, de început de toamnă, dar farmecul ei nu bucura pe nimeni. Porniseră toți, fără să-și dea seama de ce, către centrul orașului. „Acolo trebuie să se știe mai mult, mai bine. Acolo poate se dezmințe știrea blestemată. Poate că nu-i ade-vărat !“ Așa gîndeau în sinea lor și s-au adunat, nechemați, în Piața Unirii, unde Matei Corvinul stă nemișcat pe armăsarul său de bronz, iar în fața lui, Remus și Romulus sug la lupoaica de bronz. Catedrala gotică se înălța trufașă, întune-cată, rece. Seara era frumoasă, dar farmecul ei nu bucura pe nimeni.

Pe trotuarele din jurul pieții pătrate, slab lu-minată, se adunaseră curioșii și se uitau la mul-țimea îngrămădită în piață și în grădina catedra-lei, pînă pe trotuarele reunite în pătrat, umplînd drumul și tăind circulația.

Masa de oameni fierbea. Glasurile clocoteau. Cineva, în lumina risipită a becurilor electrice, a început să vorbească. Nu se auzea ce spunea. Striga. Lumea cerea tăcere, ca să-l asculte pe vor-bitor. „Să nu dăm Ardealul !“ striga el. „Nu-l dăm !“ îi răspundea un vifor de voci. A urmat un alt vorbitor, a venit altul și altul, iar freamătul mulțimii creștea, ridicîndu-se în sus și răzbătînd pînă departe, trezind ecouri în zidurile vechi ale orașului, lovindu-se de dealurile dimprejur.

Un vorbitor flutură o hîrtie în slaba lumină a felinarelor de noapte. Se lăasă deodată o tăcere mare. Parcă nu mai era nici o suflare în piață. Totul încremenise ca într-o cetate veche, moartă de veacuri. În această liniște neașteptată, răsună puternic, răspicat, ca o comandă militară vocea vorbitorului, care citea :

„Frați ardeleni !

Răscrucea istorică la care se găsește astăzi neamul și țara noastră cere să știm, mai mult ca ori-cînd, ce vrem.“

Prin mulțime porni un freamăt care creșu cînd vorbitorul spuse apoi înflăcărat :

„Întrebați pe Horia și pe Avram Iancu, întrebați mîile de mucenici și de eroi care au frămîntat cu sîngele lor fierbinte acest pămînt, întrebați masele de țărani și lucrători, care cu sudoarea frunții lor ne dau pînea de toate zilele, întrebați generațiile viitoare, întrebați munții și văile, și toate au să urle cu glas de tunet, care va zgudui temeliele cerului : NU ! Ardealul nu se dă !“

Din mulțime răsună ca un ecou puternic : „Nu ! Ardealul nu se dă !“ Vocea vorbitorului se înteeți, vibrînd de indignare :

„Noi nu tratăm că vindem ori nu vindem trupul țării.

Cine tratează trădează !“

Și, ca un avertisment, se auziră cuvintele rostite tăios :

„Celor ce ne amenință cu dezastre, ținem să le declarăm fățiș, că nu numai destinul poporului nostru e în mâna noastră, ci și al acelor care rîvnesc la avutul țării noastre sau ajută pe aceia care-l rîvnesc.“

Ca un legămînt al tuturor vuiră prin văzduh cuvintele de încheiere :

„Stăm gata de luptă !“

Mulțimea izbucni în strigăte nesfîrșite : „La luptă ! la luptă !“ Cineva intonă „Pe-al nostru steag !“ Cîntecul prinse să răsunе din piepturile tuturor ca ecourile într-o pădure adîncă. În întunericul nopții, melodia gravă, lentă, de mers apăsător și suitor al unor mase nesfîrșite de oameni, creșu, se amplifică, lărgindu-se, cuprinzînd țăriile și acoperind pămîntul. Oamenii stăteau sub puterea înălțătoare a cîntecului vîind ca țaria înaltă a cerului în furtună.

Cînd izbucniră din piepturi către înălțimi ultimele versuri, ca niște vulturi bătînd din aripi, cineva strigă cît îl ținea glasul :

„Mîine, la ora 8 dimineața, toată lumea se adună în acest loc ! Acum să plecăm la casele noastre.“

Mulțimea se supuse și începu să se risipească. Pătrunsese în ea o disciplină căreia i se subordona fiecare, fără să-și dea bine seama de ce, dar simțea că așa trebuie. În această supunere se ascundea nădejdea că poate nu e totul pierdut, dorința

ca lucrurile să iasă altfel, dar și hotărîrea de a se împotrivi fatalității. Oamenii comentau manifestul ce-l ascultaseră, căci era vădit un manifest. Pe vorbitor nu-l cunoșteau. Dar ce importanță mai avea numele lui, dacă ceea ce a spus a mers la inimile oamenilor? „Știe el ce zice! N-a spus-o el așa de la sine. L-a pus pe el cineva să vorbească.“ Cam așa se gîndeau și cam așa vorbeau între ei cei mai mulți.

Doi inși, unul înalt și negru, îmbrăcat într-un costum alb și cu o mustață ca a lui Hitler, altul de statură mijlocie, ras, cu ochii încălecați de două sprîncene groase și îmbinate deasupra nasului gros, stăteau sub felinarul din colț, de la librăria Cioflec. Cel cu sprîncenele groase purta un costum cenușiu și fuma o țigară. Era un om mai aproape de cincizeci decît de patruzeci de ani. Celălalt era mai tînăr, să fi avut vre-o douăzeci și opt, treizeci de ani. Purta niște plete stufoase, prin care-și trecea din cînd în cînd mîna. Priviseră de departe la manifestație, comentînd tot timpul și rîzînd batjocoritor.

— I-ai auzit? zise cel mai tînăr, răsfirîndu-și coama învîlvorată cu degetele.

— Cunosce manifestul acesta mai de mult. A fost cineva cu el la mine să-l semnez, acum o lună.

— Da? Tare-aș fi curios să știu cine. Miroase a comunism de la o poștă. Nici o vorbă despre Dumnezeu, despre cruce. Numai amenințări, numai așîtare la război împotriva Germaniei. Bandiții! Nu cumva le-ai dat semnătura ta?

— Da ce? Am căpiat?

— Și ce le-ai răspuns ?

— Ce să le răspund ? Că România trebuie să plătească pentru politica ei de duplicitate, când cu Londra, când cu Berlinul. Hitler nu mai are încredere în regele Carol II și în jidoavca Lupeasca ! Le-am mai spus că avem nevoie de o sută de ani de stăpînire germană, ca să devenim un popor european.

— Îmi închipui cum au sărit în sus ! Cine a venit la tine cu ațîțarea asta ticăloasă la război ?

— Atanasie Mustea cu încă doi inși — cu Filip Rupelanțu și Florea Giurgiu.

— Aha ! Tovarășii... De data asta le vom rupe noi beregata !

Doi inși trecură pe lîngă felinar, discutînd.

— Nu se poate, domnule ! Dacă nu cedăm, dacă armata noastră se opune, Uniunea Sovietică are să ne sară în ajutor.

— Nu mai cred în nimic.

— Ești absurd. Vino mîine la demonstrație. Ies muncitorii din fabrici. Ies și muncitorii maghiari, auzi ? Ai să vezi forța adevărată a țării ! Un popor nu poate fi înfrînt. Nici ungurii din Ardeal nu-l vor pe Horthy...

— La demonstrație vin, dar tot nu cred că se mai poate salva ceva. *Finis Poloniae !*

Cei doi trecători cotiră la stînga, spre Universitate, pierzîndu-se în întuneric.

— Tîmpiții ! zise cel cu mustață ca a lui Hitler.

— Ai dreptate. Dar ai auzit ? Comuniștii scot mîine muncitorii în stradă. Se prea poate ca și ungurii să iasă cu românii, după cum ai auzit.

— Proletarii ! se strîmbă cel tînăr.

— Proletari, proletari, dar deocamdată la ei cuvîntul comuniștilor are greutate.

— Deocamdată. Mîine, cînd venim la putere, vom intra noi în fabrici și muncitorii se vor da cu noi. Facem mișcarea muncitorească legionară, dar fără unguri ! Numai romînași de-ai noștri, încălțați cu opinci din piele de jidan. He ! he ! he !

— De ce spui : „numai romînași“ ! Dar germanii ?

— Asta-i cu totul altceva. Se înțelege că germanii trebuie să fie peste tot în frunte. De la ei trebuie să învățăm. Șvabii și sașii sînt mai civilizați ca noi. Trebuie să se termine odată cu „*walla-chische Wirtschaft* !“

— De cînd spun eu că ne trebuie o sută de ani de stăpînire germană !

— Așa, așa ! Bine zici. De acum a sosit ceasul nostru. Hai, fă cinste. Să bem pentru victoria noastră. Ah ! ce-am să-i golesc marmelada din țeastă lui Mustea !

Cei doi o luară peste piață la dreapta unde, pe trotuarul opus, se găsea restaurantul „Czell“, al cărui proprietar era neamț.

Aceasta s-a petrecut în seara de 29 august 1940.

A doua zi, din zori, oamenii începură să se îndrepte spre Piața Unirii, grupuri-grupuri, împînzind-o din toate părțile. Unii au început să scandeze :

„Duce, Duce

Ia-ți cățeaua cît mai iute !“

Se știa că lupoaica din piață fusese dăruită orașului de Mussolini. Alții strigau :

„Hitlere, neamțule,
Au să-ți zboare zdrențele !
Stai așa, nu te băga,
C-o fi vai de pielea ta !“

La ora 8 nu aveai unde să mai arunci un ac de atîta prăpăd de omenire. Cîtă frunză-n codru, cîtă iarbă-n cîmp erau. Prin mulțime alergau, cîțiva inși, care se ocupau de încolonare și de ordine. O parte din masă fu pusă în mișcare și se îndreptă cîntînd către gară. Cineva spusese că vine Iuliu Maniu cu trenul și lumea s-a dus să-l aștepte.

L-au așteptat un ceas, l-au așteptat două, a trecut trenul și cel așteptat n-a sosit. „Vine cu un tren special !“ spuneau unii. Au mai așteptat un ceas în zădar. „Nu mai vine ! S-a dat cu vînzătorii de țară !“ se auzea printre oameni. „Hai și noi la Comandamentul Militar !“ a zis cineva și vorba a trecut ca pîrjolul prin inimile oamenilor. „Hai la Comandamentul Militar ! Trăiască armata romîna !“ Și masa greoaie s-a întors pe același drum, cu o nouă nădejde, și a pornit, pe Calea Morților, spre Comandamentul Militar, care se găsea în clădirea liceului de fete din parc, lîngă Someș. Acolo erau de-acum adunați cei ce nu plecaseră la gară, grosul. Vorbitorii le explicaseră că trebuie să ceară Comandamentului Armatei, generalului Ioanițiu, să nu retragă trupele de pe frontieră, să reziste cu arma în mîna și să considere nul și neavenit dictatul de la Viena.

Ovațiile la adresa armatei nu se mai terminau. Masa de oameni era convinsă că nu se poate să nu fie ascultată. „Dați-ne arme!“ striga mulțimea. „Arme! Arme!“ răsuna din mii de guri.

— Ce zici de așa forță? se adresă unul voinic la trup și colțuros la față către tovarășul său, un militar cu gradul de caporal, bine făcut și el, dar cu un nas cîrn între doi ochi negri și lucioși ca de smoală.

— Ce să zic? E și firesc!

Primul era Vasile Ozun, căutat de ani de zile de Siguranță, celălalt Atanasie Mustea, în militărie caporal t.r., concentrat la Armata I-a, iar în civil, asistent la un institut de biologie. El era acela de care vorbiseră în ajun cei doi legionari, în colț la librăria Cioflec.

— Totuși, zise Mustea, nu înțeleg de ce a venit la mine aseară, după manifestație, Vlad Nicoară să-mi comunice din partea lui Verebeș că noi nu trebuie să participăm azi la manifestație, că trebuie să oprim totul!

— Ce neghiobie! Cine ar mai putea opri această forță năvalnică? Nici eu nu prea știu ce s-a întâmplat, că n-am putut participa la ședința comitetului. Mă tem să nu fie vreun amestec local a cîtorva elemente șovine. Mi s-a spus că a fost numai părerea lui Verebeș. L-am dezaprobat.

— El a susținut deci că nu trebuie să trezim sentimentele naționaliste ale romînilor, fiindcă astfel întărim șovinismul maghiar. Pînă la urmă, romîinii care vor rămîne aici au să plătească, zicea.

— Parcă altfel nu vor plăti ! Au să plătească și românii și ungurii — cei ce muncesc, bineînțeles !

— Cred că nu ești de acord nici cu cealaltă formulă a lui Verebeș, că noi nu trebuie să cerem armatei să reziste, căci prin aceasta am sprijini politica imperialistă a lui Carol II.

— Mare prostie ! Oare s-a opus regele dictatului de la Viena ? Regele a trădat. Dacă armata ar încerca să reziste fără voia lui, el ar tuli-o primul din țară.

— Atunci ?

— Spunu-ți că nu știu. Verebeș cu de la sine putere, a făcut pe deșteptul. Am să aflu precis ce a fost și apoi ne răfuim noi !

— Când să te mai răfuiesti ? Că doară plecăm.

— Eu încă nu plec. Rămân cu Petre Gabor, care se repede pînă la Brașov și se întoarce. Vrem să vedem cum se organizează Partidul după instalarea hortiștilor.

— Va să zică, frate Vasile, într-un fel și tu recunoști că această manifestație, cît o fi ea de măreață, este inutilă.

— Cum poți vorbi așa ? E o demonstrație de forță impresionantă. Clasa noastră a ieșit la soare ! Cei mai mulți sînt muncitori, și romîni și maghiari. Asta-i o biruință mare !

— Dar ce vor zice ei mîine, cînd vor vedea că totul a fost în zadar ?

— Nu vor uita că au fost împreună. Iar cînd vor fi persecutați, vor strînge rîndurile. Și nu vor uita cine i-a organizat, cine le-a dovedit că-s tari.

— Adică noi !

— Da. Partidul. Ei știu, de altminteri, aceasta. Că doară nu-i prima lor desfășurare de forțe. Uite la ei ce mândri sînt! Bine ar fi fost să putem mai mult, să punem în mișcare armata. Dar asta încă nu se poate... Regele, ofițerimea în majoritatea ei, au trădat. Dar vine timpul nostru!

Lui Vasile îi sclipeau ochii de bucurie. Avea niște ochi albaștri mici, cu lumini jucăușe.

Cei doi prieteni se opriseră lângă Teatrul Maghiar pe cînd vorbeau. Apoi se despărțiră și se amestecară în mulțime, ca să îndemne la ordine și să strige ei înșiși alături de ceilalți: „Jos dictatul de la Viena!”

De la Comandamentul Armatei nu ieși nimeni să vorbească poporului. Consemnul era să lase masa să-și descarce sentimentele și să obosească; între timp, armata se va pregăti de retragere, iar în oraș va interveni numai în caz de dezordine. În prima zi, tulburări nu s-au produs, dar a doua zi elementele naționaliste, romîni și unguri, au început să se încaiere, în timp ce entuziasmul se destrăma, risipindu-se ca un fum. Dacă pentru Vasile Ozun și pentru comuniști în general, demonstrația a fost o dovadă a forței oamenilor muncii și a unui patriotism popular pe care se puteau bizui în viitor, pentru autorități ea n-a fost decît o supapă prin care s-a scurs aburul, sub prea mare presiune, al mîhnirii și revoltei unor mase înșelate de clasele dominante de pînă ieri, de burghezia romînă și de rege, locul cărora aveau să-l ia Horthy cu grofii și capitaliștii maghiari, spriji-

niți de haitele lor de fasciști. Armata română părăsise frontiera și se retrăgea, iar pozițiile le ocupau trupele hortiste.

Orașul Cluj era întors pe dos. Convoaie de mașini, de camioane, de autobuze, de căruțe — militare și civile — încărcate cu oameni, cu mobile, cu mărfuri, urcau dealul Feleacului, îndreptându-se spre Turda. Granița nouă trebuia să fie chiar în vârful Feleacului. Cîte un călător din deprimantul exod se oprea pe culme și privea în vale, la orașul risipit pe malul Someșului. Ștergea o lacrimă și pleca mai departe, dînd amărît din cap.

Mustea rămăsese să plece cu ultimul eșalon, înainte de a se închide granița cea nouă, ce tăia inima Ardealului. Îi părea rău că nu-l mai putuse întîlni pe Ozun și era mînios din pricina unei ciocniri cu un trădător pe care pînă atunci îl crezuseră cu toții comunist. Se tot gîndea dacă n-ar fi fost mai bine să-l fi omorît. „Soarele lui de trădător!” murmura printre dinți Mustea, curățîndu-și cu grijă pușca și uitîndu-se prin țeava ei, înainte de a se urca în autobuz.

Autobuzul în care se găsea el încheia eșalonul. Mustea îl convinse pe șofer să preteze o pană de motor pentru ca să oprească o clipă în vârful Feleacului. Era o zi frumoasă de început de septembrie, o toamnă aurie și caldă. Dar cine mai avea vreme să se bucure de ea? Oamenii erau încrunțați și preocupați. Pe toți, chiar și pe cei care fuseseră doar sub arme acolo, îi legau diferite

amintiri de Cluj. Mustea lăsa acolo cei mai buni ani din tinerețea lui, studenția, primele iubiri, primul contact cu mișcarea muncitorească. Acolo ajunsese membru de partid, acolo citise întâia oară pe Lenin. Acum urma să ocupe acele locuri dușmanul, crucile cu săgeți, bandele sîngeroase ale lui Horthy, amiralul pe cal alb, șeful contrarevoluției, care înăbușise în sînge revoluția proletară din Ungaria anilor 1918—1919. Dar parcă unde se ducea Mustea nu era tot dușmanul? Regele fugise, fasciștii cu Antonescu în frunte luaseră puterea.

Exact în vîrfurile Feleacului, se produse o pană la motorul autobuzului în care se găsea Mustea. Coborî. Drumul în serpentină, pînă jos în oraș, era pustiu. Nu mai urca nimeni dealul. „Sîntem ultimii“, își zise Mustea. Dar în curînd apărură camioane militare, iar pe cîmp, împrăștiați în trăgători, înaintau trupele hortiste. Grănicerii ocupaseră noua linie a frontierei și așteptau cu armele în poziție de tragere. Mustea simți că-i bate inima mai tare.

— Împingeți autobuzul dincoace de frontieră! strigă un locotenent de grăniceri în uniformă de campanie, așteptînd să se apropie grănicerii maghiari. Altfel vă mai fac și prizonieri!

Soldații puseră umărul și urniră mașina, nu fără greutate, tocmai cînd șoferul reușise să repare stricăciunea.

Grănicerii romîni erau culcați la pămînt, cu puștile gata de tragere. Mitraliorii stăteau încor-

dați la mitralierele lor. Ungurii înaintau siguri de ei, ținând armele întinse. Dar la punctele indicate se opriră brusc. Românii se ridicară în picioare. Ofițerii se salutară de la distanță, cu răceală. Pe unde altădată puteai trece neîntrebat de nimeni, acum se plimbau grăniceri cu arma, de o parte și de alta a frontierei.

— Lasă că venim noi îndărăt ! Populația ungu-rească și românească ne va primi atunci cu flori ! zise Mustea urcînd în autobuz.

Nu-i răspunse nimeni. Soldații priveau în jos. Erau o armată înfrîntă, fără să fi tras un cartuș. Regele fugise, Antonescu preluase puterea, legio-narii își ascuțeau cuțitele.

„Lasă, că vedeți voi. Venim noi înapoi. Recu- cerim noi Clujul. Dar nu venim singuri, ci cu Ar- mata Roșie !” așa își zicea Mustea în sine sa, căci gîndul acesta n-ar fi avut cui să-l împărtășească în autobuzul înțesat cu soldați mîhniți de o în- frîngere nemeritată.

Șezînd lîngă șofer, Mustea, proptit în pușcă, căuta să reconstituie în minte imaginea Clujului. Apoi se uită la celelalte două puști, pe care le luase de la niște soldați ce rămăseseră în Ardea- lul ocupat. „Poate că or să-mi prindă bine”, se gîndea el, în timp ce mașina lăsa în urmă primele case de la marginea Turdei. Soarele era în amiază. O rîndunică se izbi de parbrizul autobuzului. „S-a isprăvit cu ea”, își zise Mustea, dar rîndunica izbuti să-și ia zborul și, filfiînd amețită prin aer, se pierdu din nou în lumină și azur.

Petre Gabor, muncitor de la Dermata, devenit însă activist al partidului comunist, plecase din Cluj încă din clipa cînd o parte din mulțime o luase către gară, amăgită că „vine Iuliu Maniu“, cum pretinsese avocatul Hîrtopan, bătrîna vulpe național-țărănistă, care trebuia să rămînă conducătorul partidului manist în Ardealul cedat. Fusesse o manevră menită să stîrnească sentimente șovine în mulțimea frămîntată. În momentul cînd vechea democrație burgheză era pe dric, „președintele“ încheie o alianță cu garda de fier, după ce timp de zece ani oscilase cînd la stînga, cînd la dreapta, amenințînd, cînd de la putere, cînd din opoziție, cu o așa-zisă răscoală a maselor, în care, desigur, el nu crezuse niciodată. Ciudat era numai cum sub înfățișarea lui țeapănă, „președintele“ reușea să ascundă atîta perfidă elasticitate, încît trecea îndeobște drept un „om dintr-o bucată“. E adevărat că oscilațiile, manevrele lui contradictorii, aveau totuși o trăsătură constantă și anume : era gata să se înțeleagă cu oricine, fie și cu dracul, dar mi-te cu Hitler, împotriva Uniunii Sovietice. Doar că Hitler nu se grăbea să trateze cu Maniu și continua să-l ignore, bizuindu-se deocamdată pe bărdașii lui Horia Sima, după ce răbdase să-i facă curte regele Carol II ; unde mai pui că îl avea în mîină și pe generalul Antonescu, care i se vînduse trup și suflet.

De la gară, mulțimea s-a întors nemulțumită, dar fără să-și fi pierdut avîntul și nădejdea.

Hîrtopan, rotund ca un cartof și cu o chelie lucioasă ca posteriorul unui pavian, explica oamenilor din jurul său, dîndu-și ochii turburi peste cap, că „hoțomanii“ regelui îl arestaseră pe „președinte“, ca să-l împiedice să se pună în fruntea mișcării de protest. Dar nimeni nu-l asculta. De altfel, nici Hîrtopan nu avea chef să iasă în frunte, ci se furișa cînd într-o parte, cînd în alta, printre oameni.

Petre a luat primul tren către Brașov. Cînd ajunse, văzu că și acolo începuse de-acum fierberea. Partidul comunist și aici acționase. Muncitorimea de la I.A.R., de la Scherg și de la toate celelalte fabrici, ieșise în păr pe străzi, organizată și însuflețită. Se simțea mîna comuniștilor, era o manifestație cum nu mai cunoscuse niciodată vechea cetate de la trecătoarea Carpaților. Negustorii sași au închis repede prăvăliile și s-au retras în cotloanele lor, după uși zăvorîte. Firește că și aici era primejdia ieșirilor șovine și Petre, cunoscînd situația încă de la Cluj și venind anume pentru a împiedeca răul, a luat numaidecît legătura cu conducerea de partid a Țării Bîrsei.

În ziua următoare, lucrurile s-au limpezit și s-au accentuat în sensul instrucțiunilor partidului, iar caracterul antifascist al manifestației izbea ca un pumn în ochi autoritățile năucite. A fost alarmată capitala, dar cine să răspundă? Legionarii lui Horia Sima au prins momentul și au pornit spre Brașov un val de bande huliganice adunate în

pripă de pe Valea Prahovei. Camioane-camioane veneau ziua-noaptea și grupuri-grupuri se amestecau cu masa muncitorească. Lozincile muncitorilor: „Dați-ne arme!“ „Jos cu cei ce au semnat dictatul de la Viena!“ „Jos macaronarul!“, „Jos zugravul!“ legionarii se căzneau să le acopere cu strigătele: „Trăiască Hitler și Mussolini!“ „Trăiască Horia Sima și Ion Antonescu!“ S-a ajuns la ciocniri, la încăierări, la arestări reciproce.

Petre, cu câțiva uteciști după el, umbla să încurajeze grupurile de muncitori, dar legionarii soseau într-una cu camioanele și se aruncau în luptă cu ciomege acolo unde, după intensitatea lozincilor, li se părea că-s nucleeele comuniștilor. Răgușit pînă la a nu-și mai auzi propriul glas, cu o tăietură de briceag pe frunte — din fericire nu prea adîncă, deoarece un utecist îi răsucise cuțitarului brațul din umăr de trosnise ca o creangă uscată — Petre s-a retras lîngă zidul vechi al orașului, la poalele Tîmpei. Valul bandelor legionare creștea, rezistența devenea imposibilă. Proiectilele de cărămizi, lemne și pietroaie zburau dintr-o parte în alta, vîjîind prin văzduh. Dar pe-nserate, grupurile de muncitori s-au retras în mod organizat în pădure, la îndemnul lui Petre.

Raportul de forțe se schimbase. Lupta de la Brașov arăta că se înclină cumpăna dreptății și că peste țară se lasă împărăția întunericului. Regele fugise, Antonescu îi luase locul cu Mihai, a doua oară rege-marionetă. Emblema legionarilor, grațiile de fier încrucișate se desenau pe toți pereții, pe toate ușile, simbol al teroarei dezlănțuite. Că-

mașa verde, pistolul, barda, operau fățiș, sub înalta protecție a svasticei hitleriste și a fasciei mussoliniene.

Demonstrația de la Brașov, însă, forța muncitorimii în retragere dar neînvingă mai dovedeau ceva, anume că poporul spusese: NU! în fața silniciei fasciste și că avea rezerve de luptă; mai mult, avea și cine să-l conducă într-o zi la victorie.

3

La Sibiu, în restaurantul „Bufnița” era o singură masă ce putea fi socotită „*Stammtisch*”, cum s-ar zice pe nemțește, și asta numai din toamna anului 1940. Era disputată pe tăcute, dacă se poate spune astfel, de câțiva intelectuali români, refugiați împreună cu Universitatea din Cluj după dictatul de la Viena, și de către un grup de ofițeri germani, veniți cu armata ce a năpădit România odată cu preluarea puterii de către legionari, în frunte cu generalul Antonescu, poreclit „cînele roșu”. La această masă, așezată în colțul a doi pereți căptușiți pînă la jumătate cu blană de stejar și înconjurată de două părți cu bănci din același lemn, aderente pereților, iar de celelalte două părți cu scaune ușoare, puteau să șadă 10—12 persoane. Primii ocupanți, românii sau nemții, după caz, rămîneau stăpîni pe masă toată seara, stîrnind bombănelile grupului ad-

vers, înghesuit la masa vecină, mai mică, mai puțin confortabilă și situată în dreptul unei ferestre. Un român mărunțel și negru, doctor în filozofie de la München, elev al esteticianului Geiger, cum îi plăcea să se laude, a îndrăznit într-o seară să atragă atenția ofițerilor că masa aparține românilor, care veniseră primii la Sibiu. „Și, la urma urmei — a adăugat, nu fără obrăznicie în ton — sîntem în România.“ Un ofițer neamț, spătos și blond, cu fața roșie și grasă, plesnind de sănătate, s-a întors către el, l-a împoșcat de sus pînă jos cu o ploaie de alice albastre țîsnite din ochii împăroșați de gene roșcate, zicînd :

— *Mensch, du lügst! Hier ist überall Deutschland.* (Minți, mă omule! Aici peste tot e Germania).

Doctorul de la München, pe nume Radu Hur-lup, s-a retras, spunînd tare: „*Das werden wir noch sehen!*“ (Asta rămîne de văzut.) și s-a așezat la masă cu ceilalți romîni, care pentru a-i zădări pe nemți au început să vorbească între ei franțuzește. Nemții s-au pornit să-i maimuțarească folosind diferite expresii franțuzești. Erau ofițeri dintr-o unitate adusă din Franța înfrîntă. Incidentul n-a avut urmări. A doua seară însă, cînd romîni grăbiți s-au instalat primii la masa cu pricina, proprietarul restaurantului a venit să le explice că este rezervată pentru domnii ofițeri germani. Dar cînd a fost huiduit de romîni, sasul burduhănos a socotit că este mai cuminte să nu stăruie, iar nemții, venind mai tîrziu, s-au resem-

nat și s-au așezat la masa învecinată, simulînd indiferență față de grupul zgomotos al romînilor.

A treia seară de la micul incident, nu s-au mai prezentat la masă nici nemții, nici romîni, din cine știe ce motive, primii fiind poate invitați în vreo familie săsească, iar ceilalți preferînd, probabil, pivnița liniștită de pe o stradă din apropierea zidului orașului, unde se servea numai vin, iar mîncarea — de obicei cîrnați și șuncă — și-o aducea fiecare cu el din oraș. Sala restaurantului era aproape goală. Numai la o masă ședea o săsoaică frumoasă cu un tînăr ofițer în uniformă de tanchist, care, înfulecînd la prăjituri cu frișcă, povestea cu gura plină, cum în Franța trecuseră cu tancurile peste soldații francezi, și arăta cu mîna cît erau de mari mormanele de cadavre și de oameni vii pe care le striveau. Săsoaica, o apariție de fiecare seară la aceeași masă, însă mereu cu alt ofițer, sorbea din ochi pe tanchist, băiat chipeș de altfel.

Chelnerul se plimba cu mîinile la spate și aștepta clienți.

Într-un tîrziu, se iviră trei romîni, membri ai grupului de la masa din colț, la care se și așezară numaidecît, răspunzînd mecanic la salutul chelnerului și continuînd o conversație începută dinainte. Discutau încet. De fapt, unul vorbea, ceilalți doi ascultau. Vorbitorul avea o față palidă, o frunte bombată, un nas mic și cîrn și o gură cu buze cărnose, care chiar cînd vorbea, schița un zîmbet. Ochii mici și de un negru strălucitor, se plimbau de pe fața unuia pe a celuilalt din cei

doi ascultători. Era Mustea, îmbrăcat civil, căci se desconcentrase.

Ceilalți aveau expresii și, pe cât se pare, atitudini cu totul diferite față de cele ce se discutau. Unul, blond, cu părul ondulat, cu o frunte îngustă, de sub care sclipeau doi ochi de un albastru închis, despărțiți de linia fină a unui nas de tip elenic, zîmbea mereu și da aprobativ din cap; al doilea, o figură pătrată, cu un ochi mai mic decît celălalt, cu buzele strînse, privea încordat, trecîndu-și din cînd în cînd mîna prin părul stufos. Nu părea prea convins de cele ce auzea, dar se căznea să înțeleagă. Cîteodată, se apropia să audă mai bine cuvintele abia șoptite și totuși rostite cu pasiune.

Între timp, chelnerul, răspunzînd comenzii făcute de Mustea, aduse trei porții de fasole cu cîrnați, varză acră și o sticlă de vin. Cei doi ascultători se luminară la față, numai vorbitorul rămase indiferent, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, și își continuă firul gîndurilor.

— Mai las-o dracului de politică — zise cel cu figura pătrată — și hai să mîncăm în tihnă fasolea și cîrnații și să bem un pahar de vin.

Acesta era filologul Roman Lulușa, un fiu de țărani de pe Olt, harnic, ambițios, dar cam nepăsător față de problemele politice. Totuși, pentru legionari avea o deosebită ură și-i numea „comoșii“, din cauza pletelor lungi pe care le arborau mulți dintre ei.

— Nu-i chiar așa, continuă Mustea. „Comoșii“, cum le zici tu, se apropie de sfârșitul stăpînirii lor înainte de a fi ajuns stăpîni pe putere.

— De unde le știi așa de bine pe toate? întrebă Roman Lulușă, cu un ton vădit enervat. Și la urma urmei, pe cine vrei să convingi cu toată vorbăria ta? E limpede că Germania va ieși învingătoare din acest război și pînă la urmă va trebui să ne înțelegem și cu „comoșii“.

— Ia te uită! interveni blondul. Se vede că începi să capitulezi în fața șefului tău, Romane dragă.

Șeful lui Roman îmbrăcase cămașa verde și ajunsese rector al Universității clujene, mutată temporar la Sibiu, cum se spunea. Roman, ca și ceilalți doi, era asistent, fiecare la alt institut. El își făcuse studiile în Franța. Șeful său însă, de cultură germană, era nu numai germanofil, ci fascist sadea, fapt ce ieșise la iveală odată cu plecarea regelui și cu venirea lui Antonescu la putere. Blondul, Sandu Crai, era filozof ca pregătire și încă nu ieșise din țară. Dar era tobă de carte. Și grozav îi plăcea să mănînce și să petreacă. Îi plăceau și femeile. Lui Roman, în afară de filologia lui, îi plăcea numai să mănînce, iar lui Atanasie Mustea, politica.

— Mai dă-mi o porție de fasole. Dar cîrnatul să fie mai mare! strigă Roman.

— Și mie! zise Crai. Repetir, Romane, repetir!

— Da, continuă Mustea, fără să fie atent la ei. Sfârșitul lor se apropie. Armata îi urăște. Ofițerii, mulți dintre ei, nu-i pot vedea în ochi pe „cama-

razi". Burghezia, o parte măcar din ea, nu-i poate suferi, pentru că vor să pună mîna pe putere în exclusivitate, pentru că vor să facă singuri afaceri cu Hitler, pentru că-s capabili de orice atrocități, și pentru că nu-s capabili să mențină ordinea internă. Discursul lui Horia Sima la Brașov nu prevestește nimic bun. El a anunțat că domnia lor va fi cumplită. Vor trece la teroare, la pogromuri, vor încerca să pună singuri mîna pe putere, înlăturînd pe Antonescu, pe care-l socotesc un fel de Roehm. Dar se cam înșeală. Acest Roehm ocupă fortăreața principală, are în mîna forța armată. Ce-i drept însă, mîna lui e dirijată de Hitler. Ofițerimea este în parte cu Antonescu, e de-al lor. ~~Hodorogul are legături și simpatii în burghezie. Il sprijină tacit și Iuliu Maniu, și liberalii. Il sprijină și nemții, căci n-au nevoie de dezordini în țară, acum în ajunul războiului din răsărit. Deci soarta „cămășilor verzi“ e pecetluită. Rămîne însă Antonescu, slugă supusă și credincioasă a lui Hitler. Antonescu ne va împinge în război, în dezastru. Va face exact ceea ce ar fi făcut și legionarii, numai că va fi susținut de ofițerime, de politicieni ca Brătienii, ca Iuliu Maniu, de marea burghezie, de moșieri, care cu toții doresc războiul, în nădejdea că vor obține profituri grase și în convingerea că Germania va doborî Uniunea Sovietică. Socotelile le vor ieși pe nas, dar pînă atunci vai de popor ! De aceea, noi trebuie să strîngem rîndurile, să ne pregătim pentru zile grele, care vor cere rezistență, hotărîre, inteligență. Să ne pregătim mai ales pentru~~

România de mâine, România oamenilor muncii. În această pregătire, noi, intelectualii, avem un rost...

Vorbitorul ar mai fi continuat, dacă nu-l trezeau din argumentație furculița și cuțitul izbite-n farfurie de Lulușa, care tocmai se pregătea să mănânce a doua porție de fasole, dar parcă-i rămasese ceva în gît, căci ochii i se injectară de sînge, iar fața i se congestionă. Ceilalți doi se uitau la el nedumeriți.

Cu o voce greu reținută, cu dinții scrișniți, cu ochii aruncînd flăcări spre Mustea, începu :

— Ascultă ! Să încetezi imediat cu această ticăloasă propagandă comunistă. Te ascult de cînd am venit la Sibiu. Am tăcut și te-am lăsat să zici. Dar nu mai pot ! Mă înțelegi ? De comunism avem noi nevoie ? ! Du-te la dracu cu propaganda ta și să nu te mai aud, că mă duc la poliție și spun tot ce știu. Nu glumesc. Înțelesu-m-ai ? Pentru ultima oară te previn. Țal ! se adresa de data aceasta Roman cu voce de tunet chelnerului, plata !

— Na, nu ! *Was ist hier los ?* (Ia te uită ! Ce se întîmplă aici ?) întrebă ofițerul neamț pe săsoaica cea frumoasă. Dar ea îi îndrugă ceva la repezeală și neamțul continuă să-și povestească isprăvile de arme din Franța.

Crai și Mustea se uitară lung după Lulușa, care plecă fără să spună măcar bună seara.

— Cu ăsta ne-am ars, zise Crai. L-am pierdut. Și mi-e să nu ne pierdem și noi prin el.

— Păcat, răspunse Mustea, fără să ia în seamă ultimele cuvinte ale lui Crai. Credeam că l-am apropiat mai mult. Păcat ! Dar nu e băiat rău, e numai confuz, zăpăcit de evenimente, de faptul că i se pare că multe n-au ieșit așa cum am prevăzut noi în ultimul an. Nu se duce el la poliție, n-ai nici o grijă. Cine vrea să te denunțe, nu te previne. Vinovat sînt eu că n-am știut să-l iau. Și măcar de nu l-aș cunoaște ! Odată, cînd eram studenți, a vrut să-mi deie în cap cu o farfurie, tot cu fasole, mîncarea lui favorită, din cauză că mă încăpățînam să-i demonstrez originea latină a cuvîntului *mire*, pe cînd el susținea că acest cuvînt e de origină dacică. Tot așa tăcuse, pînă s-a înfuriat. Firește, l-am lăsat în pace. N-am mai vorbit un timp. Apoi a venit singur la mine, să ne împăcăm. Și acum are să vină. Ba nu, am să mă duc eu la el. Eu sînt vinovat. Se vede că nu l-am luat cum trebuie.

Sandu Crai, uimit, îl asculta pe Mustea, care parcă vorbea cu sine însuși, muștrîndu-se, apoi exclamă :

— Ciudat om mai ești !

Mustea nu răspunse ; era frămîntat sau poate supărat de eșecul cu Lulușa. Plătiră consumația. În stradă se despărțiră. Crai se îndreptă spre orașul de jos. Era după miezul nopții. Liniște. Numai stelele de toamnă, umede și mari, vegheau pe cerul cu reflexe de catifea neagră. Mustea se întoarse după Crai, care se îndepărtase, și văzu cum din umbra zidurilor se desprinde o siluetă și o ia cu pas de pisică pe urma prietenului său.

„Era de așteptat“ își zise, și porni către casă. Locuia pe strada Moara de Apă, unde închiriasse o odăiță, cu o fereastră spre gîrlă și spre grădinile din direcția Dumbrăvii, iar cu alta spre centrul orașului. Nu se îndoia că și pe el îl pîndește cineva din umbra zidurilor.

4

Vlad Nicoară venise anume de la Timișoara ca să-i facă legătura lui Mustea cu membri de partid din Sibiu. Sosise cu cîteva zile înainte de incidentul de la „Bufnița“ cu Roman Lulușa. Mustea îi purta încă pică de cînd îi comunicase în prețuia demonstrației de la Cluj, dispoziția arbitrară a lui Verebeș, care le cerea să nu participe la acel mare eveniment. Dar nu-i mai aminti nimic de asta fiindcă ținea la Vlad Nicoară și îl prețuia știindu-l un vechi comunist, mai vechi și mai încercat decît el însuși, și un om care nu șovăie nici în cele mai grele situații. Apoi mai erau și prieteni. La Cluj, în casa lui Nicoară aveau loc întîlnirile conspirative ale lui Mustea cu legătura sa superioară de partid, de la care primea instrucțiuni și sarcini, raportînd apoi cum le îndeplinise.

Nicoară îl dusese pe Mustea la o întîlnire fixată în Dumbravă cu o tovarășă de peste patruzeci de ani, destul de corpolentă, dar foarte energică. Mustea nu-i reținuse și nu ținuse să-i rețină numele, desigur conspirativ. Ea le făcuse analiza si-

tuației interne și externe, care ducea la concluzia căderii iminente a legionarilor, teză pe care Mustea o desvoltase apoi la „Bufnița“ cu atît de puțin succes. Femeia venea din partea partidului și vorbea simplu, hotărît, cu atîta calm și căldură stăpînită, încît inspira încredere de la primele cuvinte, mai mult, dădea celor cu care vorbea un sentiment de certitudine, sporindu-le și încrederea în ei înșiși. Fusesse la Timișoara și venise la Sibiu pentru a analiza situația, a stabili legăturile, urmînd ca după ea să treacă pe la Sibiu și Vasile Ozun, acum stabilit la Brașov. Lui Mustea îi plăcu energia femeii, care-i aducea cuvîntul partidului și-l punea în situația de a lămuri pe cărturarii destul de frămîntați și îngrijorați de ceea ce se petrecea în țară de cînd veniseră la putere cămășile verzi.

— Bandiții încearcă să-și facă cuiburi în rîndurile muncitorimii, zise femeia, în timp ce tustrei se pierdeau prin rariștea de brazi de la marginea din spre Rășinari a Dumbrăvii. Nu le va fi ușor. Voi trebuie să țineți de azi înainte un contact strîns cu muncitorii.

— Bine, dar cum să stabilim legătura ?

— Legătura ți-o fac eu mine cu un ceferist, cu tovarășul Lupșa. Asta pînă vine Vasile, căci după aceea va trebui să ai și alte legături. Lupșa te va introduce în mijlocul muncitorilor de la căile ferate. Dar să fii cu băgare de seamă, căci pe-acolo printre funcționari s-au ivit cămășile verzi.

— Lupșa muncește ca salariat ? mai întrebă Mustea.

— Nu mai muncește. A fost dat afară ca comunist. A stat și la închisoare. Dăr acum e liber și se bucură de simpatie și încredere printre muncitori. Locuiește în cartierul de lângă gară, așa că are posibilitatea unui contact neîntrerupt cu ei, ca între vecini. Mîne are să te caute el acasă. Se va prezenta cu un volum de versuri de Coșbuc, „Ziarul unui Pierde-vară“ și va întreba dacă n-aveți cameră de închiriat.

Lupșa era un om roșcovan, tînăr, la vreo treizeci de ani, și înalt de statură. Il întreabă pe Mustea cu de-amănuntul despre prietenii săi și despre posibilitățile de a atrage noi simpatizanți, deocamdată pe baza sentimentelor anti-hitleriste crescute pe urma dictatului de la Viena. Apoi îi propuse să înceapă împreună activitatea la sate printre țărani din jurul Sibiului. La Gura Rîului se formase un nucleu de comuniști și trebuia ținută legătura cu ei. Mustea nu se împotrivi, dar declară că primise sarcina de a stabili prin el, Lupșa, legături cu muncitorii.

— Firește. Aceasta vom face-o chiar aici la Sibiu printre ceferiști. Putem să mergem chiar astăzi în cartierul unde locuiesc eu. Totuși ești de la sat, pe cît știi și vei putea mai ușor lua contactul cu țărani.

Între timp Mustea pregătise o cafea și tocmai o turna cu grijă în cești. Lupșa îl privea cu multă atenție, urmărindu-i fiecare gest. „Ce l-o fi interesînd atît de mult?“ se întreabă Mustea.

— Știi ce, tovarășe Mustea? Aș vrea să-ți spun ceva, dar să nu te superi.

— Nu mă supăr. Poftim.

— Bine, dar să nu mi-o iei în nume de rău. Dumnezeua ești intelectual. Ești un intelectual de-al nostru. Noi muncitorii sîntem foarte bucuroși cînd intelectualii se apropie de noi, și ne mîndrim cu asta. Dar ne place să se vadă că este într-adevăr vorba de intelectuali.

Lupșa se opri șovăitor și se uită în ochii lui Mustea, vrînd parcă să vadă ce gîndește acesta.

— Nu prea pricep. Mi se pare că nu-ți place la mine ceva.

— Nu te supăra, dar nu-mi place cum ești îmbrăcat. Ai un costum cam ponosit. Eu știu că oamenii nu trebuie judecați după haină, ci după cugetul și faptele lor. Dar ce să facem, dacă cei mai mulți judecă după haină?

— Este singurul meu costum. N-am altul și, ce-i drept, s-a cam învechit. Colegii mei s-au obișnuit să mă vadă îmbrăcat așa, ba s-ar și mira dacă mi-aș schimba portul.

— Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul — așa-i zicala, pare-mi-se. Omul vrea să știe de unde să te ia dintr-o dată. Eu personal nu judec așa. Dar...

Mustea rămase pe gînduri.

— E cam mic, pare-mi-se, salariul?

— Nu e prea mare, tovarășe Lupșa. Dar am și eu o vină. M-am cam obișnuit cu viața de restaurant, îmi place să mănînc bine și nu mai rămîn bani destui pentru îmbrăcăminte. Apoi mai e ceva. Prin Germania se pune destul de puțin preț pe îmbrăcăminte în mediul științific în care

lucram eu. O pereche de pantaloni de piele, o manta de ploaie, niște bocanci buni, un halat de pînză solidă, de obicei sur, pentru laborator, și asta era tot.

— Da. Dar acum se cheamă că ești „domnul asistent“. N-ai o meserie, cum să zic eu, „murdară“. Și cred că nu-i destul să ai numai cămășile curate, pentru a face o impresie bună. Nu te supăra că ți-o spun. Eu aș vrea ca muncitorii să vadă de la început în dumneata un intelectual, din prima clipă, chiar și după îmbrăcăminte. Altfel va trece un timp pînă ce se vor convinge că ești într-adevăr omul despre care le-am vorbit. Și noi n-avem vreme de pierdut. Ce-ai zice dacă te-aș chema să faci cunoștință cu un ofițer și ți-aș prezenta o descă în uniformă numai petece? Dumneata nu arăți așa, dar...

— Înțeleg. Atunci nu mai mergem?

— Ba da. Nu te superi că ți-am atras atenția, așa-i? Voiam doar să-ți spun că... Lupșa nu mai termină ce voia să spună dar Mustea pricepu și în sinea sa se simțea foarte stingherit.

Porniră cu tramvaiul și se opriră la gară, trecură liniile ferate și umblînd cu grijă pe uliți cu case mici, se opriră în fața unei porți ce dădea într-o curte îngustă, în fundul căreia era o căsuță acoperită cu șindrila.

Deschise o fetiță ce tocmai se sculase de pe un scăunel de lîngă un leagăn. Leagănul se mai mișca, iar un copilăș gîngurea în el a somn printre perne, acoperit cu o bucată de pătură militară. În odaie era cam întunecos și Mustea nu zări

dintr-o dată patul, în care zăcea o femeie palidă. Femeea se ridică într-un cot, când intrară cei doi bărbați și o tușe seacă începu să-i zgâlție umerii ascuțiți.

— Vă rog să luați loc, zise ea după ce le răspunse la salut. Omul meu nu-i acasă. Nu știu de ce întârzie, căci trebuia să iasă din schimb azi dimineață, și uite că se înserează și tot n-a venit. Oare ce-o fi, domnule Lupșa? Să nu i se fi-ntîmplat ceva... Astă-noapte s-ar fi făcut arestări la gară, zice o vecină. Doamne ferește!

— Dacă-l arestau, veneau și-aici să facă măcar o percheziție. Nu, altceva trebuie să fie. Poate că nu i-a venit înlocuitorul.

Femeia oftă, apoi începu să tușească iar, punându-și la gură un prosop ce-l ținea sub perna galbuie.

— S-o mai fi săturat și el de casă, zise după ce o lăsă tusa. De un an tot bolesc, mai mult zac decît sînt în picioare. Cu fata asta mă ajut. Băiatul s-a făcut ulițarnic. Pleacă dimineața și vine noaptea. Mi-e rușine, dar cred că și cerșește.

Fetița tăcea și n-o slăbea din ochi pe maică-sa. Cei opt-nouă anișori ai ei erau striviți de griji. Copilul din leagăn începu să plîngă. Se udase. Îl luă, îl puse în scutece curate și-l culcă iar la loc, vîrîndu-i în gură un petic muiat în lapte cu zahăr.

Mustea, cu sfială parcă, își roti ochii prin odaie. Pe jos era pămînt. În afară de patul bolnavei și de leagăn, mobila se mărginea la un divan vechi, din care ieșeau arcurile, la o laviță

lingă soba de fontă, cu așternut, pe semne pentru fetiță, la un lavoar de metal cu un lighean vechi, o masă cu niște scaune desperechiate împrejur, deasupra căreia atârna un bec electric fără abajur. Dincolo de fereastră, cu crengile aplecate de parcă ar fi vrut să deslușească ce se petrece în întunericul din odaie, se desfrunzea un scoruș, clătinat încet de vînt.

Cineva deschise ușa fără să bată. Era un ceferist cernit, care venise pe semne de-a dreptul din schimb, fără să mai treacă pe acasă. Îi întinse mîna lui Lupșa, pe care îl cunoștea, apoi lui Mustea, a cărui prezență nu păru să-l surprindă, probabil fiindcă fusese prevenit de întîlnirea cu „profesorul“. Se așeză apoi pe un scaun ee scîrțîi sub greutatea sa și își puse șapca pe masă.

— Lele Tudora, să nu te sperii: Mitru e la spital. I-a tăiat azi dimineață marfarul un picior, dar a scăpat cu viață.

Cuvintele acestea le spuse ceferistul fără să ridice ochii dintr-un punct pe care-l fixase în scîndura mesei. Aerul parcă împietri, respirațiile se opriră o clipă, apoi un țipăt sparse tăcerea. Femeia căzu cu fața pe pernă.

— Nu se poate! strigă Lupșa.

— Ce să facem? Oamenii-s zdrobiți de lucru și le slăbește atenția. Apoi îs și flămînzi.

Ceferistul spunea toate acestea, de parcă s-ar fi scuzat.

Fata cea mică și firavă începu să țipe: „Mamă! mamă!“ Mustea se apropie de patul bolnavei

după ce luă un pahar cu apă de pe lavoar și încercă să readucă la cunoștință femeia, frecându-i tâmplele și stropindu-i fața cu apă. Femeia își reveni încet și începu să plîngă cu sughițuri, tușind și îmfundîndu-și în gură prosopul.

— Ce ne facem acum? Eu bolnavă, bărbatul fără picior și trei copii mici!... Vai, vai! rău ne bate dumnezeu și numai pe noi săracii. Că nici pensie n-are să-i deie, că tot pe el o să-l scoată vinovat, cum au pățit-o și alții.

— Nu plînge, lele Tudora, că nu te-om lăsa noi. Din sărăcia noastră te-om ajuta și pe dumneata, zise ceferistul și scoase o hîrtie de o sută dintr-un portofel vechi, singura pe cît se părea, și o întinse femeii. Ține, lele Tudora, și să n-ai grijă, ~~că se mai găsesc oameni de omenie în~~ lume. Dacă noi între noi nu ne-om ajuta... Crezi că am uitat ce ai făcut dumneata și Mitru și alți tovarăși pentru ai mei cînd am fost eu închis...

— Lasă, Pavele, că și tu ai patru prunci acasă. Nu-mi da mie banii. Of, of! Doamne, Doamne! Că mult foc și amar ai lăsat pe lume și nu se mai întoarce odată roata...

— Lasă c-o să întoarcem noi roata într-o bună zi, cînd ne-om opinti cu toții. Dar pentru asta trebuie să ne strîngem cît mai tare laolaltă, să sărim unul pentru altul la greu. Stai, șterge-ți lacrimile, femeie, curaj! Vezi bine că nu ești singură, o îmbărbătă Pavel, vîrîndu-i banii sub pernă.

Lupșa scoase și el din buzunar tot ce avea, vre-o 7—8 hîrtii de o sută. Mustea făcu la fel,

dar se cam rușină cînd își dădu seama că nu erau decît patru sute de lei.

— Acum să mergem la spital, zise Lupșa. Și ai încredere în noi, lele Tudora.

— Nu mă lăsați singură acuma, că doară chiar îmi pierd mintea. Vai ! vai ! toate necazurile vin numai pe capul nostru.

— Trimet eu pe nevastă-mea, lele Tudora. Și tu nu mai plînge, Antiță, că se face sănătos tătuțu, îngăimă ceferistul, mîngîind căpșorul bălai al fetei ce suspina greu. Numai cel mic din leagăn dormea liniștit și zîmbea prin somn.

— Banii erau pentru chirie, spuse Lupșa, după ce ieșiră în uliță, acum trebuie să-i adun la loc.

— Cum îl cheamă pe bărbatul lelei Tudora ? întrebă Mustea.

— Mitru Tangu, răspuse ceferistul.

— De ce întrebi ? se uită la el Lupșa.

— Vreau să mă ocup de soarta lui.

— Bine faci. Dar să știi că-s mulți și nu-i decît o ieșire. Trebuie să ne gîndim la aceea.

— Știu.

De la spital, unde Mitru Tangu zăcea fără cunoștință, Mustea se întoarse mîhnit spre casă, iar în centru se opri la o cofetărie, cu gîndul de a trimite un pachet de prăjituri copiilor ceferistului. Își aduse, însă, aminte că nu mai avea bani. Totuși intră, cu gîndul să ia pe credit, căci îl cunoștea acolo. Venea doar zilnic să bea o cafea la acea cofetărie.

La ora aceea de după masă, cofetăria era plină. Mulți stăteau în picioare și mîncău cîte o prăji-

tură, ținând farfuria sub ea, să nu cadă firmiturile pe jos. Prin ușa de sticlă priveau înăuntru câțiva copii jerpeliți și li se scurgeau ochii după prăjiturile ce le înghițeau oamenii mari, dar nu îndrăzneau să intre, de teamă să nu-i repeedă cofetarul sau vreun consumator. Totuși un ținț de vr-o șapte ani izbutise să se strecoare printre picioarele oamenilor și lui Mustea îi fu dat să vadă o scenă sfîșietoare. Copilașul aplecat la picioarele unei femei ce mușca cu poftă dintr-o plăcintă cu cremă — pe semne o funcționară venind de la serviciu — ciugulea repede-repede ca un pui de găină grăbit firimiturile de pe jos și le punea în gură. Femeia se uită la el și se dete mai la o parte, zicînd :

— Mă, să nu-mi murdărești pantofii.

— Tehergheule, se răsti proprietarul care observă scena, afară !

Mustea ieși după copilul ce-o tulise și se oprise în uliță.

— Cum te cheamă pe tine, mă puștiulică ?

Copilul îl privi neîncrezător, dar totuși îi răspunse :

— Gelu Tangu.

— Al lui Mitru Tangu ?

În clipa aceea se ivi însă ca din pămînt un polițai și toți copiii o șterseră ca potîrnichile, pierzîndu-se prin mulțime.

Mustea rămase singur.

— E îngrozitor ! Cum se poate răbda așa ceva ! exclamă el cu glasul tremurînd de indignare. Copiii în zdrențe care ciugulesc firmituri de pe jos !

— N-ai dumneata să schimbi lumea, îi răspunse polițaiul care-l auzise. Așa a fost, așa va rămîne pînă-i veacul.

5

Un îndrăgostit nu poate fi un afemeiat. O mare iubire exclude aventurile mici și zăvorăște poarta inimii ca un lacăt greu, pentru ca cetatea, în care domnește făptura de vis a femeii unice, să nu fie întinată de pași străini. Atanasie Mustea a fost toată viața lui un astfel de adorator al făpturii visate, al femeii unice, rar ajungînd ca visul să se întrupeze; drept care, parafrazînd pe poetul Apollinaire, se poreclise el însuși „Atanasie cel prost iubit” sau, ironic și cu o ușoară schimbare de sens „Tănase cel prost”. Colegii și prietenii se amuzau pe socoteala lui încă din liceu. Din cauza acestui sentimentalism excesiv, pînă la vîrsta de 30 de ani, pe care o împlinea, Mustea iubise — *neîmpărtășit la timp* — doar puține femei.

Una în deosebi i-a rămas în mînte, Ioana, o mare pustiitoare de inimi. Era o studentă, jumătate romîncă, jumătate unguroaică. Avea tenul alb și transparent, niște ochi verzi și neliniștiți, voalați parcă de tristețe, care-l purtau pe Atanasie „cel prost iubit” ca focurile mincinoase pe căutătorul de comori. „Tu nu te uiți niciodată

la picioarele femeilor, îi ziceau în derîdere prietenii, în schimb pe ale tale nu le cruți. Îți tot plimbi iubitele pe aleile parcurilor, iar seara le conduci spre locuințele lor, unde le așteaptă altfel de iubiți, din acei ce se uită la picioare, bineînțeles după ce le dezgolesc.“ Cel mai des îl zeflemiseau Filip Rupelanțu, cinicul asistent de la institutul de psihologie, și medicul Ion Bîrlea, cu care Atanasie lua de obicei masa la restaurantul „Ursus“ din Piața Unirii, unde-și avea sediul „Academia“ tinerilor cărturari de stînga din Cluj. Și cam aveau dreptate Bîrlea și Rupelanțu, mai ales cu privire la Ioana. Mustea o știa destul de bine, dar nu avea ce face — suferea. Se îndrăgostise de ea și o iubise desperat din anul 1934 pînă în 1940, ba focul nici după aceea nu s-a stins de tot, deși fata se măritase între timp cu un avocat, un consătean de-al lui Mustea, ajuns mare căpetenie legionară. Pasiunea pentru Ioana căzuse peste sufletul lui Mustea ca o cenușă fierbinte în toți acești ani, așa încît avea impresia că n-a mai rămas nimic viu în el, că a fost ars și acoperit ca orașul Pompei, distrus de Vezuuv. Confidentul și consolatorul lui Mustea era Sandu Crai, cel mai drag și cel mai intim prieten al lui, care mai mîngîia însă și el din cînd în cînd pe furiș pielea delicată a vestitei Ioana. După refugiul celei mai mari părți a intelectualității din Cluj, în urma dictatului de la Viena, Ioana, care acum avea și o fetiță, trăia într-un orașel pe Mureș, în timp ce bărbatul ei era mai tot timpul la

București, la tribunalul legionar, un instrument de teroare creat de cămășile verzi.

Norii de cenușă fierbinte iscați de pasiunea pentru Ioana mai întunecau cerul vieții lui Mustea, și în timp ce se plimba printre dărîmăturile dragostei, dezgropîndu-și amintirile, nu lăsa nici o altă femeie să se apropie de el. Sau dacă lăsa vreuna, o plimba ca un ghid pe un turist printre ruinele orașului Pompei, ceea ce nu era prea înveselitor pentru vizitatoare. Sentimentul de pază de la poartă slăbise puțin, nu mai era un lacăt cu cheia ascunsă, nu mai era cerberul ce apăra curățenia sufletească a lui „Atanasie cel rău iubit“, ci aducea mai curînd cu un cîine întruchipat în mîzaic, purtînd dedesubt inscripția : *cave canem*, cum mai întîlnești și azi prin curțile pustii de la Pompei.

Această inimă răvășită, prin care șuiera vîntul a pustiu, ispitea însă pe femei. Ruinele atrag, ca tot ceea ce a fost viață, și poate că cel ce se pierde printre ele speră să dea peste o comoară, ori poate să construiască ceva nou din dărîmături, să ridice coloane prăbușite, să radă fumul și mușgaiul de pe bolțile zugrăvite, să facă, dacă nu dintr-un templu păgîn o biserică creștină, măcar o moschee de alabastru ca cea din Cairo, ridicată din blocurile ce altădată acopereau piramidele de la Gizeh.

Într-o zi Ioana a venit pe neașteptate acasă la Mustea, dis-de-dimineată, cînd acesta abia se sculase. Zăpăceala lui era atît de mare, încît a pofțit-o să se dezbrace, deși ea era în taior.

— Zău ? așa de simplu merg acum lucrurile astea la dumneata ? Nici n-am intrat bine pe ușă. Și apoi, ai uitat că sînt măritată ?

Mustea nu știa cum să se scuze și să-i explice că nu la asta s-a gîndit. Îi venea să spună *honi soit qui mal y pense* cum scrie pe ordinul Jartierei, dar își dădea seama că ar fi păruț și mai ridicol. Roșindu-se tot, a tăcut ca un elev care a fost prins copiind. Văzîndu-l atît de nenorocit, Ioana i-a pus mîna pe obraz :

— Hai, nu fi prost ! Poftește-mă mai bine să șed și fă-mi o cafea, dar una tare. Și după aceea să mă întrebi de ce am venit. Nu te bucuri ?

— De fapt, ce vînt te-a adus ? Mă bucur, firește, dar sînt uimit, nu pot să-mi ascund mirarea și emoția.

— De fapt, am venit să mă sfătuiesc cu tine. Știi că mi-am întrerupt studiile din pricina căsătoriei și acum m-am gîndit că nu mi-ar strica să-mi dau licența. Tu ce părere ai ?

— La ce-ți mai trebuie ? Doar bărbatul tău e om mare...

— Mare... repetă Ioana.

— Da, dispune doar de viețile oamenilor...

— Hai să lăsăm asta. Nu glumesc, vreau într-adevăr să-mi dau licența și, dacă n-ai nimic împotriva, aș veni din cînd în cînd la Sibiu, la tine, ca să-mi controlezi progresele la învățătură. Primești ? Da sau ba ?

Atanasie începu să se plimbe prin cameră. Din cînd în cînd se uita la Ioana, care-i urmărea mișcările. Apoi, fără s-o privească, spuse :

— Să mă mai gîndesc.

Ioana, fără grabă, se ridică :

— Bine. Și pînă cînd vrei să te gîndești ? Pînă vor cădea ei ? Sau poate și mai mult ? De altfel, te previn că n-am de gînd să-l părăsesc, și *atunci* abia nu-l voi părăsi.

— Cum adică ? Tu crezi că s-ar putea produce o prăbușire ?

— Nu știu. Dar să lăsăm asta. Tu știi mai bine ca mine că se vor prăbuși. Altceva m-a îndemnat să vin la tine, deși nici eu nu-mi dau prea bine seama ce anume. Dar iată că am venit.

Ioana se oprise la fereastra dinspre gîrlă și privea departe peste grădini. Atanasie sta la fereastra opusă, de unde răsărea soarele, luminînd centrul orașului în plină forfotă matinală. Între ei doi se ridicase un zid de tăcere, care se îngroșa mereu. „Și totuși sîntem noi doi, numai noi doi în cameră“, își zise Atanasie, și se întreba dacă i se potrivește într-adevăr atributul de „cel rău iubit“. Cînd mai fusese el atît de aproape de Ioana ? O singură dată, mai de mult, la Cluj. Ea îl duse în camera unei colege plecate la părinți (Ioana locuia cu o prietenă și poate nici nu voia să aducă băieți acolo, fiindcă era de pe atunci ca și logodită cu soțul ei). Îl chemase ca s-o ajute să pregătească un examen. Au stat de dimineată pînă seara, el explicînd tot timpul. A încercat s-o sărute, ea s-a ferit, atunci s-a scuzat și a continuat explicațiile. „Acum plec“, a zis ea cînd s-a înserat, iar lui i-a fulgerat prin minte : „Se duce la el“. Știa că așa va fi, doar o urmărise

într-o seară. Mai mult, într-o noapte pîndise la fereastra ei, ascuns într-o curte dintr-o ulicioară dosnică din apropierea Teatrului Național. A doua zi i-a fost rușine și n-a pomenit nimănui nimic. Acum iarăși erau numai ei doi în odaie. Venise singură, cerîndu-i și de astă dată s-o ajute la învățătură.

Afară se pornise un vînt rece și în cameră se făcuse răcoare.

— Mi-e frig, zise Ioana, întorcîndu-se spre el.

Se îndreptă către ea și îi puse pardesiul său pe umeri cu gingășie, cu o îmbrățișare schițată în vis, murmurînd cu vocea sugrumată :

— Ioană, Ioană...

— Spuneai că mă vei iubi totdeauna.

— ~~N-a fost numai o vorbă. Tu ești Ioana și vei rămîne ceea ce ai fost pentru mine. Apoi, după o pauză, adăugă :~~ Tu ești marea mea dragoste și nici măcar nu te-am sărutat.

Ea se uită în ochii lui, ridică, dar foarte puțin, brațele spre el, rămase așa o clipă, apoi se așează din nou pe scaun. Atanasie nu schițase nici un gest de apropiere. Tăcerea o sparse tot ea :

— Îți amintești ce-mi spuneai cînd nu eram încă măritată ? Că imaginea mea, care-ți apare în momentul cînd te apropii de alta, te împiedică să iubești vreo femeie ?

— Este adevărat.

— Da. Mi se pare că această imagine a mea de pe vremuri ți-a apărut și acum și te împiedică să te apropii. Așa-i c-am ghicit ?

— Ioană !...

— Lasă, nu te apropia, trebuie să plec.

N-a oprit-o. Nici n-a mai văzut-o de atunci. Il frământa însă mult ceea ce-i spusese : anume că Ioana fictivă pe care și-o făurise în închipuire îl împiedica să se apropie de ea, de Ioana cea adevărată. „Poate că toate Ioanele mele au fost doar niște ficțiuni, care s-au interpus între mine și realitate, ca niște paznici ai închisorii propriului meu suflet. Aceste Ioane fictive erau respectul, etica, delicatetea mea față de Ioanele adevărate. „*Par délicatesse j'ai perdu ma vie...*“ Din acea clipă avea simțămîntul că-și pierduse din delicatete viața, cum spunea Rimbaud.

Toate acestea se petrecuseră cu puține zile înainte de întîmplarea de la „Bufnița“ cu Roman Lulușa și de întîlnirea cu Lupșa. Incidentul l-a supărat, fără să-l tulbure însă, dovadă că în noaptea următoare a dormit foarte bine. Din somn l-au trezit niște bătăi în ușă. Era gazda lui, tînăra soție a unui contabil de la bancă, o femeie subțire, înaltă, și nu lipsită de farmec. Venise numai în capot, un capot de mătase roșie. „Ce-o fi vrînd?“ se întrebă Mustea.

— Nu vă supărați că intru așa, se scuză ea, dar vreau să vă rog ceva.

— Poftim, poftim.

Și femeia se apropie de pat.

— Vreau să vă întreb, domnule Mustea, dacă nu-mi puteți da chiria cu cîteva zile înainte, căci așa avea mare nevoie de bani.

— De ce nu, doamnă, spuneți-mi cît vă trebuie și la prînz aveți banii.

— O ! domnule Mustea, ce drăguț sînteți ! Mi-ar trebui mai mult dar nu îndrăznesc.

— De ce nu, doamnă ?

În timp ce vorbea, se proptise cu genunchii de pat și se aplecă ușor peste Mustea. Cu un gest nestăpînit, dar lent, el i-a desfăcut capotul, legat doar cu un șnur de culoare mai închisă, apoi l-a lăsat la loc, ca pe o perdea ce-o înlături ca să privești o clipă pe fereastră. Femeia era goală, n-avea cămașă pe ea.

— Ce faci, domnule Mustea ! se opuse ea.

Apoi, în timp ce ea, șezînd pe marginea patului, își potrivea părul răvășit, iar el fuma visător o țigară, îi apărură în minte imaginea Ioanei. „Vii prea tîrziu !“ îi spuse în gînd, cu un gest ușor, ca atunci cînd zicea plîctisit „lasă !“

— Ești supărat pe mine ? întrebă femeia, observînd gestul.

— Nu pe dumneata, pe mine sînt supărat. Am să-ți spun altă dată. Acum, mă grăbesc, trebuie să mă îmbrac și să plec la laborator.

Sări din pat și se îmbrăcă în grabă.

6

Văzuți de la marginea Sibiului, munții Făgărașului fac o impresie de masivitate calmă și de trăinicie ce înfruntă cu nepăsare vremelnicia. Par un așezămînt al naturii de la începuturile lumii, merit

să supraviețuiască istoriei, după cum i-a și premers cu ere, în a căror durată destinul uman ocupă mai puțin loc decît o scoică în fundul mării. Această temeinicie, însă, departe de a te strivi, dimpotrivă, îți dă un simțămînt de siguranță, de liniște, impresia că te reazimi de ceva ce nu poate fi clintit. Cu acest simțămînt trecea Sandu Crai pe drumul Rășinarilor, pe lîngă căzărmi, către institutul său, care era îngrămădit tot într-o cazarmă împreună cu o mulțime de alte institute. „Bună dimineața, Negoioane!” îi venea lui Sandu să spună, uitîndu-se spre culmea cunoscută, deși era de prin partea locului și de obicei localnicii nu mai remarcă peisajul în care trăiesc. Sandu Crai lipsise însă mulți ani din aceste părți și poate de aceea i se părea că a pus din nou piciorul pe pămînt tare. Nicăieri nu calci mai sigur, nicăieri nu te simți mai la adăpost ca acasă. Cînd ia foc un grajd, e greu să ții caii să nu sară în flăcări. Speriați de strania situație cășunată de incendiu, ei caută să se refugieze în adăpostul lor, în „casa” lor. În ciuda faptului că tocmai aceasta arde, ei se reped neștiutori în moarte, ca să-și salveze viața. Dar munții Făgărașului nu ascund nici o primejdie, ei sînt într-adevăr liniștiți și lui Sandu Crai tare i-ar fi plăcut să se piardă prin bungetul lor, să urce spre vîrfurile lor. Trebuia să se mulțumească, însă, cu liniștea și certitudinea pe care i le dădea de departe colosul cu văi împădurite și culmi stîlcoase, culcat ca un dulău gigantic cu botul pe labe. Această liniște, această temeinicie a munților îi părea și mai impunătoare lui Sandu Crai, poate tocmai fiindcă des-

cinsese, sau mai bine zis urcase pînă la poalele lor, venind din Clujul zbuciumat, din inima Ardealului spintecată de sabia „solomonică“ a dictatului de la Viena. Nici acest eveniment n-a zguduit munții, nu i-a clintit din loc. Nu le-a zdruncinat temeiurile nici la începutul lui noiembrie ultimul cutremur de la București (cînd se mîniase „arhanghelul“ cum ziceau legionarii); ceva mai tîrziu, „vor asista tot atît de nepăsători — se gîndea Sandu — și la o eventuală răsturnare rapidă a legionarilor. (El nu era chiar așa de convins de această iminentă răsturnare ca Mustea.) Și cîte se vor mai întîmpla și vor mai trece, și numai Negoiul va rămîne neclintit. Eu însumi, Sandu Crai, filozof hegelian de stînga, marxist, mă voi stinge într-o zi. Numai ei, munții, nu vor conțeni să dăinuiască, ei și eternele stele“...

Pe Sandu Crai îl readuse la sentimentul existenței nemijlocite marșul apăsător și cîntecul sacadat, cu goluri intermitente, al unei companii de soldați germani, ce se îndrepta spre cîmpul de instrucție, precedată de o ceată de copii, care mergeau cu spatetele înainte și cu fața spre soldați. „Da, își zise Crai, și aceștia vor trece. Dar deocamdată sînt aici. Aici, peste noi. Și cine știe cît va trebui să mai răbdăm apăsarea cizmelor acestora scurte și grele.“

Sandu Crai simți cum marșul și cîntecul nemților își impun ritmul și picioarelor sale. Cuprins de ciudă, grăbi pasul și respiră profund abia cînd auzi stingîndu-se în depărtare cîntecul, ca un lătrat rar și uniform. Aerul adiind dinspre Dumbravă mirosea a frunză uscată. Soarele se răsfrîngea

în bruma de pe iarbă și în florile de la marginea drumului.

„Am să mă duc la Mustea, el trebuie să fie acolo de mult“ — își zise Sandu. Dar Mustea nu venise încă la laborator.

— L-a mai căutat cineva, îl informă pe Sandu laborantul Ion Biriș, un bătrînel tăcut, dar iubit de toți pentru hărnicia lui.

— Cine ?

— Nu știu. Era un domn străin. Nu l-am mai văzut.

— Spune-i domnului asistent că l-am căutat și eu și că mai trec pe-aici.

Sandu voia să-i comunice lui Mustea că noaptea trecută, la despărțire, a avut impresia că cineva îl urmărește. Cînd să iasă, îl izbi neplăcut corul legionarilor, care își instalaseră un cămin chiar deasupra laboratorului de biologie. Toată ziua se auzea „sfîntă tinerețe legionară“ și „garda, căpitanul“ („Zgarda, căpitanul“ — zicea Mustea.)

— Aveți bună petrecere, zise Crai către bătrînul laborant.

Bătrînul făcu un semn dezaprobativ cu mîna, dar nu răspunse.

Cînd reveni, Crai îl găsi pe Mustea cu un oaspe străin, care-l măsură cu privirea de sus pînă jos, scrutîndu-l cu ochii săi albaștri, ce parcă rătăceau ca niște reflectoare în căutarea obiectivului noaptea pe cer. Lui Sandu nu-i plăcu această privire iscoditoare ; se apropie totuși de străin, pregătindu-se să-i dea mîna.

— Tovarășul Marin, îl prezentă Mustea pe Ozun, așa, ca să spună un nume.

Crai simți o strângere de mână puternică, și încercă să zîmbească prietenos.

— Să mai vină Tolea — Anatol Trofimov — și sîntem toți, continuă Mustea, adăugînd că Trofimov este medic și asistent la institutul de psihiatrie.

Tolea, un basarabean înalt, cu o figură frumoasă de tătar, intră peste cîteva secunde.

— Va să zică aceasta e celula, zise cu o voce înceată Vasile Ozun, acela pe care Mustea îl prezentase sub numele de tovarășul Marin.

„De ce-o fi vorbind așa de încet?” se întrebă Crai; abia după aceea își dădu seama că la fel vorbea și Mustea, deși la curs avea o voce de stentor. Tolea nu spunea nimic, își freca într-una mîinile și își încrețea ochii oblici, veșnic zîmbitori.

— Da — întări Mustea — atîția sîntem. Ceilalți au plecat la Timișoara, la București...

— Stați puțin, interveni brusc Ozun.

Cei trei se uitară uimiți și nedumeriți la el.

— Dacă acum, în clipa aceasta, dă peste noi Siguranța, ce aveți să răspundeți? De ce ne-am întîlnit aici? De cînd mă cunoașteți? În ce împrejurări m-ați cunoscut?

Cei trei își plimbară privirile de la unul la altul și era vădit că se simțeau foarte stînjiți. Nu se așteptaseră la aceasta. Cel mai stingherit era Mustea, după felul cum își freca fruntea cu mîna stîngă, așa cum făcea de obicei cînd se găsea în încurcătură și căuta o ieșire, un răspuns.

— Vedeți, acesta-i primul lucru la care trebuie să te gîndești, zise Ozun, cercetîndu-i cu ochii săi tăioși, de parcă le-ar fi scotocit în fundul sufletului. Noi, comuniștii, ne putem aștepta să fim arestați oricînd. Și trebuie să fim pregătiți.

Fără voie, Sandu Crai suspină. Mustea îngăimă cam ce-ar fi spus el dacă ar fi fost surprinși.

— Nu-i nevoie, îl întrerupse Ozun.

Tolea rînjea satisfăcut, fără să știe singur de ce.

— Nu-i nimic de rîs, continuă Ozun, dar nu strică să ții minte acest lucru. Tovarășul Mustea trebuia să vă prevină. De cele mai multe ori ești luat pe nepusă masă și trebuie să știi dinainte ce să răspunzi. Iar dacă nu-i cazul să răspunzi, taci, cum tace stînca. Și acum, dragă Mustea, spune-mi cum stați la Sibiu, după retragerea de la Cluj ?

Mustea începu să expună rar și încet situația creată în rîndurile intelectualilor de stînga, în urma părăsirii Clujului. Membri de partid erau numai atîția : ei trei. Perspectiva creșterii rapide a numărului lor nu se desena încă, totuși nu vor rămîne atît de puțini ; în curînd aveau să mai închege alte trei celule. Ceilalți membri de partid plecaseră la Timișoara, la București, la Brașov, iar cîțiva, după cum se știa, rămăseseră la Cluj. Vru să povestească și de vizita de la București și de Lupșa, dar Ozun îl opri. Cu simpatizanții, situația era asemănătoare. La „Academia“ din Cluj erau peste patruzeci de inși, floarea intelectualității tinere, dintre care unii lucraseră în presă, îndeosebi la gazeta „Calea Nouă“. Mulți se împrăștia-

seră, odată cu împărțirea universității între Timișoara și Sibiu. Unii s-au retras și se țin în rezervă, de teama gărzii de fier. Își tem în primul rînd posturile. Alții au început să vorbească tare despre victoria inevitabilă a lui Hitler. Iar alții șovăie. Dar au mai rămas vreo cincisprezece fermi pe poziție. În orice caz, vreo zece sînt definitiv cîștigați pentru mișcare și nu ezită să-și manifeste ura împotriva regimului legionar.

— Bine fac. Nefiind membri de partid și neavînd sarcini conspirative, interveni Ozun, nu pun în primejdie pe nimeni și nici ei nu riscă prea mult.

— Vom pierde pe Radu Hurlup, care se-ntoarce la dragostea lui veche : Iuliu Maniu. Filip Rupelanțu însă, se ține bine...

— ~~Nu-și dezmente numele, comentă Ozun.~~

— Filip se ține tare. Unui doctor sas care se bătea cu pumnu-n piept că ei, sașii, sînt de opt sute de ani în Transilvania, i-a răspuns : „Nu-i nimica. Mai aveți un an sau doi și vă întoarceți în Deutschland-ul vostru.“ Iar profesorului de estetică, recent îmbrăcat în cămașă verde, i-a spus : „Vezi să nu-ți îngălbenească izmenele peste trei luni, cînd vor pleca legionarii de la putere!“ Noul decan de la litere și filozofie numai că nu s-a scuzat cînd l-a întîlnit pe Rupelanțu : „Tu crezi că eu m-am dat cu legionarii ? Te înșeli. Eu tot cu voi sînt. Și sper să vă fiu multora de folos, căci ăștia au făcut niște liste cu acei pe care vor să-i scoată din învățămînt...“ „Să te vedem la treabă“ — i-a spus Filip. Da, cei care au rămas sînt buni, încheie Mustea.

— Și ce aveți de gînd să faceți ?

— Să ne strângem rîndurile, să înmulțim numărul celulelor. Să încercăm să ne manifestăm cît om putea și prin presă...

— Prea puțin.

Lui Mustea îi veni să întrebe : „Prea puțin ? Noi care, executînd cu sfințenie hotărîrile partidului, am contribuit la acțiunea de pregătire a manifestațiilor de protest de la Cluj ? După ce am lucrat luni de zile în vederea acestei acțiuni. Noi, care...” Dar nu spuse nimic și cu fața crispată, întrebă pe un ton iritat :

— Cam ce crezi că ar trebui să facem, tovarășe, în această situație nu tocmai ușoară ?

Ozun tăcu și se uită pe rînd la ceilalți. Toți slobozeau pe gură și pe nas, în sala laboratorului tixit de aparate încă nemontate, rotocoale mari de fum, îmbicsind aerul. Erau nemulțumiți, nu de critica de acum că „fac prea puțin“, ci pentru că socoteau că li se subaprecia munca dusă de ei la greu. Ozun înțelegea ce se petrece în capetele lor.

— Eu știu la ce te gîndești, dragă Mustea. Ați avut dreptate. Analiza situației făcută de voi a fost în general justă. Partidul a sprijinit tot timpul acțiunea voastră și acțiunea, privită în ansamblu, a fost un succes. Știu, voi v-ați așteptat la mai mult. Eventual să se ajungă pînă la un conflict armat cu Ungaria hortistă, cu Germania și cu Italia. Noi am lăsat manifestul vostru așa cum l-ați redactat, deși era irealizabil ceea ce cereați. Cunoașteți atitudinea lașă a regelui, a burgheziei, a partidelor politice, inclusiv a național-țărăniștilor, în frunte cu Iuliu Maniu, care în momentul decisiv s-a dat la

fund. Eu cu Florea Giurgiu făceam parte din „Comitetul pentru salvarea Transilvaniei“, în care figura, dar numai figura, și domnul Maniu. Ce să mai vorbim de legionari, care urlau pe toate drumurile : „Să plătim pentru că n-am înțeles să ne apropiem din timp de Germania. Avem nevoie de o sută de ani de ocupație germană!“ Ce se putea face ? Nimic. Dacă reușeam să declanșăm un război de apărare poate că Uniunea Sovietică ne ajută. Ce poate ? Ne ajută cu siguranță ! Dar cu cine să pornești războiul, când armata e condusă de ofițerii burgheziei, de regele Carol II de Hohenzollern ? Soldații au scrișnit din dinți și s-au retras, iar cei din Ardealul de nord au plecat pe la casele lor, unii aruncînd armele, alții, ducîndu-le cu ei. Dar noi, am înregistrat totuși un succes. Nu o victorie, ci un succes. Iată cum trebuie privite uriașele demonstrații de forță patriotică de la Cluj, de la Brașov, de la Timișoara, îndreptate împotriva cotropitorilor, a fascismului. Să fi avut arme, aceste mase care exprimau voința poporului, ar fi fost în stare de acte mari de vitejie, de orice jertfe ! Și patriotismul acestor mase nu s-a stins a doua zi după dictatul de la Viena, el continuă să ardă mocnit. Iată ce este important, tovarăși ! Noi nu trebuie să lăsăm să se mai stingă vreodată acest patriotism. Pe el trebuie să ne bazuim în acțiunile noastre. Războiul bate la ușă, războiul pe care Hitler îl va porni împotriva Uniunii Sovietice.

— De altfel, cred că nu-i nevoie să vă mai argumentez în această privință. Pe scurt, noi trebuie să canalizăm toate forțele patriotice ale poporului

nostru spre lupta împotriva fascismului, și acum, cînd garda de fier vrea să pună mîna pe putere, și mîine, cînd ea va fi zdrobită de burghezia ce se vinde lui Hitler, și cînd Antonescu va face din țară un cap de pod împotriva Uniunii Sovietice. De altfel, acest cap de pod e ca și făcut. Tocmai de aceea noi partidul clasei muncitoare trebuie să ne legăm și aici prin mii de fire cu armata, țărănimea, și cu toți oamenii cinștiți, ca să slăbim astfel capul de pod. Iată ce avem de făcut. Nu vă puteți mărgini numai la munca printre cărturari, pe care ați dus-o pînă acum. Trăiți doar în mijlocul armatei, printre cazărmi. Pînă și institutele voastre se găsesc într-o cazarmă. Voi înșivă ați stat ani de zile sub arme, după cît știu. Folosiți această situație, reînodați toate legăturile vechi, stabiliți altele noi. Folosiți faptul că ofițerii, măcar o parte din ei, urăsc pe legionari și că soldații urăsc acest război. Iată, pe scurt, pe ce drum trebuie să pornim. Intrați în căzărmi. Incepeți acolo propagandă, prin toate mijloacele.

Lui Mustea îi trecuse mînia împotriva lui Ozun și se uita la el mulțumit, gîndindu-se cum să pornească acțiunea. „Muncitorii ăștia știu mai multă politică internă și externă ca noi” — se gîndi. Medicul Anatol Trofimov zîmbea cu ochii strălucitori, iar Sandu Crai privea pe fereastră, întrebîndu-se dacă prin contactul cu armata n-o să intre în niște buclucuri care ar putea să-l coste capul. El era ofițer de rezervă și, fără îndoială, i se vor da sarcini mai grele decît celorlalți.

— Ne-am înțeles, tovarăși ? întrebă Ozun, uitîndu-se pe rînd în ochii fiecăruia.

— Da, răspuse Mustea, iar ceilalți doi dădură aprobativ din cap.

— Atunci, la lucru și succes !

Apoi, le propuse să plece de la Mustea pe rînd, el rămînînd cel din urmă. Înainte însă de a ieși Crai, care se ridicase primul, îi mai opri pe toți.

— Stați ! E careva dintre voi urmărit ? Ați simțit ceva ? Ați văzut pe cineva prin fața casei voastre ?

— Mie mi se pare c-am fost urmărit aseară, cînd am plecat de la restaurant, răspuse Crai.

— Eu nu cred să fiu urmărit, zise Tolea, aș fi băgat de seamă.

— Eu sînt, declară Mustea, dar după cît mi-am putut da seama, numai de poliția legionară. Bănuiesc că așa stau lucrurile și cu Sandu. Siguranța, deși mă are în evidență de la Cluj, n-a pus încă pe urma mea copoii, pesemne fiindcă are alte griji mai importante.

— Fiți atenți. Luați toate precauțiunile. Umblați numai cu farurile stinse. Și aveți mare grijă pe cine atrageți în mișcare.

Ozun rămase singur cu Mustea.

— Ascultă, Mustea, îți aduc o veste mare : ai fost cooptat în Comitetul Teritorial al Transilvaniei. Este o mare cinste, să fii demn de încrederea ce ți-o acordă Partidul. Va trebui să vii mai des pe la Brașov. Poate ți se va cere să intri în ilegalitate, dar nu imediat. Cu Brașovul însă, trebuie să ții permanent contactul de azi înainte. Răspunzi de toată munca de la Sibiu. Ține strîns contactul și cu Lupșa. E un

bun tovarăș. Firește, vei lucra cu el numai pentru chestiuni locale. De altfel, și el e în comitet.

Lui Mustea i se umflă pieptul de bucurie, vru să spună ceva, dar se temu să nu îndruge vreo banalitate și tăcu.

— Ai pe cineva la Brașov, cu care să te poți întâlni în mod firesc, ca prieten ?

Mustea se gîndi o clipă.

— Pe Dumitru Oarcea de la...

— Omul nostru. Altcineva ?

Mustea mai chibzui și, stînjedit, începu să-și frece fruntea cu mîna stîngă. Într-un tîrziu, zise :

— Este acolo o fată, licențiată în litere, acum funcționară la I.A.R. E democrată, dar n-are legături cu mișcarea, pe cît știu. O cunosc de la universitate, de acum zece ani. Am fost, ea să zic așa, aproape logodiți. Ne mai scrim din cînd în cînd. Mai mult ea mie.

— Foarte bine. Vei restabili legăturile cu ea.

— Dar nu vreau s-o iau de nevastă...

— Ce are a face ? În privința asta hotărăști singur. Dar vezi să găsești un motiv ca să te poți duce la ea. E în interesul nostru.

— O să-și închipuie...

— N-are importanță ce-o să-și închipuie. La urma urmei, dacă ai încredere în ea, poți să-i explici de ce-i vorba. O apropiem de noi. Dacă e democrată, cum spui, și dacă sînteți prieteni, are să te înțeleagă. S-a făcut ? Azi e luni. Sîmbătă pleci la Brașov. Îi faci deocamdată o simplă vizită fetei, fără să-i spui nimic. Apoi, după ce se întunecă, vii la Oarcea. Acolo vei afla restul. Cu bine !

Mustea rămase coplesit, nici el nu știa de ce, de bucurie, de sarcinile care simțea că au să-l apese, de mândria că acțiunea pentru Ardeal era bine apreciată de Partid, ori poate de toate acestea la un loc ? Deschise fereastra, să intre puțin aer. I se oferi ochilor priveliștea munților Făgărașului : ce măreți, ce calmi erau, în temeinicia lor de ere geologice ! Dar plăcerea de a-i privi i se stinse și se întunecă deodată, ca soarele umbrat de un nor. Căci, pe drum, întorcându-se de la cîmpul de instrucție, își lătra cîntecul sacadat compania pe care o întâlneau dimineața Sandu Crai. Sus, la etaj, studenții legionari zbierau și ei „garda, căpitanul“. „Zgarda, căpitanul și arhanghelul din cer“ — bombăni Mustea și închise fereastra.

7

La cîteva zile după vizita Ioanei, Atanasie Mustea avu neplăcuta surpriză să se întâlnească pe stradă cu bărbatul ei.

— Ei ! Ce mai fac comuniștii ? îl întrebă de la spate acesta, punîndu-i mîna pe umăr.

Mustea, care se plimba la soare prin grădina de lîngă restaurantul Bulevard, privind copacii în desfrunzire, se întoarse brusc și, cu un zîmbet cît se poate mai prietenos din partea unui om ca el față de un legionar, răspunse :

— Noroc, Gîrbavule ! Îmi pare bine că te văd.

— Zău ! Dar ți-ar părea mai bine să mă vezi în lanțuri, rîse acesta. Iacă, lucrurile au ieșit altfel decît le-ați prevăzut voi.

— Nu se știe, ca pămîntul. De altfel, noi nu vedem numai, ci și acționăm în vederea anumitor țeluri. Recunoaște și tu că este o mică deosebire.

— Se înțelege. Numai vezi că acțiunile acestea s-ar putea să vă coste scump. Mai ales acum.

— Știm. Numai să reușiți să ne prindeți.

— Lasă pe noi !

Dacă cineva ar fi auzit acest dialog neverosimil, în toamna anului 1940, ar fi rămas cel puțin surprins. Dar Mustea și Gîrbavu — acesta era numele de familie al bărbatului Ioanei — se cunoșteau din copilărie, erau doar consăteni. Tatăl lui Gîrbavu fusese tot avocat, o personalitate provincială, care atinsese culmea gloriei ca deputat liberal, cînd își pusese numele pe o școală și pe un pod, făcute de țărani, cu brațele lor, cu carăle lor și cu banii lor, dar cu aprobări obținute de bătrînul Gîrbavu de la București. Că muncitorii și țărani sînt cei care plătesc, Mustea se convinsese și mai mult cu prilejul unei călătorii prin părțile Bradului, luate în stăpînire de societatea MICA. Călăuza lui Mustea fusese un prieten al său, medic, mare admirator al lui Ion Giurgutu, pe care îl socotea un adevărat părinte al moșilor. „Este binefăcătorul nostru. Uite ! acesta e spitalul «Ion Giurgutu», aceasta e școala «Ion Giurgutu» și cîte ai să mai vezi încă !”

Intr-adevăr, medicul îi arată pe diferite clădiri publice firme cu numele Giurgutu, în timp ce treceau cu automobilul prin satele de mineri din

preajma Bradului. „Stop! zise la un moment dat Mustea. Hai să intrăm în această casă, pe care nu cred s-o fi făcut Giugurtu ; și totuși pe aici, numai case de astea văd.“ Cam fără chef, medicul opri mașina în fața unei cocioabe de bîrne, așezată pe o coastă de deal și cu prispa umbrită de trei pruni. Gard nu avea, căci sărăcia nu se îngădește, nu simte nevoia să se apere de hoți, nici să se ferească de ochi pizmași. Un cîine, trezit din toropeala în care-l înfundase soarele de început de primăvară, veni să li se gudure la picioare. Iși pierduse și el instinctul de paznic. N-avea ce păzi. Stăpînul casei dormea pe tîrnaț, ziua-n amiaza mare. „Așa-i românul nostru, puturos“ — zise medicul.

Trezit, românul se sculă și, șezînd pe marginea patului de scînduri puse pe două capre de lemn, se frecă la ochi, fără să se sinchisească de cearșaful de cînepă, negru de murdar, ca și țolul jerpelit de sub care ieșise, dar nici de vizitatori. „Am fost astănoapte de lucru“ — zise el după schimbul de binețe și după ce domnii îi spusese cine sînt. „Pă domnu doftor îl cunosc. Lucru noaptea la baie la Gura-Barză. Mă duc pă gios, vin pă gios, zăce kilometre înc'lo, zăce înapoi. Mi-s rupt de lucru și de drum cînd agiung acasă. Nici de mîncare nu-mi mai trebuie.“ „De cîți ani ești?“ întrebă Mustea. „Am tunat în trizăci și șasă.“ Gălbejit și îmboțit la față cum era, i-ai fi dat cincizeci. „Da barem cîștigi bine ca băieș?“ „Uită-te și dumneata, că ac'lo-i țîdula, subt grindă în dreptu săgeții“, zise omul arătînd stîlpul de la intrarea în tîrnaț, care susținea grinda de sub marginea acoperișului de șindrilă. Mustea cercetă

hîrtia, dar privirea i se opri înainte de a ajunge la suma finală, căci la rețineri găsi, între altele, niște cifre destul de substanțiale în comparație cu salariul, cu specificația : pentru spitalul Giurgutu, și pentru școala Giurgutu. „Poftim !“ — îi întinse el hîrtia medicului, arătîndu-i cu degetul locurile împriçinate. „Ei, da ! — zise medicul, restituind hîrtia ca pe un lucru știut, abia uitîndu-se la ea — dar fără inițiativa lui nu se făceau aici școli și spitale pînă-i cuc ! Ș-apoi — adăugă el privind pe miner — pe cîte-un zdrob de aur tot mai puneți voi mîna și-l vindeți pe ascuns.“ „Ba nu punem, zo aceea ! răspunse minerul, că ne caută și-n hudra c... să fie cu iertare !“

Mustea și medicul plecară, primul cu impresia că a întrezărit adevărata viață a minerului, al doilea, mînios un pic că fostul său coleg de liceu vede ce nu s-a făcut, nu ceea ce a făcut „binefăcătorul“. „Tu nu iei în seamă ce s-a făcut, în schimb, cauți cu lumînarea ceea ce încă nu s-a făcut și nu te gîndești că cele făcute sînt începutul pentru cele nefăcute !“ zise medicul, accentuînd în mod special cuvîntul *încă*. Pe Mustea îl înfuriaseră cuvintele „cauți cu lumînarea...“, ca și cum mizeria nu ți-ar fi ieșit singură în cale la tot pasul, pe tot cuprinsul munților Apuseni, unde el umbla, pentru cercetări antropobiologice. Cu greu se stăpîni să nu-i răspundă : „Cele *încă* nefăcute abia atunci se vor face cum trebuie, cînd în locul domnului Giurgutu vor fi stăpîni aici aceia cărora li se ciuntește salariul, li se fură munca, pentru ca domnul Giurgutu să-și afișeze ca binefăcător numele pe instituții la care

n-a contribuit cu nimic.“ Tăcu însă, gîndindu-se : „N-are nici un rost să-i spun adevărul. N-am cui.“ Își aminti de podul și de școala ce purtau numele lui Vincențiu Gîrbavu, avocatul și deputatul liberal din satul său, Porumba.

Vincențiu Gîrbavu venise în Porumba înaintea primului război mondial, gol ca șarpele, cum spuneau țărani, iar acum avea patru hectare de vie în locurile cele mai bune, două case mari, una lîngă alta, cumpărate de la administratorul contelui Wenkheim, vreo 20 de locuri de casă în vatra satului nou, vreo 30 de hectare de pămînt arabil sau poate mai mult (nici bătrînul nu mai știa exact) și aproape toți sătenii îi plăteau camătă pentru bani împrumutați. Ba mai cumpăraseră, pe cît se spunea, și o casă mare cu trei etaje la Arad, în centrul orașului, și cine știe cîți bani mai avea și pe la bănci. Pe scurt, era cel mai bogat om din sat, într-o parte a țării unde patru hectare de pămînt erau suficiente pentru traiul unei familii țărănești, adică fuseseră pe timpuri cînd țărani nu erau înglodați pînă-n grumaz în datorii la bănci și la cămătari. Acum abia mai izbuteau să-și plătească „terminurile“ la bancă, așa încît vreo doi oameni din sat s-au spînzurat, cîtorva li se vînduse averea la tobă, iar cei mai mulți umblau ca năuci, cînd se apropiau soroacele de plată.

Bătrînul Gîrbavu avea doi băieți : Petroniu și Propertiu. Din lipsa unei societăți mai alese, copiii se jucau pe uliță cu țărănușii. Unul mai bătăuș i-a spart odată nasul lui Petroniu și un altul a fugit să-l pîrască la „doamna“.

— Doamnă, doamnă, hai iute, că Nica lui Vanciu i-a spart nările lu' domnișoru Fotoghin! a zis copilul, crezînd că este mai pe domnie să-i zică „fotoghin“ în loc de „petroloi“, cum îl batjocoreau ceilalți copii pe Petroniu. Și Fotoghin i-a rămas numele băiatului. Totuși băiatul a ajuns inginer și încă petrolist, la o societate americană.

Fratelui său mai mic, Propertiu, care era de-o vîrstă cu Mustea, copiii i-au scornit dela început porecla de Propîrț, apoi de Popîrț.

Propertiu și Atanasie fuseseră colegi la școala primară din sat, și nu arareori se păruiau. Era o școală particulară ungurească, unde în timpul primului război mondial, învățau mai mult copiii funcționarilor, ai meseriașilor și ai țăranilor bogăți, unguri și romîni. Mama lui Tănasă s-a făcut luntre și punte ca fiul ei, cel mai mare din cei trei copii, să meargă la această școală, „că doară dă Dumnezeu — zicea ea — și iese din el barem un scriitorăș la cîntălarie la domnul notăraș“. Dar nu o dată băiatul a fost trimis acasă de învățătoare, o femeie altminteri de treabă : „Dacă mă-ta n-are bani să-ți cumpere pantaloni, apoi barem să ți-i cîrpească pe cei ce-i ai. Nu poți umbla cu fundul gol aici, că nu sîntem țigani. Aici sînt prunci de domn.“ Acesta era motivul trimiterii acasă, și copilul pleca plîngînd, iar nana Solomie mai cîrpea un petec vechi peste unul rupt, și la începutul lunii se împrumuta cum putea de trei coroane pe la vecini, ca să-i plătească învățătoarei.

— Mă Tănasă, striga Propertiu, spune lu' mă-ta să-ți pună de sfintele sărbători a Paștilor un petec nou în fundoiul nădragilor.

— Popîrț! îi răspundea Tănase și era destul ca Propertiu să-și iasă din fire, amenințîndu-l :

— Te spun la doamna, păduchilă, sărăntocule !

Să-l ia la bătaie nu se încumeta, căci Tănase îl cîrpișe zdravăn de cîteva ori.

La învățătură Tănase înainta cam greu la început, pînă a ajuns să stăpînească limba maghiară, dar apoi a lăsat în urmă toată școala. Avea o memorie strășnică, răspundea prompt la întrebări și pricepea repede orice problemă, în deosebi la gramatică și la aritmetică. Propertiu se ținea pe la mijloc, deși se silea să ajungă între primii și-l rodea invidia că în frunte era mereu Tănase, „sărăntocul“.

Amîndoi s-au îndrăgostit de aceeași fată, de Olga, fiica pădurarului, pînă la casa căruia trebuia să străbați din marginea satului vreo șase kilometri, printre niște costișe tîrșite, schimbate în pășune, împeștritate ici și colo cu meri și peri pădureți, cu măceși și cu tufe de mure, tocmai pînă la Ciutărie, o pădurice unde groful își creștea pe timpuri cerbii și căprioarele și unde mergea la vînat. Acolo se afla casa pădurarului cu cele trei fete frumoase, dintre care însă zîna zînelor pentru Tănase era Olga. Acolo se ducea el pe jos cu doi colegi — un evreu pistruiat, Bela Kohn și un ungar cu părul galben ca floarea de bostan, Sándor Kovács, — amîndoi cam de aceeași vîrstă cu Tănase, între opt și zece ani, îndrăgostiți și ei de celelalte două fete,

și ei la fel de nenorocoși în dragoste, căci Tănase nu avea nici o trecere la Olga. „Nu te apropia de mine, că mă murdărești !” i-a spus ea într-o zi și el s-a retras rușinat. Acasă, s-a furișat în podul grajdului cu acoperiș de paie, printre liliaci și păienjiniș, lângă grămezile de ceapă și de poame uscate, s-a așezat pe o puțină goală și a plîns amar-nic, mușcîndu-și pumnii.

Și Properțiu mergea la Ciutărie, împreună cu frate-său și cu alți copii de domn, dar nu pe jos, ci cu o droșcă trasă de un armăsar negru. Ah ! cum se mai jucau ei cu fetele cele frumoase ale pădurarului și cu cei trei băieți ai lui. Ce nu aveau ei acolo ? Scrînciob, mingi de toate mărimile, paralele și capră de gimnastică, haltere, pînă și o pușcă cu gloanțe adevărate, de 6 mm ; mai aveau și Ciutăria la un pas, numai că ei, copiii domnilor, nu se încumetau să pătrundă prea adînc în ea. Tănase, Sándor și Bela îi vedeau jucîndu-se, dar numai prin gard. Înăuntru nu i-a chemat nimeni niciodată.

Ciutăria o cunoștea însă Tănase mai bine decît copiii domnilor. Această păduriță, în mijlocul căreia lotrii puteau omorî și frige un bou, cum ziceau țărani, era lată de buni șapte kilometri și se întindea pe douăzeci de kilometri de la drumul Bihorului, ce lega satul de Oradea, pînă tocmai la poalele munților Codrului. Groful împrejmuise acest parc de vînătoare cu un gard de pari, legați între ei ceva mai jos de vîrf cu o împletitură de nuiete. Dar prin gard erau destule strungi, făcute de porcii sătenilor, de mistreți, de alte fiare sălbatice, și mai ales de om.

Pentru Tănase și prietenii săi, copii săraci „din sus de drum“ (căci din jos de drumul mare ce despărțea Porumba în două locuiau bogații și domnii, iar din sus, săracii și țigani), Ciutăria era o adevărată țară a visului, era o altă lume ce nu avea nimic comun nici cu satul, nici cu școala, nici cu pita mucedă, cu hainele rupte, cu înjurăturile de-acasă ale mamelor necăjite, muncind din greu la câmp în timpul războiului și temîndu-se ca seara să nu găsească la întoarcere casa sau grajdul scrum, aprinse de copii, vreun vițel sugrumat, vreun copil mai mic înecat sau cu vreun ochi scos la joacă. Tănase, cît o fi fost el de cuminte altminteri, fugea de acasă, după ce-și înclua frații mai mici în curte, rugîndu-i să nu sară peste poartă, ca să nu-și rupă capul, și pleca la Ciutărie, cu alți prunci — unii de vîrsta lui, alții mai mari. După ce o țineau numai o fugă pînă ce ieșeau din sat, ca să nu audă vreunul din ei că-l strigă mama sau bunica îndărăt, se opreau la balta Ineștilor, un loc împădurit și mocirlos, primăvara și toamna raiul brîndușelor și al „călugărilor“, adică al ghiocelor. Pe acolo trecea Teuzul umflat și revărsat peste malurile-i lutoase în anotimpul ploilor, secat pînă la fund vara, dar avînd din loc în loc, înșirate ca mărgele pe un fir de ață, ochiuri de apă și dălbini, cu serpi, cu broaște, cu țipari, cu știuci grase cu clonțul de rață, iar peste oglinda apelor stătătoare, cu fulgerări de pescăruși colorați și cu sclipitoare jocuri de libelule, de „calul dracului“, cum le spuneau copiii. De-a lungul Teuzului, care se strecura în Ciutărie pe sub gard, prin vrejuri și lăstăriș,

copiii se furişau în pădurea tăcută şi se pierdeau printre fagii drepţi ca lumînarea, printre carpeni, paltini, giugaştri şi mesteceni, printre tufele mărunte de sînger, corn, alun, păducel şi măceş. De obicei, mergeau cu un ţel dinainte hotărît : să „capete” bureţi, sau după fragi, ori să caute cuiburi de păsări sau scorburi cu miere de albină, dar mai totdeauna se abăteau din drum, rătăcind în zig-zag, atraşi de noi ţeluri ivite în cale. Totuşi acasă se întorceau cu coşurile încărcate de bureţi sau cu ulcelele pline de fragi, de căpşuni ori de mure, iar toamna, cu mîncile cămăşilor umflate de alune. Pentru straiţele de pere şi mere pădureţe, cărate toamna acasă, şi pentru coşurile de mure nu era lipsă să intre în Ciutărie ; astfel de poame sălbatice se aflau la îndemîna tuturor, pe locurile despădurite ca să poată paşte vitele. Însă ca în Ciutărie nu găseai nicăieri bureţi, alune şi fragi, şi acolo nu era îngăduit să pătrunzi. De unde şi farmecul mare pentru copii de a se furişa tocmai acolo. Cînd ploua, cum înceta să cadă de sus, se duceau după bureţi. Atunci pădurea jilavă, în care mai picura de pe crengi, mirosea mai tare a ierburi, a frunze putrede, a scorburi, a flori. Ici-colo, pentru ochii cercetători ai copiilor, se iveau bureţi, cîteodată cu frunze brune pe pălărie încă, altă dată în grupuri, la tulpina unui copac sau singuratici, pe marginea unui pîrau. Roniţe stacojii, cu miezul fraged, te chemau de departe ; cete de gălbini buni de tocană, gustoşi cum e carnea de pui, răsăreau pe neaşteptate lîngă un butuc ; pitoance brune sau vineţii, mari cît floarea soarelui,

care se pun la uscat, se ascundeau parcă să nu fie descoperite prin frunzișul căzut și de aceeași culoare cu ele ; mai îndrăzneți, bureții usturoi, albi cum e brânza, te îmbiau parcă să-i culegi ca să-i frigi seara în tigaie, cu ulei ; apoi bureții de lemn, cucii și atâtea feluri de umbrele cărnose și colorate, de pe care numai piticii lipseau, umpleau repede coșurile, străițele și pălăriile. Cîte un moș, ori o femeie mai în vîrstă, mergea cu copiii, ca să-i împiedice să culeagă bureți „bolînzi“, care, cu pălăriile lor pistruiate, erau adesea mai ispititori, mai arătoși decît cei buni.

Culegătorii se îndepărtau unii de alții, se strigau să nu se rătăcească, și se mai rătăceau, căci erau fete și băieți — băieții cu izmenele suflecate, fetele cu poalele în briu, să nu se ude prea tare de iarbă ; iar cînd fetele se aplecau să culeagă bureții și li se vedeau încheieturile genunchilor și pulpele albe, băieții le mînceau din ochi și chicoteau între ei. Atunci din mintea lui Tănase dispărea Olga, cu ciorapii ei lungi și negri, cu pantalonașii albi de pînză subțire, tivțiți cu dantelă și lăsați pînă aproape de genunchi.

Uita deplin pe Olga și în zilele uscate de vară cînd pe o tăietură, unde înainte fusese o frumoasă pădure de fag, mergeau după fragi și se pierdeau prin iarba înmiresmată, înspicată și de o culoare verde mai spălăcită, dar plină, cît cuprindeai cu ochii, de fragi roșii cu tulpină înaltă, ce se luau la întrecere cu firele de iarbă. Era parcă în fața ta o scoarță verde cusută cu boabe roșii și cu flori albe — flori de fragă ce nu dăduseră încă rod.

Întîi mîncău pînă se săturau, apoi, în silă, se apucau să culeagă în oalele mari de lut, căci le era rușine să le ducă goale acasă. Numai Tănase umplea întîi oala și apoi se apuca de mîncat. Se întorceau în sat cînd soarele aurea cu roșu Balta Ineștilor și se scufunda printre ostroavele cu pipirig în apa moartă, năpădită de mătasea broaștei și de lintiță. La fiecare pas, cîte-o broască sărea plescăind în apă, cîte-o barză călca rar și grav, uitîndu-se în fundul bălții, sau cîte-un stol de rațe sălbatice se ridica speriat.

Abia cînd răsunau tălăngile caprelor și cornul porcarului, copiii intrau iarăși din poveste în viață. Căci în pădure era liniște și aproape că nu se simțeau vietățile. Cîte-o ciocănitore le mai aducea aminte de cuiburi, vreun șarpe îi făcea să se cutremure, vreo ciută îi umplea de uimire. Uneori îi făcea să se oprească bătaia regulată și surdă a săcurii în inima unui copac, tăiat de vreun om sărac, undeva departe. Rareori auzeau cîinii pădurarului lătrînd și atunci se depărtau și căutau să ajungă mai repede la gard. De casa pădurarului nu se apropiau niciodată. •

O dată numai au cutezat și au plătit-o scump. Nu știu care din ei le-a spus că pădurarul are în grădină niște lubenițe dulci ca mierea. „Hai să ne furișăm pînă acolo și să luăm vr-o două“, au zis unii. Tănase a încercat să-i oprească, dar pînă la urmă a mers cu ei. Grădina avea alt gard în Ciutăria îngrădită și trebuia să sari peste el, căci strungi nu erau. Dar se cerea multă grijă, grădina fiind chiar lîngă casă. Cîinii nu au zăpsit apropierea

copiilor, pesemne erau plecați cu pădurarul. Toți copiii au pîndit mult pe lîngă gard, înainte de a se hotărî să-l treacă. Lui Tănase i-a fost dat să descopere că Olga și cu Popîrț stăteau în „hinteu“, strînși unul lîngă altul și nu știu ce-și făceau. „Hai să plecăm! a zis el necăjit — că numa' ne-or vedea și-or striga.“ „Lasă-i că să iubăsc, și omu' cînd să iubește îi orb ca cocoșu de munte!“ l-a liniștit unul mai știutor. „De unde știi tu?“ a șuierat mînios Tănase. „Treaba mea. Așa am auzit eu.“

Pîna la urmă au intrat, dar tocmai cînd încărbase fiecare cîte doi pepeni, ducîndu-i subsuori către gard, îl aduse ceasul rău pe pădurar, și cîinii s-au repezit după copii. Cei mai mulți au tulit-o fără pepeni peste gard, numai Tănase și unul Pavel al lui Buduțu se zbăteau să scape din mîinile vînjoase ale argatului, care înșfăcase pe unul de braț, iar pe celălalt de fundul izmenelor. Dar nici cei scăpați n-au pățit-o mai bine. Pădurarul i-a adunat pe toți la jandarmerie, a pus doi jandarmi cu pene la pălărie și cu baionetele la pușcă să mîne toată ceata pe ulița mare de la un capăt la altul al satului și să-i tragă fiecăruia zece trestii la spate, după ce și el îi urechiasă în lege. Bătaia ca bătaia, dar rușinea era mai dureroasă. Pe lîngă ce mai primiseră acasă în prima seară în loc de cină, ajunseseră și de batjocura copiilor de domn. Tănase mai ales, rămase cu porecla de „Roja Șandor“ — un vestit haiduc ungur din veacul al XIX-lea. Această poreclă i-o găsise Popîrț, iar Olga, ce era ea făloasă înainte, dar acum nici nu se mai uita la Tănase, decît ca să strige și ea

„Roja Șandor“. Ba odată l-a și scuipat, drept care „Roza Șandor“ a luat-o de chică și a dat cu ea în balta din curtea școlii, unde se scăldau rațele.

Dar și pe Popîrț l-a bătut Dumnezeu, cum îi zicea după aceea Tănase. Iată cum s-au întîmplat lucrurile. Copiii satului se jucau de-a războiul prin niște rîpi și pîraie de după dealul cimitirului, împărțindu-se de fapt în săraci și bogați, deși ei se numeau unguri și dușmani. Dușmanii, firește, erau săracii — unguri, țigani și romîni de-a valma — iar unгурii erau băieții domnilor de orice neam și cîțiva romîni mai bogați de la școala ungurească. La „dușmani“ se găsea și un biet copil slab la minte, un lud, un tut, cu burtă mare, cu ochii sașii, și care abia putea să vorbească. Ce se petrecea în jurul lui el nu înțelegea, auzea doar cum fac broaștele la el în foale, adică în pîntec : „Aú, boaca. Boaca face crrr ! crrr !“ Ceilalți copii rîdeau de el și-l puneau să spună cum face broasca. Într-unul din lungile războaie, copiii bogați au prins pe Iuțu — așa-l chema pe lud — care se ținea de „dușmani“ ca un cățel. Nu dăduse în nimeni cu o piatră măcar ; nu știa ce se întîmplă cu el, și nici n-a știut pînă în clipa cînd a fost „judecat“ ca „șpion“ al „dușmanilor“. Judecătorul a fost Popîrț și și-a făcut datoria cu vîrf și îndesat. L-au condamnat pe bietul Iuțu la spînzurătoare, i-au pus un laț de grumaz și celălalt capăt al sforii l-au legat de un jneapăn bătrîn de la marginea unei rîpi adînci. Iuțu se uita la ei și credea pesemne că ăsta-i un joc de-a cîinele, căci începuse să hămăie : Ham ! ham ! La ordinul

lui Popîrț, Iuțu a fost, însă, împins pe la spate în prăpastie și nici „mîc“ n-a mai spus. Copiii, cînd și-au dat seama ce au făcut, au tulit-o la fugă către casă, în frunte cu Popîrț. Erau numai trei, căci în timp ce se făcea judecata, ceilalți copii ai bogăților îi urmăreau pe „dușmani“, care scoși de pe poziții și împinși pe un teren fără pietre — deci lipsiți de muniții — fugeau mîncînd pămîntul. Cei trei s-au înțeles să nu spună nimănui nimic, dar peste patru zile s-au hotărît să se ducă să-l îngroape pe Iuțu, luînd cu ei sapă, lopată și var. Unul a tăiat de sus sfoara și apoi s-au apucat toți trei să sape groapa. Așa au fost găsiți de niște țigani, ce-i zăriseră prin labirintul de pîraie și se luaseră după ei pe furiș, suflecați cum erau la făcut cărămizi de lut. ~~„Ce-or fi cătînd domnișorii pe-aici?“ și-au zis. Iar cînd i-au văzut ce fac, s-au apropiat de ei. Copiii au mințit că l-au găsit pe Iuțu mort și s-au gîndit să-l îngroape. Dar la jandarmi au mărturisit tot. Nu li s-a întîmplat însă nimic. Era război, copiii citiseră ce pătesc sîrbii și alți dușmani ai țării și se luaseră după cei mari. Ce să le faci? De altfel, Vincențiu Gîrbavu a știut el cum să tocmească treaba, ca să nu iasă rău. Numai satul a vuit un timp, iar mama lui Iuțu, o femeie cu bărbatul și cu trei feciori pe front, își vărsa focul pe uliță, unde găsea un om s-o asculte.~~

Popîrț cu greu a uitat întîmplarea; mult l-a chinat mai ales spaima că Iuțu are să vină noaptea ca strigoi și are să-l strîngă de gușă. Apoi se mai gîndea și la lumea cealaltă, unde se temea că au să-l muncească dracii cu furci de fier înroșite,

tăvălindu-l prin cazanele cu smoală fierbinte. De aceea mergea într-una la biserică, se ruga fierbinte și niciodată nu se despărțea de cartea de rugăciuni. Numai după ce a plecat la oraș, la liceu, s-a mai liniștit.

Spre amărăciunea lui însă, la același liceu a ajuns și Mustea, căci altfel nimeni dintre colegi n-ar fi aflat vreodată de fapta lui. Tatăl lui Tănase Mustea, întors din război, s-a hotărât să-l dea la învățătură, „că-i mai slab ca ăștialalți prunci și nu-i harnic de lucru ; ș-apu' și pământu-i numa un petic, n-ai ce împărți de el la tri“, își zicea. L-o ținea cum o putea, numai să învețe, dacă nu opt „glasă“, barem patru. Dar mama lui Tănase nu se mai mulțumea să-și facă băiatul „scriitorăș“, ci-l vedea popă, dacă nu chiar un „tare înjeler“.

În cei opt ani de liceu, Mustea și Gîrbavu au învățat pe-ntrecute, ieșind cînd unul, cînd celălalt premiant întîi. La bacalaureat, Gîrbavu a ieșit al doilea, iar Mustea numai al cincilea. Și în dragoste a învins mai tîrziu Propertiu. Cînd cei doi consăteni, unul de-acum avocat, celălalt doctor în filozofie de la Leipzig (cu specialitatea biologie) s-au îndrăgostit de Ioana, ea l-a respins pe Mustea și l-a ales pe Gîrbavu.

La această epocă, cei doi rivali erau adversari și din punct de vedere politic, Gîrbavu fiind din primii ani de studenție un adept al lui Corneliu Zelea Codreanu, iar Mustea, după ce rămăsese multă vreme nepăsător față de politică, a început să încline spre stînga, mai ales în urma celor cîțiva

ani petrecuți în Germania, unde cunoscuse ororile hitlerismului și învățase să urască fascismul.

Acum cei doi adversari se găseau față-n față și după toată aparențele, victoriosul era iarăși Properțiu Gîrbavu, căruia Mustea de mult nu-i mai spusese Popîrț. Foarte rar, totuși, îi mai pomenea porecla, pe la Cluj, ca să-i taie avîntul, cînd acesta prea se aprindea făcînd apologia gîrzii de fier. „Acum să mă mai popîrțiești dacă-ți dă mîna, mă Tănase!“ îi venea să spună lui Gîrbavu, dar tăcea și-l privea de sus pe Mustea, care era ceva mai mic de statură. Tăceau amîndoi și se măsurau din ochi, fiecare cu gîndurile lui.

8

Lui Properțiu Gîrbavu îi venea să se scarpine pe limbă de prostia ce-o făcuse, adresîndu-i-se cum i s-a adresat lui Mustea, mai cu seamă că acesta zîmbea și parcă se și luminase la față.

— Zi, ne prindeți! Dar ce știi tu propriu-zis despre mine? Ți-am mai spus doar că de-aș fi membru al partidului comunist, aș pierde această calitate în momentul cînd aș mărturisi-o. Dacă tac, tot nu poți deduce nimic, căci nu toți care tac sînt comuniști. Deci, nu poți ști nimic.

Întăritat, Gîrbavu scăpă iarăși niște cuvinte ne-cugetate :

— Știi că a fost Ioana la tine acasă, zise, crezînd că prin aceasta i-a luat piuitul lui Mustea.

Atanasie Mustea schimbă doar greutatea corpului de pe un picior pe altul, și atât. Apoi răspunse prompt, surîzînd ironic :

— Dar nu ne-ai prins. În orice caz, chiar ea ți-a spus. Fii sigur că dacă ar fi vrut să-ți ascundă ceva, nici nu-ți pomenea de vizita ei.

— Bine, dar pentru ce te-a căutat ?

— Pentru ceea ce ți-a spus chiar ea. Poate și ca să se verifice pe sine însăși.

— Și pe tine.

— Poate. În orice caz, n-ai de ce să fii nemulțumit. *Der Fall ist erledigt* — cum ar spune Herrenvolk-ul atât de iubit de voi ; sau „dosarul este clasat“, cum ai putea zice tu ca avocat și mai cu seamă ca ilustru reprezentant al tribunalului legionar.

După o pauză în care respiră profund, Properțiu Gîrbavu mărturisi :

— Da, așa mi-a spus și ea. Acum sînt și mai convins că nu m-a mințit. Cînd a venit odată vorba de tine — uite cît sînt de sincer ! — și i-am spus că figurezi pe listele noastre negre, s-a făcut albă ca peretele și, ca să nu cadă, s-a apucat cu mîna de un scaun. „Îl mai iubești ?“ am întrebato. „Nu“, a șoptit. „Atunci ?“ am stăruit. „Ar fi o crimă să-l omoriți !“ a exclamat indignată. „Noi nu facem crime, ci îndeplinim hotărîrile Arhanghelului“, i-am răspuns. „Properțiu, te rog, cu mine să nu vorbești așa. Și te mai rog ceva : pe el să nu-l omoriți. De altfel am să mă duc numaidecît să-l caut. Plec la Sibiu“, a mai adăugat, agitată. Am zgîlțit-o de umeri : „Spune-mi ad-

vărul!" „Ți l-am spus. Altul nu-i. Dar nu e drept să piară un om numai pentru că m-a iubit mai mult decît orice pe lume, fără să fi fost vreodată ceva între noi. Nici nu m-a sărutat. Înțelegi?! Și pe viitor n-ai de ce să te mai temi.“ Mi-a spus singură că a fost la tine, mi-a povestit totul cu de-amănuntul. Am încercat s-o conving că nu eu te-am pus pe lista neagră, că-i vorba de cu totul altceva decît de o răzbunare personală, și că asta nu înseamnă că vei fi numaidecît omorît. Dar totul a fost zadarnic, pînă nu i-am spus că plec eu însumi la Sibiu și că am să te previn să fii atent, dacă nu vrei s-o pățești. Și iată că am venit. Dar îți mărturisesc că n-aveam de gînd să te caut. Eram hotărît s-o mint, să-i spun că nu te-am găsit. Lucrurile au ieșit însă altfel. Am comis o crimă din punctul nostru de vedere. Dar... Și Gîrbavu dădu neputincios din umeri.

— Și în ce calitate figurez pe listele voastre negre, întocmite desigur la București, la tribunalul legionar?

— Da, acolo. Figurezi ca simpatizant comunist.

— Atît?

— E destul. Te rog să lași dracului politica și să te ții numai de universitate. E în joc viața ta și liniștea mea.

— Mi se pare că te interesează mai mult liniștea ta decît viața mea? rîse sarcastic Atanasie.

— Să zicem. Dar nu-ți strică nici ție să mai trăiești.

— Voi trăi și vă voi supraviețui.

— Mă rog. Să trăiești îți doresc, să ne supraviețuiești însă, nu. În orice caz, ca să repet vorba ta de umplutură „în orice caz“, dacă rolurile se vor inversa vreodată, să te porți și tu cu mine la fel cum mă port eu azi cu tine. La revedere și te rog să-ți bagi mințile în cap.

Acestea se întâmplau cu puțin înainte de asasinarea lui Nicolae Iorga — care-și plătea propriul antisemitism și naționalism — și a lui Virgil Madgearu.

„Eu sînt membru în Comitetul Teritorial al Transilvaniei și ei m-au trecut numai ca *simpatizant comunist* pe listele lor. Nu-i prea rău! își zise Atanasie, urcînd într-un tramvai către Dumbravă. E prea frumoasă această zi cu soare, ca să nu mă bucur de ea.“

9

După ce se despărți de Gîrbavu, Mustea începu iar să se gîndească la ultimele zile trăite la Cluj, uitînd cu desăvîrșire că figura pe lista neagră a gîrzii de fier. Nu băgă în seamă nici ultimele străluciri ale soarelui de toamnă pe lac, în Dumbravă, nici studentele și studenții veseli ce se plimbau sau ședeau la mese cu țapi de bere dinainte.

Cît s-au mai zbatut el și prietenii săi, înainte de dictat, în nădejdea că vor putea determina o

opoziție hotărâtă și că la nevoie se va putea trece chiar la rezistența armată! „Au să ne ocupe nemții!“ ziceau unii. „Parcă altminteri n-au să ne ocupe?! Numai că în primul caz ne-am alege cu gloria de a fi luptat, iar în al doilea caz cu rușinea de a ne fi dat bătuți“, ziceau alții din grup, și pînă la urmă aceștia au dat tonul în acțiunea întreprinsă. Problema se ridicase cu luni înainte de a se ajunge la rușinoasa cedare. Mustea era pe atuncea concentrat la Armata I-a, ca translator și, cum nu avea cine știe ce treabă, i se dădea să coasă dosare. Cu acest prilej îi treceau destule acte secrete prin mîină. Mai mult, în primăvara anului 1940 fusese la primele tratative de la Turnu Severin, unde s-a încercat o înțelegere cu oamenii lui Horthy în problema Ardealului, de altfel fără nici un rezultat, căci pretențiile acestora erau atît de mari, încît militarii romîni, trimiși pentru tratative, nici n-au vrut să mai stea de vorbă. „Domnule, sînt absurzi! Pînă la urmă va trebui să ne batem cu ei, alt chip nu-i“, zicea colonelul pe care-l însoțea Mustea. Totul se soldase cu un banchet, la care Mustea n-a participat; acolo nu era nevoie de translator. Și-a petrecut seara singur, într-un mic restaurant de pe malul Dunării, unde și-a comandat o cegă la grătar și un litru de vin. Dar tot timpul se gîndea cu tristețe la ce are să urmeze. Era clar că norii de la Apus începeau să se îndrepte spre Răsărit. Franța, cu toată vestita ei linie Maginot, căzuse uimitor de repede. Printre membrii „Academiei“, ca printre cărturari în-

deobște, cu excepția legionarilor și a gogo-cuziștilor, faptul cășunase mîhnire profundă, amestecată cu îngrijorare. „Ce are să urmeze acum?” se întrebau cu neliniște democrații. Îndeosebi cei care studiaseră în Franța erau deprimați. Fasciștii și adepții lor știau acest lucru și nu pierdeau nici un prilej să-i întărite, spunîndu-le cu vădită satisfacție că România va avea parte, în sfîrșit, de o „binefăcătoare” ocupație germană. Mustea ținea la curent partidul despre toate mai ales prin Gabor Petre, de la care primea pe-a-tunci și instrucțiuni cum să se comporte intelectualii comuniști.

Uniunea Sovietică inspira respect, dar trezea și temeri. Foarte mulți însă credeau în ea fără rezerve. Pentru cei refractari la ideile comuniste formula ideală ar fi fost cea de la München, anume ca Hitler să atace Uniunea Sovietică și să-și caute spațiu vital înspre răsărit, măcinînd acolo forța Wehrmacht-ului și totodată pe a Armatei Roșii, iar Anglia și Franța să rămîină singure puternice, așa cum speraseră senilul Chamberlain și prostănacul de Daladier. Dar, se vede treaba, Hitler îi depășea în șiretenie și în lipsă de scrupule și nu le-a făcut jocul, iar acum Franța era la picioarele lui, cu vestitul mareșal Pétain în frunte.

— Ei, și ? a zis Mustea, care făcea de obicei analiza situației politice la masa „Academiei”. Cînd ajung nemții la capătul Franței, pot cel mult să scuipe în Ocean. În Anglia vor trece ei cînd vor vedea cu ochiul liber „găoaza la țîntă-

roaică". „Academicienii“ au rîs cu poftă, fiindcă le-a plăcut analiza făcută de comuniști, care în general se dovedeau versați în probleme de politică externă. Dar spre uimirea celorlalți, care tăgăduiau că „roșii“ pot fi patrioți, pe comuniști îi durea mai mult soarta Romîniei decît a Franței. Comuniștii vedeau cum se apropie momentul ocupației naziste. Vedeau tăvălugul de foc al lui Hitler întorcîndu-se dinspre Apus către Răsărit. Sovieticii știau că Romînia va fi cap de pod în faza nouă în care va intra războiul. De altfel nătîngul discurs rostit cu cîțiva ani în urmă de Octavian Goga în efemera sa guvernare fascizantă și toate tertipurile de sforar fără scrupule ale regelui Carol II vădeau aceasta. Cine nu-și dădea seama că politica șarlatanilor din Romînia este cusută cu ață albă? Iuliu Maniu, demagogul prin excelență, care se ținea în rezervă, dar numai aparent, urmărea de fapt exact aceleași scopuri politice ca și regele sau legionarii. Numai că fiecare ar fi vrut să vîndă el lui Hitler țara și să se aleagă cu prețul vînzării. Încă înainte de ocuparea Cehoslovaciei, Mustea descoperise că „în pudel se ascunde diavolul“, cum ar fi zis Goethe.

Comuniștii aveau influență asupra tineretului național-țărănist și li s-a dat nu o dată ocazia să-l audă pe „domnul președinte“ făcînd vreun „expozeu“. Cu capul fixat în gulerul *steif*, să nu-l poată mișca nici la dreapta nici la stînga, i-a primit totuși zîmbind, un zîmbet de altfel scos direct din borcanul cu murături, și i-a cinstit cu

răchie de cireșe, în casa lui Boilă, unde se urzeau toate combinațiile național-țărăniște. Era de față aripa stîngă a tineretului intelectual. Maniu știa că are două grupări și nu le amesteca una cu alta, ci lăsa pe fiecare să spere că va juca un rol conducător, învrăjbindu-le între ele. De data aceasta, ori că uitase ce grupare are în față, ori că o făcuse dinadins, a scos din buzunar discursul care se potrivea mai bine aripei drepte. „A scos discursul din buzunar“ e un fel de-a vorbi, căci vorbea liber, limpede, fără înflorituri, fără cuvinte de prisos și în general fără să ridice glasul, decît atunci cînd, avocățește, socotea că este necesar. După ce-și debitase prudentele in-
vective la adresa regelui, după ce afirmase patetic că „vom ieși în stradă ca în 1928“, a trecut la analiza situației internaționale, arătînd creșterea puterii lui Hitler și necesitatea unei înțelegeri cu el.

„Aceasta cu atît mai mult — a ridicat Maniu tonul — cu cît în coastele iubitului nostru pămînt strămoșesc este înfiptă sulița comunismului. Dar vine momentul răfuielii celei mari. Sînt informat — și vă asigur că nu-i o informație oarecare — sînt informat că Cehoslovacia va fi ocupată. Va trebui să cîrmim în așa fel corabia noastră, ca să nu cădem victimă aceleiași soarte, ci să ajungem la înțelegere cu marea putere. Apoi vom vedea ce va fi mai departe.“

Mustea se cotea cu Florea Giurgiu, tot comunist, care urma să fie impus de aripa stîngă drept cap al tineretului național-țărănesc. De față era și

Avram Rotaru, care trecea drept cel mai bine orientat dintre intelectualii comuniști din Cluj. „Auzitu-l-ați pe vulpoi ? zise la plecarea Mustea. Floreo, te-ai șters pe bot de șefie.“ „Asta cam așa-i“, zise Avram, privind pe Florea care rămăsese gînditor. „Să ne scuturăm pulberea de pe sandale peste cetatea lui — mai adăugă Mustea — și hai la cîrciuma lui Bórbath de sub deal, că la „Academie“ n-are rost să ne ducem. Ne mai zăgrăim față de ceilalți. Trebuie să ne socotim bine înainte de a lua o hotărîre. Să vedem întii ce zice partidul. Trebuie să-l căutăm numaidecît pe Gabor“.

Rezultatul a fost că după acest *expozeu* fără echivoc al „șefului“, intelectualii comuniști au sprrijinit dezidența lui Jimba, care a îmbrăcat compromițătoarea uniformă albastră a faimosului „Front al Renașterii Naționale“ și a intrat în guvernul „Chiorului“ — cum i se spunea lui Armand Călinescu. Jimba a scos și un săptămînal la Cluj, prin care grupul de stînga, bănuț dar neștiut de el, își dirija acțiunea ideologică sub influența comuniștilor.

S-au înțeles relativ bine și aveau o platformă respectată de toți : „Nici un dușman la stînga !“ Dar repede s-a ivit prilejul de a se pune în discuție chiar această formulă. Izbucnise războiul sovieto-finlandez, iar presa dăduse drumul invectivelor antisovietice.

— Noi nu scriem nimic ? a întrebat Jimba mirat și enervat.

— Nici un dușman la stînga ! i-a repezit în obraz Mustea lozinca.

— Cum ? a urlat ieșit din minți Jimba, desbumbîndu-și uniforma albastră de demnitar al F.R.N. — la București s-au scris pagini întregi împotriva U.R.S.S.

Mustea o ținea una și bună : „Nici un dușman la stînga !“ Iar pînă la urmă, l-au lăsat pe Jimba să se compromită, scriind el însuși un articol antisovietic, lung și răsufolat, apărut și cu mare întârziere...

Și tot drumul din Dumbravă spre casă, după ce asfințise soarele într-o detunată de nori, Mustea îl străbătu încet, muncit de gînduri negre, depănînd în minte evenimentele de la sfîrșitul lui august 1940 și de mai înainte. Amurgul se lăsase greu, a ploaie, și Mustea parcă țira după el întunecimea ce cobora pe ulița pietruită a căzărnilor, cu trudă, ca pe o manta lungă, umedă, apăsînd greu pe umerii lui.

A intrat într-un mic birt pustiu, luminat de un singur bec electric sărăcăcios și gălbui. Birtașul moșăia după tejghea, în așteptarea mușteriiilor. Mustea ceru niște cîrnați uscați și un sfert de vin cu sifon. Mînca încet și bea în silă vinul acru. Acolo a dat peste el Sandu Crai, vesel și fercheș ca totdeauna, cu părul blond și ondulat de parcă ar fi ieșit de la frizer și cu ochii de culoarea albăstrelelor, mereu parcă plini de lacrimile omului ce rîde cu poftă.

— Ce-i, Tănase ? Spui ocinașele ?

Mustea însă n-avea chef de vorbă. Zise că se grăbește fiindcă mai trebuie să-și termine lecția pe a doua zi și plecă.

Cînd să intre în curte, se întîlni cu David Perva, conferențiar de istoria romînilor, care locuia în aceeași casă.

— Hai să cinez la noi, frate Mustea, și să mai stăm de vorbă la un pahar de vin.

— Nu pot, că am de pregătit lecția pe mîne — se scuză Atanasie, dornic să se vadă cît mai repede singur, în camera lui.

În cameră găsi pe masă un buchet de garoafe roșii într-o vază albastră. „Gazda mea, ghici Mustea. Of, ce greu e să găsești un locșor al tău pe lume.“ Intr-adevăr, femeia bătu discret la ușă.

— Pot să intru? Nu ești ocupat?

— Cam sînt. Trebuie să pregătesc lecția pe mîne. Dar poimîne am și eu o zi mai slobodă.

— Nu-i nimic, răspunse femeia, ce-și uitase încă zîmbetul pe obraz și se retrase resemnată.

Mustea încuie ușa pe dinăuntru. Privi lung garoafele — erau florile lui preferate. Se gîndi la femeie — îi părea rău de ea și mai ales îi părea rău că s-a încurcat cu ea. „Va trebui să mă mut“, chibzui. Apoi împinse dulapul la o parte, ridică o scîndură a dușumelei și scoase de sub ea o carabină de cavalerist și o pușcă rusească, un Mosin-Nagan, aduse din Ardealul de nord. Se gîndise să le predea la Divizie, dar cum nimeni nu știa de ele, le păstrase. „De nu m-ar prinde cu ele la o percheziție a casei, că s-a zis cu mine“, îi trecu prin minte. Rămase totuși

la hotărîrea lui : „N-am să le predau. Poate or să-mi trebuiască.“ Controlă și cartușele, erau cincizeci și șase de bucăți. Puse totul cu grijă înapoi, cu gîndul că în aceeași noapte să îngroape armele lîngă gîrlă. Luă din aceeași ascunzătoare un caiet gros, cu scoarțe de carton cafeniu. Era jurnalul său intim, în care nota cifrat și dela dreapta la stînga întîmplările mai importante.

Incepu să întoarcă filele îndărăt ; citea din loc în loc, fără să țină seama de dată, completînd cu gîndul însemnările destul de eliptice.

„...Astăzi spre seară s-a anunțat dictatul de la Viena, «dreptatea solomonică» a bandiților Hitler și Mussolini.“

Pe aceeași filă o altă însemnare :

„...M-am întîlnit cu Vlad Nicoară. Mi-a comunicat o părere curioasă a lui Verebeș, anume că noi nu trebuie să sprijinim războiul imperialist al lui Carol II. Absurd ! Regele n-are de gînd să se bată pentru Ardeal, el s-a dat bătut de la început. A mai zis că a doua zi nu va trebui să participăm la manifestațiile pregătite de noi. Așa nu poate fi decît părerea unui dușman. Indicațiile partidului au fost altele. Doar partidul ne-a însărcinat să redactăm un manifest !“

„...Armata a prins manifestul nostru și face asupra lui o apreciere foarte simplă : «Tinerii ardeleni protestează împotriva *eventualei* cedări

a Transilvaniei și amenință cu moartea pe trădători.» La Armată nimeni nu bănuiește cine este inițiatorul manifestului. Dacă s-ar ști, cred că ne-ar costa scump, pe mine mai ales, deși armata e împotriva cedării Transilvaniei. Nu le-ar conveni însă, ca numai comuniștii în această țară să fi întreprins ceva împotriva dictatului fascist.“

„...Acum o săptămână a fost la mine Florea Giurgiu și mi-a spus : «Am primit de la partid dispoziția să acționăm concret. Trebuie să redactăm un manifest. Dar imediat.» Am scris proiectul și l-a dus el la partid. A fost în general aprobat. Am arătat că trupul țării nu se vinde. Iar cine vinde, va învăța să moară de mână de frate. Am mai arătat că rezistența noastră va fi pilduitoare în istorie și că de ea depinde soarta poporului nostru. Am arătat că acum e momentul suprem. Manifestul a fost răspândit în diferite orașe. El este totodată ultimul număr al gazetei noastre. Până acum l-au semnat mulți intelectuali din Cluj și din alte orașe. Va fi o acțiune grozavă. Totuși câțiva profesori universitari au venit să ne roage să le ștergem semnătura. Lașii !“

„...Astă noapte a fost o noapte groznică pentru mine. Eram secretar de serviciu. De zile întregi trăiam în continuă alarmă. Cum așipeam, mă trezeam pe neașteptate și ieșeam afară pe țică pe nimică. În cele din urmă, după zile de trudă grea, m-a prins un somn mai adânc și am adormit pe o masă în sala de așteptare a gene-

ralului Ioanițiu. Generalul locuia cu un etaj mai jos, tot în clădirea liceului de fete „Regina Maria” din parcul orașului. După miezul nopții mă trezește cu mare zgomot cineva. «Ce este?!» strig sărind în picioare. «Dracu este! strigă el. Cine e aici de serviciu?!» Eu răspund: «Secretarul de serviciu cutare și cutare.» «Du-mă la comandantul Armatei!» «Doarme.» «Lasă că-i trece lui de somn când am să-i spun o vorbă.» «Spuneți de ce e vorba, domnule locotenent, ca să știu ce să zic, când îl trezesc, căci ofițerul de serviciu e plecat în oraș.» «Ticălosul, îi arde de petrecere acum! Du-te spune-i comandantului că a fost vîndută inima țării și că am venit să-i arăt pe unde trece sabia dușmană!» Am stat în loc și l-am privit. După îmbrăcăminte se vedea că este un rezervist; purta veston cazon cu două trese metalice pe umăr. Probabil un învățător... «Pot să văd și eu hărțile?» l-am întrebat. Mi le-a arătat numaidecît. Am privit hărțile trimise de Marele Stat Major maghiar. Eram obișnuit cu cruzimile. De multe ori în viață făcusem vivisecție. De data aceasta însă am început să mă clatin. Prin munți, acolo unde crestele și văile poartă vechi nume românești, o dungă roșie ca de sînge, trecea de la nord-vest la sud și de la Brașov se ridica spre nord-est, ca o despicătură mortală în măruntaiele unui trup viu. «Asta-i dreptatea lui Hitler!» șuieră ofițerul printre dinți, așezîndu-se zdrobit pe un scaun. «Și ce va face armata?» l-am întrebat eu. «Apoi asta vrem să vedem și noi. Că noi stăm gata!»

„...A doua zi după cedare. Străzile Clujului se umplu de demonstranți. De la toate întreprinderile, muncitorii și funcționarii pornesc încolonați. Unde? Nici ei nu știu bine. Se hotărîse să se facă demonstrația în fața Armatei I-a. Totuși o parte din oameni pleacă la gară, căci s-a anunțat că sosește Maniu. Se întorc dezamăgiți de la gară, fără Maniu. Cum era de așteptat, nu a venit. Mulțimea se adună apoi în parc, între Someș și clădirea liceului de fete. Cîțiva bezmetici sparg un geam al Teatrului Maghiar. Sînt repede puși la punct de muncitori. E atîta freamăt și atîta jale! Dimineața am fost la Avram Rotaru. Am găsit acolo pe Ozun, pe Nicoară și pe Florea Giurgiu. Toți ședeau încrunțați pe scaune, numai Giurgiu se plimba nervos prin odaie.

— Naționaliștii romîni vor încerca să abată apele în matca șovinismului. O să ne compromitem alături de ei... zise Rotaru.

— Eu plec pe uliță. Partidul a scos muncitorii, trebuie să fim în mijlocul lor, tocmai pentru a-i feri de provocări șovine, răspunse supărat Giurgiu și-și puse pălăria pe ceafă, așa ca să nu-i întunece privirea și plecă.

Plec și eu cu el. Ozun ne ajunge din urmă. Ne amestecăm printre oameni. Sîntem în fața sediului Armatei. Nu iese nimeni de acolo, să vorbească manifestanților.

Totul va fi oare numai un protest inutil, un strigăt în gol al unor mase agitate, o supapă prin care să se scurgă aburii revoltei? Prea ar fi numai pe placul stăpînirii... Nu! Focul revoluționar

odată aprins nu se mai stinge. Arde mocnit. Aici sînt muncitori și țărani în care s-a aprins flacăra revoluționară. Ea va arde mocnit ca spuza sub cenușă.“

Mustea își întrerupse lectura, închise caietul și începu să se plimbe prin odaie cu pași grei, în jurul mesei. Își aminti de ultima întîlnire de la Cluj cu Verebeș Bálint. Parcă se făcu lumină în gîndurile lui involburate, o lumină mînioasă ca de fulger în întuneric.

Abia atunci, la ultima lor întîlnire, se duminise Mustea ce ticălos era Verebeș Bálint. Înainte fuseseră în relații destul de bune care nu se puteau numi însă o prietenie; se întîlneau din cînd în cînd, discutau filozofie — Verebeș era filozof — și politică. Atitudinea lui Verebeș, care își afișa cu ostentație părerile de stînga, felul lui de a vorbi, prea deschis, aproape agresiv, îl făceau pe Mustea să fie rezervat față de el. Îi era chiar antipatic. Dar atribuisese antipatia sa înfățișării lui Verebeș: un lungan deșirat, palid și supt la față, cu bărbie scurtă, cu maxilarul inferior aproape inexistent și cu un nas enorm, plasat între doi ochi albaștri spălăciți, privind inexpresiv printre pleoapele-i roșii. Părul lui cînepiu, dezvăluia o frunte mare, care prin suprafața ei sporea paloarea feței. Cu timpul, Mustea s-a obișnuit însă cu urîțenia lui Verebeș. Totuși, antipatia față de el nu dispărea. „Poate fiindcă Verebeș e prea guraliv și prea băgăreț, își zicea Mustea. Vorbește

mult, ca să te facă și pe tine să vorbești.“ Pînă la urmă însă, aflînd că în 1919 Verebeș făcuse parte la Budapesta din „Feciorii Leniniști“, s-a mai împrietenit cu el. La 8 septembrie, Verebeș a venit la Mustea să-i ceară cîteva cărți de biologie mai noi.

— Doar n-o să le luați cu voi pe toate. De fapt, legal ar fi să nu luați nimic.

— Zău ? i-a răspuns Mustea. Cine le-a cumpărat : Horthy sau noi ? E truda romînilor și maghiarilor de aici.

— Nu interesează. Hotărîrea de la Viena prevede că totul trebuie să rămînă pe loc. Iar voi v-ați apucat să cărați lucrurile la Sibiu. Va trebui să le aduceți înapoi. Sau... poate mergem noi acolo...

Mustea se făcu roșu la față de mînie, dar se stăpîni și întrebă :

— Tu te bucuri pesemne de cele întîmplate ?

— Și de ce nu ?

— Mă miră. Mi s-a părut că ești comunist. De cînd cu atitudinea din comitet, însă...

— În orice caz, comunismul meu nu-i identic cu comunismul vostru.

— Aha ! Așa, va să zică ? Frumos ai evoluat, dacă într-adevăr ai fost comunist cum pretinzi ! Dar că mai ești, nu cred. Comunismul e unul singur, acela către care se îndreaptă Uniunea Sovietică.

— Nouă, ungurilor din Ardeal, comunismul nu ne-a adus pînă' acum nici un bine.

— Pînă acuma nici nouă romînilor. Dar nu te-a pus nimeni să vorbești în numele ungarilor. Și-apoi, lasă că-ți aduce acum fascismul fericirea.

— Ei da! Horthy. Nici voi n-ați fost altceva decît niște fasciști mascați, și încă romîni. Horthy este măcar de-al nostru! Ca suflet sînt ungur.

— Hm! Ești un nemernic! Credeam că între tine și mine nu se poate pune problema *romîn sau ungur*. Eu sînt romîn și comunist, ceea ce constituie o unitate. Am crezut că și tu ești la fel ca mine. Comunist e genul proxim, romîn sau ungur diferența specifică. Genul ne unește, iar diferența specifică ne deosebește fără să ne despartă. Sigur că burghezia nu ne-a adus nimic bun. Fascismul va fi și mai cumplit. Ar trebui s-o știi, dacă ai fost vreodată comunist...

— În orice caz află că nu mai sînt. Sînt împotriva romînilor, împotriva comuniștilor, împotriva Uniunii Sovietice! Ai înțeles?

— Încă nu. Dar dacă vrei, spune-mi cînd ne-ai trădat, căci asta nu poate fi de mult. Aș fi aflat-o. Nu cumva tu l-ai mințit pe Vlad Nicoară, pretinzînd că unii tovarăși ar fi de părere să nu participăm la manifestație? O cunoști?

— Da, o cunosc, și încă mai bine decît tine! E părerea mea. Susțin că veți deslănțui naționalismul romînesc, dacă participați.

— Te-a împruternicit cineva să susții această părere și s-o răspîndești?

— Sînt membru al comitetului și asta-i destul!

— Poate ai fost cîndva. Azi ești un trădător !
Asta ești !

.....

Mustea își aminti cît de greu și-a stăpînit atunci pornirea de a pune mîna pe revolver. Erau într-o grădină, singuri. Orașul fierbea. Începuse debandada, bătăi, țipete ; soldați înarmați umblau pe străzi ca să mențină ordinea. Dacă l-ar fi ucis pe Verebeș, nimeni n-ar fi aflat. Dar parcă asta ar fi rezolvat ceva ?

.....

— Acum înțeleg, îi răspunse Mustea cu un ~~calm desăvîrșit~~. Apoi, sculîndu-se de pe banca de lîngă masa de piatră la care ședeau, se uită în ochii lui Verebeș, în ochii lui albaștri, de obicei apoși, dar de data asta de un luciu straniu, metalic.

— Ascultă, Bálint ! Noi plecăm, dar să știi că ne întoarcem curînd. Deocamdată plecăm la fasciști, la legionari. Deci la ceva la fel de rău ca și Horthy. Dar lucrurile se vor schimba. Vom doborî fascismul la noi și vom veni îndărăt, să-l doborîm și aici.

Verebeș hohoti sarcastic.

— Cînd o să aveți barba albă pînă-n brîu ! Și încă nici atunci nu vă întoarceți. Mai curînd vă vizităm noi pe voi.

— Ascultă, Bálint, noi ne întoarcem și nici nu apucăm să ne radem de multe ori pînă atunci. Dar nu ne întoarcem singuri, așa să știi. Înțelege,

nu-i vorba de recucerirea Clujului, ci de doborîrea fascismului, căci nemții vor ataca Uniunea. De-aceea au ocupat Ardealul de nord. Își asigură avantajele strategice. Dar Uniunea va învinge! Atunci vreau să te văd! Spune, unde te voi găsi?

Verebeș se ridică în picioare și își umflă pieptul costeliv a vitejie; dar lung și deșirat cum era, îi păru și mai ridicol lui Mustea, stîrnindu-i un zîmbet ironic. Întăritat, Verebeș începu să urle:

— De cealaltă parte a baricadei, cu arma în mînă!

— Numai să ai izmenele destul de tari, îi răspunse Mustea liniștit.

Ferm, dar fără să spună un cuvînt, îi întinse mîna lui Verebeș; acesta, surprins, o întinse pe a lui, ca și cum ar fi primit prinsoarea. Mustea îi simți mîna asudată, o lăsă repede și plecă liniștit, după ce-și mai pipăi o dată Walther-ul din buzunar.

Se despărțea de Cluj cu inima foarte grea.

— N-am să pot dormi, dar trebuie să mă culc, își zise, stingînd lampa.

Așa se și întîmplă. Pînă spre ziuă se tot frămîntă, reamintindu-și plecarea de la Cluj, gîndindu-se cine a rămas și cine a plecat dintre comuniștii unguri și romîni. Apoi gîndurile prinseră a se transforma tot mai mult în imagini, care se prezentau simțurilor adormite, împotriva voinței și a conștiinței lui.

Din somn, Mustea s-a trezit speriat și cu tot corpul inundat de o sudoare ca gheața. Avusese un vis fioros. În odaie pătrunsese un șarpe, un șarpe mare și verde, tîrîndu-se spre pat. Îl căuta pe Mustea, care voia să fugă, dar nu putea și se uita neputincios cum îi dădea tîrcoale. Șarpele nu avea cap, totuși Mustea se temea, se temea îngrozitor. „N-are cap“, își spunea, ca să-și facă curaj. Îl cuprinsese o spaimă nebună și încerca să se smulgă din pat, fără să izbutescă. Șarpele se tîra prin toate colțurile odăii, pe sub scaune, pe sub masă, încerca să se suie pe dulap, recădea, pornea în altă direcție, se îndrepta spre pat, iar se depărta, pînă cînd la un moment dat a ajuns din nou în apropierea patului și a început să se cațere pe cearșaf. Atunci Mustea a țipat deodată, așa de tare, că prin somn și-a auzit glasul și s-a deșteptat îngrozit.

Era un vechi obicei al lui ca dimineața, înainte de a coborî din pat, să-și analizeze visele. Știa de mult că în visele lui șarpele simboliza frica de ceva, mai ales frica pe care în mod conștient nu voia să o recunoască. Treaz, nu se temea de garda de fier. Nici Properțiu Gîrbavu nu reușise în ajun să-l înspăimînte. Frica exista însă ca o refulare și știa că mulți șerpi mai avea el să vi-seze în acești ani. Pînă și în vis, însă, învingeau rațiunile sale politice. *Șarpele n-avea cap, deci nu putea să muște.* Dar după convingerea lui

Mustea era cu neputință ca în condițiile când războiul cu Uniunea Sovietică bătea la ușă, când Hitler avea nevoie de sprijinul burgheziei, nu de anarhie legionară, Horia Sima să mai devină capul șarpelui verde. Chiar dacă ar fi încercat, l-ar fi zdrobit Antonescu, omul susținut de majoritatea burgheziei, căci de el avea nevoie Hitler, ca România să devină un cap de pod cât mai solid în vederea dezlănțuirii războiului antisovietic. Dar garda de fier, pînă să-i bată ceasul, mai putea face mult rău. Va căuta mai întîi să distrugă pe adversari. Apoi va încerca să pună mîna pe putere. De această încercare Mustea se bucura, căci știa foarte bine că de aici li se va trage moartea legionarilor. „Astfel vom scăpa deocamdată de cel mai primejdios dintre dușmani. Și apoi, cînd vor începe să se mănînce, să se ucidă între ei, și numărul lor se va împuțina, și forța lor va slăbi. Din ciocnirile și măcinarea lor noi nu avem decît de cîștigat. Trebuie să folosim contradicțiile dintre ei” — îi spusese nu o dată Ozun. Șarpele fără cap va fi rupt bucățele și, chiar de va continua să se zbată pînă la apusul soarelui, cum spune poporul, va fi strivit și risipit.

De aceea Mustea, care în somn se lăsase stăpînit de spaimă, odată deșteptat se liniști și se înveseli. „Așadar și visul confirmă că șarpele n-are cap”, își zise mulțumit. În felul lui, Atanasie Mustea credea în visuri. Le considera, pe de o parte, o întruchipare a temerilor sale nemărturisite, pe de altă parte, o subliniere a convin-

gerilor, a acțiunilor pe care intenționa să le îndeplinească, înainte de a fi pe deplin conștient de intențiile sale. Ajunsesse la concluzia că visurile lui, îndeosebi cele înfricoșătoare, mai totdeauna populate cu șerpi, îi prevesteau viitorul. În vis găsea și antidotul împotriva fricii, care era semnalul unei primejdii reale. Căci la o analiză atentă, visul confruntat cu realitatea îi sugera calea de urmat, de înaintare sau retragere, după caz, și Mustea se comporta în consecință. Acum, șarpele era fără cap, deci n-avea de ce se teme, nu putea să fie mușcat. Apoi, cum nu avea cap, nu avea nici ochi, deci nu-l putea vedea. Visul confirma ceea ce reușise să afle de la Gîrbavu : legionarii îl socoteau doar *simpatizant* comunist, pe cînd el era membru în comitetul teritorial. Îi cunoșteau deci numai atitudinea antifascistă, pe care o manifestase fățiș de atîtea ori. Despre activitatea lui, însă, nu știau nimic ; putea așadar să-și intensifice munca ilegală. „Acu să vezi tu, Popîrț, cît voi fi eu de cuminte !“

În timp ce se îmbrăca, fluierînd un marș, cineva bătu la ușă. Era Lupșa, care-l vesti că va trebui să plece necondiționat la Brașov chiar în ziua aceea și să se prezinte la Dumitru Oarcea. Va afla restul acolo. Mustea-l întrebă de Mitru Tangu. Ceferistul se vindeca, dar rămăsese fără un picior.

„Totul e spre mai bine în cea mai bună din toate lumile cu putință“ — își repetă el pe franțuzește leitmotivul din „Candide“ de Voltaire, pe

cînd se pregătea să plece în oraș, să-l anunțe pe Sandu Crai că va lipsi cîteva zile din oraș.

În aceeași seară luă trenul spre Brașov. Armele avusese de grijă să le îngroape.

11

Munții Făgărașului se acoperiseră cu neguri mișcătoare, lăsînd să se vadă printre sfîrtecături, ici-colo, cîte o pădure în desfrunzire, cîte o coastă neagră. Ploua mărunț peste orașul cutreierat și el de-o bură rece. Sandu Crai, învăluit într-un pardesiu larg de păr de cămilă și cu un șal roșu de lînă la gît, venea îngîndurat de acasă, din strada Filozofilor, către institut. Lipsise o zi din oraș, fusese să-l vadă pe bătrînul său tată, poate pentru cea din urmă oară. Bietul bătrîn! Curînd avea să-și părăsească via sa dragă, pivnița cu vase de vin îngrijite ca niște copii și toată această viață, căreia el, Ilisie Crai, i-a stors cît a putut mai mult dulceața.

„Ană, trage dracul jiteiul de subt mine și ră-mii singură“, îi spunea el nevestei. „Lasă că nu mori“, zicea ea întorcîndu-și ochii în altă parte. „Cum să nu mor? Nu vezi că nu-mi mai place nici vinul? răspundea el cu tristețe, privind cana de ravac ce o ținea mereu la cap, pe o mescioară. Se uita mîhnit și la nevestă-sa și-i venea să-i ceară iertare pentru cîte i le făcuse de cînd erau

împreună. Cînd se mînia pe ea, n-o bătea, numai o înjura și, să fi fost în dricul iernii, să fi fost gerul Bobotezii, cînd crîșcă lemnele-n pădure, scotea ușa de la casă și o lăsa să doarmă cu pruncii în frig. „Măi muiere, o rugă el cu glasul slăb, varsă-mi un păhar de vin, că bota-i prea grea s-o duc la gură.“ Încercă să bea, dar îi tremura mîna. Femeia îl ajută. Iși muie numai buzele și împinse paharul în lături, ținînd mîna femeii într-a sa. „Mulțam. Nu-mi place. Spunu-ți eu că mor.“ Sandu o găsisse pe mamă-sa ștergîndu-și ochii în tindă. Săracul bătrîn ! Tare-i pare rău după viață. Seamănă cu mine. Și mie mi-e dragă viața, se gîndea Sandu pe cînd se îndrepta din nou către gară, să ia trenul spre Sibiu.

Acum se ducea la Mustea cu gîndul să-i împărtășească din amărăciunea sa. Asta nu era însă tot, căci un necaz nu vine singur niciodată, mai trage după el alte două-trei. Dimineața se prezentase la el Lupșa. Apoi mai primise vestea că vine din Orăștie logodnica sa, ceea ce după părerea lui Sandu numai bine nu putea fi, căci erau certați și cine știe cu ce intenții îl căuta.

Mai complicată era chestiunea cu muncitorul, al cărui nume conspirativ, singurul pe care Crai îl cunoștea, era Lucian. Acesta urma să se întâlnească pentru a doua oară cu un simpatizant, Pavel Zahu, un tînăr preparator de la pedagogie, care aderase la mișcare sub influența lui Crai. Firea cam anarhică a lui Zahu îl făcuse pe Crai să șovăie multă vreme, dacă să-l apropie sau nu de partid. Inițierea lui în munca conspirativă

trebuia făcută de către Lupșa. Zahu a venit la prima întâlnire stabilită, într-o seară, sub zidul vechi al orașului. Lupșa l-a purtat pe scări sus-jos, l-a vîrît prin ganguri întunecoase, s-au urcat într-o mașină, s-au oprit brusc în cealaltă parte a orașului, au prins tramvaiul din mers, apoi au luat o birjă, pînă ce, în sfîrșit, au ajuns în parcul orașului, mereu, cică, sub amenințarea de-a fi surprinși de cineva și urmăriți. După ce s-au mai sucit și s-au învîrtit prin aleile întortochiate ale parcului, căutînd să se convingă că nu sînt văzuți de nimeni, Lupșa i-a înmînat pe furiș pedagogului un pachet de manifeste, spunîndu-i să le predea a doua zi lui Mustea, la care se putea duce fără să dea de bănuît, fiindcă se cunoșteau de mult. Totuși stăruie să fie atent, să vadă dacă nu s-a luat cineva după el. Era o probă. Dar pedagogul nu știa. Zahu se duse la Mustea, îi povesti întâmplarea, fără să-i pomenească însă de material. Deși făcea mare haz, se vedea că trăsese o spaimă zdravănă.

— Ce rost au toate acestea? Abia acum îmi dau seama că a vrut numai să-mi pună nervii la încercare.

— Spune drept că ți-a fost frică, îl luă din scurt Mustea.

— Da, dar frica mi-a creat-o artificial Lucian. În realitate, cred că nu era nici o primejdie.

— Poate, răspunse Mustea. Dar să știi că motive de frică există totdeauna și nu-s artificiale, ci foarte reale, chiar dacă-s mai puțin spectaculoase. Totul este să știi cînd e îngăduit și cînd

nu e îngăduit să-ți fie frică. La noi așa e : sînt cazuri cînd frica e îngăduită și cazuri cînd e interzisă. E mai bine să ai de-a face cu primele cazuri și să nu ajungi niciodată să le cunoști pe celelalte.

Zahu l-a privit zîmbind pe Mustea și părea să fi înțeles. Dar la a doua întîlnire nu s-a mai prezentat, iar materialele primite de la el le-a ars. Despre aceasta voia să vorbească Sandu Crai cu Mustea, cu atît mai mult cu cît pedagogul plecase de acasă în seara întîlnirii și nu se mai întorsese.

— A plecat cu sau fără bagaj ? a întreat Crai pe gazdă.

— Cu mîinile în buzunar, a răspuns femeia. Spunea că se întoarce tîrziu și m-a rugat să-i las ceva de cină.

„A plecat va să zică, la întîlnire, cugetă Crai. Atunci ce s-a întîmplat cu el ? Trebuie să cercetăm, n-are rost să așteptăm întîlnirea de control. Omul lucrează doar aici, la un pas de noi.“

Lupșa, care făcuse cunoștință și cu Crai, uitase ori nu voise să-i spună că Mustea plecase la Brașov ; de aceea cînd află de la laborant că prietenul său va lipsi cîteva zile, dădu plictisit din mîină și se duse în biroul său. Se plimbă de trei, patru ori de la fereastră la ușă, luă Logica lui Hegel și se așeză în fotoliu să citească.

Dar gîndul că-i sosește logodnica nu-i dădea pace. Era vorba de prima sa dragoste, încă din liceu, o blondină ștearsă, pe care elevul sărac Sandu Crai, meditatorul fetei, o luase drept o

madonă. Unde mai pui că era și bogată. În scurt timp reuși să obțină de la ea tot ceea ce o fată poate da. Și încă în ce împrejurări ! Pe atunci, fata de vreo cincisprezece ani era foarte religioasă. Deși ortodoxă, se ducea la biserica romano-catolică, din micul oraș de provincie, fiindcă aceasta era deschisă zilnic. Acolo, printre coloanele înalte, în lumina difuză strecurată prin vitraliile colorate, îngenunchea sub o veche icoană a Fecioarei și se ruga. Colțul era întunecos și necercetat de credincioși. Sandu Crai a început și el să simuleze sentimente religioase, ba câteodată i se părea că le și are, mai ales când asculta orga și o vedea pe iubita lui îngenuncheată. O urmărea de la oarecare distanță, din umbra unei coloane, închihuindu-se Demonul lui Eminescu, care și privește Îngerul. Apoi, după ce ea își termina rugăciunile, o însoțea acasă și se apucau de făcut lecțiile la latină sau la matematică. Fata s-a îndrăgostit și ea de Crai, băiat destul de chipeș ca să cucerească orice femeie, darămite o codană cu amorul înmugurit, gata să fișnească, doar să aibă prilejul. Și iată că Făt-frumos se ivise ! Scena primului sărut s-a petrecut chiar acolo, sub icoana Fecioarei, în tăcerea mormîntală de sub bolțile înalte. I-a urmat, din partea fetei, o căință amară, cu plîns și suspine și cu rugăciuni fără capăt. Cu mare greutate a izbutit Sandu să oprească fata, pe Ofelia (nebuna ! îi zicea el) să nu meargă să se mărturisească, să spună tot preotului catolic. „Tu ești ortodoxă, Dumnezeu nu primește aici spovedania cuiva care nu s-a îm-

părtășit cu tainele bisericii de la Roma.“ „Dumnezeu e unul singur și are să mă ierte!“ zicea fata desperată. Totuși, pînă la urmă nu s-a spovedit, iar primului sărut i-a urmat al doilea, apoi altele, tot mai cu foc, pasiunea împingînd la o parte căința și remușcarea. Fata se simțea, în colțul întunecat și ascuns al bisericii, ca un rug de trandafiri, arzînd toată sub gura iubitului ei. Odată, amețiți de sărutări, s-au rostogolit pe străvechile lespezi de piatră, la picioarele icoanei, s-au vînzolit, s-au frămîntat și tăcerile mari, încremenite parcă de veacuri între coloanele gotice, au fost sfîrtecate de un țipăt. Se auziră, însă, pași tîrșiți apropiindu-se în grabă dinspre altar. Fata s-a trîntit repede în genunchi în fața icoanei, plîngînd și bolborosind cuvinte neînțelese, iar Sandu Crai s-a topit în umbra dintre coloane. „Ce e, fiica mea?“ a întrebat-o pe Ofelia preotul, aplecîndu-se cu greu spre ea, din cauza pîntecului său voluminos. Fata și-a ridicat înspre el ochii înlăcrimați. Printre sughituri i-a povestit bătrînului preot că a auzit pe Maica Domnului vorbindu-i, că s-a înspăimîntat și a țipat, dar acum este fericită că cerul i s-a deschis. Sandu rînjea din umbră. „Și ce ți-a spus Fecioara?“ o mai întrebă preotul convins că are de-a face cu un caz de isterie. „Mi-a spus să iubesc numai pe Domnul!“ „Adică pe mine!“ își zicea satisfăcut demonul din umbră. Preotul se uită mai bine la fată. „Nu ești tu fiica domnului procuror?“ „Ba da!“ răspunse ea cu ochii mari, ca două flori albastre. „Tăticul știe că vii la bise-

rica noastră ?“ „Știe ! Mi-a spus că el n-are nimic împotriva, numai să fiu fată cuminte.“ „Binee ! zise preotul, și acum du-te acasă, fiica mea, și transmite-i domnului procuror salutările mele.“

Sandu Crai povestea cu mult cinism această pățanie. „De câte ori nu am făcut după aceea pe Sfânta Fecioară să se cutremure, zgâlțîindu-i icoana de lemn cu zbaterile dragostei noastre pă-mîntești !“ adăuga el. Mustea se distra, ascultîndu-și prietenul, totuși lipsa de scrupule a acestuia îl supăra. „Sandu Crai e capabil de orice — își zicea în sinea sa — și asta mă cam îngrijorează.“

„Ce-o fi vrînd nebuna de vine la Sibiu ?“ se întreba Crai, începînd iarăși să se plimbe de la fereastră la ușă, înapoi și încolo, prin birou.

12

Irina, colega de universitate despre care Mustea îi vorbise lui Ozun, locuia cu familia la Brașov, pe strada Nisipului, într-o mică vilă închisă. Familia se compunea din patru persoane : tatăl, un visător care se socotea comunist, mama, un înger al suferinței, care se simțea neînțeleasă, și cele două fiice, Irina și Marta. Pe Marta nu o cunoștea Mustea, căci era prea mică în timpul cînd se împrietenise el cu Irina. Cei doi băieți

ai bătrînului visător Rodion Șchiau, Luca și Ma-tei, plecaseră de mult în lume și li se pierduse urma. Principalul susținător al familiei era Irina, care părăsind liceul, unde fusese profesoară de filozofie și de franceză, intrase funcționară la fa-brica de avioane. Cîștiga bine, și ai casei, dacă n-o duceau în belșug, erau totuși îndestulați. Singura nemulțumită era bătrîna mamă, supărată că nici una din fetele ei nu se măritase, măcar că și Marta trecuse de optsprezece ani. E drept că zestre n-aveau, dar oare nu erau frumoase? Îndeosebi Marta, o blondă înaltă și languroasă. Culte erau și una și alta. Bătrînul și fetele nu se sinchiseau deloc, pe cît se părea, de suferințele bătrînei. Doar pe Irina o prindea cîteodată o vagă tristețe cînd vedea cum Marta se împlinește și se face tot mai frumoasă și cum ei, Irinei, o-glinda îi scoate la iveală pe la ochi mici riduri, deocamdată aproape imperceptibile. Primul fir de păr alb i-a lăsat însă un zăbranic de jale pe suflet. Și ce fată încîntătoare mai fusese! Brună ca o creolă, cu părul negru, mătăsos și ondu-lat, cu ochii mari, cu buzele cărnoase și cu un trup de efeb. Băieții se strîngeau în jurul ei ca fluturii în jurul unei flori ciudate. Nici unul, însă, nu era sigur de inima ei, deși toți nutreau o vagă spe-ranță că, cine știe... poate... Acest *poate* rămînea mereu în lumea virtualității, foarte rar trans-formîndu-se într-un sărut acordat cu zgîrcenie, din vîrfurile buzelor, deși cel care-l primea sim-țea lîngă sine un trup ce-ar fi dorit mai mult.

Irina studia sociologia. Pe atunci mai toți stu-

denții buni de la filozofie și de la științe ori nu făceau politică, ori frecventau cercurile studențești democratice. Huliganii și reacționarii se întâlneau mai des pe la medicină și pe la drept. Irina s-a pomenit printre democrați, simțindu-se tot mai legată de cercul lor, pe măsură ce treceau anii. Nu e de mirare că s-a îndrăgostit de ea un comunist, Titu Bogdan, și simultan, pe lângă încă vr-o șase, șapte, îi făcea curte și Atanasie Mustea, care pe atunci încă nu era comunist. Bogdan o iubea cu resemnare, suferind ca un romantic; Mustea era pasionat, dar nu prea îndrăzneț. Fata nu iubea pe nici unul. „Îmi plac ideile voastre, dar nu și ochii voștri” — spunea ea fiecăruia în parte. Totuși, lui Mustea îi făcea favoarea de a învăța împreună pentru examene, vara în cimitir, lângă vr-un mormânt uitat, sau pe vreme rea la laboratorul unde el lucra ca preparator. Firește învățau numai la acele cursuri care le erau comune, căci el studia, pe lângă filozofie, și biologia. De dragul ei ar fi fost în stare să renunțe la biologie, ca să fie la aceeași facultate amândoi. Poate ar fi făcut-o dacă ea nu i-ar fi mărturisit că iubește un student de la drept, „unul cu ochi albaștri”. „Știu, pe acela cu ochi de ied belit” — a zeflemisit-o Mustea răzbunător. Ea s-a supărat, dar pînă la urmă s-au împăcat și s-au înțeles atît de bine, încît într-o bună zi el a cerut-o în căsătorie.

— Ce să fac cu tine? l-a întrebat ea privind-l ca pe un copil prost. Nici măcar de mîn-

care n-ai de unde să-mi dai. Mie-mi trebuie un bărbat care să mă poată ține, și încă bine.

Mustea s-a scărpinat după ureche, apoi umflându-și pieptul a zis plin de sine :

— Peste zece ani am să fiu celebru !

— Atunci vorbim peste zece ani. Bine ? Prostuțul mamei, prostuțul mamei ! Peste zece ani are să fie celebru prostuțul mamei. Nu-i așa ? repeta mereu, mîngîindu-l pe obraz ca pe un copil.

Au rîs apoi amîndoi și au plecat împreună la o cîrciumioară, unde au băut cîte-o halbă de bere spumoasă și au mîncat covrigi sărați, vorbind despre orice, numai despre dragoste nu.

Anii au trecut cu amăgirile și dezamăgirile lor. Un medic tînăr s-a făcut stăpîn pe inima Irinei, și primul, pe tot ceea ce mai ținea de inimă. S-au despărțit, fără să se fi luat, el cu mîndria lui de cocoș victorios a bărbatului, ea cu amărăciunea de-a fi fost înșelată. S-a dus profesoară într-un orașel de provincie și, cum dragostea devenise o necesitate trupească, s-a legat, pe rînd, de un profesor, de un avocat, de un inginer, toți oameni neînsurați. Nu voia să strice fericirea casnică a nimănui și, în taină, mai spera să se mărite.

Între timp, Mustea plecase pentru cîteva ani în străinătate și revenise. Își scriseră o vreme, la început mai des, apoi tot mai rar, pînă au încetat de tot. De întîlnit, însă, nu s-au mai întîlnit, pînă în primăvara anului 1936, cînd ea s-a pomenit deodată cu el că-i bate la ușă. Venea de la Chișinău, unde fusese martor în procesul

unor comuniști. Ii aflase adresa de la o prietenă comună.

— Dacă vrei, poți să rămii la mine, dar te previn că sînt, cum s-ar zice, îndrăgostită, și tu mă cunoști... Nu-mi place să înșel pe acela care mîine mă va strînge în brațe. Te rog să mă ierți că vorbesc așa. De altfel, dacă rămii, trebuie să-ți aștern pe jos, că n-am decît această canapea.

— Nu rămîn. Aș fi vrut numai să stăm de vorbă. Sînt atîția ani de cînd nu ne-am văzut!

— Și tu crezi că eu nu vreau să stau de vorbă cu tine! De ce ți-am propus să rămii la mine peste noapte? Numai te-am prevenit. De altfel sînt convinsă că ești un om cinstit. Ia spune-mi: mă mai iubești puțin? Și cum stăm cu celebritatea ta?

— Vinee! Mai am trei ani. Mi-au apărut cîteva lucrări tipărite în nemțește, una în englezește, și sînt autorul unei teorii cu privire la organism și mediu, care va face vîlvă.

— Zău?

— Cum te văd și cum mă vezi.

— Și cum mă vezi tu pe mine, ia spune-mi? schimbă ea sensul discuției, cu un ton șăgalnic.

— Tot frumoasă!

— Și mai cum?

— Tot a altora.

— Nu fi obraznic! A altuia da, a altora nu, dragul meu.

— Ce-mi pasă mie, dacă nu ești a mea?!

— Ei! Nu sînt, iacă! Și hai să vorbim despre altceva.

Irina s-a retras după un paravan, ca să se schimbe, și a ieșit într-un halat de catifea vișinie. S-a apropiat de Mustea, l-a sărutat pe frunte, s-a uitat în ochii lui și a început să lăcrimeze.

— De ce plîngi, Irina?

— Nu știu. Îmbătrînesc. Îți aduci aminte? Cînd ne-am sărutat întîia oară am plîns ca o proastă. Mi se întîmplă numai cu tine. Apoi își șterse brusc ochii: Hai să-ți fac un ceai! și să-mi povestești tot, tot, tot, ce-ai făcut în acești ani, inclusiv toate iubirile tale.

~~Au stat de vorbă pînă tîrziu noaptea, șezînd unul lîngă altul și ținîndu-se cuminți de după grumaz, ca doi copii. Cînd începură să se audă pe stradă pașii oamenilor ce plecau pînă în zori la lucru, el s-a ridicat zicînd:~~

— Acum plec la hotel!

— Va să zică nu vrei să dormi la mine?

— Cu tine, dacă vrei.

— Ți-am spus că așa nu se poate. De altfel, la dreptul vorbind, ne leagă mai mult prietenia decît dragostea.

— Știu. Prietenia adevărată este un metal inoxidabil.

S-au despărțit, ca pe vremuri, cînd învățau împreună și iarăși nu s-au mai văzut cîțiva ani.

Poate că și uitaseră unul de altul, cînd odată, în toiul concentrărilor din anii 1938—1939, el primi pe zonă o scrisoare de la Irina, în care-i de-

clara că de acum încolo vrea să se considere logodnica lui, iubirea lui, iar dacă va veni războiul și o va lovi nenorocul, va rămînea văduva lui credincioasă. Mustea se găsea undeva prin defileul Mureșului, pe la Lipova, într-o companie de marș. Cînd i-a înmînat un soldat scrisoarea, stătea culcat lîngă mitralieră, cu fața în sus, și urmărea norii scămoși pe cerul curat într-o după-amiază de toamnă. „De la drăguță” — a zis soldatul. „N-am” — a răspuns Mustea. Dar care nu i-a fost mirarea cînd a recunoscut pe plic scrisul Irinei, și mai ales cînd a citit despre ce e vorba! Apoi a zîmbit. „Voi fi al ei după ce voi fi murit. Îmi va fi credincioasă după moarte. Ea, care nu m-a vrut în viață.” ~~Totuși în această singurătate cu nori pribegi, cu soldați care-și aminteau de acasă, cu păsări călătoare, scrisoarea i-a făcut bine. Iar mai tîrziu, s-a întrebat de multe ori de ce nu i-o fi răspuns nici da nici ba. Poate din cauza Ioanei, care pusese între timp stăpînire pe inima lui, ori poate din pricina războiului care izbucnise deacuma, pustiind Polonia.~~

Iată că noua situație a lui Mustea, noua sa muncă de partid i-a readus în minte imaginea celei ce i se oferise ca logodnică și văduvă, eventual. Cu strîngere de inimă a sunat la casa din strada Nisipului, unde știa că locuiește Rodion Șchiau. În timp ce aștepta să i se deschidă, privea la frunzele căzute și brumate, în care se reflectau razele reci ale soarelui de dimineață, ca într-o veche argintărie. „Ce-ar fi să plec și să

spun că nu i-am găsit?“ se gîndi Mustea. Dar abia-i trecu prin minte acest gînd și poarta fu întredeschisă de o fată tînă, blondă și frumoasă, care-l privi întrebător.

— Pe cine căutați ?

— Domnul Rodion Șchiau locuiește aici ?

Lui Mustea i se păru că nu a nimerit și o fărîmă de bucurie îi scăpără în inimă.

— Cine sînteți dumneavoastră ?

— Un vechi cunoscut de la Cluj. Sînt în trecere pe aici.

— Mi-e îngăduit să aflu numele dumneavoastră, ca să-i comunic tatei ?

— Atanasie Mustea.

— Ata... dumneavoastră sînteți ? Și în chipul fetei năvăli un zîmbet luminos, așa cum se luminează dintr-o dată un geam cînd se aprinde lampa. Eu sînt Marta ! N-ați auzit de mine ?

— Marta ! zise Mustea și, luîndu-i mîinile, i le sărută pe amîndouă. Nu mi te închipuiam atît de mare și mai ales atît de frumoasă !

— Nu semăn deloc cu Irina, așa-i ? Poftiți în casă. Vai, cum au să se bucure cu toții. Haideti repede, repede ! Irina, a venit Atanasie Mustea ! Tata, și-a venit un vechi prieten !

Vilișoara în care locuia familia Șchiau era compusă dintr-un hol și un salonaș, despărțite printr-un glasvand mereu deschis ; sus la etaj, trei camere, dintre care una era birou și bibliotecă, iar celelalte dormitoare, unul al bătrînilor, altul al fetelor. Biblioteca se extindea însă și în încăperile de jos, căptușindu-le aproape complet

pereții cu cărți, îndeosebi în limba engleză și franceză, dar multe și în germană. Cîteva tablouri, mai ales peisaje, un portret comun al bătrînilor, fotografii de ale copiilor, argintărie, bibelouri, covoare mici întinse pe jos și o mobilă de tip florentin creau o atmosferă plăcută. Printre fotografii, Mustea descoperi cu bucurie și una de-a sa de pe timpul studenției.

— Șezi, domnule Mustea, îl pofti bătrîna, pe vremuri blondă, acum complet căruntă. Iei masa cu noi, bineînțeles.

— Mai încape vorbă ? zise bătrînul, care nici nu arăta prea bătrîn, căci în părul bogat și negru ce-i încununa fruntea olimpică nu se zăreau decît foarte puține fire albe. De la el moștenise Irina culoarea brună a pielii, ochii mari, fruntea frumoasă și toată înfățișarea ei exotică. Cu maică-sa semăna doar la statură, era mărunțică. Marta în schimb, moștenise de la maică-sa părul bălai, dar era înaltă ca tatăl ei.

Bătrîna se apucă numaidecît să pregătească masa, nespus de veselă, căci în imaginația ei Mustea rămăsese un „ginere“ care, ce-i drept, cam întîrziase, dar bine că venise în sfîrșit. Și Marta vedea în el un viitor cumnat, numai bătrînul îl considera pur și simplu prieten, iar Irina probabil nu se mai simțea de mult „soția“ lui *in spe*. Cum era duminică, bătrînul plecă să-și vadă niște prieteni care-l așteptau ca în fiecare săptămînă după ce se întorceau de la biserică. „Mă duc să-i spăl de cele sfinte“ — zise el rîzînd și, punîndu-și melonul, porni cu ploierul în mînă, deși nu era nici cel

mai vag semn de vreme rea. Mustea rămase cu fețele.

Martei îi rîdeau ochii albaștri ca niște cicori înrouate.

— Dacă vă căsătoriți — zise ea — să mă luați slujnică la voi. Aș fi așa de fericită să vă slujesc ! Pe Irina o iubesc mai mult decît pe mama și am să te iubesc și pe dumneata. Mă luați la voi ?

— Auzi la ea, proasta ! o repezi Irina. Ce te bagi ? Ia vezi-ți de treabă !

Mustea se uita amuzat la Marta. Ochii i se opriră la sîinii plini, a căror îngemănare apărea în decolteul rochiei. Irina îi surprinse privirea. Numai Marta nu se sinchisea și-i sorbea din ochi pe amîndoi, pe „viitorul cumnat și pe soția lui“.

— Așa este ea, zise Irina. Nu de mult, venind dintr-o excursie, a stat în autobuz tot timpul pe genunchii unui băiat, socotind că așa e firesc.

— Ei ! și ce-am făcut rău ? Nimica.

Irina privi pe Mustea zîmbind.

— Ești frumoasă, Marta, repetă Mustea fără voie.

— Hai, las-o în pace ! zise Irina. Du-te, Marta. Vreau să rămînem singuri. Am ceva de vorbit cu nenea Atanasie.

Mustea o privi curios, dar nu supărat. Marta îmbracă un trenchi vechi de-al Irinei, și înainte de a pleca spuse rîzînd :

— La 12 trecute fix mă întorc. Așa că pînă atunci să fiți gata. Vă pup. Și pe dumneata, dacă-mi dă voie Irina.

Ieși, mai privind o dată pe Mustea, din ușă.

— Acum să-ți spun de ce-am venit, începui Mustea.

— Te ascult.

— Să nu crezi cumva că am venit să ne logodim.

— Nici nu te suspectam de așa ceva. Pînă în ziua de azi nu înțeleg cum am putut să-ți scriu scrisoarea aceea absurdă, totuși mi-au trebuit vro doi ani ca să-mi dau seama că nu aveai ce să-mi răspunzi la propunerea mea.

— Da, zise Mustea, scărpinîndu-se după ureche. Acum rolurile se inversează. Vin eu să-ți fac propunerea să-mi devii „logodnică“ și tare n-aș vrea să tați cum am făcut eu atunci. Mi-ai face un mare servici dacă ai spune *da*.

Ea îl privi nedumerită.

— Zi-nainte !

— Eu trebuie să viu din cînd în cînd la Brașov, pentru motive pe care nu ți le pot explica deocamdată. Am nevoie de un alibi și m-am gîndit la tine.

— Va să zică „*a iubi*“ al nostru s-a sublimat, ca să vorbim în termeni freudieni, într-un *alibi*.

Pe figura ei se putea citi un nor de mîhnire care trecu repede. Mustea închise ochii și tăcu un timp.

— Te rog să mă ierți, Irina. Poate mă consideri un om lipsit de orice delicateță sufletească. Dacă ar fi așa, m-aș simți foarte rău. Poți să mă refuzi. Cum socoți. Consideră că nici n-am venit pe aici. Să rămînem prieteni.

— Prietene, prietene, îl dojeni ea, dînd din cap. Cine-mi ești...

— Iartă-mă, n-aș fi vrut să te supăr. Cred că nu m-am gândit destul de bine. Poate... ar fi mai cuminte să plec.

— Parcă spuneai că rămii la masă.

— Eh ! De masă îmi arde mie ?

— Hai, fii serios. Rămii. De altfel tu ai avea dreptul să fii supărat pe mine. M-am gândit de multe ori la asta. Trăiam cu alții și pe tine te țineam la distanță ca pe un elev de liceu. Ai toate motivele să nu mă mai iubești. Mai mult chiar...

— Nu de asta-i vorba. Între timp am fost și eu îndrăgostit de alta, o dragoste care a trecut peste mine ca un pîrjol. Îmi simt inima pustie, cred că nu mai iubesc pe nimeni.

— Nici pe ea ?

— Nici.

— Asta e rău și te compățimesc. Eu iubesc oarecum pe cineva. Nu pot fără dragoste. Aș minți dacă aș spune că te iubesc pe tine. Ai mei cred însă că te iubesc și că ne vom căsători odată și odată. Eu nu cred, deși, sincer să-ți spun, aș fi dorit-o, căci ești un om cinstit, de caracter, cum n-am întîlnit mulți în viață. Dar nu sînt supărată că nu mă iubești. Știu că mi-ai rămas prieten. Prietenia este un metal inoxidabil, așa ziceai pe timpuri. Mai mult, știu că ai încredere în mine. Altfel n-ai fi venit. Și sînt mîndră de încrederea ta. Deci — oare e logic acest *dec*i ? — primesc deci propunerea de a fi „logodnica“ ta.

— Irina !

— Dragul meu, să nu-ți fie teamă. Mi-am păstrat convingerile. Într-o zi, cînd vei socoti tu,

îmi vei putea cere servicii mai mari decît să-ți servesc drept alibi pentru venirile tale la Brașov, care, *oricum*, au să mă bucure. Ne-am înțeles ?

— Îți mulțumesc.

— Hai, sărută-ți pseudo-logodnica. Dacă aș face-o eu prima, s-ar putea să mă și suspectezi că-i sărutul trădării.

Mustea o strînse la piept și o sărută pe frunte și pe bărbie. Curînd simți pe buze lacrimile ei sărate. Coborî și peste el o negură de mîhnire ; era amărăciunea de altă dată, amestecată cu greul zilelor de-acum.

Bătrîna deschisese discret ușa. O închise repede. Inima-i bătea grozav de bucurie. Irina și Mustea nu băgaseră de seamă nimic. Era liniște. De afară se auzeau căzînd pe caldarîm frunzele veștede scuturate de vînt.

13

A doua zi, după ce toată noaptea stătuse încuiat într-o cameră cu alți trei tovarăși, membri ai comitetului de partid din Țara Bîrsei, discutînd problemele muncii printre intelectuali și în rîndurile armatei, Mustea, cu paltonul căptușit de materiale tipărite pe hîrtie foarte fină și rezistentă, luă autobuzul ce făcea cursa între Brașov și Sibiu. Încă de la pornire, autobuzul se umpluse de legionari, căroro li se vedeau cămășile verzi de sub paltoane. Toți purtau cizme negre militare și unii, în mod

ostentativ, revolvere la cingătoare. Vorbeau și râdeau zgomotos, fără să mai ia în seamă pe ceilalți călători, după ce îi examinaseră fugitiv din ochi. Mustea se aciuisse în fundul mașinii, unde încerca să ațipească.

După risipirea ceței de dimineață, ziua se dezvălui frumoasă. Cu ochii mijiiți, căci nu putea să doarmă de gura „comoșilor“, Mustea urmărea goana pădurilor în sens opus cu mersul mașinii. Era o beție de lumini și culori în această destrămare a bătrînilor codri, îngenunchind sub semnul toamnei tîrzii. Cu resemnare parcă, arborii își lepădau foile galbene și roșii. Numai brazii păstrau cu încăpăținare ácele lor verzi, iar stejarii de la marginea pădurii păleau, dar nu-și aruncau frunza. „Și eu îmi păstrez foile cu aceeași îndărătnicie“, cugetă Mustea. „Și cu îngrijorare“ adăugă apoi, gîndindu-se la banda zgomotoasă de huligani care, dacă ar fi știut cine este, l-ar fi făcut pe loc ciur de gloanțe. „Dar dacă știe totuși careva ? Dacă s-a urcat în autobuz tocmai ca să mă lichideze ? Sînt obosit, își zise Mustea, de aceea îmi trec prostii prin cap.“ Era cît pe-aci să ațipească, cînd deodată îl trezi vocea unuia dintre legionari. „Stop ! Oprește !“ strigase acesta șoferului. Era un găligan cît un stog de fîn, cu părul căzut peste ochi, pesemne comandantul lor. „Camarazi ! să coborîm o clipă !“ răcni el cu un glas ca tunetul.

Ieșiră cu toții din mașină, urmați de cîțiva călători obișnuiți.

Mustea rămase în colțul său și privi pe geam. „Acu-i acu ! gîndi în sinea sa. Te pomenești că

totuși...“ Dar legionarii glumeau și râdeau, plimbându-se încoace și încolo. Locul era minunat : o padină împrejmuită cu fagi și împănată cu nuci bătrâni, prin rămurișul cărora croncăneau ciorile. Ceea ce dădea luminișului o deosebită frumusețe, în acest anotimp, erau brîndușile, mici candelule violete cu o subțire flacăra de aur la mijloc. Și erau atît de multe, încît întreaga pajiște părea înveșmîntată în mătase violetă stropită cu aur. Cizmele militare ale legionarilor striveau cu nepăsare minunile tîrzii ale toamnei. Unul scoase revolverul, ceilalți îl imitară și începură cu toții să tragă după ciori. În azurul proaspăt filfiiră croncănind stoluri negre, speriate, apoi se lăsară iarăși în crengile nucilor bătrîni. Cîte o pasăre, cu zborul frînt, se prăbușea, neagră, peste florile plăpînde și crunta locul cu o pată de sînge.

„Te pomenești că se antrenează ca apoi să mă ia pe mine drept țintă !“ se gîndi Mustea, dar spre mirarea lui, nu-i era frică. Un legionar se desprinsese de grup și veni pînă-n ușa autobuzului, se uită înăuntru, apoi plecă iar la ai săi. „Ce-o fi vrut ?“ se întrebă Mustea. În curînd grupul se întoarse, urcă din nou în mașină și acel care părea comandantul strigă : „Camarade ! ia-o din loc !“ Autobusul porni. Mustea își stăpîni un oftat de ușurare.

Pînă la Sibiu nu se mai întîmplă nimic. Acasă, Mustea o găsi pe gazda sa stînd de vorbă, la el în odaie, cu o femeie tînără.

— De cînd te așteaptă domnișoara, domnule Mustea ! A venit tocmai de la București pentru dumneata.

Era Liliana Rotbaum.

Pe masă era un buchetel de brînduși într-un pahar.

— Dar florile de unde-s ?

— Un copilaș le-a adus. Îl cheamă Gelu. Era tare sărac îmbrăcat. Zicea că l-a trimis mamă-sa. Vă las.

14

Pedagogul dispărut, Pavel Zahu, specialist în probleme de educație, reapăru la cîteva zile după data întîlnirii de control, unde așijderea nu se prezentase. Plecase pur și simplu acasă la nevastă, căci se căsătorise nu de mult cu o săsoaică tînără și frumoasă, pe care o trimisese la părinți într-un sat de lîngă Mediaș, după evacuarea Universității din Cluj. Sandu Crai îl întîlni din întîmplare pe ulița Căzărnilor, pe unde treceau mai toți intelectualii din Cluj, institutele fiind instalate în ultima cazarmă dinspre Dumbravă.

— Ce-i cu tine, Pavele ?

— Ce să fie ? Vin de la nevastă. Uite, am adus niște slănină afumată, o cunună de ai, un butoiaș de brînză și două pîini.

Intr-adevăr, pedagogul era încărcat ca un asin. Pe lîngă ranița grea din spinare, ducea în mîna stîngă o traistă și în dreapta, subsuoară, ținea butoiașul de brînză.

— Da la întâlnire fost-ai ?

— Ba.

— Cum așa ?

— Iaca bine.

— Asta-mi place !

— Îți place ori ba, n-am fost și nici nu mă mai duc !

— De ce ?

— Pentru că nu vreau ! Sînt însurat, am nevastă frumoasă, e însărcinată și nu vreau să-mi putrezească oasele la închisoare. Scurt pe doi !

— Hm ! îl muștră Crai, va să zică că ți-e frică !

— Nu mai mult decît vouă ! Apoi mai e ceva. Eu nu-s decît un biet preparator la Institutul de Pedagogie. Voi toți sînteți asistenți și conferențieri. Toți ați studiat în străinătate. Toți veți ajunge profesori universitari, iar dacă vin comuniștii la putere, vi se deschid perspective și mai mari. Eu ce-o să fiu ? Nimic. Dacă mă iau după voi și mă țin de muncă conspirativă, care nu poate sfîrși decît în beciurile Siguranței, nu-mi pot vedea de treburi, nu pot studia. În învățămîntul universitar nu pot înainta, căci azi îi avansează numai pe fasciști. În străinătate nu pot pleca decît dacă mă dau cu verzii.

— Deci... Deci ?... stărui Sandu Crai.

— Deci n-are rost !

— Cum n-are rost ? Fă-te legionar și imediat te vor avansa, te vor trimite în Germania sau în Italia, la alegere, ca să nu mai vorbim de alte avantaje. Nevastă de rasă ariană ai, tu însuți arăți destul de bine din punct de vedere rasial : doli-

chocefal, ochi albaștri, înalt, chipeș, numai părul ți-e cam negru... Dar ce are a face? Parcă Hitler sau Goebels sînt blonzi? Fă-te legionar și ai descoperit elixirul vieții, căci piatra filozofală se pare că o ai, din moment ce te poți transforma peste noapte din democrat în simpatizant fascist!

— În definitiv, zise mînios pedagogul, cu ce drept îmi dai lecții?

— Chiar așa. Mai curînd ar trebui să-ți dau peste bot! Crezi că așa merge! Ți-am spus de la început de ce-i vorba! Știai că nu te-am chemat la o partidă de domino sau la o halbă de bere. Și apoi, te-am silit! Tu singur ai dorit să-ți dovedești convingerile prin fapte.

— Mi le-am și dovedit! În definitiv, n-am trădat pe nimeni și nici n-am de gînd să trădez. Rămîn ce-am fost. Dar...

— Dar ți-e frică, ești un laș!

Pedagogului îi scăpărau ochii de mînie, ori poate îi venea a plînge, iar lui Sandu Crai i se învinețiseră buzele și i se îngustase deschizătura pleoapelor peste ochi, lăsînd să se vadă numai tăișul a două lame subțiri, de oțel albastru. Fără să bage de seamă, ajunseseră între timp la ușa laboratorului unde lucra Mustea.

— Hai să intrăm! zise repezit Sandu Crai, apucîndu-l pe Pavel Zahu de braț.

— Nu intru! protestă pedagogul, smucindu-se.

Dar ușa se deschise și Mustea, îmbietor, îi pofti înăuntru.

— Ia scoate tot ce ai în desagă, Pavele! îl îndemnă el bine.

Pedagogul se execută, așternînd pe o masă lungă un ziar drept măsurită. Apoi pe rînd se iviră din traistă și din raniță o halcă de slănină afumată, îngustă, cu o dungă de mușchi ; o pîne cît roata carului, o sticlă de rachiu de cireșe, niște brînză, niște usturoi, pînă și o oală cu murături. Nu lipseau nici cîrnații afumați. Iar cîțiva ciorchini de struguri negri completară banchetul. Ca buni ardeleni ce erau, scoase fiecare briceagul, apoi înainte de-a îmbuca, închinară pe rînd din sticla de rachiu. Mustea aprinse un bec Bunsen pe o masă de laborator și puse cafea la fier. Pedagogul își mai aminti și de niște plăcinte cu nuci și cu brînză, un fel de strudel țărănesc, pe care le avea în raniță. După ce se ospătară bine, luară din nou în discuție indisciplina pedagogului, care nu se prezentase la întîlnire. Mustea cunoștea cazul, dar nu în întregime. Fără să-i dea dreptate lui Zahu, Mustea îl dojeni pe Crai că nu se ocupase îndeajuns de el înainte de a-l trimite la prima întîlnire. Recunosc și propria sa vină, de a nu fi luat în serios nemulțumirea pedagogului după primul contact cu Lucian. Faptul că nu se prezentase la a doua întîlnire nu-l socotea o crimă, ci doar o greșeală destul de gravă.

— Nu trebuie uitat că din greșeli pot rezulta crime, sublinie Mustea. Apoi îl întrebă pe pedagog : Trebuia să-mi predai mie niște material, pe care l-ai primit de la Lucian. Ce ai făcut cu el ?

— L-am ars.

— Hm ! făcu Mustea, întocmai ca Sandu Crai.

Cum, n-ai văzut că pe manifeste scria : „Citește și dă mai departe“ ?

— Nici n-am desfăcut pachetul.

— De ! exclamă Crai, schimbînd o privire cu Mustea. Păcat. Lucian voia să-ți dea un alt material. Dar dacă nu l-ai citit pe primul..

— Știi ce ? interveni Mustea, uitîndu-se în ochii pedagogului. Îți propun să citești această carte, că tot îți place ție filozofia, și-i întinse o carte pe a cărei copertă veche scria : „L'Atlas en abrégé ou nouvelle description du monde par Jacques Peeters. Anvers. M.D.C.XCII.“

— Ce-i prostia asta ? protestă pedagogul.

— Deschide-o !

~~După ce întoarse primele pagini scrise în limba franceză, pedagogul se dumiri că era de fapt „Materialism și empiriocriticism“ de Lenin, în limba germană.~~

— Ei ! ce zici ? O iei ?

— Da. Păcat că n-am avut-o cu mine acasă.

— Știi ce ? continuă Mustea. Îți propun să te mai duci acasă, pentru vreo două săptămîni sau barem pe zece zile, tot nu e nici o treabă pe la voi. Cu asistentul vostru vorbesc eu. Profesorul oricum nu va veni curînd la Sibiu. Primești ?

— De ce nu ? Unde-i mai bine decît acasă, la nevastă ? rîse pedagogul.

— S-a făcut, va să zică. Am însă o rugăminte : să nu anunți gazda că pleci și să ne lași cheia de la cameră. Vreau să mă întîlnesc eu acolo cu cineva, într-o noapte. După cîte știu, camera este

izolată, în fundul curții, iar cîne mi se pare că nu aveți. La cîte se culcă de obicei gazda ?

— Cel mai tîrziu la zece. E o femeie de treabă. Bărbatul ei lucrează la Ploești. Vine numai o dată pe lună acasă. Cînd e singură, se încuie de la nouă în casă de frica hoților și a strigoilor, pentru nimic în lume n-ar mai ieși noaptea în curte.

— Bun. Cînd îmi dai cheia ?

— Ți-o aduc deseară, la opt, cînd plec la gară.

— Te aștept.

— Și vă rog să mă iertați pentru că m-am arătat laș. Mi-a fost frică. Dar... nu-mi retrageți creditul.

— Despre aceasta vom mai vorbi.

— Cu așa om treabă nu facem, zise Crai după ce ieși Zahu.

— Deocamdată să nu-l îndepărtăm. Oamenii sînt cum sînt. Comuniștii se fac din ei, răspunse Mustea.

Cînd Mustea ceruse cheia de la Zahu, se gîndise să se întîlnească în odaia lui cu Liliana. În general, însă, Liliana căzuse într-un moment nepotrivit. Căci la cererea comitetului de partid din Timișoara, Gabor Petre, care lucra acum la comitetul din Țara Bîrsei, însărcinase pe Mustea să se ducă într-un sat lîngă Porumba pe Criș, ca să restabilească acolo legătura cu un țaran, Simeon Carandan, comunist cu care se pierduse legătura.

— E vărul meu, zise Mustea. Satul lui e lîngă al nostru.

— Cu atît mai bine, frate ! Minunat. Mergi să-ți

vizitezi rudele, cum s-ar zice. Apoi treci pe la Timișoara și-i spui lui Vlad Nicoară ce ai făcut. De altfel el te-a propus. Trebuie să reînnoțesc toate legăturile cu satul.

Mustea urma să plece cât mai curînd din Sibiu. De aceea sosirea Lilianei îi încurca toate socotelile.

15

Mustea o cunoștea pe Liliana Rotbaum de mult, încă din timpul studenției. Era o evreică frumoasă în felul ei. Bine făcută, plinuță chiar, nu prea înaltă, cu mișcări grațioase. Nasul coroiat, fruntea mică, ochii albaștri și nenumărații pistrui de pe față îi dădeau un farmec deosebit. Rîdea rar, dar atunci dădea la iveală două rînduri de dinți albi și sănătoși. Părul castaniu îi curgea în valuri pînă pe umeri. Urma filozofia, dar venea și la lucrările practice de biologie, conduse de Mustea, pe atunci tînăr preparator. Foarte curînd, însă, ispititoarea Liliana s-a îndrăgostit de Toader Becu, un țaran înalt și slab din munții Apuseni, rob al tradițiilor populare și al ideilor mistice.

Orbită de dragoste, Liliana, deși știa că Toader se declara antisemit și misogin „din principiu“, spera să facă pînă la urmă din el un alt om, cu convingeri democratice, dacă nu chiar un comunist. După cum era și firesc, eforturile ei s-au dovedit zadarnice. De altfel, Mustea, care-l cunoștea

mai de mult, o prevenise, povestindu-i cum Toader trecuse prin toate cercurile studentești, oscilînd de la stînga la dreapta, și se fixase pînă la urmă la gogo-cuziști. Dar fata o ținea una și bună : „Trebuie să-i deschid capul. E adevărat că-l iubesc oricum, dar tare aș vrea să-l aduc alături de noi“. Pînă la urmă a renunțat și s-a căsătorit cu un inginer chimist de la București. Acum o chema Liliana Rotbaum, nu Goldberger, cum se numea cînd o cunoscuse Mustea. Înainte de căsătorie, o vară întregă îi mărturisise lui Mustea mîhnirile ei amoroase, la ștrandul de pe Someș unde se întîlneau zilnic. Se dezbrăcau în aceeași cabină și stăteau ceasuri întregi alături pe nisip. Mustea ținea la ea, fiindcă era deșteaptă și avea o temeinică pregătire marxistă, dar îl supăra dragostea ei maladivă pentru Becu, deși el, Mustea, nu fusese niciodată îndrăgostit de ea. Poate o singură dată o privise ca pe o femeie. El era culcat pe nisip. „Știi că ești bine făcut!“ constată ea, privindu-l în ochi, după ce cu cîteva minute înainte se dezbrăcaseră la rezeală în aceeași cabină, fără să se uite unul la altul. Liliana era în picioare, iar el se uita de jos în sus la ea. „Are pulpele albe și pline, și sîinii abundenți ca Betsabeea lui Rembrandt“ — se gîndi Mustea. Dar nu-i spuse nimic și-și lăsă capul pe brațe, cu nasul în nisipul fierbinte.

Liliana, stingherită de tăcerea lui, se duse la o prietenă care se prăjea lîngă niște tufe de răchită. „Cum a putut să-mi treacă prin cap o asemenea absurditate!“ se dojeni Mustea rușinat și începu să depene în minte tot ce-l lega de această

fată. Iși aminti de discuțiile lor înflăcărate, de primele cărți marxiste pe care le citise datorită ei, de promisiunea ce i-o făcuse la despărțire, când plecase în Germania, de a-i scrie. Pînă la urmă, ră-tăcind din dună în dună pe vastul țărm al amintiri, Mustea se pomeni față în față cu Greta, superba nemțoaică blondă, prea conștientă de frumusețea ei pentru ca să poată iubi, dar prea egoistă și interesată pentru ca să nu se lase iubită.

Acum, șezînd pe fotoliu, furat de vise și amintiri, întrerupte din cînd în cînd de gîndul că trebuie să se întîlnească cu Liliana, retrăia scena de atunci :

Zăcea tot cu fața în nisip, dar undeva departe, pe plaja insulei Helgoland, din Marea Nordului. Era cu un prieten, Heinz Werner, biolog ca și el, și cu frumoasa Greta, studentă la biologie. Lucrau cu toții la Stațiunea Biologică, încă înainte de venirea la putere a lui Hitler. Prietenul lui Mustea era nebun după Greta, o splendoare nordică statuară, suplă și blondă, cu părul fire de aur din comoara Niebelungilor și cu ochii picuri din cel mai curat azur oglindit în valurile mării în zilele însorite. Numai nasul cîrn distona cu ovalul desăvîrșit. Totuși nu se putea să nu te simți abătut cu gîndul de la drumul științei, cînd o vedeai în costumu-i de baie albastru pe plaja inundată din șase în șase ceasuri de fluxul mării. Mustea n-o iubea și-și permitea să fie cinic cu ea. Acest cinism s-a transformat însă în scîrbă cînd Greta a primit omagiile unui consul onorific al Romîniei la Lübeck, apoi ale unui etern student zurbagiu din Rhenania, mare

duelist, și a părăsit pe cel cu care venise, pe biolog, prietenul lor comun, un băiat capabil, dar sărac. Consulul României, un bătrînel trecut de cincizeci de ani, mare negustor german, i-a invitat pe toți, pe Greta, pe Mustea și pe Heinz Werner la masă într-un restaurant de lux. Mustea, la soare, dormita cînd Greta i-a transmis invitația. El s-a uitat la ea de jos în sus, întorcînd capul. I-a privit pulpele fine și sîinii mici ca niște mere în creștere. Ea a zîmbit galeș și l-a apăsă cu piciorul între omoplați. Pînă la urmă, deși nici el, nici Heinz nu voiau să primească invitația, s-au lăsat totuși convinși de sirena nordică. A fost o masă neobișnuită pentru ei, cu icre negre „malosol“, cu homar în maioneză, cu fazan, cu vin franțuzesc, cu ananas și cu coniac fin, tot franțuzesc. Crezînd că-i face plăcere lui Mustea, consulul a declarat că-l leagă amintiri frumoase de România, unde a și cumpărat serioase pachete de acțiuni petrolifere. Gîndul că masa va fi plătită din dividendele petrolului românesc i-a tăiat cu desăvîrșire pofta de mîncare lui Mustea. Heinz a mîriit tot timpul, iar la sfîrșit se vedea pe fața lui că abia își mai stăpînește furia și scîrba. Numai fata era încîntată și a primit să meargă și seara cu consulul la un restaurant și mai luxos. „Ce vrei ? îi spuse ea a doua zi lui Mustea, căci Heinz nici nu mai voia s-o vadă. Sînt tînără și plac !“

De ce mi-oi fi adus aminte de tîrfa cu înfățișare de Walkirie ? se întreba Mustea pe nisip la Cluj, pe malul Someșului, în timp ce Liliana stătea de vorbă cu prietena ei. Nu poate fi decît o asemă-

nare de natură perceptivă : nisipul, vara, fata în costum de baie... își zise el. Totuși, la plecare lăasă întâi fata să se îmbrace și numai după aceea intră el în cabină. De atunci n-au mai mers la ștrand împreună. Au rămas însă prieteni, pentru că-i legau aceleași convingeri și apoi, cercul intelectualilor comuniști de la Cluj era destul de restrîns. Mai tîrziu, cînd Liliana se mutase la București, o pierduse din vedere ; aflase doar că se măritase cu un inginer chimist.

Cînd a găsit-o la el în odaie și a aflat că venise de la București, cu misiune specială de la partid, a decis numaidecît să se întîlnească în altă parte. Dar unde ? La Crai nu se putea. Se gîndi la camera lui Zahu, care, desigur nu se întorsese încă, dar acolo nu se putea duce decît seara, după ce se culca gazda. Ce să facă pînă atunci cu Liliana — cu Li, cum îi spuneau prietenii. Cum trăsese la o rudă îndepărtată, o sfătui să pretexteze o indispoziție și să nu iasă din casă decît atunci cînd o va anunța el.

Peste cîteva zile, după ce Zahu plecă din nou, se duse să o ia pe la zece seara cu o mașină și, după ce Li își luă rămas bun de la ruda ei, dispărură în întuneric, oprindu-se pe o stradă de la marginea orașului, nu departe de ulicioara unde locuia pedagogul. Un capăt al acestei ulicioare ajungea pînă la linia ferată. Casa lui Zahu era ultima, încît de acolo se auzeau noaptea și se vedeau ziua toate trenurile care plecau și veneau. Plouase, și

cum ulița era nepavată, se înfundau la tot pasul în noroi pînă peste glezne.

— N-am fi putut să discutăm la tine acasă? zise Li cam supărată de această blocioreală noaptea prin tină.

— Nu. M-am temut să nu asculte gazda la ușă, sau să nu dea cineva peste noi. Mai știi? Aici vom fi singuri într-o cămăruță izolată în fundul curții. De altfel, am și ajuns. Dar Mustea constată cu ciudă că poarta era încuiată.

— Asta-i bună! Am uitat să-i cer pedagogului cheia de la poartă. Nici el nu s-a gândit să mi-o dea. Nu-i nimic, sărim gardul.

— Vrei să-l dărim? rise înfundat Li.

— Nu pe-aici trecem. Pe dincolo, dinspre calea ferată.

După ce mai orbecăiră un timp prin noroaie, ajunseră însfîrșit la locul potrivit pentru trecere. Se opriră și ascultară. Nu se auzea decît șușuitul ploii reci prin văzduh și nu se distingea aproape nimic prin întunerecul nopții. Mai stătură așa unul lîngă altul, trăgînd cu urechea. Lăsară să treacă un tren care se apropia.

— Hai! zise Mustea și o ridică întîi pe Li, ca să ajungă să se agațe de vîrfurile gardului.

„Nu e tocmai ușoară“, gîndi el, prinzînd-o cu amîndouă mîinile de mijloc și săltînd-o.

— Ține-te bine, caută să treci cu un picior peste gard, așa, acum cu celălalt, și lasă-te încet în jos.

Dar pe Li n-o ținură mult brațele și căzu zdu-păind într-o băltoacă. Sprinten ca o pisică, Mustea

sări și el gardul și o cuprinse pe la spate, întrebînd-o în șoaptă :

— Nu te-ai lovit ?

— Nu, zise ea strîngîndu-se lîngă el înfrigurată. M-a pătruns frigul.

Mai traseră puțin cu urechea, se strecurară apoi prin curte și Mustea descuie încet ușa, intrară, o încuie, după aceea aprinse o lampă de buzunar. Învîrti butonul electric și încăperea fu inundată de lumina becului de sus, puternic, fără abajur. Cele trei geamuri imense, din care două dădeau spre calea ferată și unul spre curte, erau fără perdele, în schimb atît de bine căptușite cu hîrtie albastră, încît nu răzbea nici o rază de lumină în afară. Încăperea era neobișnuit de mare, probabil menită să fie împărțită odată în două camere. Lipsa oricărei mobile, afară de un divan acoperit cu pînză albastră cu flori mari albe, așezat în mijlocul încăperii, făcea ca spațiul dintre cei patru pereți să pară și mai vast. Încolo, nici masă, nici scaune, nici dulap. Numai un cuier într-un colț, unde să-ți atîrni hainele, iar alături de soba mică de tuci, o cană mare de metal lîngă un lighean cu apă.

— Mi-e frig, zise Li cutremurîndu-se și plimbîndu-și ochii prin pustietatea dezolantă a odăii pedagogului. Nici acuma nu înțeleg, măi Mustea, de ce n-am discutat și n-am aranjat totul atunci cînd am venit întîia oară la tine acasă. La urma urmei, de ce m-ai adus aici și m-ai făcut să pierd atîtea zile la Sibiu ? Ochii ei albaștri, ațintiți asupra lui Mustea se făcură mici, ironici.

Simțindu-se suspectat, Mustea vru să protesteze, dar se răzgîndi.

— Li, să mă ierți dacă-ți spun lucruri care nu te interesează, dar nu vreau să mă înțelegi greșit. Poate că nu era nevoie să frămîntăm noroaiele acestor uliți și să așteptăm atîtea zile pînă să stăm de vorbă. Dar uite ce se întîmplă. Nu de mult am reușit să mă vindec de ultima mea dragoste. Vei fi auzit și tu de Ioana.

— Da, am auzit.

— Află că n-o mai iubesc și nu iubesc nici pe altcineva, deși în astfel de împrejurări omul ori fuge îndărăt spre porturile dragostelor apuse, ori cutreieră zănatec ape teritoriale străine. Eu stau pe loc. Însă nemaiavînd frîna morală a unei mari iubiri, ~~nu-mi pun prea multe probleme cînd se ivește un prilej...~~

— Zi nainte, m-ai lămurit buștean. Dacă aveai astfel de gînduri cu mine, puteai să-ți înregistrezi insuccesul la tine acasă, fără să mă faci să-mi pierd pantofii prin noroaie și să-mi rup hainele, sărînd gardurile oamenilor.

— Li, cu riscul să te jignesc, am să-ți declar că nu cu acest gînd te-am adus aicea.

— Cum ? Orice femeie, chiar și cea mai serioasă, se simte jignită atunci cînd un bărbat nu vede în ea și o ispită !

— Așa se pare, continuă Mustea. Odată i-am spus unui prieten că soția sa are cap, după ce stătusem cu ea o seară întregă la cofetărie așteptîndu-l pe el. Cînd soțul ei i-a transmis acest compliment, femeia a răspuns : Nu mă bucură deloc. Mai

bine observa ce picioare am ! Deci... vru să conchidă Mustea, fără să poată însă, căci îl întrepruse Li :

— Totuși n-am izbutit să înțeleg de ce m-ai adus aici.

— Uite ce este. Ți-am spus că atunci cînd nu mă stăpînește o mare pasiune, sînt la fel de ușuratic ca cei mai mulți bărbați, fiindcă îmi lipsește frîna morală.

— Poate că o am eu.

— Nu de asta e vorba, zise Mustea, însoțindu-și cuvintele cu un gest nerăbdător. Tot ce ți-am îndrugat pînă acum n-a fost decît un preambul, fiindcă m-am jenat să-ți mărturisesc de la început că m-am încurcat cu gazda mea. De, femeia e tînră și destul de drăguță. Acum e geloasă și mînioasă că nu am timp de ea. De fapt, nici nu prea vreau să am. De aceea, de cîte ori vine la mine vreo femeie, se strecoară ca o pisică și ascultă la ușă. Noi doi, după cît am înțeles, avem lucruri prea importante de discutat și n-aș vrea, mă-nțelegi, nici măcar să știe această femeie că ai stat cît de cît singură cu mine. De aceea te-am expediat atunci așa de repede. Apoi mi-au mai trebuit două zile ca să mă conving dacă nu s-a luat cineva după tine de la București și dacă eu nu sînt urmărit pas cu pas.

— Da, ai dreptate, acum pricep, zise Li, devenind dintr-o dată foarte serioasă.

— Putem sta aici pînă la ora patru dimineața, apoi te conduc la prima gară de lîngă Sibiu, cu un autobuz, cu un taxi, cu căruța, cum se va putea.

După aceea, ne despărțim iarăși pe cine știe câtă vreme.

Între timp se așezaseră amîndoi, unul lîngă altul, pe divan, după ce-și dezbrăcaseră pardesiile ude. Mustea se sculă și curăță pantofii amîndurora, apoi veni iar lîngă Li.

— Știi că e cam răcoare aicea ?

— Cam, zise el, dar n-avem ce face. O să ne întindem unul lîngă altul și ne acoperim cu păturile astea de cal.

— Stingem și lampa ?

— Nu. Va trebui să-ți mai notezi cîte ceva. Dar după aceea putem s-o stingem pe un ceas-două, ca să dormi.

— Și cine ne trezește ?

— Eu.

— Buun ! încuviință ea.

— Mie n-ai nevoie să-mi explici prea multe, că tot n-am să pricep, doar nu-s specialist. Amănunțele le voi discuta la Timișoara cu tovarășii de acolo. Din cîte mi-ai spus pînă acum reiese că e vorba de niște substanțe chimice, care dacă ar dispărea din vreun laborator de la București nu s-ar putea să nu dea de bănuit.

— Crezi că timișorenii or să ne ajute ?

— Fără îndoială ! O să-ți dau și o scrisoare prietenească pentru șeful laboratorului. Scrisoarea, care nu va conține nimic deosebit, va distruge-o totuși în fața ta. El va ști ce are de făcut. Nu căuta să stabilești acolo alte legături. Te prezinți la merceria din strada B... nr. 7, în cartierul Fabrik, ceri dantelă de mătase roșie și întrebi dacă-i acolo

doamna Tereza. E o femeie tînăra cu părul complet alb. Ii spui că vii din partea lui Cozma, cu niște informații de la un anticar pentru bărbatul ei. Te va învita la masă. Acolo vei întîlni pe Nicoară, îl știi, cu care poți vorbi deschis. El te va pune în legătură cu șeful laboratorului, cu Silviu Dragu. Nu, nu-ți mai dau nici o scrisoare pentru el, nu-i nevoie. Cînd termini, e mai bine să pleci la Arad, iar de-acolo, cu toate precauțiunile, la București.

— Buun ! Dar mai e ceva. Se fac din ce în ce mai multe concentrări. Azi, mîine, are să vă cheme și pe voi și are să vă trimită cine știe unde. Trebuie să-mi indici de pe acum cu cine să țin eu legătura mai departe, la Timișoara și la Sibiu ? Așa mi s-a spus de la București. În orice caz la Sibiu să-mi indici neapărat pe cineva...

— Pentru Timișoara ai să te înțelegi pe loc cu Nicoară. Cît despre Sibiu, cauți un ceferist Mitru Tangu, pe strada Ovăsului, lîngă gară. E un om căruia i-a tăiat trenul piciorul. Vorbesc eu cu el. Îl întrebi de adresa mea, dacă-s plecat. (Mustea se gîndea să aranjeze toate acestea cu Lupșa. Era sigur că va izbuti.)

— Buun ! Dar cît ești tu pe aici, am să vin la tine.

— Se-nțelege. Dar să nu mă mai cauți acasă, ci la laborator.

— Buun !

— Și zici că bombele voastre or să aibă un volum foarte mic ?

— Da. Pot fi purtate în buzunar, fără să bată la ochi. Eficacitatea explozivului este colosală.

L-am încercat. Adică nu eu. Alții. Vom trimite nemți cu ghiotura în Walhala. Ai să vezi !

— Numai prudență maximă ! Serviciul secret și Siguranța au primit întărituri serioase. La vechii copoi ai burgheziei românești se mai adaugă azi legionarii și — ceea ce-i mai periculos — Gestapoul ! Gîndește-te că toată haita asta turbată va fi asmuțită în primul rînd asupra comuniștilor. Înțelegi cît a crescut primejdia ?

— Da, știu. Dar parcă în primejdie ne simțim mai tari.

— *Vivere pericolosamente !* Te-ai cam molipsit de la Mussolini. Nu, draga mea, eu nîu iubesc primejdia și de-aș fi credincios, aș zice : fă, Doamne, să treacă de la mine paharul acesta ! Dar știu că nu trece. Și trebuie să facem față primejdiei, tocmai pentru a ajunge odată la liman. Și nu-i vorba numai de noi, ci de toți oamenii de treabă care muncesc din greu.

— Nu știu de ce, dar parcă acum viața e mai interesantă. După aceea o să fie liniște, o să trăim fără primejdie și fără atîtea griji.

— Vai, cum te mai înșeli tu, Li dragă ! Pentru noi, după aceea o să fie și mai greu. În altfel greu, dar mai greu. *Qui vivra, verra !* (Cine-o trăi, o vedea).

— Bine zici ! Cine știe însă cîți vor mai trăi dintre noi ? Dar nu-i așa, Atanasie Mustea, că va fi frumos chiar pentru cei care vor fi murit ?

— Ai dreptate. Dacă n-ar fi așa, am mai face noi bombe, am mai sări noaptea gardurile oame-

nilor și am mai sta zgribuliți unul lângă altul, în loc să ne facem viața cât mai ușoară ?

— Bine, dar tu zici că și atunci are să fie greu. Noi numai de greu o să avem parte ?

— Va fi greu în altfel. Ce-i drept, tot greu. Dar în loc să te zbați într-o mocirlă, ai să urci spre culmi, unde aerul e tare și proaspăt și de unde ți se deschide o priveliște din ce în ce mai largă.

— Iar când pământul făgăduinței se va dezvălui în fața noastră, vom închide frumos ochii, ca Moise, și vom adormi. Nu, dragul meu, eu aici vreau să trăiesc din plin frumusețea, fie și frumusețea furtunii, a bradului prăvălit în flăcări de pe culme în fundul prăpastiei, dar a bradului care a stat drept și neînfricat în flăcări. Răsplata mea va fi însăși dîrzenia aceasta, care va înfiora dușmanul și care mă va face să simt că sînt mai tare decît el. Căci pînă la urmă știu că-l vom învinge, oricît de crunt și de cumplit este acuma. Poate că la *celălalt* greu eu nu voi mai fi cu voi, dar *atunci*, scumpul meu Atanasie, adu-ți aminte și de Li, cea căzută în greul de acuma.

— Li, de ce vorbești așa ? Lasă să cadă dușmanii, noi mai avem treabă multă pe acest pământ, după ce vom fi învins greul de acum.

— Și dintre noi trebuie să cadă unii. Acum însă, hai să dormim puțin.

Li se întoarse ca să nu-i bată lumina în ochi. Mustea o acoperi bine cu o pătură, peste care puse și pardesiul lui. Ea zîmbea cu ochii închiși. În timp ce o învelea, Mustea tresări fiindcă își dăduse seama că e însărcinată. Li îl înțelese.

- Da, voi avea un copil.
- Vai ! făcu Mustea necăjit. Dacă aș fi știut, nu te-aș fi cărat prin noroaie.
- Las' să cunoască și el greul ăsta de-acum.
- Atunci să nu te mai aud vorbind de moarte ! Trebuie să trăiești.
- Parcă eu zic altfel ? Hai acum să dormim.

Mustea stinse lampa și, fără să se dezbrace, se culcă spate în spate cu Li, acoperindu-se cu cealaltă pătură. Nu peste mult, respirația ei deveni mai adîncă și mai regulată. Adormise. Ceva mai tîrziu Mustea se întoarse și, dintr-o pornire instinctivă, ca și cum astfel ar fi putut s-o apere pe ea și copilul, trecu ușor de tot un braț peste umerii ei și o ținu așa pînă veni vremea s-o deștepte. Părul ei moale și mătăsos mirosea plăcut. La ora patru o trezi cu părere de rău. Tocmai se auzea un tren trecînd. Își îmbrăcară repede pardesiele și porniră pe același drum greu, orbecăind prin întuneric și frămîntînd pămîntul ud și cleios.

Mitru Tangu nu se întorsese încă de la spital. Femeia sa se bucură cînd îl văzu pe Mustea și îl întrebă dacă a primit brîndușile pe care i le trimisese cu copilașul, culese chiar din grădinița lor, o biată fișie de pămînt lîngă gard.

În urma convorbirii sale cu Lupșa, Mustea se hotărîse să-și facă un rînd de haine și strînsese ceva bani în acest scop. Dar cînd dădu iar cu ochii de femeia bolnavă, de sărăcia din casa lui Tangu,

pe care încă nici nu-l cunoștea, lăsă femeii toți banii, cu gândul să mai amîne achiziția costumului. Asta era în dimineața cînd o petrecuse pe Li.

16

Răstălmăcind și răsturnînd definiția universului formulată de Blaise Pascal, Sandu Crai obișnuia să spună că partidul comunist este un cerc a cărui circumferință se găsește pretutindeni, iar centrul nicăieri.

— De ce spui asta? întreba totdeauna enervat ~~Mustea, care știa unde bate Crai~~, căci nu o dată discutaseră această problemă. Discuția se desfășura mereu în același sens, cam cu aceleași expresii și totdeauna fără rezultat.

— Noi, cărturarii... începea Sandu Crai, iar Mustea-l completa :

— ...și fariseii...

pentru ca Sandu să-i întregească ironic cugetarea :

— ...și vameșii...

— Bine zici, că era să uit ! aproba ironic Mustea.

Apoi începea o dezbatere interminabilă cu argumente și arguții, cu împunsături și cu perorații, uneori în doi, alte ori în trei, toată noaptea, pînă cînd se învinețeau a ziuă geamurile locuinței lui Mustea. Așa se petreceau lucrurile la Cluj, căci la Sibiu, disputa se făcea în doi și de cele mai multe ori peripatetic, pe drumul din jurul Dumbrăvii. Problema era însă aceeași, de mult întoarsă pe toate

fețele. Crai se simțea mereu pe circumferința cercului, dar niciodată nu-și putea da seama de lungimea razei, de la el la centru. De fapt, nici nu-i venea să creadă că există un singur centru. Și nu-i plăcea această orbecăială prin labirint.

— Noi, cărturarii, ar trebui să fim mai aproape de conducere, să ocupăm chiar locuri la cîrmă.

— Dar ce-am făcut noi, intelectualii, așa de grozav pentru mișcarea muncitorească, pentru ca să ni se dea cîrma în mîină ? O cunoaștem barem cumsecade ? Știm ce extindere are ?

Așa îi răspundea Avram Rotaru, el însuși un intelectual, dar mult mai vechi în mișcare, și mult mai ferm pe poziție decît Sandu Crai, sau decît medicul Anatol Trofimov.

— Alții își riscă viața zi de zi, nu dorm de două ori în același pat, n-au casă, n-au masă, cad, îi torturează Siguranța, sînt condamnați la ani, la zeci de ani de temniță, și nu crîcnesc. Iar voi abia v-ați apropiat de mișcare și gata, vă și vedeți conducătorii ei ! continua Rotaru. Stați, bobocilor, să vă prăjească tălpile, să vă bage ace subt unghii, să vă spînzure cu capul în jos — și abia atunci se va vedea cine este comunist adevărat !

— Da ce ? se oțăra Crai. Numai prin torturile inchiziției se poate verifica valoarea unui om ? Dar dacă, datorită inteligenței lui, cineva nu cade și face o treabă bună, mai bună decît acela care după două-trei întîlniri intră în capcană ca un șobolan prost ?

— Nu-i chiar așa ! intervenea Mustea. Eu nu sînt de acord nici cu Avram, dar nici cu tine, Sandule.

— Știu, tu ești de acord numai cu tine însuși, îl repezea Crai.

— Nici asta nu-i adevărat. Îți explic eu cum stau lucrurile. Dar mai întâi să termin cu Avram.

— Eu să spun ocinașele pînă-mi vine rîndul, așa-i Atanasie ? Bine, numai nu face pe deșteptul, că n-ai față de cine. Eu te cunosc.

— Asta rămîne de văzut. Deocamdată lasă-mă să vorbesc.

— Am înțeles, să trăiți !

— Nu, încă n-ai înțeles nimic, Sandule. Uite ce-i, Avrame : tu te socoți un comunist prima-ntîi, cum ar zice Caragiale. Dar bătaie la Siguranță încă n-ai mîncat nici tu. Te-au interogat numai de vreo două ori, dar fără să-ți fi pus nici nervii, nici oasele la încercare. Crezi că ai rezista la o probă mai serioasă ? Nu-mi răspunde ! Știu. În sinea ta ești convins că nimic nu te poate doborî. Dar convingerea ta se bizuie pe ceea ce știi despre alții, nu despre tine. În acest domeniu, însă, numai experiența proprie e concludentă. Și încă ! Reziști o dată, de două ori, de zece ori, iar a unsprezecea oară, gata ! te desumfli și spui tot ! Unii desigur rezistă mai mult, pînă la capăt, adică pînă la moarte chiar. Aici există o mare variație individuală, determinată de o mie de imponderabile, între care, recunosc, cel mai de seamă este conștiința. În cazul nostru, conștiința de comunist. Cu cît ea e mai incandescentă, cu atît șansele de rezistență sînt mai mari. Totuși gradul de incandescentă nu e tot. Alți nouă sute nouăzeci și nouă de factori pot s-o zgîlție. Depinde de momentul

psihic, de situația sanitară a organismului și de multe altele. Din acest punct de vedere, oamenii se distribuie pe o curbă ale cărei extreme pe abscisă sînt Horia și Crișan. În aceleași condiții obiective de tortură, unul tace pînă la capăt, altul mărturisește tot. Cei mai mulți oameni se grupează la mijloc, cei mai puțini la extreme. Dar e greu de știut dinainte unde se situează fiecare. Idealul ar fi, într-o mișcare ca a noastră, să se găsească numai oameni de talia lui Horia Ursu Nicula, deși nu sînt de disprețuit nici oamenii crînceni și activi de tipul lui Gheorghe Crișan.

— A propos, tu ce ești, Horia sau Crișan ?

— Degeaba rîzi, Avrame. Eu nu vreau să ajung pe mîna Siguranței. Iar dacă ajung, doresc să fiu în stare să tace pînă la capăt.

— Adică te socotești un Horia, preciză Sandu ironic.

— N-aveți de ce rînji ! Vă doresc să n-ajungeți la greu și să lucrați bine, fără să cădeți pe mîna Siguranței.

— Cum s-ar zice, și cu sufletul în rai și cu mustățile unse cu slană !

— Mă rog, Sandule, fie cum zici tu. Dar vom vedea noi cine rezistă la greu. Eu unul nu mă laud și nu-mi cer osîndă. De altminteri, continuă Mustea, chiar deseară la masă am să vă demonstrez ce viteji sînteți.

— Ai pus ceva la cale ?

— Nu, de data aceasta nu eu am pus ceva la cale, ci alții caută să vă țină calea.

— Dacă știi ceva, spune ! stăruiră amîndoi.

— Aveți puținică răbdare! Diseară, la „Bufnița“ o să aflați.

— Mă rog, cum vrei! zise Sandu, făcînd pe indiferentul. Avram ridică doar din umeri.

Un prieten, latinistul Gheorghe Vinaru, care avea o vie în județul Alba, vînduse vinul și-l împrumută, îmbiindu-l chiar, pe Mustea, cu zece mii de lei.

— Mi-i dai cînd poți. Am luat destul, nici nu știu cum am să-i cheltuiesc.

Vinaru era mereu concentrat pe la Biroul 2 al Armatei I-a și prin el Mustea afla o mulțime de lucruri. Democrat, ca mulți dintre cărturarii mai tineri de la Universitatea din Cluj, Vinaru totuși se ferea să activeze organizat.

— Vezi, măi Mustea, să nu mă bagi în vreun bucluc. Tu poți ști orice despre mine și de la mine. Dar eu de tine nu vreau să știu nimic. Sîntem prieteni de petreceri. Atît.

Mustea ținea la Vinaru și nu-i cerea mai mult decît voia să dea acesta.

17

Nici Mustea nu se putea lăuda că are cunoștințe deosebite despre extinderea partidului în diferite straturi sociale, despre numărul măcar aproximativ al membrilor sau despre conducere. Totuși înțelegea că sistemul de organizare în celule este cel

mai bun pentru un partid care trăiește în ilegalitate, urmărit prin toate mijloacele de Siguranța statului burghez. „Noi sîntem ca un submarin — îi spunea el lui Sandu Crai — construit din camere bine izolate una de alta. Dacă este izbită și spartă o cameră sau două, nu suferă submarinul întreg.“ Dar Mustea înțelegea ceva mai mult, anume că Partidul Comunist din România nu este o organizație secretă oarecare, cu membri ce-și apără reciproc interesele și atît. Aceasta ar fi fost prea puțin și în cazul acesta el însuși ar fi putut să intre în atîtea și atîtea alte asociații legale sau secrete, să se facă bunăoară francmason, cum îl îmbiaseră. El își dădea seamă că partidul poate fi asemănat cu exponentul la un număr și că acest exponent compus din oameni conștienți și hotărîți, chiar dacă n-ar fi mulți, exprimă forța uriașă a maselor muncitorești, conștiente de rolul și rostul lor istoric și mai ales de faptul că sînt crunt exploatare, cum Mustea se convinsese din contactul, ce-i drept, insuficient, cu muncitorii. Mai mult : acest exponent, partidul, exprimă și forța, mai puțin conștientă de rostul ei istoric, dar nu mai puțin sensibilă la nedreptatea socială, a straturilor largi ale țărănimii sărăcite, forță ce poate fi cîștigată pentru aceeași cauză. Iar partidul e o parte din lupta de un veac pe plan mondial a comuniștilor din toate țările, a căror primă victorie decisivă în marșul lor revoluționar s-a cristalizat în constituirea statului sovietic, a cărui prezență istorică tulbură profund și face să se ridice în două labe fiara bătrînă a capitalismului înfricoșat. De forța uriașă ce o reprezintă

comuniștii, Mustea și-a dat pentru prima oară seama în Germania, când la ultimile alegeri înainte de a acapara Hitler puterea, ei câștigaseră un milion de voturi dintr-o trăsătură de condei. De fapt, această victorie a comuniștilor fusese și semnalul de alarmă pentru junkeri și bancheri că „acum ori niciodată“ trebuie adus la putere Hitler, ale cărui forțe porniseră să se destrame.

Mustea nu putea uita formidabilele demonstrații de masă din Hamburg ale muncitorimii, în fiecare sîmbătă după masă, pe „Moorweide“, un parc fără arbori de lîngă Universitate, unde după venirea lui Hitler la putere au început numaidecît să facă instrucție militară „cămășile căcănii“ — așa le spunea Mustea — și alte formații paramilitare profasciste și revanșarde. Va ținea pururi în minte sîngeroasa duminică în care poliția a dat voie să treacă prin cartierul muncitoresc, împotriva protestelor populației, hoarde de naziști încolonați. Era vădit o provocare grosolană. Rezultatul a fost că, după primele încăierări ale fasciștilor cu comuniștii, a venit poliția înarmată cu mitraliere, cu grenade, și a început să tragă în oameni, în case, pe ferestre, să măcelărească și să distrugă totul în cale, ucigînd bărbați, femei, copii. Mustea însuși împreună cu niște studenți comuniști a scăpat printr-un canal subteran necunoscut, ieșind undeva pe țărmul Elbei, în afara portului. A asistat apoi, după venirea la putere a lui Hitler, la exaltarea dementă a fasciștilor, când se afișa zilnic la poliție numele comuniștilor deca-

pițați cu securea. O dată, unui prieten al său, unui pictor, fasciștii i-au scos ochii, că doară așa o să vadă adevărul ; altă dată, unui alt prieten, biolog și el, i-au smuls soția din brațe și, pe motiv că li se părea evreică, au spintecat-o cu cuțitele în fața lor, a soțului și a lui Mustea, bătându-i apoi îngrozitor și pe ei ; iar altă dată a găsit în laborator pe o șefă de lucrări, o excelentă cercetătoare în fiziologie, sinucisă cu cianură, pentru că peste noapte îi ridicaseră bărbatul, iar pe ea o dăduseră afară din slujbă, suspectînd-o de-a fi avut legături cu comuniștii.

Dar tot atunci Mustea a avut norocul și bucuria de a-l asculta pe Dimitrov la procesul de la Leipzig, după incendierea Reichstagului de către hitleriști. Mîntea limpede și ascuțită a acestui comunist sfîșia negurile în care fasciștii își învăluiau crimele și ororile și arunca uriașe trîmbe de lumină, care arătau întregii omeniri măreția și trăinicia coloanelor de morală și dreptate socială, mai tari ca granitul, susținătoare ale comunismului. Noaptea întregi le-a povestit apoi colegilor săi de la Hamburg despre Dimitrov, care din acuzat a devenit acuzatorul întregului sistem fascist, întemeiat pe crimă și teroare.

Într-o zi, un coleg din cei cu cămașă brună, l-a întrebat dacă nu crede c-ar fi mai bine să nu facă propagandă antihitleristă, căci altfel s-ar putea să fie curînd expulzat.

— Nu mi-ar părea rău, căci universitățile voastre nu mai fac un pfenig, după ce le-ați golit de

profesori, iar ca să vă văd în fiecare zi pe voi în aceste cămăși cu care s-a șters parcă cineva la fund, iarăși nu-mi face plăcere. Plec la mine în țară.

— O să venim și acolo peste cîtva timp, domnule coleg.

— Eu unul n-am să vă aștept cu colaci.

— Colacii vi-i luăm noi, n-aveți nici o grijă, chiar dacă nu-i coaceți pentru noi.

— Nu te lăuda, colega. Că mi-e să nu mușcați în cuțit.

Era și firesc ca Mustea să se fi întors din Germania ca dușman neîmpăcat al fascismului. Nu peste mult, concepțiile lui l-au îndemnat să treacă la fapte și astfel a intrat în rîndurile partidului comunist.

Și el se întrebese la început dacă n-ar fi bine să se dea din capul locului un rol mai mare intelectualilor ca atare în partidul comunist.

— Ce înseamnă intelectual *ca atare*? ținea să precizeze Rotaru. Intelectualul ca atare poate fi și fascist, cunoaștem destule cazuri. Intelectual sau neintelectual, comunist devii prin experiență, prin luptă, prin învățatură, prin fapte, prin rezistența la bătaie și la închisoare, și dacă te dovedești vrednic, ajungi și în conducerea partidului. Deocamdată, cei mai mulți și mai pricepuți comuniști sînt muncitorii, legați trup și suflet de clasa lor. Prin ce se leagă intelectualii? Prin rațiune și prin inimă. Interesele lor diferă adesea de ale clasei muncitoare. Dependența lor materială față de bur-

ghezie îi face șovăitori. Îi plătește și îi susține statul burghez, e adevărat că din banii poporului, dar intelectualul vede mîna care *dă*, nu pe cea care *face*, cu trudă și cu sînge, banii. Și-i înclinat s-o sărute pe cea care *dă*, cînd ar trebui să fie tocmai invers. Cît despre pricepere, parcă intelectualul ca atare se pricepe, *prin definiție*, la munca de partid? El știe biologie, filozofie, chimie, sociologie și alte savantfîcuri. Dar cu astea poți oare face treabă conspirativă, te descurci în probleme economice, în chestiuni de propagandă, în materialismul dialectic și istoric? Mă, comunismul e o știință și ca atare se învață în teorie și în practică, mai cu seamă în practică! Căci, vorba țiganului: teoria ca teoria, dar praftica te omoară, iar la noi te omoară cîteodată la propriu. Cînd un intelectual a devenit un exponent al intereselor clasei muncitoare și un bun revoluționar de profesie, atunci ajunge el și la conducere, n-ai grijă. Atunci nu se mai face distincție, cine-i de origine muncitor și cine nu.

Acest lucru l-a priceput Mustea, ce-i drept nu dintr-o dată, iar cînd a ajuns oarecum la conducere, ca membru al Comitetului Teritorial al Transilvaniei, i s-a părut că încă n-ar fi fost cazul, că încă nu era destul de *priceput*, chiar dacă în ceea ce privește interesele clasei muncitoare, era convins că le *reprezintă*. „Poate că m-au ridicat așa sus din lipsă de oameni, după dictatul de la Viena. Mai știi? În orice caz, trebuie să fac față situației!“ Totuși se simțea stînjenit, iar cîntea acor-

dată i se părea mult prea mare pentru meritele lui neînsemnate.

Sandu Crai încă nu se lămurise cu privire la rolul intelectualului, nu înțelegea că intelectualul nu e un conducător prin definiție. Mustea ducea cu Crai munca pe care cu ani în urmă o dusesse Rotaru cu el. Totuși cu „teoria încercării“, cum îi spuneau în discuții, adică a bătăii și închisorii ca trepte necesare în dezvoltarea unui comunist, Mustea nu se împăca. Să fii totdeauna mai inteligent decât dușmanul, dacă se poate, și să nu cazi niciodată ; dacă totuși ai căzut, să cauți a fi Horia, nu Crișan, fără să te lauzi însă dinainte, căci nimeni nu se cunoaște atât de bine, încât să nu se pomenească, chiar din partea sa, cu surprize. Cît despre frică, el era convins că nimeni nu e scutit de ea, totul e să știi s-o stăpânești, atunci cînd trebuie. Și o stăpânești cu atât mai bine, cu cît ești mai conștient de cauza pentru care lupți.

Ca să-și convingă prietenii că le e frică și lor, le-a dat prilejul să și-o manifeste. Poate banii împrumutați de la Vinaru meritau o mai chibzuită întrebuițare, dar nici lecția pe care voise s-o deie nu era fără rost. Pregătind, însă, masa, îi răsărea mereu în minte chipul micului Gelu Tangu, ciugulind firimiturile de prăjitură căzute pe jos în cofetărie.

Intorcîndu-se acasă, după ce comandase cina la „Bufnița“, se uită la buchetul de brînduși aduse de copil în lipsa lui. Florile se ofiliseră, dar nu se îndura să le arunce.

La încă netradiționala masă de la „Bufnița“, în afară de Mustea erau prezenți în seara aceea Avram Rotaru, Florea Biurgiu, Sandu Crai și latinistul Gheorghe Vinaru, concentrat la Armata I-a pe lângă Biroul 2.

— Eu comand ! zise Mustea.

De fapt totul fusese pregătit dinainte și acum comanda numai de formă.

— Asta înseamnă că și plătești, glumi Crai.

— Plătesc !

Chelnerul aștepta cu gîtul întins, cu gura țuguiață, cu carnetul și creionul gata să noteze.

— Va să zică : două cegi la grătar, fiecare cît un Leviathan, din cele pe care le-ați primit azi ; capul de porc fiert, pe care l-am văzut la bucătărie, întreg ; vargabeleş patru porții, apoi struguri, pere, mere și atît !

Mustea se uită la chelner. Acesta zîmbea și parcă mai aștepta ceva.

— Dar băutura ? întrebă tot Sandu Crai.

— Are Florea o balercă de Steininger. Așa-i frate ?

— Este ! dete Florea din cap, scoțînd o damigeană și începînd să toarne din ea în pahare.

Chelnerul plecă, și se întoarse repede cu peștele.

— Ce păcat că la așa ospăț nu-i aici și Roman Lulușa, să ne deie o mostră de cum se mănîncă la modul rabelaisian — zise Rotaru.

— Chemați-l. Adică nu acuma.

— Da ce-i cu tine ? Ți-a trimis Ioana un sărut pe stele sau pe vînt ? Cad „comoșii“ ? Trebuie să fie ceva !

— Surpriza vine după șampanie, Sandule, și pînă atunci nu-i mult.

— Beți dintru acesta toți, zise grav Mustea, căci adevăr zic vouă, astă-seară va rîde capul de porc și noi și nici n-o să-l atingem.

— Zău ?! strigară toți deodată.

— Vinarule !

— Măi Tănase, se îndreptă Vinaru către Mustea, hai să lăsăm *pour la bonne bouche* surpriza. Ce să le stricăm pofta ? Păcat de așa bunătate de mîncare.

— Lasă c-o mîncăm noi singuri. Apoi mai vine și porcul de Lulușa. Dă-i drumul.

— Dă-i drumul, zise și Giurgiu, că mie de peacuma mi-ați tăiat pofta.

— Mie nu mi-o tăiați voi așa ușor, se laudă Crai, mîncînd cu nădejde icre, încît îi trosneau fălcile.

— Vom vedea. Dă-i drumul, Vinarule !

Vinaru scoase din buzunar o foaie de hîrtie scrisă cu creionul și începu să citească încet și rar :

„Prefectul Poliției orașului Sibiu către Comandantul Secției a 2-a a Armatei I-a. Vă aducem la cunoștință următoarele: Sublocotenentul Rotaru Avram din Regimentul 92 Infanterie, sublocotenentul Crai Sandu din Regimentul 7 Artilerie Grea, plutonierul t.r. Florea Giurgiu din Regimentul 7 Artilerie Grea și caporalul t.r. Mustea Atanasie din Regimentul 93 Infanterie, toți cu domiciliul încă

nestabil, sînt urmăriți și supravegheați de noi, fiind suspecți de activitate politică subversivă. În caz că urmează să fie concentrați în unitățile aflătoare în subordinea Armatei, vă rugăm să luați măsurile cuvenite de urmărire și supraveghere. Prefectul Poliției Sibiu (ss) Codreanu.“

— Ce glumă stupidă. Demnă de un om fără umor ca Mustea ! zise Sandu Crai. Avram Rotaru se uita atent la Mustea și la Vinaru, sfredelindu-i cu ochii. Aceștia se apucaseră să-și ia cîte o porție din cega ce tocmai o adusese chelnerul. Florea Giurgiu devenise visător și se uita în tavan.

— Strașnică cegă ! exclamă Mustea.

— Să-ți omori pruncii de la ea ! adăugă Vinaru în timp ce pe obrazul lui se iviră crețuri la ochi și tot felul de zbîrcituri, la gît, la gură și pe frunte, semn că era foarte satisfăcut. Rîdea.

— Ce mai cap de clown ! scrișni Sandu Crai.

— Ia nu mai faceți pe deșteptii ! se oțări Rotaru și începuse să mănînce, dar în curînd lăsă furculița cu zgomot peste farfurie.

— Treabă serioasă, fraților ! Mie parcă mi-a intrat un arici în stomac, zise Giurgiu.

— Ce treabă serioasă ? E surpriza pe care ne-a făgăduit-o Tănase, Rotarule. O glumă nesărată cum numai el știe să facă.

— Cînd am glumit eu, Sandule, cu tine ? Mai bine te-ai duce acasă, să vezi de n-ai lăsat pe un-deva la îndemîna cine știe ce hîrtii suspecte.

— Vinarule, îl apostrofă Sandu, hai, spune adevărul !

Dar Vinăru scoase chibriturile, dădu foc hîrtiei și nu zise nimic.

— Despre mine și despre tine, Rotarule, Siguranța din Cluj a informat Bucureștiul în afară de Sibiu, Turda, Timișoara, adăugă Mustea, continuînd să mănînce liniștit.

— Și ce-i de făcut ?

— Eu mă duc pînă acasă, se hotărî Sandu Crai, sculîndu-se de pe scaun, dar mă întorc îndată.

Chelnerul tocmai aducea capul de porc.

— Uite-l cum rîde de noi ! zise Mustea, rîzînd cu hohote, ca și Vinăru.

— Rîde ? Vedea-te-aș ca pe el ! scrișni abia stăpînindu-se Crai, în timp ce-și îmbrăca paltonul.

— Ba rîde, drăguțul de el ! constată melancolic Florea Giurgiu.

— Cine va rîde la urmă va rîde mai bine ! adăugă Rotaru, încercînd încă o dată, dar fără succes, să mănînce din cegă.

— *Pînă la urmă* mai este ! Deocamdată ceea ce-ați auzit de la Vinăru și de la mine să luați ca fapt, nu ca glumă. Și să tăcem, că trebuie să sosească Roman Lulușa. Nici un cuvînt în fața lui. Tăceți și admirați-l. O să vedeți cum nu numai om pe om și nu numai lup pe lup se mîncă, ci și porc pe porc !

Într-adevăr, după ce veni, Lulușa se așternu pe mîncare, rozînd oasele și sugîndu-și degetele, de mai mare dragul. Nici nu băgă de seamă că ceilalți nu prea mîncău. După ce se îndopă bine, lăsînd

masa pustie, întrebă pe chelner dacă n-au niște cîrnați pe fasole.

— Cum să nu ! Cîrnați proaspeți, domnu profesor.

Mîncă o porție, iar pe lîngă ea o farfurie de castreți și ardei murați.

— Ard ! zise la sfîrșit.

Florea Giurgiu scoase liniștit damigeana de sub masă și umplu o cană.

— Steininger ! exclamă Lulușa, ștergîndu-se cu dosul mîinii, după ce goli două pahare unul după altul.

Vin băură cu toții, iar pe la miezul nopții se ridicară de la masă.

— Acum eu mă duc la drăguța mea ! zise Lulușa.

— Bine faci, îi răspunse Crai, care se întorsese între timp. Tare bine faci, Romane, că niciodată nu-i mai bună dragostea ca după fasole. N-ai nevoie de țigani ca să-i cînte Dulcineei o serenadă sub fereastră.

Ceilalți, afară de Giurgiu, izbucniră într-un hohot de rîs.

După ce rămaseră singuri, Giurgiu îl întrebă pe Mustea :

— De ce ai comandat așa masă bună la așa știre proastă ?

— Ca să vedeți că frica-i mai tare ca porcul, răspunse liniștit Mustea.

Se despărțiră în tăcere. Noaptea era liniștită, stelele vegheau.

Curînd după seara, cu cina de pomină, Avram Rotaru și Florea Giurgiu primiră indicația de a pleca din Sibiu, luîndu-l cu ei și pe Pavel Zahu. Se stabiliră la București, unde se angajară cu toții la Institutul de Statistică. „Acolo ni se va pierde mai ușor urma“, ziceau ei.

— Nu asta trebuie să vă preocupe în primul rînd. Important e să lucrați bine, așa ca să nu vă prindă, le-a răspuns Mustea.

— Și să nu vă fie frică ! a adăugat ironic Sandu Crai.

— Lasă ironiile. N-are importanță dacă ți-e frică sau nu. În definitiv, în seara aceea eu am mîncat la masă, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic și nu o spun ca să mă laud. Nu mi-a fost frică, pentru că știam de ce este vorba și frica o transformasem în precauțiune. Am vrut numai să vă demonstrez că frică poate să-i fie oricui, totul e să nu ajungi robul ei, ci s-o schimbi în prudență cît mai mare.

— Și să nu cazi, mai adăugă Sandu.

— Da, să nu cazi, dacă se poate, firește. Căci nu depinde numai de tine.

— Atunci, cu metoda ta, n-o să mai existe nici-odată eroi.

— Eu unul aș prefera să rămîn un erou necunoscut, mai curînd decît să cad și să mai tîrăsc un lanț de „eroi“ după mine.

— Aici are dreptate, zise Rotaru. Cînd vii la București, mă cauți la Institutul de Statistică. Și

tu la fel, Craiule. La revedere, fraților. Dar să mai știți un lucru, anume că în momentele grele, când îi dai seama de ce este vorba (și asta vine repede după surpriză) intră în funcțiune ceva mai tare ca teama: conștiința cauzei pentru care lupti, conștiința că există partidul, ale cărui secrete trebuie să le aperi chiar cu prețul vieții.

Își luară rămas bun tot la Bufnița, unde Mustea rămase complet singur, căci Sandu Crai plecă și el la o întâlnire.

Cum, necum, Crai reușise în ultimul timp să înghebe două celule dintre preparatorii și asistenții mai tineri. Păcat numai că cel mai de ispravă dintre „băieții” lui, unul Ioniță Mistrețu, era tuberculos în ultimul grad. Mai stabilise câteva legături și în armată, printre ofițerii porniți împotriva legionarilor.

Mustea nu putea să nu-l admire cu câtă îndrăzneală lucrează, spre deosebire de Trofimov, care se plîngea mereu că n-o poate scoate la capăt cu medicii.

— Sînt reacționari, zicea el dînd din umeri.

Mustea se scărpină după ureche, nemulțumit.

— Du-te la doctorul Nicu Stinghe. Lucrează la spitalul de boli nervoase. Nu știu cum de l-am uitat. Că doar am fost amîndoi martori la un proces politic la Chișinău. Vorbește cu el. Mai este acolo și o doctoriță frumoasă, Livia Cădariu. Pînă acum n-a făcut politică, dar poate fi atrasă, căci îi detestă pe legionari și pe nemți. Dar mai întîi sfătuiește-te cu Stinghe.

Trofimov se uită la Mustea și zise zîbind :

— Ce știi ? Poate izbutim să facem o celulă de nebuni ?

— Rîzi ca un prost ! Nu uita că ești membru de partid.

Tonul aspru al lui Mustea îl jigni pe Trofimov, care plecă spunînd scurt :

— Bine ! Am înțeles... Vru să adauge... „să trăiți !“ în batjocură, dar se stăpîni și, fără să se uite îndărăt, părăsi laboratorul lui Mustea, care-l urmări pînă-l văzu ieșind din curtea căzărmii și luînd-o spre oraș.

— Are să meargă la Stinghe, își zise.

Totuși, pînă la urmă, Trofimov nu s-a dus.

În general, Mustea nu era deloc încîntat cum mergeau treburile. Rămăseseră prea puțini, iar cei mai buni plecaseră fie la București, fie la Timișoara. Chiar numărul simpatizanților se împuținase în urma plecărilor. Doar cîțiva mai veneau din cînd în cînd pe la Bufnița. Mustea stătea de multe ori singur la Bufnița toată seara. Unii probabil renunțaseră să vină, ca să nu iasă vreun bucluc cu ofițerii germani, care, de altfel, veneau și ei destul de rar acum ; pe semne luau masa pe la familiile săsești. În orice caz circulau destule glume pe socoteala sașilor încornorați.

Legionarii deveneau din zi în zi mai obraznici. Unul, acela care la Cluj, în seara manifestației contra dictatului voise să-i scoată lui Mustea „marmelada din țeastă“, l-a întrebat o dată pe stradă dacă mai are de gînd să rămînă în postul de asistent la Universitate, căci ar vrea să-l ocupe el.

— Și nu l-ai ucis pe loc ? l-a întrebat Crai pe Mustea, când i-a povestit întâmplarea.

— Încă nu, i-a răspuns acesta pe un ton glumeț. I-am spus numai că nu merită atîta osteneală, ca să-l ocupe doar o lună, două, căci n-o să treacă mai mult pînă ce-i mătură Antonescu al lor.

Într-o zi, un funcționar de la Universitate, unul care nu îndrăznise pînă atunci să-i adreseze cuvîntul lui Mustea, se apropie de el, spunîndu-i :

— Domnule Mustea, sînt informat că ai de gînd să devii de-al nostru. Mă bucură foarte mult și tare mi-ar place să-ți fiu naș !

— Cum vă cheamă pe dumneavoastră ? l-a întrebat Mustea, ca și cum l-ar fi văzut întîia oară în viață.

— Cum ? Nu mă cunoașteți ? Sînt Măgureanu de la contabilitate !

— Pardon, vă rog să mă iertați, domnule Măgăreanu, nu-mi aduc aminte de dumneavoastră. Sînteți frate cu rectorul Universității ?

— Ce vă face să credeți ?

— Faptul că purtați cămăși de aceeași culoare, parcă vi le-a cumpărat mama la sold.

— Domnule asistent, am să-i aduc la cunoștință camaradului rector ce ați spus !

— Îmi faceți un serviciu, domnule Mă-gă-rea-nu, și vă rog să vă duceți numaidecît la dracu ! Înțelesu-m-ați ? Dobitocule !

Zăpăcit, funcționarul a șters-o, uitîndu-se în dreapta și stînga, să vadă dacă a fost cineva martor pe stradă la această neplăcută scenă.

Dar incidentul cel mai penibil pentru Mustea s-a

petrecut cîteva zile mai tîrziu, atunci cînd a venit la el Trofimov și i s-a adresat cam așa :

— Ce-ai zice, meștere, dacă ar veni la tine cineva din partea ștabilor legionari și te-ar întreba, dacă nu vrei cumva să intri în mișcarea lor ?

— Ești beat ? s-a răstit la el Mustea.

— Nu, fără glumă. Ce ai face ? Uite, la mine a fost colegul tău Flăcăraru și m-a întreat ce am de gînd.

— Banditul acela de rasist ? Și tu ce i-ai răspuns ? Sper că...

— I-am spus că nu sînt încă pregătit sufletește. „Nu-i nimic, a zis. Nădăduiesc, însă, că n-ai să refuzi să colaborezi cu noi, firește pe tărîm științific. Uite, facem un mare institut de biologie umană la Buceurești și îți oferim un loc de conferențiar acolo. Mai luăm cîteva medici cu noi.“ I-am răspuns evaziv și am venit să te întreb pe tine ce părere ai.

— Eu ? Dar tu ce părere ai ?

— Eu nu m-am hotărît încă.

— Așa ? Hotărăște-te repede, că altfel cad ăștia de la putere și pierzi ocazia.

— Dragă Mustea, te rog...

— Nu mă ruga nimic. Pînă nu ți-o veni mintea la cap, să nu mai pui piciorul pe aici. Înțelesu-m-ai ?

— Bine. Să nu-ți pară rău. În definitiv, am dreptul să-mi hotărăsc singur soarta.

— Așa ? Bine. Numai să nu-ți pară rău.

— În orice caz, chiar dacă aş face o prostie, scap de tirania ta.

— Tiranie ? Ascultă, Trofimov, cu tine am greșit. M-am înșelat în privința ta și am făcut o mare greșală. Dar dacă îți umblă gura, n-o să-ți umble mult.

— Mă ameninți ?

— Ia-o cum vrei ! Te previn.

— Nu mă pune să-mi iau măsurile de precauție, că nu știu cui o să-i pară întâi rău, mie sau ție.

— Dacă nu taci, ție oricum o să-ți pară rău, fie și după mine. Asta să ți-o vîri bine în cap. Și acum pleacă și pune-ți trei lacăte la gură. Ai timpul să vii să-mi mai spui ce ai hotărît. Bineînțeles, dacă nu te-ai hotărît să pleci la București.

Trofimov ieși trîntind ușa, iar Mustea, rămas singur, se simți copleșit de mîhnire. Își dădea seama că parte din intelectuali nu erau la înălțimea situației. Unii făceau prea puțin pentru a ieși din impas. Alții trăgeau cu ochiul la legionari, din oportunism. Alții se retrăgeau în cochiliile lor, ca racii care-și ascund dosul în casa părăsită a unui melc de mare.

Și totuși, în țară existau forțe nebănuite. A fost destul să lanseze comuniștii un apel după dictatul de la Viena, ca muncitorii, mulțimea aceea uriașă, plină de entuziasm și de vigoare să umple străzile Clujului, ale Brașovului, ale Timișoarei ! Și în timpul acesta domnul Maniu, oracolul de la Bădăcin, se ascundea în gaură de șarpe ca să nu fie silit să ia atitudine față de trădarea regelui.

„Mă voi duce la țară, să văd ce spun țărani, își spunea Mustea. Sînt convins că și acolo este un rezervor uriaș de forță.“ Promise de altfel sarcina

să meargă. Dar i se părea că evenimentele se precipită și își tot amîna plecarea. Nu peste mult, Lupșa, care primise noi instrucțiuni de la Brașov, îl preveni să stea deocamdată pe loc.

Anul nou i-a adus lui Mustea și cîteva satisfacții printre multe supărări : fiind la restaurantul „Bulevard“ cu niște prieteni, între care și cîteva ofițeri, un maior a izbit cu capul de geam un legionar care se obrăznicise. Firește, după aceea au părăsit localul, unde se mai aflau destui legionari, dar nici unul nu a îndrăznit să se lege de ei, căci ofițerii scosese răzvrătirile. Totuși nici cu ofițerii nu se împăca Mustea, căci aceștia, o parte din ei măcar, erau de partea lui Antonescu. Doar era și el militar. Pentru comuniști însă Antonescu era șeful guvernului fascist și sluga lui Hitler. Nimic mai mult.

A doua zi, după întîmplarea de la „Bulevard“, pe stradă a asistat la o scenă similară. Un plotonier român, un cavalerist, a crăpat cu sabia țeasta unui soldat neamț, iar pe altul l-a rănit grav la umăr, pentru că insultaseră un ofițer român și unul dintre ei îi dăduse o palmă. „Nici asta nu-i rău!“ și-a zis Mustea. Se mira în sinea sa, cum de aceste scene brutale nu-l scîrbeau, nu-l îngrozeau, ci dimpotrivă îi dădeau o mare satisfacție. Simțea o ură atît de înverșunată, încît uneori îi venea să lovească și el cu sete.

Peste cîtva timp a venit la el cu noaptea-n cap Filip Rupelanțu. În ajun Mustea petrecuse pînă tîrziu la Lulușa, care, primind de acasă niște afumături, folosise prilejul să se împăce cu el, căci

după ce-l amenințase atunci la cîrciumă, nu mai vorbiseră despre aceasta. „Frate Tănase, iartă-mă, am fost un măgar. Hai să bem și să uităm ce-a fost. Arză-i-ar focul pe naziști, că de la ei ni se trag toate relele. Bea, frate, pînă la fund !“ Și au tot băut pînă ce Lulușa a rămas acasă sub masă, iar Sandu Crai a plecat de acolo pe două cărări.

Mustea, cînd s-a trezit, simțea numai ace și cuie în țeastă, de aceea nu s-a prea bucurat cînd a auzit vocea lui Filip la ușă. Nu-l mai văzuse de la înmormîntarea tînarului asistent tuberculos, pe care Sandu Crai îl atrăsese în mișcare, din după-masa aceea blîndă de toamnă.

Un apus de aur și purpură poleia arborii în desfrunzire. Foile se desprindeau lin de pe crengi, filfiind încet prin aer, ca niște batiste la despărțire, apoi se lăsau pe iarba mirositoare, sau pe pămîntul proaspăt scos din groapă. Una, a căzut ușor pe gura mortului care, galben, îmbrăcat în haine negre, asculta parcă din coșciug căderea frunzelor. Tînarul asistent a făcut ultimul drum însoțit numai de cîțiva tovarăși și prieteni ; părinții lui rămași în Ardealul cedat nu apucaseră să vină. Un coleg de la institutul de psihotehnică rostise un discurs de adio ; popă nu era să-i cînte prohodul, căci așa dorise răposatul. Pe drum, Mustea vorbise încet cu Filip, rugîndu-l să vină pe la el, să mai stea de vorbă. „Vin negreșit“, i-a făgăduit acesta, dar nu s-a ținut de cuvînt. „Poate o fi văzut cine s-a apropiat de mine în cimitir și se teme“, și-a zis Mustea. Căci în cimitir se apropiase de Mustea

un student, bănuït agent, și îi șoptise ceva la ureche. Nu-i spusese decît cîteva cuvinte. „Sînteți urmărit, domnule profesor. Dar n-aveți nici o grijă. Nu s-a observat pînă acum nimic concret. Cînd voi afla ceva mai mult, vin să vă avertizez.“ Mustea a ridicat ochii uimit, dar studentul dispăruse printre copaci. „Probabil vrea să-l treci la colocvii, i-a zis Filip și-a luat și el în grabă rămas bun de la Mustea. Mă duc. Mai am de ținut un seminar astă seară.“

Pînă la urmă Filip a venit însă la Mustea. Gazda, gătită și fardată cu grijă, intră să întrebe dacă nu vor cîte o cafea.

— Îți sărut amîndouă mîinile dacă ne faci două cafele. Dar mari ! zise Mustea.

— ~~Nostimă gazdă mai ai, șefule ! constată~~
Filip. N-ai nevoie să-ți mai cauți drăguță prin oraș.

— Vezi-ți de treabă ! răspuse Mustea, privind la geamul înghețat, pe care îl năpădisese parcă o întregă pădure tropicală cu palmieri, ferigi, liane.

— De ce n-ai mai dat pe la mine, măi Filipe ? Ori ești și tu ca țiganul din cîntec :

„In Iordan
După casă la țigan.
Șterge barda, Filipe !
O ștersei,
Mă fripsei
O țipai, subt laviță-i !“

— Te vei fi ars și tu cu o bardă de aceasta înroșită în foc ?

— Nicidecum. Am avut și eu treabă, pînă am

pus cît de cît pe picioare institutul acesta de psihologie.

— Și merge ?

— Cum merge carul cu o roată fără cui la osie. Eu, ca dracul din poveste, țin degetul să nu iasă roata. Dar nu de asta am venit. Altceva mă aduce.

— Zi, frate !

— Primo : A fost pe la mine decanul de la litere care, după cît știi, e și prorector, de cînd a plecat în Germania canalia de rector în cămașă verde. Mi-a comunicat că tu ai fost pe lista celor ce trebuiau dați afară din învățămînt, dar că a reușit să te șteargă. Secundo: conferențiarul de la pedagogie, care a îmbrăcat cămașă verde cînd a trebuit să țină „camarazilor“ o conferință și a continuat s-o poarte, a venit foarte neliniștit la mine să-mi spună că-l arde ca pe Nessus cămașa aceea blestemată. După cum am înțeles de la prorector, acest Nessus ne-a făcut oarecare servicii, informîndu-ne despre ce se coace pe la „camarazi“. Tertio : Ieri m-a căutat un student al meu care face și teologie și m-a anunțat că pe la ei, adică pe la legionari, se întîmplă ceva neobișnuit. Iată de ce am venit. „Camaradul“ mi-e consătean și-mi vorbește destul de deschis. Nu prea e convins că ai lui sînt cei mai de treabă oameni din lume. „De patru zile ne găsim în stare de alarmă — zice. Ai noștri pregătesc o rebeliune. Vor să-l răstoarne pe Antonescu“ — mi-a mărturisit. „Nu știu dacă n-ar fi mai bine să plec din Sibiu, tot am niște rude prin apropiere“ — chibzuia băiatul. M-a pus pe gînduri și am tre-

cut pe aici să văd tu, care ai o minte mai limpede, ce zici de toate astea ?

— Veștile-s bune, Filipe ! Se potrivesc cu niște informații cărora eu nu le-am dat destulă atenție. Bărbatul gazdei mele, tot un legionar, spune cam același lucru ca „studintele tău în teologie“, după cum am aflat de la ea.

— Oțule, va să zică cevașilea tot ai tu cu femeia, degeaba faci pe sfântul.

— Nu fi copil ! Ce să am ! Mie-mi plac blondele și asta-i tuciurie.

— Da ce, parcă Ioana e blondă ? Mai bine s-o lăsăm încurcată. Spune mai degrabă ce ne facem dacă iese cu rebeliune și înving ăștia cu „zgarda și căpitanul“ ?

— De asta ți-e frică ? Dacă va fi rebeliune, le mîncăm coliva. După aceea vine rîndul lui Antonescu. Dar cu ăsta va fi mai greu...

— Greu o să fie și cu ăștia. Depinde totul de neamț.

— Filipe, nu fi prost ! Nemții vor sta deoparte și la urmă se vor da cu „hodorogul“. Că el învinge e clar, doar are burghezia și ofițerimea de partea lui.

— Bine, mă Mustea, așa să fie, că și eu abia aștept să le mănînc coliva legionarilor, și nu numai lor. Dar, nu știu cum, parcă simt o sfîrșeală la stomac. Mă-nțelegi...

— Nici o grijă, Filipe ! Tu să mă ții numai la curent cu ce se petrece pe la voi. Uite, chiar acum pornesc și eu după informații. Uf ! de nu m-ar durea așa dovreacul ăsta de cap. Am mîncat și am

băut ca un porc, și încă vin prost, aseară cu Lulușa și cu Crai !

— Va să zică satul arde și baba se piaptână. Aia fac rebeliune și voi chef. Halal revoluționari !

De fapt Mustea fusese cu câteva zile înainte la Brașov, unde i se atrăsese atenția că legionarii pregătesc ceva și că ei, comuniștii, vor trebui să încurajeze cât pot armata la rezistență. Dar toate acestea nu le putea comunica lui Filip, care nu era membru de partid.

În ziua următoare pe la prînz, Filip se și prezentă la Mustea la laborator.

— Am o veste senzațională, Musteo ! Numai nu știi dacă-i tocmai bună... Filip zîmbea și-și freca bărbia.

— Dă-i drumul. să zboare !

— Să vezi. De dimineață, înainte de a începe lucrările practice, mă pomenesc în laborator cu cinci camarazi, încizmați și încămășați. Știi că eu am azi lucrările practice cu studenții. Salută pe limba lor : „Trăiască legiunea și căpitanul !“ Eu dau din cap, nici da, nici ba. Ei încep, adică unul mai comos și mai negru : „Am venit să ne dați voie să lipsim azi de la lucrări“. „De ce, mă băieți ?“ „Facem rebeliune !“ „Rebeliuneee !?“ „Da, domnule profesor !“ Ei, ce zici, Musteo ?

— Ce să zic ? îmi place. Românii *este* legitimiști. Nu fac revoluție fără permisiune de la stăpînire. Și ce le-ai răspuns, drăguților de ei ?

— Ce să le răspund ? Că n-am dispoziție specială pentru rebeliune de la decanat și că n-ar strica să ceară învoire decanului. Eu, în orice caz,

sînt silit să le pun absență. Ei, s-au tocmit ce s-au tocmit, dar pînă la urmă au plecat, fiindcă trebuia să se prezinte fără întîrziere la prefectură.

— Îmi place, Filipe ! Hai, frate, să vedem și noi cum se dărîmă gloria ăluia de-și zice Horia, da el e numai Sima !

— Păcat că nu dă Dumnezeu să se dărîme și Ioan...

— Și cine să rămîna ? Hitleriștii ? Lasă că le vine rîndul la toți. Toate la timpul lor. Numai că mă tem să nu plătim pînă atunci prea scump. Căci Ioan, cum îi zici, ne va tîrî în război...

20

La Sibiu, garda de fier a ocupat fără greutate prefectura județului, prefectura poliției, unde era instalată de altfel și poliția legionară, poșta și alte cîteva instituții. Orașul s-a umplut de tot felul de derbedei din împrejurimi, înarmați cu puști de vînătoare și cu topoare ; vedeai la ei, însă, și arme militare, iar în instituții aveau mitraliere. Lucrurile au mers ca pe roate, căci pentru a intimida niște oameni dezarmați era de ajuns de multe ori să ridice glasul și să-și mîngîie ostentativ pistolul. Un portar de la tribunal sau de la altă instituție s-a împotrivit, și nici n-a mai apucat să bată în retragere, că l-a și doborît cu pistolul legionarul cu mustăți ca ale lui Hitler, care la Cluj voia să-i go-

lească lui Mustea „marmelada“ din țeastă, iar la Sibiu umbla să-i ia postul.

Nemții se plimbau pe străzi cu tancurile, pentru orice eventualitate. Cămășile verzi, cînd îi zăreau, urlau din răspuțeri: „Heil Hitler!“ Trecătorii se răriseră, doar ici-colo grupuri de gură-cască se opreau în fața instituțiilor ocupate. Armata romînă stătea în stare de alarmă în căzărmi. Legionarii le dădeau tîrcoale ca pisicile coliviei cu sticleți. Din cînd în cînd le strigau ofițerilor și soldaților să treacă de partea lor, dar nimeni nu le răspundea. Sentinelele stau mute. Din curțile căzărnilor priveau gurile de tun întunecate, iar de la ferestre, țevile mitralierelor.

— Lasă că vă predați voi! striga cîte un legionar furios, agitîndu-și pușca sau pistolul. Vin frații nemți și vă dezarmează ei!

— Vezi, măi Filipe, zicea Mustea în timp ce treceau încet prin fața căzărnilor, vezi mă? Au mușcat în cuțit comoșii! Dar ce-și închipuiau ei? Nu merge chiar așa ușor! N-au priză în masă. Țără-nimea îi urăște. Și soldații sînt majoritatea țărani. Pe asta se și bizuie ofițerii. În deosebi ofițerii superiori, căci printre tineri s-ar mai găsi poate niște nătărăi care să treacă alături de legionari, deși n-ar putea s-o facă decît singuri, că soldații nu i-ar urma. E evident că în *clipa aceasta*, accentuă Mustea, ofițerii superiori sînt stăpîni pe armată. Înțelegi, Filipe? Tocmai de aceea trebuie să pătrundem și noi astăzi prin căzărmi. Vinaru ne aduce ordinul de chemare. Trebuie să întreținem

în armată ura împotriva fascismului și să o canalizăm. Înțelegi ?

— Înțeleg, dar numai în parte. Te referi la prea multe lucruri deodată. De ordine de chemare nici n-a fost vorba pînă acum.

— M-am înțeles eu cu Vinaru, mai de mult. Le aduce sigur. Dracu să te ia ! Cum de nu înțelegi ? Aștia vor să facă rebeliune fără să se întrebe dacă masele au să-i urmeze. Armata e o masă, o parte din popor, iar poporul îi urăște pe legionari și pe hitleriști. Asta e mai important decît orice ! De data aceasta burghezia, prin ofițerii ei și prin Antonescu, mizează pe o carte cîștigătoare.

— Dar dacă se amestecă nemții ?

— Da proști îi mai crezi ! Nemții stau și așteaptă. Dacă tocmai se va întîmpla să reușească rebeliunea lui Sima, îl vor face *führer* la noi. Dacă nu, bună-i și burghezia, căci e la fel de trădătoare, la fel de pro-hitleristă și nici ea nu se sinchisește de interesele poporului. Și la urma urmei, burghezi sînt fasciștii, fasciști sînt burghezii, cu Antonescu lor cu tot.

— Bine, dar nemții nu pot sta cu mîinile încrușate. Rebeliunea o fac doar ai lor, așa că de ce nu i-ar ajuta ?

— Cum de nu înțelegi ? Armata noastră e tulburată pînă la ultimul soldat de cedarea Ardealului și poate să opună rezistență. Cea mai bună dovadă e că nu răspunde nimeni la apelurile desperate ale comoșilor. Tu nu vezi că armata nu ascultă deocamdată decît de ofițeri ? Și, „hodorogul“ știe că acum e momentul să pună singur mîna

pe putere. Ori el, ori Sima! Sima și-a greșit calculul. Nemții nu. Ei se dau cu cine câștigă. Poate ici-colo în țară să se găsească vreun regiment care să șovăie, cu elemente ofițerești legionare mai numeroase, deși nu prea cred. Armata stă gata. Îți închipui că nemții nu și-au dat seama de situație? De aceea și rămîn în expectativă. Ai să vezi. Sima s-a curățat. Nemților, la urma urmei, le este egal, căci Antonescu e tot fascist. Iar burghezia-i cu fasciștii.

— Și pe urmă?

— Deocamdată să scăpăm de leprele verzi. Las' să le dea la cap Antonescu și nemții. Ei între ei! Apoi vom vedea. Adică vom continua bătălia cu Antonescu și cu nemții. Vom face un front patriotic.

— Hm... făcu Filip, tot nedumerit.

Mustea se gîndea că pălăvrăgise cam mult. Nu trebuie să spună tot ce aflase pe linie de partid.

Între timp ajunseseră la prefectura județului, unde legionarii cîntau cît îi ținea gura cîntecelelor. Cîțiva studenți de-ai lui Filip îi strigară prin fereastra deschisă: „Am biruit!”

Dar cei doi își văzură de drum, fără să dea vreo atenție rebelilor. Vorbeau destul de agitat, însă pe nemțește, ca să nu atragă atenția asupra conținutului conversației. „Camarazii” care patrulau pe stradă îi priveau cu respect. Unii îi salutau. Și din sate veniseră oameni la „răscoală”, dar printre ei erau puțini țărani, mai mult funcționari, învățători, cîte-un popă, cîte-un pădurar cu pușca de vînătoare.

De la fereastra unei căzărmi, un ofițer îl salută zîmbind pe Mustea, care drept răspuns îi făcu semn că-l feliită. Era maiorul care de revelion, la „Bulevard“, izbise un legionar cu capul în geam. Filip vru să-l întrebe ceva pe Mustea, dar văzîndu-l preocupat, se cufundă în gîndurile sale. Din moment ce armatele naziste au cotropit Austria, Cehoslovacia, Polonia, Franța... cine știe ce-o să mai urmeze! Cine-mi spune, gîndi Filip, că mîine armata romîină nu va fi împinsă alături de Hitler? Doar Antonescu e tot o slugă a lui Hitler. Azi, armata este cu Antonescu împotriva lui Sima și a nemților. Mîine, cu Antonescu și cu nemții, va porni poate împotriva Uniunii Sovietice. Încurcată problemă! Vru s-o discute cu Mustea, dar, fără să bage de seamă nici unul nici altul, se pomeniră în fața restaurantului „Bufnița“.

— M-a pătruns frigul. Hai să intrăm să bem o țuică fiartă, zise Mustea.

Restaurantul era gol. Numai la o masă stăteau Sandu Crai și conferențiarul de la pedagogie.

— Bine c-ați venit, fraților, că pe voi vă așteptăm, adică pe tine, Mustea, strigă Sandu.

— Și tu aici? se adresă Filip conferențiarului, făcînd pe miratul. Eu te credeam de-acum mort, pe baricade, cu trei găoaze-n spate pentru legiune și căpitan.

— Nu glumi, vere Filipe, că-i vai de noi!

— Vai de tine și de-ai tăi! răspunse Mustea în locul lui Filip.

— Nu vorbești așa, măi fraților, că-i vai de noi toți. Vai de mama noastră, vai de țărișoara asta!

— De țară ți-e ție, ori de voi că vă duceți ? întrebă Filip.

— Chiar de-am învinge, tot rău e. Poate învingem, adică înving legionarii...

— Da tu ce ești ? întrebă Mustea.

— Eu ? se fîstici conferențiarul. Eu nu sînt nimic.

— Dar cămașa verde ? rînji Filip.

— Lăsați-l, mă ! se răsti la ei Sandu. A îmbrăcat-o și el de frică.

— Și-acum tot de frică vrea s-o dezbrace ? hohoti Mustea.

— Prea tîrziu ! zise Filip sorbind din paharul cu țuică fiartă.

Lui Mustea, în virtutea obișnuinței, chelnerul îi adusese un păhărel de drojdie, o porție de icre de crap și o halbă spumoasă de bere.

— Cine ți-a comandat așa ceva ?

— Dacă nu vreți, le duc înapoi.

— Acum lasă-le aici.

Ceilalți izbucniră în rîs, căci scena se repeta zilnic la prînz. Numai conferențiarul nu rîdea.

— Fraților, n-am dormit astă-noapte nici cît scaperi din amnar, zise cu o mutră galbenă și îngrijorată. A sunat cînd telefonul, cînd soneria de la poartă. Eu, nimic. Cu lămpile stinse, stăteam ghemuit lîngă nevastă și cînd se auzea ceva îi șopteam : ssst ! Și cînd nu se auzea nimic, îi spuneam : Taci ! deși nici nu crîcnea. Dar tot timpul mi se năzărea că se aude ceva. Cu vreo două zile înainte mă chemaseră să-mi spună unde să mă prezint. Cînd am aflat de ce-i vorba, m-am dat la fund. Azi am plecat de-acasă cu noaptea în cap și unde

să mă duc? Aș fi intrat și-ntr-o gaură de șarpe. Am pornit-o la fratele Sandu. Ne-am sfătuit să venim aici și să te așteptăm, frate Mustea. Numai eu știu câte rînduri de sudori m-au trecut pînă am ajuns aici, de frică să nu mă întîlnesc cu vreun camarad.

— Cum stai cu izmenele? întrebă Filip zîbind.

— Lasă dracului glumele! Mai bine spuneți-mi ce ne facem!

— Intr-adevăr, Mustea, ce ne facem? interveni și Sandu. În definitiv s-ar putea lega și de noi...

— Ești nebun? De noi le arde legionarilor acum? Privește-l pe românul ăsta verde! Toți sînt ca el de viteji, numai că n-o recunosc la fel de deschis.

— Nu exagera, vere Mustea, zise Filip. Tu știi că nu-i așa. Chiar dacă la Sibiu nu se întîmplă mai nimic, în alte părți se petrec grozăvii. Cine garantează că noi sîntem scutiți? La noapte, de pildă, ce te faci dacă te pomenești cu o bandă de huligani la ușă? Știi doar cît ești de iubit.

— Știu. La noapte, ți-am spus ce facem. Vine acuș Vinaru. Și apoi au ei alte griji, mai mari decît să bată la ușă mea. Dacă le-ar izbuti putschul, ar fi altceva. Atunci mi-ar veni și mie ceasul și încă destul de curînd...

— Și dacă ies totuși învingători? întrebă Sandu.

— Ești copil. Pînă mîine s-a și terminat cu rebeliunea.

— Mă, da sigur mai ești! Pesemne vorbești așa numai ca să ne faci nouă curaj, zise Filip. Pe ce te bizui?

— Armata se ține bine. Am informații. Și apoi noi ce păzim? Când vine Vinaru...

— Și când vine, mă rog? Cred că nici n-ai vorbit cu el. Doar am fost împreună toată dimineața...

— Afară de câteva minute cât am intrat la Universitate. Ți-am spus că am o întâlnire. Nu-ți aduci aminte?

— Mda. Dar prea te-ai întors repede.

— În orice caz, nu m-ați prins niciodată cu minciuna. Și acum pot să vă informez, dintr-un izvor demn de crezare, că armata se ține bine în toată țara, cu câteva excepții fără însemnătate. La București au fost ciocniri între soldați și comoși, nu știu exact de ce proporții. Dar armata este stăpână pe situație.

— Eu știu cine te informează pe tine. Tot...

— Ține-ți gura, Sandule. Aceasta e situația. Burghezia românească nu este dispusă să lase țara pe mâna acestor neisprăviți. Vrea s-o vîndă ea, prin Antonescu, naziștilor.

— Lui Hitler! completă Sandu.

— *Richtig!* răspuse Mustea. Iar acest lucru nemții-l știu prea bine. S-au convins că Horia Sima nu-i bun de nimic. La ce le trebuie dezordine? Prin dictatul de la Viena, din punct de vedere militar sîntem la cheremul Reichswehrului. Burghezia va face sluj în fața lui Hitler și-i va da tot ce va cere, inclusiv sîngele poporului român. Așadar...

— E clar, zise Filip. Acum, la un pahar de țuică fiartă, parcă mi s-a limpezit creerul. Mă cămașă-verde, deocamdată ai scăpat!

— Parcă nu-mi vine să cred, bîigui conferențiarul, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul.

Toți îl asigurară că așa este.

— Da, dar dacă vin iarăși la noapte să mă cheme? Zău că n-am curaj să mă duc acasă. Aș prefera să dorm la unul din voi.

— Și Marcela ta? întrebă Sandu.

— Da ce-o să-i facă unei femei?

— Ce-i faci și tu noaptea.

— Nu fi porc! Eu nu știu cum să-mi păzesc sufletul în trup și el vorbește prostii.

— Ascultă! îl sfătui Mustea. Taie firul de la sonerie, scoate telefonul din furcă și fă-te mort în cort... De altfel nici nu cred că te vor deranja la noapte.

— Dar pînă acasă cum ajung? Că de mă prinde unul care mă cunoaște, odată-mi face de petrecanie!

— Ai două soluții: ori vii cu mine și cu Filip pe lîngă căzărmi și împarți soarta noastră, ori te duci pe iazul morii pînă în dreptul străzii unde locuiești. Apa-i înghețată, iar dacă se sparge gheața, iei puțină apă la galoși, asta-i tot. În cartierul tău e liniște, așa că poți dormi fără griji lîngă nevastă.

— Cu sau fără grijă, dar să scap teafăr. Asta-i tot ce vreau.

Vinaru nu mai venea cu ordinele de chemare. Se-nvăluia ziua cu noaptea și prinse a se lăsa și puțină ceață peste oraș. Ici-colo se auzeau împușcături sau cîte-un strigăt îndepărtat. Conferențiarul plecă. Puțin după aceea sosi Vinaru. Fiecare din ei primi ordin de chemare la altă unitate. Așa-

dar, Mustea, Filip și Sandu fură „concentrați“ pentru noaptea aceea. Fiecare avea cunoscuți printre ofițeri și soldați. Legionarii strigau de afară : „Pre-dați-vă ! Sînteți ultima unitate care n-a trecut de partea noastră !“

Mustea îl rugă pe maiorul ce-l salutase zîmbind, să pîrîiască un pic din mitraliere, pe deasupra „urlătorilor“. Focul îi potoli pe „camarazi“ un timp.

În după-amiaza zilei următoare, Mustea, Filip și Sandu (după ce li se anulară ordinele de chemare) împreună cu Vinaru, asistau la evacuarea legionarilor din prefectura județeană. Armata romîină patrula pe ulițele orașului. Era un timp frumos cu soare. Cam rece, dar plăcut. Maiorul, prietenul lui Mustea, comanda cu revolverul în mîină în fața prefecturii. Cămășile verzi ieșeau unul cîte unul pe poartă ca niște cîini cu coada între picioare. Soldații le smulgeau armele din mîini și le aruncau într-un camion. „Repede ! Repede !“ ordona maiorul. Legionarii — unii speriați, alții umflîndu-și pieptul, ca să-și dea curaj — fură urcați în alt camion, sub pază militară. Și liniștea se înscăună iarăși în oraș.

Pe drumul dinspre Alba Iulia cei patru prieteni văzură strecurîndu-se în grabă, fugind dintr-o clădire de pe o stradă laterală, un popă cu un topor subsuoară, ascuns sub reverendă, un pădurar do-sind cu greu sub scurtă pușca-i de vînătoare îndoită în două, încă un nădrăgar ce ar fi fost greu să ghicești ce învîrtea și niște țărani speriați. Toți

se uitau în lături, dacă nu-i zărește cineva și nu se ia după ei.

Vinaru căută din ochi vreo patrulă de soldați, dar nu se arată nici una, înainte de a fi pierit din vedere grupul fugar. Mustea își aduse aminte de ciudatul său vis : șarpele verde, fără cap.

Spre seară se prezentă la Mustea acasă Lupșa. Era legat la cap. Fusese rănit. Legionarii încercaseră să pună stăpânire pe gară și să dirijeze ei mișcarea. Dar conform instrucțiunilor primite din timp, Lupșa organizase un grup de rezistență și, după o scurtă dar puternică încăierare, cămașile verzi au fost puse pe fugă din prima zi.

— A trebuit să ținem sub arest câțiva funcționari, care au îmbrăcat la 6 septembrie anul trecut cămașa verde. Să-i fi văzut la sfârșit cum ne rugau în genunchi să-i iertăm.

— Tu te-ai arătat așa printre ei ?

— De o săptămână am fost primit din nou să muncesc. Ordin de la Brașov. Am ceva și pentru tine. În sfârșit trebuie să pleci cât mai repede la sat, ca să faci legătura cu țăranul acela, cu vărul tău. După ce te întorci, mergem împreună la Gura Rîului.

— Dar Tangu ?

— S-a vindecat. Dar e amărît că a rămas fără picior. Nu-i sigur că va primi pensie. Vor să-l scoată pe el vinovat de accidentul „întâmpnat în timpul serviciului“, dar nu din cauza serviciului, cum sună hotărârile în astfel de cazuri.

Lupșa plecă. Afară era întuneric și frig.

Atîta fusese la Sibiu, doar un răsunset al neferigiurilor din București. Dacă n-ar fi întâmpinat o rezistență atît de fermă, rebeliunea feroasei gărzi de fier a răposatului Zelea Codreanu, care și din groapă continua parcă prin mîna sîngeroasă a lui Horia Sima politica toporului, rînd pe rînd, mii și mii de oameni nevinovați ar fi fost uciși în toată țara, așa cum se întîmplase la București. Să fi fost unii de bună credință, alții bine intenționați? *Dante* Vorba lui Shakespeare, cu bune intenții poți pava și drumul la iad. Iar dinspre Germania bătea miros de iad. Mai mult, hitleriștii făcuseră și din România un iad. Și numai bune intenții nu ieșiseră la iveală în anii de cînd își făcuseră apariția acești sinîștri cavaleri ai fascismului! Crimele, ritmul accelerat în care distrugeau cu bestialitate tot ceea ce le barasau li se părea că le barează drumul, au înpăimîntat pînă și pe cei mai dispuși a-i justifica, a-i socoti necesari. Uciderea cumplită a lui Madgearu; asasinarea lui Iorga, pe care l-au mutilat, i-au smuls barba și i-au și profanat cadavrul; spînzurarea evreilor în cîrlige la abatorul din București și atîtea alte sute și mii de atrocități apocaliptice au stîrnit groază și scîrbă.

— S-au înecat în sînge, spunea Mustea, din păcate nu în sîngele lor propriu, ci în al victimelor ce le-au făcut. Dar pînă la urmă balaurul s-a prăbușit. Pe noi ne-a atins numai vîntul pe care l-a

stîrnit cu coada. Să nu uităm însă că din stîrvul balaurului vor mai ieși multe gadini și goange rele. Și să nu uităm pe Antonescu.

— Hai, nu mai tot vorbi în pilde, zicea Sandu Crai. Mai bine spune ce vrei.

— Deocamdată nu vreau nimic. Numai să ne strîngem rîndurile și să ne întărim pozițiile, că vor veni timpuri și mai grele. Asta e tot.

— Așa grăiește marele prooroc Atanasie Mustea ! cîntă bisericește Sandu, pe glasul al optulea. Prea le prezinți tu toate ca emanînd din propria ta înțelepciune. Asta s-o faci față de alții, nu față de mine.

Dar Mustea nu avea chef de discuție. Simțea nevoia să analizeze din nou, în ansamblu și de-a-mănuntul, întreaga situație. Pentru aceasta îi trebuia timp. De fapt, ar fi avut nevoie să plece la Brașov, să se informeze la comitet și să primească instrucțiuni. Înțepătura lui Crai îl atinsese. Dar acum trebuia să plece întîi la Porumba. Așa-i comunicase Lupșa.

Foarte scurt, fără să se angajeze în discuție, l-a expediat și pe Propertiu Gîrbavu, bărbatul Ioanei, care după vreo trei zile de la rebeliune s-a prezentat într-o seară la el acasă. Scăpase nearestat și se refugiase într-un orășel din Munții Apuseni, de parte de satul său natal și al lui Mustea.

— Acum numai voi, comuniștii, mai puteți veni la putere, zicea el.

— Află că te înșeli. Deocamdată la putere sînteți tot voi, fasciștii. Apoi eu, cum știi, nu-s comu-

nist. Singuri m-ați calificat drept simpatizant. Când vor veni comuniștii la putere nu știu. Deocamdată sînteți tot voi...

— Cum ? Nu-s pline închisorile de ai noștri ?

— Corb la corb nu scoate ochii. Vă iartă el, Ion Antonescu.

— Atanasie, eu am venit să vorbesc cu tine de la om la om, iar tu...

— Dragul meu, n-am intenția să te supăr. Dar orice ți-aș spune acum, n-ar fi decît vorbe aruncate în vînt. Cum suportă Ioana situația ?

Properțiu oftă adînc.

— Bine. Mersi.

Apoi se sculă, își luă pălăria — paltonul nu și-l dezbrăcase — mai repetă o dată „bine“, aproape mecanic, ca răspuns la întrebarea lui Mustea, și ieși cu pasul rar, închizînd ușa încet, parcă se temea să nu facă zgomot.

„Acesta a crezut în viitorul cămășilor verzi“ — zise Mustea pentru sine, uitîndu-se pe fereastră după Properțiu Gîrbavu, care se amestecă printre oameni, urcînd strada prost luminată, către restaurantul „Bulevard“, unde se opri o clipă la intrare, apoi porni mai departe și se pierdu prin întuneric.

„Și o să mai creadă, adăugă Mustea, trăgînd storul peste fereastră. Încă n-am terminat cu ei.“

A doua zi dimineața îl anunță pe Sandu că pleacă să-i vadă pe ai săi, apoi luă trenul către Arad, hotărît să rămînă vreo zece zile acasă, în satul de pe Criș, pînă va duce la bun sfîrșit sarcina primită.

Prietenii se fac, se strică, se refac, dar pînă la urmă, cu foarte rare excepții, toate se destramă înainte de a veni moartea să le sigileze, ca pe niște uși, cu pecetea ei ce n-o mai rupe nimeni. Cîteodată prietenii le desfacem noi înșine. Adeseori ni le descheie într-ascuns cunoștii, alteori se dezarticulează singure ca niște jucării cu cleiul uscat de timp, cu sîrmele mîncate de rugină. Curate le păstrează cîteodată amintirea, și acestea sînt cele mai frumoase. Dar și acestea, la o confruntare cu realitatea originară, trecută prin furcile caudine ale anilor, se întîmplă să-ți cășuneze adînci dezamăgiri, întocmai ca acele mari iubiri din copilărie, care se reîntîlnesc după zeci și zeci de ani. Dragostea ta regăsită a îmbătrînit, s-a veștejit, toate gingășiile feței, ale trupului, ale ochilor, ale glasului sînt roase de timp, tu însuși ai învățat atîtea despre iubire încît pricepi că tot farmecul de pe timpuri, deși era în felul său *real*, era totuși numai în *felul său real* și numai *atunci*, la acea vîrstă și în acele condiții precare și superficiale de cunoaștere. Chiar și atuncea, dacă ai fi cunoscut realitatea, vraja s-ar fi risipit într-o clipă și poate ai fi plîns atunci. Acum, la verificarea tîrzie, nici asta nu mai e cu putință. Și încerci să zîmbești, și-ți pare poate rău că vechea iubire n-a rămas pe veci în cutia de fildeș încrustată cu aur și cu pietre scumpe, a amintirii.

Cele mai neplăcute prietenii rupte sînt acelea de care-ți dai seama că s-au înjghebat pe un temei

şubred, ca o casă frumoasă, bine chibzuită, dar clădită pe nisip. Pe seliştea acestor prietenii nici amintirea, nici părerea de rău, nici un alt sentiment sau gând bun nu-şi mai face cuibul. După astfel de prietenii, dărîmate uneori dintr-o dată, alteori pe-ndelete, rămîn simţămintele de silă şi de repulsie, ca printre ruine blestemate cucuvăile şi liliicii, iar amintirea le ocoleşte cu grijă, cu teamă, de departe, să nu mai pătrundă înăuntrul răului şi spurcăciunii.

În primii ani ai studenţiei, Mustea legase o prietenie foarte strînsă cu un băiat, Toader Becu, cel de care se îndrăgostise Liliana Rotbaum, şi cu o fată, Alice Colchique, o franţuzoaică crescută în România, fiica unui specialist în vinuri, angajat la Brăteni. Amîndoi, şi băiatul şi fata, erau poeţi şi amîndoi erau frumoşi, dar profund deosebiţi unul de altul, atît în poezie, cît şi la înfăţişare. Becu, originar dintr-un sat căţărat pe nişte înălţimi prăpăstioase ale Apusenilor, era înalt şi detunat ca o stîncă, iar în gândire şi în poezie abrupt şi sec, cercetat de vînturile aspre şi mistice ale unui modernism corcit cu ortodoxismul de paradă al fasciştilor romîni. El, ţăranul, se visa de origine nobil scăpătat. Studiase la Paris, de unde se întorsese ca apologet al „Franţei lui Charles Maurras“ şi doctor în filozofie, adept al lui Soeren Kirkegaard, adică „nici cal, nici măgar“. Se împrietenise cu Mustea pe vremea cînd mai păstrase ceva din puritatea bradului crescut lîngă o prăpastie, în care putea să-l prăvălească oricînd furtuna. În orice caz aşa şi-l închipuia Mustea, căci pe atunci

în glasul lui Becu răsunau revendicările sociale ale marilor luptători din istoria Ardealului — Horia, Crișan, Cloșca, Iancu. Această plămadă istorică a răscoalei, cu care copiii ardeleni creșteau acasă la focul vetrii, l-a și apropiat pe Mustea de Becu. În figura-i uscată, mîncată de o suferință ce era parcă a trecutelor generații căzute pentru dreptate, Becu avea ceva de vizionar. Ochii lui priveau parcă departe, dincolo de prezent. O agitație interioară, o grabă de a ajunge undeva sus, cît mai repede, pe calea nemulțumirii exprimate fățiș, a revoltei nestăpînite, a îndrăznelii nebune, îl făcea pe Becu atrăgător pentru cei ce vedeau în el pe „revoluționarul“ înnăscut. Ce se ascundea sub această strigătoare haină de „revoluționar“ nu știa nimeni, nici măcar prietenul său Mustea, care pe atunci nu cunoscuse încă revoluționari adevărați.

Alice Colchique, franțuzoaica, era în alt fel interesantă. Înaltă, neobișnuit de înaltă, cu un păr de leoaică împrăștiat pe umeri, un păr roșcat și cu o puternică strălucire metalică, cu figura ei fină, căreia nasul prelung îi dădea o distincție rară, iar buzele cărnoase o deosebită senzualitate, cu ochii ei ciudați, în care verdele se amesteca cu dungi galbene radiale, cu sîinii ei abia schițați, cu mîinile ei mari, puternice, cu degete lungi, mîini neobișnuit de frumoase, femeia parcă avea ceva nepămîntesc în ea, ceva de amazoană ori de zeiță păgînă. Deși indiferentă la dragoste, (ca și Becu de altfel, care detesta femeia, văzînd în ea doar un „animal de procreație“) prin cochetăria ei, era și

mai atrăgătoare. „La mine, acolo unde trebuie — zicea ea — totul este bine închis cu beton armat.“ Mai târziu însă, un pianist mediocru, cu care obișnuia să se laude că dansează în pielea goală, a dovedit că lucrurile nu stăteau chiar așa. „Eu, nu altul, am cucerit linia Maginot a franțuzoaicei“ — spunea el cinic la beție mai târziu, după ce hitleriștii pătruseseră în Franța. Prin originea ei și prin situația tatălui, administrator al unor vii de ale Brătenilor, franțuzoaica era destinată unei vieți confortabile în „lumea bună“. Avea și o cultură destul de serioasă, mai ales în domeniul muzicii și al literaturii, căci pentru educația ei nu se cruțaseră banii. Totuși, de mică se complăcuse printre argați și în lumea țăranilor. Era nebună după cîntecele populare, după pipăratul spirit țăranesc, adesea lipsit de șorț, deși prin exuberanța poeziei ce-o scria pe atunci, prin absența sobrietății, prin barocul ei, prin revărsarea nestăvilită de sentimente panteistice, ea mergea pe cu totul altă cale decît autorii Mioriței, sau ai Meșterului Manole, deținători ai unei înțelepciuni milenare, în care omul își definește locul în natură, și ai unei arte poetice severe, pline de străvechi rafinament. Totuși, pe Mustea îl atrăgea dragostea de viață din versurile fetii, expresie a însăși făpturii ei învoalte. Fata a plecat la studii în Italia, de unde s-a întors fără să fi dat vreun examen, dar amețită de Renaștere și mai ales de strălucitorul peisaj cu dimensiuni istorice al sudului peninsulei, în care ea găsea foarte la locul său aroganța fascismului lui Mussolini.

Înainte însă de a fi plecat la studii, cei trei, deși urmau facultăți deosebite, ajunseseră atât de prieteni, încît erau mereu împreună, iar atunci cînd unul lipsea, studenții se întrebau ce-o fi cu el. Își împărtășeau gîndurile în lungi convorbiri peripatetice afară de oraș, departe, pe malul Someșului, pînă dincolo de Tăietura Turcului. Seara luau cina tustrei într-un mic restaurant de pe calea Moșilor. Numai Mustea lipsea uneori din cauza încurcăturilor sale de „dragoste”, fiind de altfel singurul dintre ei supus acestei patimi. Își împrumutau și își recomandau cărți și visau o „revoluție socială”, pe care probabil fiecare și-o închipuia altfel, dar deocamdată tustrei doreau răsturnarea orînduirii stupide, mucegăite a lumii burgheze.

~~Într-un rînd și-au jurat să rămîină pe veci uniți în gînd și-n faptă, să-și facă un plan comun de acțiuni mari în viață, să înceapă „revoluția” lor prin idei noi în domeniul literaturii, științei și filozofiei. Și, ca în basme, drept semn al înfrățirii pe veci s-au îmbrățișat și s-au sărutat.~~

Scena s-a petrecut în odaia lui Mustea, singurul care locuia în oraș; ceilalți doi, fiind bursieri, locuiau la cămin. Becu a plecat apoi, căci avea „o întîlnire literară”, zicea el, cu doi băieți foarte drăguți, un fiu de profesor universitar și un student sas, un conte, pe cît se spunea.

Rămași singuri, Mustea a mai sărutat-o o dată pe Alice pînă a început să simtă că se uită sașiu. Ea s-a smucit energic și i-a spus, fără să se scoale de lîngă el de pe divan :

— Trișezi ! Nu săruți ca un frate. Altă dată să știi că mă supăr și te spun fratelui Toader.

Un fapt supărător, petrecut chiar în aceeași seară a adus o umbră trecătoare peste acest trio al amicitiei. Supărător pentru Alice și Mustea, nu și pentru Toader care nu bănuia nimic. Cei doi aflaseră că prietenul lor „iubește“ și se iubise chiar în noaptea aceea cu băieți. Contele, care îl disprețuia totuși pe Toader, îi destăinuise lui Alice secretul, comentînd : „Un țărănoi snob. Ce știe mocanul la ce-i bun șofranul ? O face așa, fără să-i placă, fără s-o guste într-adevăr. A aflat el că așa se petrec lucrurile în cercul poetului nostru german Stefan Georg. Crede, snobul, că pe această cale o să capete și talent.“

Alice, consternată, s-a sfătuit cu Mustea :

— Să-i spunem fratelui Toader că știm tot ? Sau îl lăsăm să moară prost ?

— Să-l lăsăm.

— Dar că m-ai sărutat să-i spunem ? Nu de alta, dar să vedem cum reacționează.

— Alice, să nu mai vorbim niciodată despre asta.

— Va să zică nu mai vrei ? Bine ! Am înțeles.

Dar Mustea nu i-a mai răspuns.

Prietenia lor în trei a mai continuat, însă nu peste mult numai prin corespondență, căci la sfîrșitul aceluiași an au plecat unul în Germania, altul în Franța, iar ea din nou în Italia.

Peste cîtva timp, cînd s-au întors, la intervale diferite, cei trei prieteni au trebuit să constate că în străinătate fiecare dintre ei fusese parcă impregnat cu o substanță care îl făcea impenetrabil pentru

ceilalți doi. Oricît se străduiau, nu izbuteau să se înțeleagă. Fapt e că pierduseră ceea ce-i legase pe vremuri și cîștigaseră ceea ce-i despărțea acum. Îi despărțeau concepțiile, convingerile mărturisite la început vag, apoi deschis. Primul care s-a desprins din trio a fost Mustea. Ceilalți doi se apropiaseră parcă, dar numai pentru puțină vreme, căci Alice nu se împăca deloc cu fluctuațiile politice ale lui Becu, deși la drept vorbind, nu făcea decît să alunece la dreapta, din ce în ce mai la dreapta.

— Dacă-i de dreapta, apoi să fie într-adevăr de dreapta — zicea Alice. Ori „Totul pentru țară“, ori nimic. Dar ce va să zică L.A.N.C.-er. L.A.N.C.-erii sînt o ficțiune, măi frate Mustea ! Ca dovadă, am să-ți povestesc o întîmplare la care am asistat și eu.

Și Alice îi povesti cum la o defilare, organizată la Cluj de poetul Goga, și de fiul antisemitului A. C. Cuza, pentru a-și trece forțele în revistă, îl văzuse cu ochii ei pe fratele Toader trecînd cu mîna ridicată prin fața tribunei în fruntea unui detașament de cămăși albastre și apoi luînd-o la fugă prin spatele tribunei, ca să iasă din nou de cealaltă parte și să se pună iar în fruntea altui detașament. Manevra asta a făcut-o de vreo zece ori.

— Eu cred — zicea Alice, făcînd haz — că și detașamentele se întorceau prin spatele tribunei și defilau din nou, așa ca la operă, în „Aida“.

Totuși, despărțirea lui Mustea de Alice a fost mai rapidă și definitivă decît de Becu. După 6 septembrie 1940, cînd odată cu abdicarea regelui se instaurase regimul fascist în România, Mustea a

întîlnit-o la București, pe Calea Victoriei, în cămașă verde. Dacă Alice l-ar fi văzut mai de departe, poate că l-ar fi evitat. Dar s-au trezit față în față și s-au uitat surprinși unul la altul, ea vădit stînjinită.

— Ești mai cuceritoare ca oricînd, Alice! i-a spus el batjocoritor. Pesemne de cînd porți cămașa asta grozavă.

— E frumoasă, nu-i așa? Îmi place că o apreciezi. Dacă ești cuminte, îți dăruiesc și ție una de ziua Sfinților Arhangheli.

— Ești foarte amabilă, dar mi-e că se demodează pînă atunci.

— Da de unde! Pînă atunci mi-e teamă să nu primești tu altfel de cămașă, una de aia zebreată, adaptată la gratii. Tot ești tu biolog și probabil te închini lui Lamarck.

— În orice caz, îți mulțumesc pentru intenție. Mă bucur că nu-ți uiți prietenii. Dar să știi că eu sînt cu tata Darwin.

— Aha! Lupta pentru existență. Înțeleg. Luptați, luptați, că cine știe cît mai existăți!

— Aceasta chiar că nu se știe, „camaradă“ Alice. Dar află că vouă, oricum, vă supraviețuim.

— Îmi place că ești optimist.

— Nu. Sînt numai lucid.

— Hai, nu mai face pe prostu, că mă enervezi.

— Și cui mă pîrăști? Lui Horia Sima?

— Nu te pîrăsc nimănu. Dă-mi pace! Bună ziua.

Și i-a întors spatele. Mustea s-a uitat după ea

cum coboară pe strada Cîmpineanu, apoi el însuși a luat-o spre „Café de la Paix“. De atunci nici n-a mai văzut-o, a auzit numai că venise o dată la Sibiu să-și ia rămas bun de la Toader, căci pleca într-o misiune culturală în Italia.

Cu Toader, însă, Mustea a menținut relațiile, deși erau pe poziții politice diametral opuse. Iar aceste relații aveau să se complice din ce în ce, pînă la ruptura finală.

La demonstrația de protest de la Cluj împotriva cedării Transilvaniei, Toader se vîrîse în primele rînduri, încă de dimineață și atîta strigase, pînă răgușise. Era de o intransigență și de un naționalism de-ai fi zis că acolo moare, pe pietrele Clujului, după ce va fi nimicit bineînțeleles armata lui Horthy ! Dar a doua zi și-a încărcat frumos avutul în două camioane militare și, împreună cu nevasta, căci se căsătorise între timp, a pornit și el spre Sibiu, unde a primit o catedră de filozofie la facultatea de teologie. Acolo a încercat să pătrundă în rîndurile cămășilor verzi, dar fără succes. „N-avem nevoie de canalii cuziste“ — i-au răspuns legionarii și cîtva timp omul s-a ținut în rezervă. Dar, după rebeliune, socotind că i-a sosit ceasul, a plecat la București, de unde s-a întors cu misiunea de a scoate un ziar guvernamental, subvenționat de Antonescu. Cum primise însărcinarea de a strînge cele mai capabile elemente în jurul acestei publicații, și-a amintit între alții de Mustea, cu care restabilise relațiile la Cluj în zilele de restriște, după dictatul de la Viena. Cînd se duse să-l caute acasă, Mustea tocmai plecase la țară.

A fost o curată întâmplare că în forfota din gara Porumba, Mustea a dat chiar peste vărul său Simion Carandan, din satul vecin, Roșia, așezat mai sus pe Criș.

— Noroc, vere Tănase! Ce bucurie! Bine-mi pare că ai venit, să am și eu cu cine schimba o vorbă. Da ce? Te-ai făcut pescar? se miră el, căci Mustea ducea pe umăr o legătură grea, bine învăluită într-o foaie de cort, din care ieșeau la un capăt niște undițe de trestie.

— Pescar de oameni, vere, cum ar zice neamurile noastre de bapțiști de prin locurile acestea.

— Nu mai zi! Că doară nu te-ai dat cu cei ce caută mîntuirea pe ceea lume?! Adă undițele la mine și să mergem la căruță, că am adus niște domni la gară. Mai cîștig și eu un ban.

Mustea se bucura și el de această neașteptată întîlnire. După ce se așezară în căruță, pe capra de piele, zise:

— Știi ce, vere Simioane? Nu mă du de-a dreptul acasă. Hai pînă la tine, la Roșia, să mai stăm de vorbă numai noi doi, apoi ne întoarcem, că ai mei tot nu mă așteaptă. Nu le-am scris că vin.

— Că bine zici, vere. Luăm apoi de la mine și o damigeană de vin și o roată de caș, o halcă de slănină, că ai tăi — nu te mînia pe mine — nu știu ce fac, da-s săraci ca vinerea dinaintea Paștilor. Nia Hitler! Nia Sima! Di! strigă Simion și pocni biciul deasupra cailor, în aer.

— Da frumos ți-ai botezat caii !

— Frumos, batăr că nu li se cade așa batjocură, că tare-s de treabă. Dar ce să faci ? Iși descarcă omul necazul pe cine poate.

Simion Carandan era văr primar cu tatăl lui Atanasie Mustea, după Sali, sora bătrînului Cozma Mustea, bunicul lui Atanasie. Mama lui Simion murise tînără, dintr-o naștere. Atanasie nu-l apucase pe moșul Cozma. Știa doar de la tatăl său că-i spunea mereu : „Maxime, Maxime, nu te duce pe uliță, că mergi cu un nume și vii cu două !“ vorbe pe care le repeta și Maxim, fiului său Tănase, dar în zadar, că acesta toată ziua umbla „în vandră“. Simion, mai tînăr decît văru-său Maxim, era doar cu vreo zece ani mai în vîrstă decît Tănase. Pe băiat Simion îl cunoscuse abia după anul 1919, cînd se întorsese din Rusia, unde fusese prizonier de război de la vîrsta de nouăsprezece ani. Acolo, după Revoluția din Octombrie, intrase în Garda Roșie împreună cu alți soldați romîni din Austro-Ungaria. La întoarcere știa bine rusește, avea în raniță poeziile lui Lermontov și păstra în suflet scînteia revoluției. După 1919, cînd se dezlănțuiseră persecuțiile împotriva comuniștilor, Simion, care fusese bătut îngrozitor de jandarmi, deși nu luptase în rîndurile gărzii roșii maghiare, a făcut ce-a făcut și a fugit în America, la niște rude din Cleveland, plecate mai de mult. De acolo, după patru ani de muncă în fabrică, s-a întors cu o ură înfocată împotriva capitaliștilor și cu un singur cîștig : cunoașterea limbii engleze. După întoarcerea din America s-a împrietenit cu vărul său Tă-

nase, pe atunci elev de liceu, care își petrecea vacanțele de vară acasă în sat. Duminicile se întâlneau regulat, căci Mustea era de acum un om în toată firea, sau cel puțin așa se socotea el. Intrase tocmai în clasa a șaptea și citea mult, mai ales cărți franțuzești, Baudelaire, Renan și tot ce-i cădea în mină. Duminica pleca pe jos la Roșia, iar de acolo se ducea cu Simion în pădurea Măgurii, unde stăteau de la răsăritul soarelui pînă la răsăritul stelelor și vorbeau cîte-n lună, despre lume, despre flori, despre revoluția din Rusia, despre om și Dumnezeu. Cînd veneau acasă, nevasta lui Simion îi primea cu ocări, supărată că bărbatul ei o lăsase să îngrijească singură de vite, dar pînă la urmă tot le dădea de cină, niște roșii, niște ardei grași, brînză de oaie, slănină afumată și o cană mare de vin galben ca mierea de stup.

— Tu, vere, să mă-nveți franțuzește și eu te-o învăța englezește și, dacă vrei, rusește, că nu strică în viața omului.

— Dă-i și lui din prostia ta, zicea către Simion nevastă-sa, că n-o mai poți căra singur cîtă ai.

— Ce știi tu, Savetă? răspundea rîzînd Simion. Oala și Sfînta Scriptură, atît!

— Mai bine l-ai învăța și pe pruncul acesta ceva din cele sfinte, că la școală scoate din ei niște păgîni, care nu mai cred în bunul Dumnezeu. zice că omul s-a făcut din moimă! Drept e Tănase, că așa vă învăța?

— Asta cam așa-i!

— Spusu-ți-am eu, Simioane? În loc să-i învețe că moima se face din oameni proști, care nu se

gîndesc la Dumnezeu! Aşa ca tine bunăoară, Simioane!

Simion rîdea. Mustea se uita la ei bine dispus, mai ales după ce bea un pahar, două, de vin. Amîndoi soţii aveau părul roşu, iar ea era pistruiie ca un ou de pirchiţă. De altfel toate neamurile lui Mustea erau roşcate sau bălane, iar soţia lui Simion era tot o verişoară de-a lor. Numai Musteştii, şi anume de la bătrînul Maxim, se aleseseră mai negri. Bănuiala cădea pe bunica lui Tănase, baba Hani, o „grecoiţă“, adică neguţătoare de mărunţişuri, panglici, nasturi, ace, ibrişine, dantele, care umbla pe la tîrgurile de ţară. Baba Hani venise încă de mult din Macedonia şi umbla toată săptămîna de la tîrg la tîrg, iarna-vara. Ca să prindă puteri la aşa drumuri grele, mai trăgea o gură de rachiu din „pălăscuţa“, pe care niciodată n-o uita goală în buzunarul de la sumnă. „Cine ştie cu cine s-o păcătuie bătrîna Hani, zicea unul-altul din „ciledi“, adică din familie, dînd a înţelege că-i vorba de Maxim, care faţă de fraţii şi surorile lui bălani, roşcaţi şi pistruişti, se alesese negru ca un corturar. Pe el se „izbiseră“ apoi toţi urmaşii. Cei doi feciori ai săi, Tănase şi Ştefan, şi Mihăiuţ chiar, copilul lui Ştefan, toţi erau smoliţi.

În faţa lui Moş Cozma nimeni nu îndrăznea să spună că bătrîna Hani „s-o păcătuie pe la tîrguri“, că el era un om aspru, cu frica lui Dumnezeu şi epitrop la biserică. În dimineaţa Paştilor îşi aduna toţi fiii, fiicele cu toţi nepoţii, ca la vreo treizeci de bărbaţi, femei şi copii, şi, înainte de a pleca la sfînta „lăturgie“, le citea el, cu ochelarii pe nas,

slovenind greu, evanghelia de la Ioan, de pe un manuscris vechi, care stătea sus pe grindă și se lua de acolo numai o dată pe an, la acea zi mare. Toate acestea le știa și Simion. Văzuse chiar sulul — era de pergament — dar degeaba l-au căutat și el și Tănase prin pod, după grinzi, căci n-au găsit decît niște ceasloave mîncate de șoareci, o Alexandrie și baltagul cu care bătrînul Novac Mustea, fratele mai mare al lui Cozma, luase parte la răscoala din 48. Cel puțin așa se spunea. Arma era destul de ruginită și nu se știa dacă ceea ce se vedea pe buza ei erau urme de sînge sau numai pete de rugină. „Așa ceva nu se mai cunoaște după atîta silă de vreme“ — zicea Simion.

Pe Simion îl prețuia Mustea și pentru că acesta desena și picta frumos, căci era un om plin de talente. Apoi, era un minunat gospodar, harnic și tare priceput. Din cele șase hectare ce le avea, scotea cel mai frumos grîu și cucuruz în tot județul Aradului, și cel mai mult la hectar. Creștea niște vite, o mîndrețe, și lua regulat premii la expoziții cu taurii, cu vierii, cu armăsarii crescuți de el. În cultivarea legumelor, a verdețurilor de tot felul, mai ales a cartofilor și a roșiilor era neîntrecut. Iar poamele sale erau căutate de negustori și cumpărate în fiecare an înainte de recoltă. Dintr-un petec de vie, în care nu erau îngăduiți decît struguri de soi, scotea un vin ce ar fi făcut cinste celei mai rafinate mese. Simion însă nu era cîtuși de puțin fălos de ceea ce făcea.

— Toate acestea, măi vere, nu înseamnă aproape nimic, atît cît ele rămîn încercări ale unui om.

Cînd revoluția va înlătura nedreptatea din societate și știința va înlocui prostia din capul oamenilor, atunci da, atunci tot ceea ce fac oamenii învățați — nu eu, că eu nu-s decît un prost ca toți proștii — atunci, zic, ceea ce fac oamenii învățați va putea aduce fericirea pe pămînt. Dar pînă atunci mai va. Trebuie, vere, să vină întîi revoluția așa cum a făcut-o Lenin în Rusia.

„...Așa cum a făcut-o Lenin în Rusia“ — spunea Simion numai în șoaptă, chiar atunci cînd era singur cu Tănase. Căci, după ce venise din America, mai fusese de vreo două ori închis.

Mustea nu-l mai văzuse de o grămadă de ani și nu mai știa dacă vărul său își păstrase nestrămutate convingerile revoluționare, aflase doar că pierduse legătura cu comuniștii, de cînd căzuse nepotul unui doctor din Roșia. Atît i se comunicase și de către Lupșa. Pe timpul cînd se întîlnea în vacanță cu Simion, Mustea nu era încă nici pe departe membru de partid, iar ideile sale rătăceau ca o apă fără matcă pe șes. Simion nu încercase să-l atragă în mișcare. Acum Tănase se ducea la el cu nădejdea că îl va găsi neschimbat. Și nu se înșelase. După ce deshămară caii — pe Hitler și pe Sima — după ce se îmbrățișă cu nevasta lui Simion, care îmbătrînise mult de cînd n-o văzuse, Tănase zise :

— Vere, n-ai un loc mai ferit, unde să pun eu deocamdată undițele mele ? (Anunțase încă pe Petre Gábor, la Brașov, că va duce armele la Roșia și acesta fusese de acord.)

— Cum să nu ? zise Simion, luîndu-i sulul din brațe. Apoi adăugă : mă, da grele mai sînt sculele astea a tale de pescuit !

— Așa-s ele. Numai să le găsești un loc bun.

Intr-un șopron dosit, plin de săpi, greble, lopeți și tîrnăcoape, Tănase desfăcu foaia de cort și ieșiră la iveală carabina de cavalerie și pușca rusească învelite în hîrtie.

Simion se uită în ochii vărului său.

— Ce să fac eu cu pipele astea ?

— Poate-ți vine și ție să fumezi într-o zi.

— Că bine zici. Dar să știi că eu de mult nu mai fumez. Va să zică așa pescar îmi ești ? Și eu care credeam că umbli cu undița pe vale !

— Nu ți-am spus că-s pescar de oameni ? Și, zi, nu mai fumezi, vere ? Cam de cînd ?

— Cu undițe de-astea ? Numai legionarii... Așa n-am fumat niciodată. Altfel de treburi făceam. Dar au arestat pe unul...

— Știu. Sînt pescar de oameni. Astea-mi trebuie pentru neoameni, pipele astea. Și nu acum. Mai tîrziu poate.

— Zi, ați pierdut mulți oameni ?

— Ne-a cam stricat mreaja, vere, și s-au cam risipit ! Ajungă-l dreptatea lui Solomon, așa cum ne-a făcut-o el nouă.

— Pe cine, mă vere ?

— Da pe calul ăsta al tău, de-i zici nu știu cum !

— Pe Hitler adică. Înțeleg, vere, înțeleg. Și vi-a rupt ochiurile ?

— Rupt. Acuma umblăm să facem ochiurile la loc. Partea noastră numai. Căci încolo este cine.

Unii la închisoare, alții pe-afară... Oameni de nădejde...

— Știi, vere, că și eu mă pricep o leacă la pescuit și la dres năvoade și mreje? Îmi pare rău că m-am rupt aici de ceilalți pescari și am rămas singur...

— De asta am și venit, să ne dai o mână de ajutor. Să înnodăm firul rupt. M-au trimis...

— Dăm tot ce putem, vere. Pipele lasă-le aici, că la noapte le fac eu culcuș, să se hodinească pînă ce le-o veni vremea, dacă le-o veni. Și spui, vere, că te-au trimis? Asta-i tare bine.

— M-au trimis. Și acuma hai la ai mei, măi Simioane.

— Stai numai să iau damigeana aceea din cămară și ce mai spusei. Hai cu mine. Cît stai pe la noi?

— Nu mult. Cîteva zile. De aici plec la Timișoara, apoi la Sibiu. Două-trei zile stau.

— Și atîta-i mai bine decît nimic. Dar și mai bine-i că ai venit cu treabă. De cînd tot aștept...

Mustea intră în cămară după Simion, care înainta prin semi-întunericul încăperii luminîndu-și drumul cu o lampă de petrol. Umblau puțin aplecați, căci din grinzi spînzurau șunci, bucăți mari de slănină, cîrnați și costițe afumate.

— Cîți porci ai tăiat, vere?

— Șase. Carnea o vînd, că doară n-am s-o mînc singur.

În cămară, pe lîngă zid, erau ghioburi cu unsoare de porc, sticle cu ulei de bostan, lăzi cu prune și poame uscate, iar pe pereți atîrnau bureți înșirați pe sfori, cununi de ceapă și de usturoi, pește

sărat și tocmai în fund, întinși pe ață, câteva rînduri de struguri. Butoaiele cu murături și cu varză erau tot acolo, iar mai departe, câteva lăzi cu fasole. Simion deschise o ușă care dădea în pivniță.

— Vinul trebuie ținut departe de murături, că se îmbolnăvește, zise Simion. Capătă miros de moare.

Pivnița era mică, dar ticărită de buți și de butoaie, unele cu vin, altele cu rachiu sau țuică. Simion luă două damigene, una de vin, mai mare, alta mai mică de țuică. Din cămară mai înșfăcă o bucată de slănină și niște costițe.

— Stai să iau și niște cîrnați, zise, că nu strică. Ce, numai popii să se ungă pe barbă tot anul cu slănină ?

Soarele nu asfințise cînd Mustea și Simion porniră cu căruța pe drumul dezghețat peste zi, dar care începuse să se înăsprească iarăși spre seară. Pe margini, de amîndouă părțile drumului, se înșirau duzi bătrîni, pe care Mustea îi cunoștea atît de bine din copilărie, de pe vremea cînd venea cu alți copii săraci să strîngă de aici frunză pentru viermii de mătase. Drumul mergea de-a lungul Crișului. „Adică drumul stă pe loc, numai Crișul merge, merge mereu“ — își zise Mustea, amintindu-și o cugetare a lui Pascal, care definea rîul ca un drum umblător. „Stă drumul, numai apă merge ; da, cum merge apa, merge și omul. Dar apa, dacă ar avea cunoștința de sine, ar ști poate unde merge ; cei mai mulți oameni, însă, măcar că au conștiință, habar n-au unde or să ajungă !“ continuă să se gîndească Mustea, uitîndu-se la va-

lurile grăbite, de un roșu metalic ale râului umflat pînă sus între țărături.

— Dacă se mai încălzește puțin, azi-mîine se varsă apele, zise Simion. Și totul are să fie ochi de apă pe aici. Ai să crezi că totul se-nvîrte, învolburat, pe loc; că apele și-au rătăcit drumul. Apa însă curge, se frămîntă, își caută cale și pînă la urmă iese la lărgămînt. Așa-i și țărănimea noastră, crește, crește, dar o sugrumă țărăturile: adică domni, băncile, dările, fascismul. Dar de muncitori ce să mai vorbesc? Ei o duc și mai rău, săracii. Ei, dacă ar veni revoluția proletară, așa cum am văzut-o eu în Rusia, cum ar mai înflori viața noastră, a țăranilor! Nu dintr-o dată și nu prea ușor, că nu se luminează omul la cap cît ai bate din palme. Dar și cînd s-o lumina și o vedea cine-i vrea binele și cine-i vrea răul, se adună laolaltă cu alți necăjiți ca el și pornesc cu toții să-și croiască o matcă nouă.

— Ia te uită la ce te gîndești, Simioane! Eu credeam că te uiți numai așa la apă.

— Mă uit eu la apă, dar gîndurile îmi umblă. Stau și cuget, vezi că în Rusia de un pătrar de veac s-au luminat milioane de oameni și azi toată lumea își îndreaptă ochii într-acolo! Ei au conștiință. Dar ce știu țăranii noștri despre așa ceva? Nimic. Nici măcar cuvîntul conștiință nu l-au auzit. Unii muncitori știu ce înseamnă, dar nu toți. Intelectualii îl folosesc des, dar cîți dintre ei îi cunosc cu adevărat înțelesul? Și batăr că mare putere stă în el! Comuniștii știu bine acest lucru, păcat că atîția dintre ei zac în închisori. Dar n-o fi tot-

deauna așa. Odată va veni și această conștiință și va da un rost mișcării apelor, care acum numai se umflă, se umflă, se tot umflă, și-s tulburi și învolburate. Știi cum îmi închipui eu că se va întâmpla, vere? Odată, când pe aici va fi ochi de apă și valuri tulburi și vîrtecuri și dălbini, numai ce-o să auzim într-o noapte păsările venind din țara soarelui, gruele cîntînd, cocostîrcii, gîștele sălbatice, rîndunelele și gata! Toți vom ști atunci că începe primăvara și toți ne-om înfiora și ne-om veni să chiuim de bucurie și ne-om gîndi la uneltele noastre, la plug, la sapă, la coasă și la țarinile ce s-or întinde cît vezi cu ochii pe pămîntul acesta al nostru...

Mustea se uita la Simion, care vorbea ca un prooroc și făcea semne neînțelese cu biciul prin aer, parcă ar fi discutat cu niște ființe de undeva departe, care încă nu se vedeau, dar trebuiau neapărat să se arate din clipă în clipă. Ascultîndu-l, Mustea se gîndi: „Ce minunat erou pentru o carte ar fi acest Simion!“ Dar se răzgîndi numai decît: Aș! Ar fi cu totul neverosimil un astfel de erou, mai cu seamă dacă ai și spune că e țăran! Nu te-ar crede nici dracul! După aceea Mustea își aduse aminte ce gînduri îi veniseră lui, privind aceeași apă: „Dacă apa ar avea cunoștință de sine...“ și se simți cu mult mai prejos decît Simion.

— Măi Simioane, zise apoi, tu ar trebui să fii așa ceva ca un poet! Un mare creator, un om care duce masele după el.

— Să știi că nu mi-ar părea rău. Numai că acum prin părțile noastre e vremea nelegiuitorilor,

a slugilor lui Hitler și Mussolini. Dar trece ea și vremea lor. Nia! Hitler, mînca-te-ar ciorile, zise Simion și arse calul cu biciul peste spinare.

Amurcea cînd ajunseră în Porumba. Trecură pe lîngă jandarmerie, o casă cu etaj, zidită din grajdul grofului. Lăsară în urmă podul de peste gîrlă, de peste Tinoasa, cum i se spunea; apoi în stînga, biserica romano-catolică împresurată de castani; în dreapta, ceva mai departe, biserica reformată a calvinilor, acoperită cu șindrila năpădită de mușchi. „Îndată ajungem în dreptul bisericii romînești, iar după ce vom trece de sinagogă, cotim la stînga spre primărie și am și ajuns sub deal, acasă la noi“ — își zise Mustea, completînd percepția vizuală cu imaginea pe care i-o întipăriseră în minte anii copilăriei.

Cînd opriră în poartă, bătrînul Hector începu să latre, dar numai de vreo două ori, căci se convinse îndată că are de-a face cu prieteni, iar cei din casă ieșiră cu lampa, și puțin lipsi ca tatăl lui Mustea să n-o scape, auzind vocea feciorului său. Curînd aflară și vecinii vestea. Mustea n-apucă nici să-și dezbrace paltonul, că se și umplu casa de oaspeți; și apoi ține-te la întrebări din zece părți deodată! Dacă-i drept că la București tot legionarii-s la putere? Dacă ard ungurii satele din Ardeal? Dacă Hitler face pace cu „englezul“ și începe „bătaia“ cu „rusu“?

— Lăsați pruncu să mînce, că-l mai găsiți și mîine! Vezi-t-ăi cum te-ntreabă? Te gîndești că cine știe ce profesori de cei mari sînt ei! zicea bătrîna Solomie, mama lui Mustea, în timp ce

punea pe masă costița, care începu să le gîdile tuturoră nările.

— Noroc că a venit Simion cu frate-meu, zise Ștefan, fratele lui Tănase, că alt cum noi anul acesta nici la Crăciun n-am mirosit coaste afumate !

Bătrînul Maxim se roși pînă-n vîrfurile urechilor de vorba proastă a fiului său.

— Să fii sărac nu-i rușine, dragul mamei, îl dojeni bătrîna. Numai să fii blăstămat e rușine.

— Ia mai tăceți, oameni buni, zise Simion, și hai spuneți-mi dacă-i destul de tare răchia asta de cireșe !

Oamenii buni se supuseră îndată și-și trecură pe rînd unul altuia damigeana.

Mustea se ospătă împărătește, dar nimic nu-i plăcu atît de mult ca curechiul, peste care turnă din greu ulei proaspăt de bostan.

— Am făcut oloiul mai devreme anul acesta, că nu mai aveam pic de unsoare în casă — îl lămuri mama sa.

Noaptea se visă în căruță împreună cu Simion, gonind peste un cîmp. La căruță era înhămat însă numai un cal, iar Simion striga într-una la el : Hi-ha ! și-l bătea cu codiriștea biciului. Calul era tot numai spumă și sînge, iar el, Mustea, îl îndemna pe Simion : „Dă ! Mai dă !“ și nu-i era deloc milă. Calul zbura peste cîmp, departe de drum, sărea peste șanțuri, înnebunit, pînă ajunse în fața unei prăpăstii, pe care o zări din timp. Simion începu să tragă de hățuri, însă calul fugea scos din minți.

Incă puțin și aveau să cadă în prăpastie ! Căruța huruia îngrozitor, și deodată s-a descheiat toată, ei au fost zvîrliți cît colo, care încotro, iar calul a dispărut în gura întunecată a prăpăstiei și Mustea s-a trezit, uitîndu-se speriat în jurul său.

În curte, Ștefan învîrtea la rîșniță, bătrînul crăpa lemne, iar soră-sa Suzana se sfădea cu gîștele, în timp ce în tindă mamă-sa se sfătuia cu o vecină ce anume să taie : o rață sau o găină ?

24

De dimineață Mustea și-a început investigațiile ca să vadă cum stau treburile la sat. Lucrul nu era prea greu, avea doar neamuri destule și apoi orice țăran era bucuros să stea cu el de vorbă, să se plîngă sau să-l ispitească cu întrebări, dar mai cu seamă să-i povestească. Rebeliunea trecuse peste ei fără zguduiri prea mari, totuși îi tulburase adînc. În sat legionari nu erau decît cîțiva derbedei, popa, feciorul învățătorului și un fost plutonier de jandarmi, acum pensionar. De fapt aceștia erau capii. Ei i-au adunat pe toți neisprăviții din Porumba și din satele vecine, alcătuiind o ceată destul de mare, și au pornit să cucerească jandarmeria, unde nu se găseau decît doi soldați și un subofițer. Instrucțiunile de la centru erau să se înfrîngă orice rezistență militară, iar în sat alți militari decît jandarmii nu se aflau.

Coloana, cu popa în frunte, înainta cîntînd „Sfîntă tinerețe” sau strigînd „Trăiască legiunea și căpitanul”, „Vivat Hitler!” Subofițerul, un băiat tînăr, stătea sus în balconul casei și privea. Cînd coloana ajunsese la mijlocul podului de fier, subofițerul coborî în uliță cu carabina în mînă. „Stai!” strigă el cu o voce care îi făcu pe cei din primele rînduri să se oprească brusc, militărește, deși aveau arme. Restul coloanei de cîteva sute de oameni se opri de asemenea. „Oameni buni. Dacă trage careva din voi ori se atinge de mine, pornește de sus, din balconul postului, mitraliera, fără nici o altă comandă. În cîteva minute sînteți morți. Așa să știți. Cei doi soldați de sus nu sînt legionari. Sînt muncitori și n-are să le fie milă de voi. Duceți-vă la casele voastre și vedeți-vă de treabă, că altfel n-are să fie bine de voi!” Legionarii au început să murmure, să se împingă unul pe altul de la spate, iar unii au răcnit: „Pe el, mă! Puneți mîna pe el, camarazi!” Subofițerul a ridicat în aer brațul drept cu carabina și dintr-o dată s-a pornit un foc cumplit de mitralieră. Mulțimea a luat-o la fugă, îmbrîncindu-se, și în cîteva minute toată rebeliunea s-a împrăștiat. Rănit n-a fost nimeni, căci mitraliera trăsese în aer.

— Și subofițerul mai e aci în sat? îl întrebă Atanasie pe frate-său.

— Nu. L-a făcut plutonier și l-a mutat în altă parte, pare-mi-se în Moldova. Asta să fi fost în cetate la Arad comandant, nu pățea regimentul nostru rușinea ce-a pățit-o!

— Dar ce rușine a pățit?

— S-au predat la legionari.

— Cum așa ?

— Uite-așa ! Comandantul regimentului, colone-lul Bîrzoescu, pe care tu n-ai de unde-l cunoaște, că n-ai mai fost concentrat la regimentul nostru de cînd a venit el comandant, s-a speriat, se vede treaba. Ori poate că eră și el un cîne de legionar. Mai știi ? Cît ce a venit o delegație de legionari la el, s-a și predat, adică a trecut de partea lor. Dar rău a zgomotit-o, că l-a degradat Antonescu și l-a și băgat la închisoare după aceea. Apoi printre ofițerii tineri mai erau cîtiva legionari. Aștia, toată ziua umblau cu propaganda printre soldați. La șvabi n-aveau de ce să le mai facă propagandă, ~~că erau mai toți gata hitleriști.~~ Comandantul știa treaba asta și s-a grăbit să se dea cu ei.

— Dar aici în sat cum stați cu legionarii ?

— Cum să stăm ? Eu ți-am spus că, afară de popa și de încă două-trei ștroanțe, numai blestemății s-au dat cu ei ? Acuma pe unii i-a închis, alții-s liberi, da toți umblă ca niște cîni pe lîngă gard cu coada între picioare.

— Dar cu ungurii, acuma, după ce ne-o luat Ungaria o parte din Ardeal, cum stați ?

— Așa și așa. O parte, care-s mai domni, trag nădejde că vine Ungaria și aici. Drept să-ți spun, de asta ne cam temem și noi. O altă parte au ră-mas cum au fost. Aștia-s cei mai săraci, lucrători și plugari. „Mai bine nu ni-o fi dacă vin ungurii, înseamnă să plece muștele umflăte cu sîngele supt din noi și să vină altele slabe, să sugă. Apoi mai

bine să nu vină !” zic ei. De ăștia, domnii zic că-s comuniști. Au adus alți jandarmi, că cei vechi prea erau moi față de lucrători. Acum pe câțiva lucrători i-au închis. O parte din săteni s-au dat și cu nemții.

— Cum așa ?

— Uite-așa ! Știi că este la carieră un inginer Fackelman. Neamțul ăsta-i mare ciine. S-a făcut hitlerist cel dintâi și a înființat aici grupul etnic german. Și cum nu-s nemți pe aici, a luat ungurii cu nume nemțesc și pe cei care au mai vrut să se deie cu ei și toți s-au făcut hitleriști. Da ei nu-s nemți, cum nu-s eu vlădică ! Nemțește știu cât au uitat nemții. Cîteva, care au făcut cătănia la Austro-Ungaria mai știu ce știu. Da ce știu și ăștia ? *Lincs, șot ! Recs, șot ! Hoptac !* Ei zic că-s nemți și cînd se întîlnesc strigă unii la alții : Hai Hitler ! Nu-i rabde pămîntul, că Hitler le trebuie !

— Da voi, românii ?

— Bătuți de Dumnezeu ca totdeauna. Numai țiganii stau mai rău ca noi. Ca noi ăștia, săracii, că bogații-s alt neam de om. Lor le merge bine și acuma ca înainte. Tot ei sus ! Numai de n-ar veni războiul ! Ce zici, frate, vine ?

— Mă tem că da...

— Zău, mă frate ? Și eu mă gîndesc așa. Că nu se lasă Hitler, nu-l rabde mama lui Dumnezeu, pînă nu ne bagă și pe noi în foc. Da oare nu-și găsește și el popa ? Văd că pe franțuz îl băt看. Și pe cine n-a bătut ? Vai și amar de noi o fi. Ce zici,

frate, oare rusul n-o fi mai tare ? Văru Simion zice c-ar fi mai tare. Țară mare ! Popor mult ! Ş-apoi acolo zice că n-ar fi la putere domnii, bată-i Dumnezeu ! Ce zici, frate ?

— Zic şi eu ca Simion.

— Hm ! ziceţi voi, da ne mîncă Hitler pe toţi cu oase cu tot ! Aşa cum mîncă miţa peştele. Ne mîncă, zău ! Se mai linge şi pe mustaţă după aceea.

— Hitler vrea să atace Uniunea Sovietică. Dacă o face, crezi că Stalin îl primeşte cu colaci ?

— Dar între romîni sînt mulţi cu nemţii ?

— Puşini. Cîţi au mai rămas din garda de fier şi ici colo cîte un şopîrţar. Noi ţăranii sîntem cu cine ne dă pace. D-apoi Hitler nu dă pace lumii.

~~Cum să fim cu el ?~~ Deodată, schimbîndu-şi cursul gîndurilor, Ştefan întrebă : Da domnu Popîrţ Gîrbavu ce mai face ? Că am auzit că a fost şi el mare legionar. Pe aici n-a venit de fel, că nu se înţelege cu bătrînul. Bătrînul a rămas cu liberalii. Şi am auzit că se mută la Arad şi se lasă de advocăţie. A supt destul sînge. Acum se hodineşte, căpuşa.

— De Popîrţ întrebai ? Nu cred că face prea bine, după rebeliune. E undeva pe lîngă Hune-
doara. Nici nu mai ştiu pe unde.

Din cîteva conversaţii de acestea Mustea s-a lămurit. În ţărănime nu prinsese fascismul, nici naţionalismul. Aici trebuia dusă o muncă serioasă pentru a pune în mişcare uriaşa forţă a celor dor-nici de un trai mai bun şi de dreptate socială.

Se mai întîlni cu Simion de cîteva ori şi statorniciră consemnele după care Simion să recunoască

pe cel ce va fi trimis de la Timișoara, pentru a începe treaba.

Intr-o zi, pe la sfârșitul lui februarie, pleacă împreună pe jos la pădure. Simion voia să vadă cum e drumul, căci avea să aducă câțiva stînjeni de lemne din parchet. Bătea un vîntuleț de primăvară. De sub frunze ce miroseau a putred scoteau capul ghiociei și viorelele, iar cîteodată adia o boare înmiresmată. Pămîntul era umed și apa mustea în urma lăsată de încălțăminte. Razele calde ale soarelui se jucau prin crengile încă defrunzite ale fagilor înalți, cu tulpini drepte și argintii. Cîte un pițigoi fluiera în vreun tufiș, chemîndu-și perechea. Mugurii începeau să scoată botișorul la lumină. Cerul era senin, străbătut numai din cînd în cînd de nori albi, ca niște corăbii.

— Vine primăvara, Simioane. Poate de Paști să mă mai reped o dată pe aici.

— Să vii, vere. Numai de nu ne-ar aduce Paștile astea ouă înroșite cu sînge.

— Toți vorbiți de război.

— Se cam simte prin aer. Auzi ?

— Ce ?

— N-auzi ciocănitura ? Parcă e o mitralieră. Da, măi vere. Vorbim și noi așa. Vedem cum Hitler bate țară după țară și ne gîndim unde are să se oprească ? A dat în răsărit pînă-n Polonia, a dat în apus, a dat în miazănoapte...

— Va mai da și-n miazăzi, va mai da și-n răsărit și tot așa pînă va da de dracu.

— Mi-e să nu dăm și noi de dracu cu el împreună.

— Totul e numai să știm cînd să-l dăm noi pe el dracului. Deocamdată, Antonescu i s-a vîndut și la nimic bun nu te poți aștepta de la el.

Tăceau. Mustea se gîndea. I se păru interesant că țaranii prea puțin vorbesc de Ardealul dat ungarilor de Hitler. Ii dorea mai tare prezența nemților în țară și Antonescu, în care n-aveau încredere. „Ei sint care-i răul principal: stăpînirea fascistă. Fascism e la Horthy, fascism e la Antonescu. Deasupra stă fascismul lui Hitler. Țsta-i răul cel mare. Țsta trebuie doborît. Cu el cade și Horthy și Antonescu. Romîinii cu ungurii se pot apoi înțelege.“

Intre timp se apropiaseră de parchet. Se vedeau lemnele tăiate și așezate în metri cubi. Cineva se necăjea să urnească o căruță încărcată, dar caii săreau în hamuri și nu voiau să pornească.

— Țsta-i Toader al lui Dărhău. A prins nebunul o iapă bătrînă cu un armăsar tînăr, un mînz al iepii.

— Da ce se întîmplă ?

— Ce să se întîmple ? Nu vezi ? Armăsarul vrea să sară pe iapă și Dărhău îl bate.

Se petrecea o scenă îngrozitoare. Cel puțin așa-i păru lui Mustea. Armăsarul se smulgea din ham și încerca să sară peste iapă. Dărhău îi rupea mînzocului gura cu zăbala, hățuind din răsputeri frînele și ținîndu-le strîns cu mîna sub botul calului. Înjura de se-ntuneca soarele. Gura calului era plină de spumă și sînge. Dar instinctul lui era mai tare

ca bătaia și toate loviturile cu codrișca de corn peste cap, peste urechi, peste ochi, nu reușeau să-l domolească. Scos din minți de mînie, Dărhău începu să bată cu sălbăticie animalul peste testicule și peste organul bărbăției sale. Dintr-o dată pădurea se umplu de un nechezat înfiorător, de parcă ar fi năvălit în ea o herghelie de armăsari goniți de fiarele pămîntului. Innebunit de durere, animalul se ridică în două picioare, se smulse ca o flacără roșie și, nechezînd înspăimîntător, se repezi printre arbori. Ca fulgerul trecu pe lângă Simion și Atanasie. Atanasie însă nu-l văzu, căci în clipa cînd auzise zguduitorul nechezat, pusese mîinile la ochi și se proptise de un fag, el însuși sfîșiat parcă de durerea animalului.

— Ingrozitor ! zise luîndu-și mîna de la ochi.

— Așa-i Dărhău, smintit. Odată a mușcat cu dinții în buza unui cal ce tot așa nu putea urni o căruță cu lemne. Calul a ridicat de durere capul în sus, nechezînd, și Dărhău a rămas fără dinți. Atunci a luat toporul și a crăpat capul calului.

— Ingrozitor ! repetă Mustea, fără să-și poată reveni.

Apoi, pe drum, îi povesti lui Simion că are el un prieten (se gîndea la Vasile Ozun) un muncitor, care i-a spus că așa l-au bătut pe el la poliție, ca pe acest tînăr armăsar.

— Nu-mi puteam închipui ce durere trebuie să fi simțit omul, dar acum, auzind nechezatul calului, care a spintecat parcă pădurea și a sfîșiat primăvara și cerul acesta curat în bucăți, am înțeles.

— Tu, vere, n-ai fost bătut niciodată pînă acum la poliție ?

— Nu, și nici n-aș vrea să fiu.

— Cine ar vrea ? Eu am fost. Poate chiar așa ca mînzocul acesta. Poate mai rău chiar. Dar să știi că omul rabdă mai mult ca orice animal. Dacă crezi în ceva și nu-ți slăbește credința, rabzi pînă la pierderea cunoștinței. Apoi îți vii în fire și rabzi din nou. Vorba aceea : să nu dea Dumnezeu omului cît poate răbda.

Mustea tăcea. În urechi îi suna nechezatul duros al mînzocului și parcă vedea printre arbori goana lui înspăimîntată.

Peste două zile luă trenul și plecă din nou spre Timișoara. Acolo lucra Rudi, nepotul doctorului din Roșia. Tocmai scăpase de la închisoare. „Acela-i om ! zisese Simion. Multe am învățat de la el. Păcat că l-au prins“. Acum Rudi era liber din nou. El urma să se ocupe mai departe de Simion din Porumba, pe baza celor spuse de Mustea. De mult se cunoșteau dar abia acum aflaseră unul despre altul esențialul : amîndoi erau comuniști. Vlad Nicoară le-a făcut legătura. Mustea simțea cum firele mișcării se întind în toate părțile. „Și încă, eu ce cunosc ? Doar cîțiva intelectuali mai de aproape. Dar muncitorii ! Dar cei de la închisoare ! Și, ca un ogor prielnic să primească ideile noastre, ura țaranilor împotriva hitlerismului și a războiului, ca să nu mai vorbim de mînia lor seculară împotriva domnilor.“ Privea din tren ogoarele bănațene, năpădite de primăvara timpurie.

Cînd Mustea s-a întors la Sibiu, de cum a intrat în casă, gazda l-a întîmpinat cu un zîmbet acru și în loc de bună ziua i-a spus :

— E aici logodnica dumitale. Te așteaptă. Am lăsat-o înăuntru.

— Logodnica mea ?

— În orice caz, așa spune ea...

— E aici ?

— Da. În odaie. Irina și nu mai știu cum a spus că o cheamă.

— A, da... răspuse încurcat Mustea și intră grăbit în odaie.

— Nu te-ai așteptat, așa-i ? îl primi strîngîndu-i mîna Irina. Alibiul meu drag ! Am făcut rău că am venit ?

— Da deloc. Nimic mai firesc. Sîntem doar vechi prieteni.

— Da, prieteni, și încă vechi. De altfel, nu vreau să-ți fac vreun reproș, nu de asta am venit. Logodnicei i s-a făcut dor de tine. Cum tot aveam un concediu de patru zile de la fabrică, m-am gîndit... Adică nici nu m-am gîndit prea mult, ci pur și simplu m-am urcat în tren și iată-mă !

— Foarte bine. Mă bucur, mă bucur într-adevăr. Ne vom plimba puțin prin dumbrava înmugurită.

— Nu stau decît o zi. Apoi va trebui să vii și tu curînd să-ți vezi logodnica. De azi într-o săptămîină.

— Da ?

— Așa mi s-a spus.

— Vin, Irina, vin. Și Mustea o îmbrățișă și o sărută pe frunte și pe ochi.

Apoi se așezară unul lângă altul pe divan. Irina își roti privirile prin odaie. Patru pereți goi, fără un tablou, fără o fotografie ; o ușă, două ferestre față în față și un divan la peretele opus. Pe jos, un covor vechi și ros. În mijlocul odăii, masa învelită cu o față grea de pluș verde ; lângă ea, două scaune de alt „stil“. Într-un colț, spălătorul cu un lighean smălțuit albastru pe dinafară și alb pe dinăuntru. Un dulap, niște cărți pe o etajeră cu trei polițe. Din tavan spînzura un beec electric, fără abajur.

— Nu e deloc plăcut la tine, zise Irina. Totdeauna ai avut locuință proastă.

— Da, Irina, pantofarul are ghetete rupte, pedagogul copii prost crescuți, iar eu „vatră“ proastă.

— Mda. Mi-ai explicat de cîteva ori teoria ta cu „vatra“. Mi-amintesc locuințele tale de la Cluj. Ce locuințe ? Vizuinile tale. Prima : o odaie scundă, de te izbeai cu capul de tavan. Un pat ca de copil, o lampă de petrol în grindă, un lighean cu apă înghețată iarna și o ladă cu cărți care servea și drept scaun. A doua : în cartierul evreiesc, singura odăiță a unei bătrîne, care dormea cu fata ei de șaisprezece ani, o modistă, în bucătărioara prin care treceai și tu. Venitul lor era plata de la atelier a fetei și chiria plătită de tine. Venitul tău, și mai nesigur ca al lor. Mi-ai spus că au bocit ca după mort cînd ai plecat, deși, de milă, le-ai plătit chiria pe două luni înainte. A treia : o cocioabă cu acoperiș de tinichea, cu trei păreți de pămînt, căci al

patrunea era vechiul zid al oraşului. Ultima : un fel de cuşcă de cîine, izolată în fundul unei curţi. Îţi plăceau casele tip „vilă“, singure în curte. De aceasta era proptită însă o baracă de scînduri, în care se adăpostea o haimana, un nefericit, care căra lemne şi apă la unul, la altul. Iarna se văieta toată noaptea de durere, îl chinuia reumatismul. O dată ţi-a adus şi ţie lemne, o sută de kilograme. „Bruh ! a făcut, aici e mai frig decît la mine în şoprul de scînduri !“ Aşa mi-ai povestit. Spune-mi, Tănase „cel prost iubit“, cum te numeai pe vremuri, tot aşa au fost şi celelalte locuinţe ale tale, în ţară şi prin străinătate, pe unde ai umblat ?

— Tot ! răspunse Mustea, întrebîndu-se unde o fi vrînd să ajungă femeia.

— ~~Toate locuinţele tale erau şi îngrozitor de umede. Aceasta e ceva mai uscată. Dar parcă zăresc şi aici o pată de igrasie colo-n colţ.~~

— Da. Cea mai umedă era însă cazemata din cetatea Aradului, la regimentul 93 Infanterie, compania 8-a mitraliere.

— Şi toate erau reci ?

— Reci.

— Şi toate gazdele erau sărace ? Nici asta de-acum nu trăieşte în unt şi miere. Pare ea cocheta, dar e cam ponosită.

— Ce să-i faci, draga mea ?...

— Hai, spune-mi o poveste, alibiul meu !

— Cînd eram tînăr, voiam să mă fac scriitor şi să încep prin a scrie un roman cu titlul...

— Ithaca ! Alta, pe asta o ştiu. Pe vremuri eu am vrut să realizez pentru tine această Ithaca, dar

nici pînă azi nu mi-ai răspuns la scrisoare. Cred că ai avut dreptate. Tu nu te poți bucura de un cămin, căci totdeauna îți amintești de bătrîna care te-a bociat ca pe mort cînd ai părăsit camera, de haimanaua care trăia în cotețul de lemn și de toate celelalte. Îți dau dreptate. Spune-mi altă poveste.

— Se cam întunecă vremea poveștilor. Începe o realitate și mai grea ca cea de acum.

— Povestește-mi atunci ce vrei tu. Poate am să adorm și am să visez ceva frumos.

Mustea tăcu. Irina închise ochii. Dar tăcerea fu întreruptă de un cîntec. Trecea o companie de soldați hitleriști. Prin zgomotul uliții răzbeau frînturi din cîntecul lor sacadat, abrupt :

*Und geht die Welt in Trümmern
Das soll uns den Teufel kümmern...*

(Și dacă lumea se dărîmă
Lua-o-ar dracu, nu ne pasă...)

— Auzi ? zise Mustea tare.

— Da, răspunse Irina, fără să deschidă ochii.

— Trec oamenii cu bleasc de fiară. Ucigașii ! Distrugătorii căminelor, ai liniștei, ai bucuriei de a trăi. Dușmanii fericirii ; nimicitorii culturii. Au călcat în picioare Cehoslovacia, Polonia, Franța... Și cine știe încotro or să-și mai îndrepte cizmele mînjite cu sînge ! Îi auzi ? Eu l-am văzut pe banditul cel mare și l-am auzit vorbind. I se citea pe față setea de sînge, ura față de om, dorința ca cizma lui să strivească beregata omenirii și ca el să privească cu ochii lui de nebun, cu șuvița de

păr peste ei, cu gura scrișnind strînsă sub mustața-i ca o lipitoare ruptă în două, și să asculte cu o mină în șold, cu un revolver în cealaltă, cum urlă fioros Herrenvolk-ul său : „Heil ! Sieg ! Heil ! Sieg ! Heil ! Heil !“ Acesta-i dumnezeul hitleriștilor. L-am auzit și l-am văzut și pe profetul său, pe Goebels, apostolul minciunii și al fățarniciei, mic, schilod, cu fața de apucat. Puah ! Draga mea, eu sînt om blînd. N-am dat nimănui o palmă în viața mea. Dar pe aceștia i-aș sfîșia !... zău așa ! Am ajuns să-mi spun adesea : a ucide un hitlerist nu e o crimă, ci o datorie !

— Frumoase povești îmi spui tu mie. Tocmai bune de adormit copiii.

Fața lui Mustea se congestionase. Se plimba agitat prin cameră, cu mîinile la spate.

— Hai, liniștește-te, dragul meu. Lasă, poate curînd, Doamne ferește, o să ai prilejul să-ți faci datoria de care vorbeai.

Mustea vru să răspundă, dar cineva bătu în ușă.

— Cine dracu o fi ? Cine-i ? întrebă tare.

— Om bun.

— Intră.

Ușa se deschise și apăru ca într-un cadru statura deșirată a lui Toader Becu. Na ! se gîndi Mustea, numai pe tine nu te-am așteptat. Totuși se apropie de el și-i întinse mîna.

— Noroc, Toadere. Ce mai faci ?

— Oho, porumbeilor ! *C'est toujours le premier amour qui dure.*¹ Irina ! De un mileniu nu te-am mai văzut.

¹ Prima dragoste e totdeauna cea mai trainică.

Îi luă în brațe pe amîndoi deodată și-i strînse ca un urs. Apoi se adresă lui Mustea :

— Cu tine am o treabă importantă, frate Tănase. În două zile scot un ziar. Am hîrtie, am bani, am aprobare, am redacție, am primul număr gata. Dar nu vreau să apară fără tine. Trebuie să-mi promiți colaborarea ta. Scrii ce vrei. Ocazional, regulat, cum dorești. Articole, cronică, foileton, ce-ți place. Nu mă refuza, că nu admit !

— Stai, mă, nu mă lua așa repede. Nici nu știu despre ce este vorba. Cine dă banii ? Ce hram purtați ? Etcetera.

— Haideți în oraș, prînzim împreună. Eu plătesc.

— De mers, mergem în oraș. De plătit plătește însă fiecare, inclusiv femeia. Nu-i așa, Irina ?

— Așa am și înțeleș.

— Vom vedea, porumbeilor. Haidem !

Afară, primăvara năvălea din toate părțile, cobora din văzduh pe razele soarelui, țîșnea din mugurii copacilor, din buchetele de violete și ghiocci întinse de țigănci, din privirile femeilor tinere, din cîntecele păsărelelor. Numai lui Mustea îi stăruia în minte cîntecul blestemat al soldaților hitleriști, cîntecul distrugerii.

26

Mustea nu voia să-i dea un răspuns categoric lui Becu privitor la propunerea de a colabora la gazeta lui, înainte de a se duce la Brașov, deși Sandru Crai stăruise s-o accepte.

— În definitiv, zicea el, Antonescu a doborât garda de fier. Oricum...

— Tu ai fi gata să scrii despre aceasta, pe cît înțeleg, l-a întrerupt Mustea. Antonescu se va dovedi un criminal demn de acela ce-l patronează, de Hitler. Cum? Vrei să-l lauzi? Să scrii despre el?

— Eu aș scrie și consider în general posibilitatea de a publica drept o șansă de a strecura, chiar sub fasciști, ideile noastre în lume, desigur învăluite.

— Mă rog frumos, eu însă nu cred că orice mijloc e bun pentru atingerea scopului. Așa iezuit nu sînt. Nu uita că-i vorba de o gazetă subvenționată de un guvern fascist, deci Toader Becu fascismului va trebui să-i slujească prin ea. Ești sluga cui te plătește.

— Sînt slugi credincioase și slugi necredincioase. Nu-mi răspunde. Știu ce ai să zici, îți cunosc replicile: credincioase, necredincioase, tot slugi! Asta vrei să-mi răspunzi, nu-i așa? Chestia cu iezuitismul ți-o plătesc eu altă dată. Acum, să ne gîndim bine. Situația devine mai grea ca oricînd. Totuși va trebui să luptăm, că sîntem comuniști. Eu cred că sîntem datori să folosim orice mijloc și orice prilej pentru a da o lovitură dușmanului și a întări pozițiile noastre. O frază strecurată într-un articol, un gînd plasat printre rînduri au azi un efect mai mare decît lucrurile spuse direct. Fiecare va șopti altuia ce a citit și ce a înțeles. Iar dacă dușmanii se vor cătrăni, află că prietenii se vor simți mai tari. Mult timp nu vom mai putea face aceasta, dar cît putem, s-o facem.

„Și totuși ar fi o greșeală !“ se gândi Mustea, dar nu-i spuse lui Crai nimica, ci se mulțumi să arunce evasiv :

— Să vedem. Mă duc deocamdată cu Irina la Brașov. La întoarcere am să-ți spun ce am hotărît.

De la Brașov, Mustea s-a întors destul de nemulțumit, întâi pentru că fusese serios criticat de un tovarăș muncitor, care apreciasse munca printre intelectuali ca foarte slabă deoarece consta mai mult în vorbărie, decît în acțiuni. „Muncitorii nu-s obișnuiți să treiere paie goale“ — îi spusese. Mustea încercase să se apere, dar muncitorul îi răspunse aspru că nu să găsești scuze este important, ci să lucrezi bine. A doua supărare i s-a tras lui Mustea tot dintr-o critică. Vasile Ozun îi atrăsese atenția între altele că adună prea puțini bani pentru mișcare, tocmai cînd se simte mai mare nevoie de fonduri.

— Mai multă inițiativă, frate Atanasie. Nu fii sfios cînd e vorba de bani pentru revoluție. Ei, ce zici ! Vrei să rămînem tot la metoda strîngerii cîtorva pițule lunar, cînd se dau salariile, de la niște pîrliți de asistenți universitari ? Nu vezi că acești bani abia ne ajung pentru deplasări ? Eu zic să te mai gîndești.

— Nu știu, tovarășe Ozun, dar nu mă prea pricep. Imi ceri ceva care cred că mă depășește.

— Crezi că ți-am cerut cel mai greu lucru ?

— Nu. Cred însă că lucruri mai grele aș putea face mai ușor.

— Trebuie să facem ceea ce este necesar, nu

ceea ce este mai greu sau mai ușor. Mai gîndește-te. Peste o lună vin eu la Sibiu.

Mustea era atît de necăjit, încît a și uitat să întrebe de colaborare la noua gazetă. Numai la întoarcere și-a adus aminte de această chestiune și s-a frămîntat tot drumul. Pînă la urmă a conchis că motivul uitării a fost teama că i se va răspunde categoric *nu*. „Deci, vreau să colaborez — își zise Mustea — și totuși nu știu dacă e bine...”

Ziarul a și ieșit curînd, firește cu bani dați de Antonescu, cu un articol de Sandu Crai pe prima pagină, despre crimele legionarilor și justetea politicii de represiune, iar în pagina a treia, cu o cronică externă semnată de A. Mustea, ceea ce păru mult mai puțin firesc celor care-i cunoșteau pe cei doi asistenți. La început, ei înșiși s-au ferit de cunoscuți, nu că le-ar fi fost rușine, ci pentru că socoteau orice explicație inutilă.

— Cine se scuză se acuză, zicea Sandu. În curînd au să vină singuri la noi să ne felicite.

— Nu știu dacă ne vor felicita și tovarășii de la Brașov, răspundea Mustea sceptic, urmărind în aer, cu ochii visători, nebuloasele fumului de țigară, ce se destrămau, risipindu-se. Eu îi cunosc. Oricum, era mai bine să vorbim înainte cu Ozun sau cu Gabor Petre. Eu trebuia s-o fac, și n-am făcut-o. E adevărat că am uitat, dar numai de teamă ca ei să nu fie împotriva. În fond cred și eu că aceasta poate fi o cale de luptă. Și nu din cele mai rele. Dar ei n-or să fie de acord. Ne vor trage la răspundere.

— *Ah, qu'à cela ne tienne, Madame!*¹ vorba lui Alfred Jarry. Pînă atuncea ne putem întîlni de zece ori cu moartea, fie în războiul cu U.R.S.S. pe care tu, spre deosebire de mine, îl crezi iminent, fie în pușcăriile lui Antonescu. Pînă una alta, pot să te asigur că ori noi vom zbura peste un timp din redacție, ori ziarul va fi suspendat. Ai să vezi.

— Ai să vezi și tu, cînd ți se va trage o săpu-neală cum n-ai pomenit de cînd ești. Eu sînt de-prins cu ele. Tu nu.

— Am să strîng din ochi, cum făceam în copilărie.

De fapt, nu peste multă vreme, în urma insi-nuărilor strecurate în articole, a subtililor aluzii, a ideilor furișate printre rînduri, Crai și Mustea deveniră niște eroi. Primeau felicitări de la prie-teni, muștrări de la cei care nu erau de acord să fie atinși și „protectorii“ romînilor — hitleriștii — nici cu o vorbă legănată ; soseau scrisori la redacție, cele mai multe laudative, rar cîte una injurioasă sau amenințătoare ; cititorii se adresau cu între-bări privind situația politică internațională și ce-reau răspuns, dacă nu se poate în ziar, atunci personal. Pe scurt, prevederile celor doi ziarîști improvizați se adevereau, cel puțin prima parte, adică posibilitatea de a răspîndi și *pe această cale* idei potrivnice regimului fascist.

— Totul e să fii deștept, zicea Sandu Crai, după ce plecau de la redacție și se așezau la „Bufnița“ cu cîte o halbă de bere în față.

¹ De asta să nu vă sinchisiți, doamnă.

Evenimentele se precipitau. Mustea scria cu pasiune articole politice, explicînd situația, căutînd să deducă, să prevadă ce va urma și aruncînd ici-colo cîte-o aluzie usturătoare, cîte-o trîmbă de neîncredere în succesele temporare ale hitleriștilor.

Intr-o zi hitleriștii înnebuniră orașul cu huirul tancurilor grele și cu zornăitul armelor de tot felul. Șenilele sfîșiară străzile, sparseră asfaltul, lăsînd gropi și dungi adînci în pămînt. Ce-o mai fi și asta? se întrebau locuitorii orașului, asistînd la o asemenea desfășurare de forțe. „Asta-i tăvălugul de foc pentru biata Jugoslavie“, le spuse Mustea prietenilor în seara aceleiași zile, după ce într-un articolăș pentru ziua următoare căutase să demonstreze, judecînd după tensiunea din această parte a Europei, că se va aprinde curînd un nou focar de război și anume în țara vecină, de peste Dunăre. Intr-adevăr, într-o singură noapte dispărură din Sibiu, cu cățel cu purcel, toate unitățile militare hitleriste, de parcă n-ar fi fost niciodată, și nu peste mult se află de atacul turbat dezlănțuit de Hitler asupra poporului iugoslav.

— Și după aceasta ce mai urmează? Ia să te auzim, profetule! întrebă cu ironie Crai.

— Grecia, răspunse ca ceva de la sine înțeles Mustea. Și nu e o profecie, ci o deducție logică. Totuși nici măcar lui Crai nu-i mărturisea că toate problemele de politică externă le discuta în prealabil cu tovarășii.

Evenimentele adevriră spusele lui Mustea, care scrise un articol cam în acești termeni: Europa

este ca o arenă a luptelor de tauri. Marea Britanie face pe toreadorul, desfășurînd marama roșie cînd într-o parte, cînd în alta. Pînă cînd se va mai lăsa taurul furios al războiului atras încoace și încolo ?

A doua zi veni la el un cunoscut și-i spuse că socotește toată activitatea lui de ziarist dăunătoare pentru relațiile de prietenie dintre romîni și germani și că se miră de Toader Becu, dar și mai mult de autorități, că închid ochii la asemenea provocări.

— Ai noroc că nu sînt un denunțator, dar pe legea mea, ai merita să-ți faci cineva figura.

— Sugerează cuiva ideea ta, căci vei găsi cu siguranță un amator s-o pună în practică. i-o întoarce Mustea.

~~Mai mult cresc~~ prestigiul lui Mustea în urma altui articol, în care vorbea de „zone de război închise” și „zone de război deschise”. Arăta pur și simplu că Germania și Italia se bătuseră pînă acum în „zone închise”, limitate ca forță militară și economică, și inferioare mașinii de război hitleriste, drept care victoria Axei era de așteptat. După ce se va isprăvi cu aceste zone închise, Axa se va aventura în cele deschise, zone nelimitate ca spațiu, ca forță economică și militară, cu resurse incomparabil mai mari decît se poate prevedea. Marea Britanie este o astfel de zonă deschisă, iar Anglia propriu-zisă nu-i decît un avanpost al acestei zone care, potențial, cuprinde și America. Tot o zonă deschisă este și Răsăritul. Abia cînd își va încerca forțele în astfel de zone deschise, Axa își va putea dovedi capacitatea ei militară.

Era limpede că așa nu mai putea să meargă ziarul, cu cele două tendințe ale lui, una fascistă, alta antifascistă, desfăcându-se ca o foarfecă. Capul cuiva trebuia să ajungă în foarfecă și să fie tăiat. Problema s-a pus acut după mult comentatul articol cu zonele închise și deschise, care, fără echivoc, arăta că Germania n-a făcut încă nimic care să-i poată da dreptul să se considere victorioasă, iar de o victorie definitivă în perspectiva viitorului nici vorbă nu putea fi, deoarece ea însăși împreună cu Italia constituiau o zonă închisă, deci vincibilă. Era vădit pentru oricine că numai zonele de război *deschise* puteau spera în victoria finală. „*Quod erat demonstrandum*“, i-a spus decanul de la filozofie și litere, când l-a întâlnit pe Mustea.

Intr-o zi, Toader Becu a fost chemat la București și s-a întors de-acolo cu dispoziția clară ca lui A. Mustea, cronicarul extern al ziarului, să nu i se mai publice nimic.

— De unde ai găsit pe măgarul ăsta? a întrebat ministrul.

— Nu-i măgar, a răspuns Toader, însă-i cam democrat.

— Un viitor client al închisorilor! Vezi să nu te tragă după el, dragă Becule. Și te rog să-i faci vînt din redacție.

Convorbirea i-a fost reprodusă lui Mustea de secretarul de redacție, căruia i se spovedise Toader. El însuși îl menaja însă pe Mustea și nu voia să se despartă de el. L-a scos, de pe stat scuzîndu-se, dar l-a rugat să-i dea măcar materiale cul-

turale nesemnate. Mustea s-a conformat bucuros, trimițându-i niște cugetări extrase din articolele lui Eminescu și din scrierile lui Bălcescu. Dar cenzura fascistă nu dormea : cei doi mari scriitori patrioți au pățit ceea ce nu pățiseră pe vremea lor : erau cenzurați regulat din paginile ziarului.

Cititorii bombardau redacția cu scrisori și cereau reînceperea cronicii externe, intrigati și nemulțumiți de încetarea ei. Becu l-a rugat pe Mustea s-o reia, firește anonim și mai domol : „Altfel ajungem amîndoi la închisoare“, zicea el. Procedeul a reușit de vreo două-trei ori, pînă ce în urma presiunilor de la București, Mustea a fost nevoit să renunțe definitiv la activitatea publicistică.

— Nu-ți rămîne decît să treci de partea noastră, îi spunea Becu. Dar nici cu opinii schimbate n-or să te mai accepte acum. Mi-au spus așa : „Să nu mai publicați nici materialele semnate, nici nesemnate, scrise de d. A. Mustea. Individul e suspect.“ N-am vrut să ți-o spun, dar... mă înțelegi. Eu aș vrea să lucrezi însă cu mine. Scrie-mi articole culturale și găsec pe cineva să le semneze. Uite, cu Sandu Crai n-am neplăceri, deși vreo două observații mi s-au făcut, căci și pe el îl împinge demonul antifascist să mai strecoare cît-o pilă printre rînduri. Ar fi vremea să vă dați și voi seama că n-are rost. Hitler a cîștigat războiul și viitorul mileniu aparține lui Wotan.

Tocmai cînd Mustea își făcuse această reputație costisitoare de cronicar de politică externă, sosi la Sibiu Vasile Ozun, cu o falcă-n cer și alta-n pămînt.

— Ce faceți voi, domnilor intelectuali de la Sibiu ? i-a luat el la rost pe Crai și pe Mustea. Cei care au plecat la București s-au integrat în muncă și lucrează bine, timișorenii de asemenea fac treabă bună, doar aici la Sibiu v-ați lăsat pe tînjală ! Nu numai că munca printre militari, pe care trebuia s-o duceți este slabă ; nu numai că nu ai reușit, tovarășe Mustea, să rezolvi chestiunea cu banii, cum ți-am pus în vedere ; nu numai că rîndurile simpatizanților nu sporesc, iar Trofimov acela refuză să lucreze ; dar v-ați apucat să scриеți pînă și în fițuica lui Antonescu ! Bravo ! Bine am ajuns ! Oare dușmanul nu va putea pretinde că v-a cumpărat cu un ciolan ? Înțeleg că subiectiv voi n-ați trădat. Dar obiectiv ? La foloasele pe care le poate trage dușmanul din greșeala voastră, nu v-ați gîndit ?

Cei doi tăceau, iar Mustea din cînd în cînd îi arunca lui Crai cîte-o privire. Acesta strîmba din gură și bătea toba pe masă cu degetele, nerăbdător, gata-gata să-l întrerupă de cîteva ori pe Ozun, care i-a ocărît mai bine de un ceas.

— Eh ! spuneți ceva. Hai, apărați-vă ! Dovediți-mi că aveți și de data aceasta dreptate ! a încheiat Ozun, plimbîndu-se prin laboratorul lui Mustea, cum făcuse tot timpul.

Atunci Mustea se sculă de pe scaun și începu să se plimbe și el, dar în sens invers. Se opri apoi și-l întrebă :

— Mi-ai citit articolele ? De altfel le-am discutat cu tovarășul Lupșa, înainte de-a le publica.

— Mă așteptam la întrebarea aceasta, răspunse

liniștit Ozun. Le-am citit. Mare scofală ! În unul din ele îl mai și lauzi pe Hitler ; spui că-i om deștept. Și cu Lupșa, ne vom lămuri noi. Parcă el nu poate greși ?

— Și eu mă așteptam la răspunsul acesta, i-o întoarce Mustea tot liniștit. Îmi place cum mă citezi, rupînd un cîrmei de frază din context. Dar nu-i nimic. Vreau numai să-ți atrag atenția că e ridicol să te legi de acest compliment cu două tășuri la adresa lui Hitler, de care m-am folosit de fapt pentru a masca o idee îndrăzneată.

— Tovarășe Ozun — se amestecă Sandu Crai — de acum încolo Mustea nu va mai avea prilejul nici să facă complimente, dar nici să-și exprime ideile îndrăznețe în scris, fiindcă l-au dat afară de la ziar.

— Da ? Mai bine nu vă băgați din capul locului. Acum Siguranța-i pe urmele voastre mai mult ca înainte. Iată ce-ați izbutit. Ați devenit cam îngîmfați de cînd v-am lăudat cu analiza voastră justă de la Cluj, cu privire la Ardeal, care de fapt era tot numai a partidului. Să știți însă că îngîmfarea împinge omul la nerozii. De exemplu colaborarea la ziarul antonescian. Prea ești convins că le știi pe toate mai bine. Nici n-ai mai întrebat dacă e bine sau nu să scrii la o fișuică fascistă ca aceasta.

— Am izbutit să ne recîștigăm prestigiul printre intelectuali, să întărităm intelectualii împotriva fascismului. De altfel ți-am spus că local am discutat și pe linie de partid. Numărul simpatizanților s-a înmulțit.

— Mă îndoiesc. Iar munca voastră de partid mai rămîne de analizat.

— Ba așa-i, tovarășe Ozun. Nu te mai tot îndoii atîta, protestă Crai. Om fi știind și noi cîte ceva.

— Eu una știu : prin colaborarea voastră la ziarul fascist, nu v-ați cîștigat nici un titlu de glorie printre tovarășii. Dimpotrivă.

— Nu ți-am spus eu, Sandule ? sări Mustea.

— Da, da. Totuși, pentru noi, azi, nu e tocmai ușor ; încercăm să influențăm opinia publică. Nu uita că noi sîntem intelectuali, sîntem destul de cunoscuți aici în Ardeal, ba și la București, și cuvîntul nostru se bucură de credit mai mult decît o hîrtie răspîndită pe întuneric.

— Zău ? Imi place că sînteți amîndoi îngîmfați. Numai nu-mi dau bine seama care-l întrece pe celălalt. Dar nici nu-i important.

— Dar ce e important ? se repezică amîndoi.

— Important e să-ți recunoști greșelile și să fii disciplinat.

— Greșeli face oricine. Cît despre disciplină, trebuie să fi consimțit în prealabil la ceea ce ți se cere. Uite, tovarășe Ozun, eu și Sandu Crai, susținem că n-am greșit și nu-i destul să susții dumneata contrariul, de altminteri fără dovezi, pentru ca eu să mă izbesc cu pumnii în piept și să-mi pun cenușă în cap. În ceea ce privește disciplina, execut orice, dar numai după ce m-am convins că e just.

— Cu voi nu-i ușor de lucrat. Disciplina n-o hotărăște fiecare pentru el, ci e una pentru toți.

Trebuie să aduci la îndeplinire nu numai ce ți se pare ție just, ci ceea ce a hotărît majoritatea. Numai niște intelectuali ca voi cred că fiecare poate lucra de capul lui.

Crai bătea nervos cu degetele în masă.

Mustea deschise fereastra, de afară pătrunse aerul cald, căci primăvara trecuse și vara-i luase biruitoare locul. Odată cu zumzăitul albinelor năvăli în laborator și mirosul puternic al teilor înfloriți din apropiere.

— Se fac serioase concentrări de trupe la Prut, zise Mustea.

— Aha! de aceea te întâlnești așa de des cu militarii! îi spuse Ozun. În orice caz să fii cu ochii în patru.

— Lasă că știu eu cu cine mă întâlnesc. Activitatea printre militari nu-i chiar așa de slabă, cum ai afirmat. În timpul rebeliunii am fost în cazărmi. Azi e luni. Sîmbătă, cînd ne vom întâlni la masă cu mai mulți intelectuali, am să...

— Ai să faci un expozeu ca Iuliu Maniu! glumi Crai.

— Zi-i cum îți place. În orice caz, voi spune ce cred eu despre război, ceea ce cred și tovarășii de aici, de altfel. Apoi și tovarășul Gabor...

— Păcat că n-o să pot fi de față — zeflemisi Ozun — să mă adăp și eu la izvorul înțelepciunii dumitale în probleme de politică externă. Ce gîndește Gabor știm. El gîndește, iar tu repeți ce gîndește el. Dar dacă greșiți amîndoi în politica externă?

— De data aceasta va fi o chestie de politică internă. Degeaba rîzi de mine, tovarășe Ozun. Așa va fi. Și recunosc că nu numai eu gîndesc așa. Degeaba rîzi.

— Nu rîd! dădu să-l împace Ozun. Vom analiza situația. Îi părea rău că-l jignise pe Mustea. Îi părea rău în general că se certase cu ei, că-i certase prea tare. Oricum, erau băieți buni. Numai Trofimov ăla nu prea voia să facă nimic.

— Știți ce? le zise la plecare. Continuați-vă munca dar să dați dracului fițuica lui Antonescu.

— Păi, ne-a dat ea pe noi deocamdată, adică pe Mustea, sări Crai. Dar simt că-mi vine și mie rîndul curînd.

— Nici o pagubă! Cu bine, tovarăși. Mustea, vezi ca înainte de sîmbătă — mă înțelege? — să mai treci pe la logodnica ta, la Brașov, că mi-a spus că iar i s-a făcut dor de tine.

După Ozun, plecă și Crai. Cînd rămase singur, Mustea se duse la fereastră. Cine l-ar fi văzut de-afară, l-ar fi luat drept un medic în salonul bolnavilor, cum stătea în halatul său alb și se uita în depărtare spre munții Făgărașului. Aerul vibra de căldură. Cerul era senin și liniștit. Dar liniștea fu ruptă de un avion care cobora. Mustea îl auzi virînd deasupra căzărnilor, apoi îl văzu cum trece huruind prin fața ferestrelor, ca o uriașă pasăre cenușie de metal, cu o cruce neagră pe coastă.

O companie de infanteriști se întorcea cîntînd de la cîmpul de instrucție. Pe de lături mergea

un subofițer german, vorbind cu un locotenent român. Acum în armata română se făcea instrucția nu numai după modelul german, ci sub comanda și supravegherea directă a hitleriștilor.

27

Titu Bogdan, unul dintre comuniștii rămași la Cluj — dincolo de noul și „temporarul“ hotar, cum erau convinși mai toți ardelenii, deși unii așteptau „izbăvirea“ tot de la Hitler, care le ciuntise țara — venise la Sibiu să-și vadă rudele.

Nu putea să rămână însă decît trei zile.

— Păcat — i-a spus Mustea — că tare-aș fi vrut să mai stăm de vorbă, ca pe vremuri. Ce mai fac tovarășii de acolo ?

— Nu prea bine. Pe Iorgu Pinteș, știi, bătrînul socialist, l-au luat într-o noapte, l-au dus pe malul Someșului și l-au împușcat. Pe Nicolae Albăcean, ceferistul, l-au băgat în lagăr la Someșeni. De evrei nu mai vorbesc. Au fost ridicați toți. Nici tovarășii noștri maghiari n-o duc mai bine, afară de vreo doi trădători, care și-au dat pe față arama naționalistă. Cîțiva de-ai noștri, romîni și unguri, au reușit să fugă dincoace. Pînă la urmă cred că așa voi face și eu. Dar ceva mai tîrziu.

— Și cînd te întorci acolo ?

— Poimîine.

— Păcat.

Mustea-i povesti apoi lui Bogdan cum merg treburile la Sibiu, mai adăugă ce știa despre prietenii comuni de la București și de la Timișoara, și în curînd se despărțiră. Nu se mai întîlniră, fiindcă Bogdan nu avea timp. Părea chiar că venise anume să pregătească terenul pentru a se muta la Sibiu.

Apoi și Mustea plecă în zilele acelea la Brașov. Nu mai avea răbdare să aștepte pînă săptămîna următoare, cînd îi spusese Ozun să vină.

— Degeaba te-ai grăbit. Nu-s gata materialele, l-a muștrat Ozun seara, cînd l-a adus Dumitru Oarcea la el acasă, unde îl aștepta Mustea.

— Nu-i nimic. Vin din nou săptămîna viitoare, dar nu știu ce-i cu mine, n-am răbdare să stau pe loc. Pareă am draci.

— Ascultă, dacă ai draci cum spui, dă o raită pe la București și vezi ce mai e pe-acolo. Aș avea și de transmis ceva unei fete.

— Io-te-te ! Te știam căsătorit, tovarășe Ozun.

— Poate am și eu o drăguță, și încă cu nume poetic de chinezoaică, glumi Ozun.

— N-o fi Li Rotbaum ? se repezi Mustea.

— De unde știi ?

— Așa mi-a venit mie, prin asociație. Am o fostă colegă cu numele acesta, căsătorită cu un inginer.

— Hm ! făcu Ozun. Va să zică o cunoști. Cînd ai văzut-o ultima dată ?

— Nu prea de mult.

— Bună fată !

— Bună.

— Știi ce ? Cînd te duci la București, și trebuie

să te duci curînd, ai să-i transmiți un mesaj din partea mea.

— Negreșit. Dar nu mă duc decît săptămîna viitoare. Ți-am spus că sîmbătă am treabă la Sibiu.

— A! războiul. În chestiunea aceasta vei sta mîine de vorbă cu Gabor Petre. L-am anunțat că ai să vii și vrea să aveți un schimb de vederi.

— Nici n-aveam de gînd să vorbesc sîmbătă numai așa, de la mine. De aceea am și venit. De aceea te-am și chemat.

— Mă rog. E drept că vara se încep marile ofensive. Cînd a pornit Napoleon împotriva Rusiei?

— La 24 iunie 1812.

— Și, după părerea dumitale, cînd o să atace Hitler Uniunea Sovietică?

— Cam pe aceeași vreme. Tîlharul speră să fie mai norocos. Crede că o să-l ajute stihiiile și mai ales tancurile. Dar se înșeală. Războiul fulger se poate transforma într-o rîmă tîrîndu-se neputincioasă prin noroi.

— Va să zică rămîi la teza dumitale. Părerea mea în această chestiune se deosebește de a lui Gabor. Dar vom discuta împreună cu alți tovarăși. Eu încă nu m-am dumirit. Poate că mai am superstiția tratatelor semnate...

— Să discutăm.

— Bine. Cînd te duci la București, să-i spui lui Li atît : „Începe să fiarbă cazanul“. Pleci necondiționat luna viitoare. Li, de altfel, știe că sosești în cursul săptămîinii ce vine.

— Am înțeles. „Începe să fiarbă cazanul“.

— Bun, tovarășe Mustea.

Lupșa îl așteptase cu nerăbdare pe Mustea să se întoarcă de la Brașov. Pe căile ferate se observa o mișcare de trupe neobișnuită. Veneau mereu noi unități hitleriste în țară și se îndreptau către răsărit.

— Am organizat cu muncitorii noștri un întreg sistem pentru întârzierea trenurilor. Dar cred că va trebui să facem mai mult. Am nevoie de instrucțiuni de la Brașov. Dar eu nu mai pot pleca. Sînt urmărit.

— Urmărit ?

— N-ai grijă. Pînă aici m-am strecurat neobservat. Dar asta încă nu înseamnă nimic. Sînt pe urmele noastre. Mai de mult, Tangu a fost împins sub tren de un soldat german, căruia i se păruse ceva suspect la manevrarea trenurilor. De-atunci s-au pus pe urmele noastre și ne țin sub observație.

— Și era justificată bănuiala lor ?

Lupșa dete afirmativ din cap. Apoi adăugă :

— S-ar putea să cad. Nu mai trece nici pe la Tangu. Am anunțat pe un alt ceferist, Roșianu, de pe strada Livezii că va veni la el un tovarăș Vlad din partea mea. Și necondiționat să pleci la Brașov să ceri instrucțiuni, că eu nu mă mai pot deplasa. Le transmiți apoi lui Roșianu.

— Nu pot. Trebuie să plec numaidecît la București.

— În drum, oprește-te la Brașov. Musai.

Lupșa, de obicei calm, vorbea destul de agitat. Plecă aproape fără să-și ia rămas bun. Mustea rămase în odaie și nu aprinse lumina, deși era întuneric.

Sîmbătă seara, contrar așteptărilor lui Mustea, n-a venit nici o treime din cei anunțați. S-au prezentat doar cîțiva simpatizanți, vechi prieteni de-ai lui. „Va să zică n-am izbutit încă să cîștigăm îndeajuns încrederea oamenilor“, gîndi Mustea. De fapt nu lipsa de încredere îi oprise, pe cei mai mulți, ci teama.

Masa, cu multe scaune goale în jur, îi părea o gură știrbă. Lîngă el ședea Vinaru, îmbrăcat militar și privea indiferent în farfurie. Mustea începu să vorbească, încet, ca și cum ar fi povestit o întîmplare banală.

— Situația este următoarea : războiul împotriva Uniunii Sovietice se va dezlănțui curînd. Atitudinea guvernului sovietic cu prilejul atacului împotriva Iugoslaviei, dovedește că Uniunea Sovietică nu e dispusă să rabde orice. Maiski, ambasadorul sovietic la Londra, a răspuns printr-o tăcere mai mult decît semnificativă cînd i s-a pus chestiunea. La frontiera noastră de est s-au luat măsuri de „apărare“ foarte suspecte.

— Așa-i ! confirmă Vinaru, care mînca pe îndelete un mușchi de vacă. De la Vinaru primise Mustea informații mai precise despre mișcarea trupelor. Totul se confirma și se adăuga la ceea ce aflase și la Brașov, în același sens.

— Izbucnirea războiului e iminentă. Azi, mîine pornește atacul.

— Iar faci profeții ? îl întrerupse Crai, sceptic.

— Nu-i o profesie, ci o deducție logică. E vădit că Hitler vrea să joace cartea cea mare. Antonescu, care-l crede invincibil, va miza pe cartea lui. Acum, tot ce ne rămîne de făcut e să ne zmulgem din cercul blestemat pînă nu o fi prea tîrziu.

— Și cînd ziceai că pornește atacul împotriva Uniunii Sovietice ? întrebă Crai ironic.

— Nu pot preciza chiar data, i-o reteză Mustea. Poate într-o săptămînă, poate și mai devreme. Lui Mustea îi era ciudă pe Crai, căci îi spusese doar că se întoarce de la Brașov și că nu vorbește numai așa, de la sine.

— Și dacă n-o porni ?

— Mă voi bucura că am greșit. Dar pot să vă asigur că nu va fi cazul...

Cei de față, după un schimb de opinii prelungit pînă la miezul nopții, nu păreau deloc convinși. La plecare, Mustea era nemulțumit de analiza ce-o făcuse. „M-am ars, își spunea el, am fost prea categoric. Dacă mă înșel ? Ar fi fost mai bine să nu ne fi întîlnit astă-seară“. A pornit către casă plictisit. Nu l-a însoțit nimeni. S-a culcat tîrziu, cu sufletul înecat de amărăciune, ca semănăturile de apele revărsate. „La urma urmei nu-s părerile mele numai. Am discutat chestiunea la Brașov. Gabor Petre abia s-a întors de la București, deci...“ Mustea căuta să se justifice față de sine.

Era sîmbătă, 21 iunie 1941.

În noaptea aceea, Mustea a dormit un somn greu, fără vise. A doua zi dimineța, duminică, deși afară era o vreme minunată, s-a trezit, ca nici-

odată, foarte târziu, abia atunci cînd i-a bătut Sandu Crai la fereastră.

— Scoală, măi Tănase ! A izbucnit războiul !

Mustea s-a întors pe cealaltă parte. „Rîde, măgarul, de mine“, și-a zis. Dar Sandu a stăruit :

— Scoală, mă ! că nu glumesc. E război.

— Nu mai face pe nebunul ! Lasă-mă să dorm.

— Ce să dormi ? Nu glumesc, ai avut dreptate, bătrîne augur !

Atanasie Mustea s-a învîrtit, s-a sucit, dar pînă la urmă s-a convins că Sandu nu minte.

— N-auzi ce zarvă este în oraș ?

— Da, parcă se aude ceva.

— Prietenul nostru Toader Becu s-a pus în fruntea demonstrației încropite în pripă de stăpînire întru slava războiului sfînt și urlă cît îl ține gura.

— Zău, mă ?

— Zău. Intrebarea-i ce ne facem ?

— Cum, ce ne facem ? Nu v-am spus că va fi război ?

— Ai spus tu, dar cine te-a crezut ? Că tu de mult vorbești în dodii. Degeaba-mi spuneai că și tovarășii... Și acum ce o să se aleagă de noi ?

— Ce să se aleagă ? Războiul va fi lung, dar pînă la urmă îi batem pe nemți.

— Ascultă, Muste ! Mie să nu-mi vorbești ca Ilie proorocul. Una să știi, dacă nemții îi bat pe ruși, eu nu știu ce-oi face pînă la urmă.

— N-am auzit bine, mai zi o dată !

— Ba ai auzit, că nu ești surd. Mă dau cu Hitler !

— Ai căpiat ! A dat strechea-n tine, pesemne.

— Hai, nu face pe eroul ! Armata română-i la Chişinău, iar nemţii la Smolensk.

— Cine ți-a spus ?

— Toader Becu vorbeşte la demonstraţie despre clopotele din Chişinău care răsună cică peste toată Moldova.

— Toader Becu ?

— Da, prietenul nostru !

— Păi, era de aşteptat.

Între timp, Atanasie Mustea se sculase. Era neşpus de mîhnit că ţara fusese împinsă la o mîrşăvie sîngeroasă. I se împliniseră prevederile. De fapt nici nu erau ale lui. Dar nu putea s-o spună. Crai tot nu l-ar fi crezut. Se îmbracă repede şi porni în oraş cu Sandu Crai.

În piaţă, ceata strînsă de Toader Becu urla. Era alcătuită mai cu seamă din tineret inconştient şi din derbedei de toate categoriile sociale. Lumea dimprejur privea consternată. Vînzătorii de ziare zbierau : „Treceţi Prutul“ ! Toader răcnea mai tare decît toţi : „Sfînta noastră credinţă ortodoxă va fi restabilită în pravoslavnică Rusie !“ Asta-l durea pe el. Încolo totul era bine. Pe Mustea şi pe Crai nici nu i-a zărit, deşi trecuse chiar pe lîngă ei.

A doua zi, însă, luni, a trimis pe cineva să-i cheme la redacţie.

— Hai, mă Musteo, să vedem ce vrea banditul. Eu, de ! mai figurez pe ştatul de plată, dar sînt curios ce o fi vrînd de la tine.

S-au dus.

În redacție era mare forfotă. Un popă tânăr se plimba nervos în sutana lui lungă printre dactilografele ce mitraliau la mașinile de scris.

— Aha ! domnu Mustea ! În câte zile ajungem la Moscova ?

— O să meargă cam greu, părinte. Nemții au uitat să ceară viză de la legația sovietică din Berlin.

— Aha ! va să zică te ții tot tare, domnule Mustea ?

— Tot.

— Numai să nu-ți iasă pe nas tăria.

— Ce-o fi o fi !

— Ascultă, omule, eu unul atîta îți spun : dacă în acest război nu vor învinge nemții, ci bolșevicii, mă împușc. Dumneata ce zici, domnule Mustea ?

— Ce să zic, părinte ? Să nu-ți uiți vorba. Dar nu te-nțeleg de ce, azi, la un praznic ca acesta, nu-mbraci sutana verde ? Cred că ți-ai făcut una pentru rebeliune... Ți-aduci aminte cum ați „în-vins“ atunci ? Și încă erați numai între dumneavoastră ! Frate cu frate, fascist cu fascist !...

Între timp veni secretarul de redacție, îl pofti pe Crai în birou la Toader Becu, iar lui Mustea îi spuse :

— Domnule Mustea, dumneavoastră nu mai faceți parte din redacția noastră, după cum vi s-a adus la cunoștință. Dar domnul director vă face următoarea propunere : dacă vreți să scrieți pentru noi, în condițiile actuale, veți fi reprimiți. De aceea v-a chemat. Tema primului articol ar fi cam aceasta : „Superioritatea concepției bisericii orto-

doxe asupra comunismului". Iată ce m-a însărcinat să vă comunic.

— De ce nu scrie dînsul că, slavă Domnului, e destul de tîmpit ca s-o facă. Te rog transmite-i ce ți-am spus.

Între timp ieși Sandu Crai și se apropie de Mustea.

— Știi ce mi-a comunicat? Că de azi înainte nu mai socotește necesară prezența mea în redacție.

Secretarul de redacție le atrase atenția pe un ton amenințător :

— Domnilor, țin să vă previn că, după cele în-tîmplăte, domnul director n-o să fie de acord să mai figurați nici pe lista celor mobilizați pe loc.

— Ascultă, domnule! îl repezi Crai, spune-i domnului director că, pentru buzele dumisale deprinse cu rafinate fraze existențialiste, păstrăm în turul nădragilor ceva mai fain decît gurița distinsei sale consoarte.

— Eu barem n-am figurat niciodată pe lista aceea!

Aruncîndu-i o privire tăioasă lui Mustea, care rostise aceste cuvinte, secretarul de redacție dispăru în cabinetul directorului, izolat de restul lumii prin uși capitonate.

— Acum vom recuceri și Ardealul de nord vremelnice cedat, zise același popă.

— Cum? întrebă Mustea.

— Prin Odesa la Cluj!

— Cu Armata Roșie în frunte, după ce va fi fost izbit în tîgvă bivoulul fascist!

— Ține-ți gura! îl lovi Crai pe Mustea cu cotul.

Crezi că-i momentul și locul să vorbești așa ? Hai să plecăm repede.

Afară era soare, dar lumea nu părea veselă. Mici grupuri discutau îngrijorate, dar amuțeau când se apropia cineva.

29

Peste câteva săptămîni, Crai și Mustea primiră ordine de chemare. Crai plecă numaidecît cu regimentul său de artilerie grea pe front. Mustea se prezintă la Arad, la regimentul său de infanterie.

— Plecăm pe front? întrebă el pe majorul Buluc.

— Încă nu. Te-am chemat pentru altceva.

Între timp intră maiorul Droie Baboianu, gras ca un porc, umblînd crăcit și cu mîinile îndepărtate de corp.

— Ah ! Teteristul Mustea ! Bine c-ai venit. Te facem ofițer pe loc. Cîteva săptămîni de instrucție și ieși ofițer. E război și pe toți bacalaureații vă facem ofițeri. Așa-i ordinul. Hai în birou să te lămuiesc.

Numai să se facă ofițer nu-i ardea lui Mustea. Dar, neavînd încotro, îl urmă pe maior în birou.

— Știi, măi Mustea, treaba nu stă cum ți-am spus. Dar ce vrei să faci ? În fața dobitocilor vorbesc și eu ca un dobitoc. Uite ce este. Nouă ne-au cerut să trimitem la Marele Stat Major pe cei mai buni cunoscători de limbi străine. I-am chemat pe toți. Și pe tine. Noi încă nu mobilizăm, nu ple-

căm pe front. Dar ce să facem? Răspundem la apelul Marelui Stat Major. Te duci acolo. Te-ai învățat. Mie să-mi mulțumești. Scapi de front, că pînă la urmă tot o să plecăm și noi. Vezi tu, măi, acuma eu sînt tare. Eu te trimit pe tine acolo. Dar după ce vei ajunge la Marele Stat Major, tu ai să fii mai tare. De, ești intelectual și nu se poate să nu vii în contact cu cei mari. Atunci să nu-l uiți pe maiorul tău Droie Baboianu. Promiți? Pune o vorbă să fiu chemat acolo. Nu mai sînt eu de front. Uită-te la mine! Cu așa burduhan...

— Promit, a zis Mustea, știind bine că va uita și că puterea lui va fi egală cu zero în fața celor mari.

— Te-mbrățișez. Și sînt bucuros că te-am scăpat. Du-te acuma și vorbește cu boul de Buluc să-ți dea echipamentul. Cu bine, frate, și nu mă uita.

— Eu te-am propus pentru „mesteme“, zise Buluc în șoaptă. Maiorul voia să te facă ofițer. E o prostie. Lasă-i pe alții. Ești om învățat. Păcat să te duci să te omoare rusnacii. Eu nu uit că mi-ai ajutat copilul, atunci cînd rămăsese corijent la limba latină. Iar cînd te-om chema iar la unitate, fă pe dracu-n patru și nu veni. Căci să știi, și noi plecăm pe front în curînd.

Se duseră împreună la magazia companiei a 8-a și Mustea, prieten bun cu plotonierul major Dîmboviceanu, un fost luptător de la Mărășești, își alese tot ce găsi mai bun ca echipament.

— Ce zici de război? îl întrebă Dîmboviceanu, după ce plecă Buluc.

— Ce să zic ? Ne lipsea ca un cancer.

— Asta da. Să știi însă că rușii au o artilerie cum nu s-a mai văzut. Eu o cunosc de la Mărășești. De nu era artileria lor, nu-i băteam noi pe nemți. Apoi mai e ceva : Rusia nu-i Polonia, nici Franța. Va fi greu, frate ! Așa să știi.

— Sînt convins.

— Bine că nu pleci pe front.

Mustea se gîndea însă la cei ce erau pe front sub ghiulele și printre baionete.

30

Trenul care pleacă din Arad spre Ardeal, pe Mureș în sus, lasă în urmă pusta cu grîne și porumbiști întinse printre satele rare și mari. O vreme se mai zăresc la răsărit munții Zarandului, după ce s-a pierdut din vedere Cetatea Șiriei pe unul din dealurile cu poalele pline de vii și de pometuri. Dar urmează apoi și mai multe vii pe la Miniș, pe la Ghioroc, pînă aproape de Lipova și Radna. Dealurile sporesc, sînt mai mari, de pe-un vîrf se mai arată o cetate în ruină, a Șoimoșului, apoi valea se strîmtează, munții se strîng mai aproape unii de alții, în timp ce Mureșul se furișează printre ei, prin defileul de la Săvîrșin. Dincolo, peste munții împăduriți, spre răsărit și miază-noapte, este Crișul Alb, iar pe Criș, satul lui Mustea. Ce bine cunoștea el aceste locuri, aceste porți ale Transilvaniei, pline din strătimpuri de

urme istorice și teatru de lupte în cursul veacurilor, ori de câte ori războiul a bîntuit aceste meleaguri. Și a bîntuit de cînd se știe omul pe aici.

În timp ce stătea la fereastra vagonului de clasa 3-a și privea visător apusul marelui ca un incendiu ce cuprinsese munții, lui Mustea îi părea rău că trenul, în loc să-l apropie, îl depărta de aceste meleaguri ale amintirilor, unde mai domnea încă liniștea. „Dar cît timp va mai domni? Cine știe, poate că pe aceste locuri îmi va fi dat și mie să lupt, cînd se vor întoarce armele. Poate la Săvîrșin pe Mureș, poate pe Crișul Alb la Virfuri ori în satul meu, poate la Ciucea pe Crișul Repede, pe la Oradea, ori cine știe pe unde, dacă nu voi pieri prin stepele Rusiei. Armele se vor întoarce, însă, nu încapе îndoială că se vor întoarce”.

Mustea își aminti deodată de convorbirea sa cu Verebeș Bălint la plecarea din Cluj, după dictatul de la Viena. Ritmul roților vagonului bătea măsura pentru muzica amintirilor lui, o muzică aspră, majoră, colorată de mînie, de setea dreptății, de dorința de-a vedea comunismul înscăunîndu-se pe aceste meleaguri. Nu-și mai găsea locul. „Ah! Acum sîntem în mîna nemților care ne tîrăsc după ei, ne silesc să tragem în sovietici! Dar va veni o zi...” Știa că nu pleacă pe front și totuși avea sentimentul că pornește în război, un război lung, de răsturnare a fascismului, după ani grei de suferință. Dar ziua cea mare va veni!

Firul gîndurilor se rupse, căci odată cu seara, în vagonul gol pînă atunci, intră un om, un muncitor de la oraș, pe cît se părea. Uitîndu-se mai bine la

el, la fața lui pistruiată, la părul lui roșcat, Mustea recunoșcu, în lumina slabă a becului camuflat, pe Marcus Gelber, un prieten din copilărie, cu care se juca de-a soldații pe dealurile satului natal, prin anul 1919.

— Noroc, Marcus ! Nu mă mai cunoști ?

Omul se-ntoarse. Iși punea tocmai bagajul sus.

— Ha ! Tănase ! Dumneavoastră sînteți ? Vai, de mult nu v-am văzut. Acum sînteți om mare. Am auzit, am citit. Sînteți profesor învățat.

— Hai, Marcus, spune-mi „tu“ ca pe timpuri, cînd ne jucam de-a garda roșie și de-a bandele albe pe dealurile noastre ! Unde lucrezi ?

— La Arad, zise Marcus așezîndu-se pe banca din fața lui Mustea.

— La Arad te-ai urcat în tren ? Cum de nu te-am văzut în gară ? E drept că eram cufundat în gîndurile mele.

— Nu. Am fost cu niște treburi la Petroșani. Acum mă duc pînă la Brașov, dar mă opresc și la Dumbrăveni.

— Aha ! Treburi... Dar ce meserie ai ?

— Tîmplar la C.F.R.

— Și te lasă meseria să umbli pe drumuri ?

— Sînt în concediu.

— Aha ! În concediu... Pe mult timp ?

— Cam așa...

— Și cum îți merge ?

— Bine. Ascultă, Tănase, mai ții minte cum ne jucam cînd eram copii ? Marcus coborîse vocea.

— De-a garda noastră roșie ? Da ! șopti Mustea. Țin minte. Așa ceva nu se uită niciodată. Noi mai-

muțaream pe cei mari, gărzile roșii și gărzile albe cele adevărate. Cei mari s-au împușcat de-adevărat. Noi ne băteam în glumă. Garda roșie cea adevărată a fost atunci înfrântă. Noi însă, copiii, nu ne-am lăsat...

— Da... Ascultă, am auzit că ai fost în Germania. Ce-ai învățat pe-acolo ?

— Am fost în Germania... Am învățat să urzic pe Hitler.

— Cei mai mulți s-au întors de acolo fasciști și agenți hitleriști. Ceea ce ai învățat tu, dacă-i adevărat, este cea mai prețioasă știință a timpului nostru...

— Eu am făcut școala la Hamburg. Acolo, am stat vreo șase luni într-un spital din port, printre muncitori. A fost cea mai bună școală a mea.

— Te cred, Tănase. Totdeauna ai fost un băiat harnic. Nu erai tu cel mai bun la învățătură ? Tare mă bucur. Păcat că nu-s mai mulți ca tine.

— Dintre intelectuali, vrei să zici ?

— Da.

— Sînt, dar nu destui încă.

— Hm ! vom vedea la greu. Cine-o mai vedea, continuă Marcus, căzînd deodată pe gînduri, cu fruntea sprijinită în palmă. Pentru noi, ăștia cu pistrui și cu părul roșu, ca să vorbim numai de ăștia, urmează zile grele.

Mustea era stînjenit și nu știa cum să împrăștie gîndurile negre ale prietenului său din copilărie.

— Ascultă, Marcus, pe vărul meu, pe Simion îl cunoști ?

— Cum să nu !

— Chiar de curînd am fost pe-acasă. Ce-ar fi să te duci pe-acolo și să te pierzi prin munți ! Tăranii, după cît am simțit eu, nu-s cu Antonescu, îi urăsc pe nemți și nici antisemiți nu-s.

— Nu se poate, Tănase, nici nu mă gîndesc. Nu se poate. Nu depinde numai de mine. Am lucrat cîndva la Sibiu. Am un prieten acolo, dar n-ai de unde-l cunoaște. Tu unde lucrezi ? La Timișoara sau la Sibiu ? Înțeleg cu universitatea.

— La Sibiu. Dar acum, vezi și tu, uniforma...

— Nu cumva pleci pe front ?

— Deocamdată nu. Sînt trimis la București. Acolo voi vedea. Și cum îl cheamă pe prietenul tău de la Sibiu ?

— ~~Apoi să ai noroc, Tănase, că se apropie gara mea. Pe prietenul meu de la Sibiu îl cheamă Lupșa. Dar n-ai de unde-l cunoaște. Lucrează la C.F.R.~~

— La C.F.R. ? Il cunosc !

— Zău ? Extraordinar ! Hm ! Nu-mi închipu-iam... Transmite-i salutări din partea mea. Mă bucur că n-ai uitat de garda noastră roșie din copilărie. Cu bine, Tănase și noroc !

Mustea se despărți de prietenul său din copilărie, fără să știe că-l vede pentru ultima oară, cum de altfel nici pe Lupșa n-avea să-l mai revadă.

Lupșa fusese arestat în primele zile după izbucnirea războiului. Dar nimeni n-a mai căzut cu el. A fost cercetat de Siguranță și Mitru Tangu dar s-a ținut tare. Lupșa a dispărut fără urmă. Peste un an, Mustea a aflat că fusese omorît în bătăi la Siguranță fără să scoată un cuvînt.

Pe cînd visa în tren, Mustea era bucuros că la prima ocazie va putea să-i transmită lui Lupșa salutări de la Marcus. Ocazia nu s-a mai ivit. Și de multe ori cu mulți s-a întîmplat la fel în acele vremuri întunecate de teroare și ades înroșite de sînge.

31

Trenul se umpluse între timp de oameni. Mustea, care moțăia cu boneta trasă pe ochi, se simțea, prin somn, tot mai înghesuit spre fereastră. La Brașov, ~~un nou val de oameni îl trezi din toropeală,~~ dar ritmul mai grav, mai apăsător și mai sonor al roților prin pasul Predealului, îl adormi apoi de-a binelea. Nu se trezi decît înspre ziuă, cînd trenul ajunsese în regiunea Ploeștilor. Vagonul era ticsit de oameni, care dormeau înghesuiți pînă și pe jos, între bănci, de nu era chip să treci. Mirosea greu a trupuri omenești obosite, năclăite de sudoare. Mustea își lipi obrazul de marginea geamului, pe unde se strecura un firicel de aer proaspăt. Ar fi deschis fereastra, dar se temea să nu stîrnească proteste. Pînă la urmă se hotărî totuși să deschidă de un lat de palmă geamul. Nu protestă nimeni. Atunci îl lăsă și mai jos. Mireasma cîmpului, fiorul dimineții, pătrunseră în vagon. De război nu aminteau decît uniformele soldaților trîntiți pe jos. Mustea se uită la propria-i uniformă — se gîndi : „Ei, săracii, pleacă poate direct pe front, pe cînd eu mă

duc să lucrez tîndeva într-un birou, la partea sedentară." Scoase din buzunar hîrtia primită de la Biroul mobilizării, pe care nici nu avusese curiozitatea să o citească pînă atunci. Rămase mirat cînd văzu că trebuie să se prezinte la *Batalionul Mihai Antonescu*. „Asta este un batalion de front — își aminti — care cică s-a distins prin nu știu ce bravuri! Va să zică aici m-au trimis, nu la Marele Stat Major, cum spunea bivoulul de maior? Cu atît mai bine — se gîndi el — plec pe front și la prima ocazie încerc să trec la sovietici. Poate am noroc și izbutesc.“

Gara de Nord gema de oameni, îndeosebi soldați. Trenul de Arad se opri în dreptul unui peron, unde nu puteai lăsa să cadă un bob de mac fără să nimerești pe cineva. Mustea se duse la comandamentul gării. Fu sfătuit să se prezinte imediat la batalionul cu pricina, care se afla în dosul ministerului de externe, în clădirea cea nouă din Piața Victoriei.

În piața gării, se opri un soldat cu ranița pe un umăr, unul dintre zecile și sutele de soldați care priveau dezorientați în jur. Era Mustea. Șovăind, se uită întîi la tramvaiul nr. 15, apoi se îndreptă spre tramvaiul nr. 12, care-l putea duce spre Șerban Vodă, dar se răzgîndi și plecă spre Calea Griviței, către tramvaiul nr. 6, care oprea la Teatrul Național. Singurul tramvai la care nu s-a gîndit era 26, care l-ar fi dus în Piața Victoriei, la Batalionul Mihai Antonescu. Numărul 15 l-ar fi dus în Piața Regina Maria, lîngă Calea Rahovei, unde

avea un văr de-al treilea, funcționar la interne. „Dracul să-l ia. Tocmai el îmi lipsește“ — și-a zis. Numărul 12 l-ar fi dus pe cheiul Dîmboviței, lângă Calea Șerban Vodă, la Institutul de Statistică, unde lucrau Rotaru și ceilalți clujeni. „De! cine știe dacă-i bine să mă prezint chiar la ei de-a dreptul. Directorul lor, care a studiat în America cu o bursă Rockefeller trebuie să fie un agent anglo-american supravegheat de nemți, dacă n-o fi cumva și agentul lor. Mai bine să mă feresc. Ce-ar fi să mă duc întâi și întâi la Li Rotbaum?“ Zis și făcut. Ea locuia pe lângă Cișmigiu. Tramvaiul nr. 6 te ducea pe aproape.

În tramvai era o înghesuială nebună și o căldură ce-l sili pe Mustea să-și desfacă gulerul tunicii. În dreptul ministerului de război se căzni să coboare pe ușa din spate a vagonului. Niște soldați nemți, rumeni la față și fără bonete în cap, se uitară urît la el, împrôșcînd scînteii din ochii lor albaștri. „Pardon!“ zise el înghesuindu-se și făcîndu-și loc. „*Pass auf, Schweinehund!*“¹ îl înjură unul, în timp ce Mustea sărea de pe scară. „*Schneutzehalten, Scheisskerl!*“² îl repezi Mustea furios. Neamțul vru să sară din vagon, dar ușa i se închise în bot, iar tramvaiul plecă. Neamțul amenința congestionat cu pumnul de după geam, dar Mustea îi făcu semn cu mîna: „Ești nebun?“

Fără să-l mai preocupe incidentul, se îndreptă pe strada unde știa că stă Li. Era o stradă liniștită, în care parcă nu se mai întîmplase nimic dinainte

¹ Ia seama, porc de cîine!

² Ține-ți pliscul, căcăciosule!

de 1900. Case vechi, ici-colo tu câte o grădiniță în față, ziduri vopsite în galben sau alb, pe alocurea ghivece cu mușcate în ferești, rar câte o clădire cu un etaj și mai rar cu două. Vehicule nu se zăreau pe stradă. Grupuri de copii se jucau liniștiți, parcă de când lumea. Războiul nu alterase duhul de veche, patriarhală mahala bucureșteană. Căldura de amiază ținea oamenii în case, la răcoare.

Mustea găsi numărul căutat. Urcă o scară destul de murdară pînă la primul etaj al unei case ce nu se distingea prin nimic de celelalte. Răcoarea de pe scară, în ciuda murdăriei și a mirosului de aer stătut, îi cădea bine după fierbințeala de afară. Dar cînd puse degetul pe sonerie încremeni, văzînd că ușa era sigilată. Deasupra și dedesubtul clanței, erau câte două peceți de ceară roșie, una pe tăblia ușii, cealaltă pe uscior, unite printr-o sfoară. Purtau sigiliul poliției. Observă aceasta însă numai după ce, în mod automat, cu ochii încă orbiți de lumina soarelui de afară, sunase. „Să fug!“ se gîndi. Dar își zise că nu are rost. Stătu în loc și se uită împrejur. Cînd se pregătea să coboare, se pomeni că se deschide ușa apartamentului vecin.

— Pe cine căutați ? întrebă o bătrînă, cu o voce pițigăiată, de bărbat travestit în femeie.

— Caut pe inginerul Robert Rotbaum, zise Mustea sfredelind cu privirea ochii nu mai puțin sfredelitori ai „bătrînei“.

— Pe domnul inginer ? Nu mai stă aici. S-a mutat. Dar ce aveți cu el ? Căci m-a însărcinat să-i comunic dacă vine cineva să-l caute.

— Dar ce-i cu aceste peceți ?

— Nimic deosebit. Dumnealui e mobilizat pe loc la o fabrică de-a armatei și cum sînt mulțumiți de el, i-au dat o locuință mai bună. Pînă una alta, și-a lăsat mobila aici și de teama hoților, a cerut poliției să-i sigileze ușa.

— Și care e noua lui adresă ?

— Nu pot să ți-o dau, maică. Așa mi-a spus. Dar am telefonul lui, căci m-a rugat să-i comunic cine și pentru ce-l caută.

— Eu am venit să-i aduc un ordin de mobilizare.

— Nu se poate, maică. Nu ți-am spus că e mobilizat pe loc ? Doar e om învățat.

— Țasta-i pentru front.

— Pentru front ? Mă miră. Trebuie să fie vreo încurcătură, maică. Ia arată-mi-l și mie.

~~Mustea scoase propriul său ordin de chemare și-l flutură în fața bătrînei.~~

— Dă-mi-l, că n-am ochelarii la mine și ți-l aduc îndată înapoi. Mă duc să-i comunic și dumnealui la telefon.

— Nu ți-l dau. Adu-ți ochelarii, mătușico. Te aștept pînă vîi.

— Să mă aștepți, să mă aștepți, că vin numai-decît.

Mustea se dumirise că intrase într-o capcană. Bătrîna nu era o bătrîna, ci o parșivenie de bărbat destul de bine deghizat în femeie. Era convins că se dusesese să anunțe Siguranța. „Dar soții Rotbaum ? Fuseseră arestați, sau apucaseră să dispară la timp ?“ În orice caz, trebuia s-o șteargă înainte de a se întoarce agentul. Dar cum adeseori Mustea

medita mai mult decît era nevoie, se pomeni din nou cu „bătrîna“.

— N-am găsit ochelarii, maică. Spune-mi exact ce scrie pe ordin, că m-a rugat domnul inginer să-i repet cuvînt cu cuvînt cum scrie.

Prefăcîndu-se că citește, Mustea improviză ceva pe loc și, împăturind hîrtia, o puse în buzunar.

— Așa, așa, maică. Acum mă duc să vorbesc din nou cu el. Nu vrei să intri o clipă? Îți dau o dulceață bună de cireșe amare și un pahar cu apă de la gheață. Te mai răcorești puțin pînă vorbesc cu el.

— Bucuros, măicuță, numai să mă reped pînă la tutungeria din colț să-mi iau niște țigări.

— Lasă că am eu țigări.

~~— Fiecare cu țigările lui, mătușico, altfel te apucă tusea.~~

— Așa, așa, maică, fiecare cu ale sale. Dar mai bine stai, că îndată termin.

— Pînă atunci mă întorc și eu.

Mustea se repezi pe scări în jos și, cînd se văzu în stradă, o tuli mîncînd pămîntul, întorcînd din cînd în cînd capul, să vadă dacă nu-l urmărește cineva.

Rătăci multă vreme cu sufletul la gură prin labirintul străzilor bucureștene și se trezi tocmai pe strada Apolodor, pe lîngă Sfinții Apostoli. Nici el nu știa cum ajunsese acolo. Încetini pasul, și după ce trase adînc aer în piept, se mai liniști. Porni agale prin vechiul cartier, cu atmosferă de provincie. Pe o stradă pe care nu mai fusese niciodată, se pomeni față în față cu Avram Rotaru.

— Ce-i, frate Mustea ? Nu cumva ai fugit de pe front ?

— Ah ! Avrame, ce bine că te întâlnesc, providența mi te-a scos în cale ! Am fugit ca să scap dintr-un loc și mai primejdios decât frontul.

— Cum așa ? De unde vii ?

— Azi am sosit la București. Sînt mobilizat aici. Și de la gară m-am dus la Li.

— La Li ?

— La Liliana Rotbaum. Cu ea am fost coleg, cum bine știi. Pe soțul ei nici nu-l cunosc.

— Și ?

— Lasă că-ți povestesc după ce m-oi mai liniști. Am impresia că soții Rotbaum au fost arestați. De mare belea era să dau chiar din prima zi la București !

Avram se opri și, după ce se uită în toate părțile, îi suflă la ureche lui Mustea :

— Soții Rotbaum au fost împușcați acum trei zile...

Mustea nici nu tresări, parcă ar fi aflat că soții Rotbaum plecaseră în vilegiatură la Govora. Vestea îl paralizase. Numai după o tăcere prelungită îngăimă :

— Va să zică au fost împușcați ?...

Avram Rotaru nu-i mai răspunse, ci, luîndu-l de braț, porni cu el spre locuința sa, care era chiar pe aceeași stradă. Mustea mergea ca într-un vis, mai bine zis, ca într-un coșmar.

— Deocamdată rămîi la noi, hotărî Avram, după ce-l ispitise foarte amănunțit despre drumul său

din Gara de Nord la locuința lui Li și de acolo pînă la locul unde se întîlniseră.

Mustea trebui să repete de două, trei ori fiecare lucru, căci lui Rotaru i se tot părea că răspunsurile nu sînt destul de clare.

Seara, după cină, soția lui Avram îi spuse că i-a pregătit de dormit în bucătărie pe un pat de campanie. Dacă îl vor trezi, să nu se sperie, înseamnă că e alarmă aeriană.

De fapt au și încercat să-l trezească, fără succes însă, căci Mustea dormea ca un butuc. Trăgea de mama focului antiaeriana împotriva celor trei avioane sovietice, care căutau obiective militare în capitală, dar nici artileria nici bombele nu l-au deșteptat din somn.

Visa un vis care treptat se transforma într-un coșmar. Se făcea că era la Sibiu și lîngă el în pat dormea Li. Nu vrusese să se dezbrace, dar prin haine îi simțea căldura trupului, pîntecul ei rotund, de viitoare mamă, și-i auzea respirația regulată și adîncă. El nu dormea. La un moment dat a mîngîiat-o pe frunte și a simțit ceva cald. „Sînge !“ a zis. Și cînd s-a uitat, mîna lui era plină de sînge. Vedea bine că e sînge, deși în odaie era întuneric. „Li !“ a strigat-o. „Ce-i, dragul meu ? Lasă-mă să dorm. Sînt obosită.“ „Li !“ a strigat el din nou. Ea nu a mai răspuns. „Li ! a strigat el și mai tare — ești moartă ?!“ Dar Li nu răspundea. Zăcea lîngă el, palidă, cu o pată de sînge în frunte, cu gura căscată și cu ochii deschiși. „Li !“ a mai strigat el o dată din răspuțeri. Și atunci i s-a părut că ea îi răspunde încet și blînd, fără să miște buzele, abia

înțeles : „Hai dragă, liniștește-te, nu mor, mă prefac doar, e un joc...”

— Hai, dragă Mustea, scoală-te că-i ziuă, noi plecăm la lucru. Du-te și tu și-ți vezi de treburile tale, dar să vii negreșit la noi la masă.

Era vocea lui Avram.

— Trebuie că ai avut un vis urît, că tare ai mai strigat prin somn.

— Da, am visat urît, răspunse Mustea, frecându-se la ochi.

Avram deschise geamurile camuflăte cu hîrtie albastră. În bucătărie năvăli aerul proaspăt și soarele dimineții.

Mustea mai închise o dată ochii, i se păru că mai aude ultimele cuvinte șoptite de Li : „Mă prefac... e un joc”. Sări din pat și începu să se îmbrace în pripă, militărește. Numai moletierele și le înfășură mai pe îndelete, ca să nu le strîngă prea tare, căci deocamdată nu-l aștepta nici un marș.

29
Seara, Rotaru îi povesti tot ce știa despre cazul soților Rotbaum. Apoi îl rugă să redacteze înainte de culcare un material în legătură cu asasinarea lor și să-l predea a doua zi dimineța, după plecarea lor la birou, unei fete cu numele conspirativ de Ileana, care va purta subsuoară o carte. „Les fleurs du mal” de Baudelaire. Mustea va trebui să-i ceară voie s-o răsfoiască și să i-o restituie abia după ce se va uita atent la tabla de materii.

— Să nu uiți ! zise Avram. E război, ne pîndește moartea, dar lupta merge înainte.

Inginerul Robert Rotbaum era un om de vreo treizeci și cinci de ani, doctor în chimie, cu studiile făcute în Germania înainte de venirea lui Hitler la putere. De cînd lucra la întreprinderea „Grupul Electric“, Rotbaum se ducea zilnic, exact la aceeași oră, în magazia cu materiale și, proptindu-se cu palmele de masă, o întreba cu voce aspră pe magazioneră ce mai este nou. Asculta distrat răspunsul, apoi pleca, după ce-i strecura abil sub registru un bilet. Magazionera, coana Cătălina, era o femeie voinică, energică, dar cu o față blîndă și zîmbitoare. Toată lumea o iubea și o respecta. Ținea la ea inginerul Constantin Moloteanu, prieten bun cu Rotbaum, om de peste patruzeci de ani, care studiasse mulți ani în Anglia și, datorită pregătirii lui temeinice, se bucura de încrederea conducerii. Ținea la ea și maistrul Vaclav Deșek, un ceh mărunțel, și el de vreo patruzeci de ani, o figură ștearsă, dar foarte priceput în meseria lui. Coana Cătălina pînă nu de mult fusese muncitoare și chiar acum, după ce ajunsese magazioneră, de îndată ce era mai liberă se ducea să lucreze fie la lipit piese, în mirosul înțepător de apă tare, fie la spălat și polisat plăci metalice, ca să mai poată sta de vorbă cu unul, cu altul, deși din cauza petrolului și a rumegușului de lemn mîinile i se crăpau și o usturau îngrozitor.

La „Grupul Electric“ din Ferentari, o întreprindere, în aparență pașnică, de aparate electrice, se

fabrica în realitate armament, piese pentru mine de cîmp. Montarea lor se făcea însă tocmai la celălalt capăt al oraşului, undeva prin Obor.

Directorul întreprinderii, Eduard Lizianu, un om burduhănos, inginer cu o calificare nedefinită, era dublat de un colonel de la Marele Stat Major, Savu Elefterescu. Piesele fabricate în Ferentari erau recepţionate din trei în trei zile de o comisie militară, care le expedia apoi sub pază la cealaltă fabrică, unde se montau. Procesul de fabricaţie constituia un secret militar şi nu era cunoscut decît de foarte puţini.

Inginerul Rotbaum mai lucra şi la o fabrică de oţet de pe strada Uranus, unde, într-un laborator special, se fabricau explozivi. Li, nevasta lui, venea din cînd în cînd să-l ia, fie de la una, fie de la cealaltă din fabrici, şi pînă ce „domnul inginer“ îşi termina treburile, mai stătea de vorbă pe stradă cu muncitorii, care plecau acasă după încetarea lucrului. Îi întreba de una, de alta, îndemna cîte-o mamă să-şi ducă copilul bolnav la medicul şcolii, unde era ea profesoară de pedagogie, poftea cîte-o fată, cîte un tînăr la şezătorile literare organizate de elevii săi, dădea unei muncitoare bătrîne medicamente contra reumatismului. Mai mult stătea însă la sfat cu magazionera, cu „mama Cătălina“ cum îi spunea toată lumea.

Era după rebeliunea gărzii de fier, dar cum Antonescu dorea să-şi cîştige cămeşile verzi pentru sine, bineînţeles fără Horia Sima, cuiburile legionare mai funcţionau deschis în întreprinderi. Şi la

„Grupul Electric“ legionarii mai făceau întruniri, foarte slabe ca participare muncitorească, dar bogate în discursuri sforăitoare, în care îl proslăveau pe Hitler, blestemau Uniunea Sovietică, descriau în culori apocaliptice „pericolul roșu“ și înjurau cu spume la gură pe evrei.

— Ce să-i fac eu mamei, că m-a născut evreu ? zicea dom' inginer Robert dînd din umeri, iar muncitorii rîdeau și nu mai intrau la adunarea „verziilor“, dintre care unii, în timpul rebeliunii, își mînjiseră mîinile cu sînge.

— Le pute gura de minciuni — zicea mama Cătălina — nu mergeți la adunarea lor. Și muncitorii rămîneau la strunguri, la modelarea pieselor de bachelită, la aparatele electrice.

De obicei, cînd se aduna „cuibul“, muncitorul maghiar Szabo Gyula, care era de mulți ani la București, se folosea de prilej și, urcîndu-se pe o masă, începea să vorbească împotriva lui Flești, șeful cuibului, care-l persecuta. Ceream mărirea salariilor de mizerie, înjura instalațiile învechite și condițiile neigienice în care lucrau mai cu seamă femeile. Era cam anarhic Szabo, dar nimeni nu putea să-l oprească.

— Ce zici, mamă Cătălină, bine am făcut ? întreba el, ștergîndu-se pe frunte de sudoare după un astfel de miting fulger.

— De ce mă întrebî pe mine ? se prefăcea Cătălina că nu pricepea unde bate. Ai făcut cum te-a tăiat capul.

— Da, dar eu aș vrea să fac organizat treaba aceasta, nu așa, de la mine !

— Și vrei să-ți dau eu aprobare ? Da cine-s eu ?

— Nu mă chinui, mamă Cătălina ! Știi dumneata ce gîndesc eu.

— Tot ce faci bun pentru viața muncitorilor este bine venit.

— Am înțeles ! răspundea Szabo nemulțumit, căci el bănuia că mama Cătălina știe și poate mai mult decît spune.

Mama Cătălina era secretara unei celule de partid — în fabrică existau mai multe celule — și făcea tot ce-i stătea în putință, ca să nu se dea de gol. Citea cu băgare de seamă biletele ce i le strecura inginerul Rotbaum, se ducea în birou la Moloteanu, care printre dispoziții oficiale îi comunica rezultatele muncii sale conspirative, și încolo își vedea de treburi. Cei doi ingineri erau membri celulei avînd fiecare sarcinile lui. Munca se ducea pe linia sabotajului, ca-n toate întreprinderile, după cum erau indicațiile date de conducerea partidului. La „Grupul Electric“ o fracțiune de milimetru la o piesă putea stînji fabricarea și livrarea la timp a minelor. Eduard Lizianu, directorul, tuna și fulgera din cauza pierderilor bănești suferite ; colonelul Savu Elefterescu se făcea vînat de roșu la față, urla ca un apucat împotriva sabotajilor atît de greu de identificat și amenința pe toată lumea cu împușcarea, iar inspectorii militari, un căpitan și doi locotenenți, deveneau tot mai riguroși în verificarea pieselor, cerînd totodată conducerii întreprinderii să examineze trecutul fiecărui muncitor din cele trei sute de bărbați și femei care lucrau numai la secția din Ferentari.

„Fleşti, şeful cuibului legionar, ajuta şi el cît se pricepea mai bine autorităţile. Era un funcţionar pletos şi spătos, de vreo treizeci de ani, dar cu obrazul brăzdat de cute aspre ca ale unui actor bătrîn, cu nişte ochi de smoală, mari, dar firoşi, deşi cîteodată păreau adormiţi şi inofensivi. Atunci şi vocea, altminteri bubuitoare, devenea plîngăreaţă şi mieroasă. La Siguranţa generală intra mai uşor ca la direcţia fabricii, unde nu s-ar putea spune că pătrundea cu greu.

În timpul rebeliunii condusesese o bandă de uran-gutani în cămăşi verzi, cu pistoale la brîu şi cu topoare sub sumanele negre. El însuşi se lăudase în acele zile, ca apoi să tăgăduiască stăruiitor, că împreună cu „camarazii“ stîrpişe „un viespar întreg, ca la vreo unsprezece-douăsprezece bucăţi de per-ciunaţi cu balabustele lor“, de la bunicul de optzeci de ani, cu barbă albă, pînă la „puiul de jidan“ de doi ani, ce se zbătea înfricat la pieptul mamei, ea însăşi o copilă de vreo douăzeci de ani.

— Ei, ce mai învîrteau camarazii topoarele ! Şi zburau creierii ca seminţele cu maţe cu tot din bostani toamna, cînd îi tai la porci. Jidanii erau galbeni la faţă ca pepenii copti. Numai unul mai tînăr a vrut să se împotrivească. L-am înşăfat şi i-am tăiat beregata, cum i-o taie hahamul gîştii grase. Ti ! ce mai guiţa lifta păgînă ! Şi s-a făcut o baltăraie de sînge pe jos, de nu mai puteam umbla decît în vîrful cizmelor.

„Păcat numai că erau nişte calici“, regreta Fleşti. Dar puseseră ei „gheara“ şi pe nişte „gîscani mai unşi, mai cu ficat“. Pe aceia nu i-au jun-

ghiat decît după ce i-au amăgit, spunîndu-le că nu se ating de ei, dacă dau afară „tot aurul din gușă“.

— Aveau gușe mari și aur mult în ele! zicea Flești.

Se întorsese de altfel din „expediție“ cu un ceas de aur cu brățară grea, tot de aur, pe care-l purta la mîină. Cît mai jefuiseră știau numai el, „camarazii“ și arhanghelul din cer.

Flești se mai lăuda pe atunci cu o ispravă, pe care după rebeliune a făcut-o uitată. Anume, cînd se pregătea să dea buzna într-un minister împreună cu haita lui de huligani și santinela a căutat să-i oprească, „l-au înșfăcat camarazii pe leat, l-au uns bine cu gaz, apoi i-au dat foc“.

— Ah! ce mai ardea răcanul, ca făclia. Dar nu-și strica deloc, că era un ger de crăpau pietrele. L-am încălzit noi cum se cade.

Pentru asemenea nelegiuiri, chiar și Antonescu ar fi trebuit să aresteze pe unul ca Flești, dar printr-o „minune“ foarte explicabilă de altfel, acesta, ca mulți alții de teapa lui, scăpase și acum continua să se uite cu aceeași ură la inginerul Rotbaum, pe care atunci îl căutase vreo două zile, ca să-i „facă felul“, cum zicea, dar nu-l găsisese.

Pe „căteaua de Cătălina de la magazie“ o suspecta și el de mult că-i comunistă, dar n-o putea „găbi“ nicicum, pînă ce nu l-a ajutat o întîmplare. Cătălina avea o ajutoare, Maria, o femeie amărîtă, ce se încurcase cu un legionar și avea un copil cu el. Într-o zi, cînd Cătălina plecase la administrație, a intrat în magazie o muncitoare pe care Maria n-o cunoștea, pe-

semne fusese angajată de curînd. Cînd a întrebato-o dacă ea este magazionera, Maria, cu gîndul aiurea, a răspuns da. Avea friguri și se înfolfise în broboada neagră de lînă a Cătălinei. „Bună broboadă ai. Dar nu ți-e prea cald cu ea acum?“ „Sînt tare bolnavă și-mi prinde bine.“ Spre mirarea Mariei, femeia s-a luminat deodată la față și i-a îndrugat la repezeală ceva cu totul de neînțeles. I-a spus să se ducă a doua zi după masă la ora șapte pe linia ferată Constanța, unde avea s-o aștepte un bărbat cu un covrig în mînă. Cînd l-o zări, să scoată și ea un covrig și să muște din el, iar cînd omul îi va spune : „Covrigii sînt prea sărați !“ ea să răspundă : „De sare nu ducem lipsă, că la ocnă sînt mulți oameni.“

— Draga mea, a exclamat Maria făcînd ochii mari, crezi că eu sînt una de-alea ? Ai greșit adresa. Nu ți-e rușine să mă îndemni la așa ceva ?!

Femeia s-a fisticit, dar s-a dumirit repede că într-adevăr greșise adresa, și, ridicînd mîna în chip de salut legionar, a îndrugat :

— Trăiască legiunea și căpitanul ! Ești camaradă, faci cum crezi !

Cînd Maria s-a dezmeticit, femeia nu mai era în magazie. Speriată că cineva îi spusese pentru prima oară „camaradă“, a dat fuga la Flești și i-a povestit întîmplarea. Flești a ascultat cu foarte mult interes, a pus-o să repete unele lucruri, apoi, apucînd-o de braț și uitîndu-se în ochii ei, a șuierat :

— Mario ! Țtia-s comuniști. Am pus ghiară pe ei. Acum nu-mi mai scapă cățeaua de Cătălina. Nu se lasă nenicu dus de nas ! Numai pe tine să nu te pună dracu să sufli o vorbă, că zbori din fabrică, ba mai înfunzi și pușcăria. Ai înțeles ? Dacă scapi o vorbă, moartea ți s-a tras ! Mîine la ora șapte te duci la întîlnire. Să n-ai nici o grijă, că o să fim și noi prin apropiere...

Maria s-a speriat și mai rău, văzînd în ce bucluc se băgase. Dar cu toată spaima, n-a putut să tacă. Prea ținea la mama Cătălina, care se purta cu ea ca o mamă. A alergat la ea plîngînd și i-a povestit ce s-a întîmplat.

Mama Cătălina și-a pus mîna la gură, clătînd din cap, dar și-a venit repede în fire.

— A zis că moartea mi se trage, dacă-ți spun.

— Dar de unde o să afle că mi-ai spus ? Să te ferești de Flești. Tu nu vezi că te urăște ? Moare de ciudă de cînd te ții cu băiatul ăsta al tău. Iși pusese el ochii pe tine. Numai ca să se răzbune te trimite la întîlnire. Vrea să te mai scoată și comunistă.

— Ce să fac ? Dacă nu mă duc, să nu iasă și mai rău.

— N-avea nici o grijă. Nu te duci și gata. Ducă-se el cu derbedei lui. I-ai spus unde. Ce mai vrea ?

După lucru, mama Cătălina a pornit repede, dar cu toate precauțiunile, la legătura ei din oraș, un croitor de pe strada Blănari, i-a cerut să facă pe dracu în patru ca să-l prevină pe tovarășul respectiv să nu se ducă la întîlnire și, cu

inima cît gămălia de ac, s-a întors acasă. Locuia lângă fabrică, în aceeași curte cu Maria. Pe la ora cinci, Flești a intrat în curte cu niște haidamaci după el. Cînd a zărit-o, a rînjit, dar n-a spus nimic. Pesemene, era convins că ea habar n-are de primejdia ce o paște. Venise s-o ia pe Maria, ca să fie sigur că are să se ducă la întîlnire. Dar ia-o de unde nu-i ! Înainte de a pleca, Maria lăsase vorbă la altă vecină, de-o caută Flești, să-i spună că la șapte o să fie unde s-au înteles și o să-l aștepte.

— După ea, băieți ! le porunci Flești haidamacilor.

— Dar de ce nu ne-o fi așteptat ? întrebă unul.

— S-o fi dus la vreun drăguț, he-he ! rîse altul.

— Treaba ei ! făcu Flești. Bine că a tăiat-o capul să-mi lase vorbă. Înainte marș, camarazi !

Haidamacii se ascuseră printre răchiți, în șanțurile din cele două părți ale căii ferate, la intersecția ei cu șoseaua. Maria nu se ivise încă, deși nu mai erau decît cîteva minute pînă la ora stabilită. Trecu o căruță, doi — trei oameni, un tren de marfă dinspre Constanța, apoi se întinse liniștea. Se făcuse șapte și un sfert. Fata tot nu se zărea. Flești, cînd se uita nerăbdător la ceas, cînd își rotea ochii vulturește împrejur, scoțînd capul din tufișul după care stătea pitit. Deodată apăru o mașină și opri. Tocmai se apropia un om. Șoferul coborî, îi ceru omului un foc, schimbară

cîteva cuvinte, apoi amîndoi urcară în maşină, care porni în goană înapoi spre oraş.

— Țsta o fi fost, domnule ! Prea-i suspect. După mine, camarazi !

„Camarazii“ ieşiră din ascunzişuri, dar era prea tîrziu. Maşina, care oprise destul de departe de ei, acum nici nu se mai zărea.

— Nici măcar numărul n-am putut să i-l iau, că nu se vedea, zise Fleşti desperat.

— Dar dacă n-a fost el ? întrebă unul dintre derbedei. Ia te uită, vine Maria ! N-o vedeţi ? Colo lîngă calea ferată.

— Ea e ? Da, domnule ! Culcaţi ! Dumnezeii mă-sii de treabă...

Era ora şapte şi jumătate. Maria venea gîfiind. Fleşti n-o slăbea din ochi. Maria se uita de-a lungul liniei ferate, apoi îşi roti privirea în jur. Nu se zărea nimeni, nici măcar Fleşti cu ai săi. Or fi fost şi or fi plecat ? Mai trecu o jumătate de oră de aşteptare încordată, după care Fleşti îşi făcu apariţia.

— A ! făcu Maria speriată.

— De ce nu ne-ai aşteptat acasă, blestemato ?

— Pentru că s-a îmbolnăvit mătuşa-mea. Dar ţi-am lăsat vorbă.

— Şi de ce nu vii de către oraş ?

— Mătuşa mea locuieşte în partea aceea, ştii doar.

— Atunci de ce-ai întîrziat ?

— N-am întîrziat, dar s-au ţinut de mine nişte ţigănci, voiau să-mi ghicească în cărţi şi pîină m-am descotorosit de ele...

— Va să zică de asta ți-a ars ție ? Dumnezeii și soarele...

— Nu, zău, dar n-a fost chip să scap de ele... De ce n-o fi venit omul acela ?

— Asta aș vrea să știu și eu. Nu cumva i-ai spus ceva cățelei de Cătălina ?

— Să nu mai apuc ziua de mâine !...

— Lasă că aflu eu !

— N-ai ce.

— Haideți băieți, că degeaba ne-am obosit. Dar nu mă las eu pînă nu le vin de hac. Tu, Mario, să-ți ții gura și de-acum încolo, că de nu, vezi măsele numai la alții ! M-ai înțeles ?

— Maria nu zise nimic. La intrarea în oraș se despărțiră și o luară care încotro.

În dimineața următoare, mama Cătălina fu chemată la direcție, unde o aștepta un locotenent din comisia de recepție.

— De ce n-ai spus, ticăloaso, că ești comunistă ?

Asta fu primirea ce i se făcu. La altceva mama Cătălina nici nu se aștepta.

— Ticăloasă ? Comunistă ? De ce mă jigniți, domnule locotenent ?

— Nu te preface !

— Eu mă prefac ? Vai de mine, mă jigniți. Eu sînt o femeie săracă și cinstită, care-și vede de necazurile ei. N-am făcut niciodată politică.

— Dacă aflu că ne minți, ai s-o pățești. Domnule director, cum își îndeplinește serviciul ?

— De ! ce să spun, domnule locotenent, dacă face politică ori nu, habar n-am, dar serviciul și-l înde-

plinește conștiincios. Nici o abatere pînă acum. Dar dacă trebuie, o dăm afară.

— Să aducă dovadă de la tribunal că n-a fost condamnată, se răsti ofițerul.

— Eu dovadă aduc, dar atunci, domnule locotenent, cum rămîne cu jignirea ?

— Nu cumva ai vrea să-ți cer scuze ?

— Eu știam că ofițerii romîni sînt politicoși și cavaleri cu femeile, domnule locotenent.

— Hai, lasă vorba, pleacă și peste trei zile să aduci dovada.

Mama Cătălina aduse dovada și întîlnirile cu Rotbaum, cu Moloteanu și cu ceilalți tovarăși mai continuară toată luna mai și iunie, pînă în acea duminică funestă cînd Antonescu dăduse ordinul besmetic : „Treceți Prutul !“

Luni dimineață, pe cînd Rotbaum stătea proptit cu palmele de masa ei, mama Cătălina îl întrebă :

— Cum adică, noi să facem mine care or să ucidă ostași sovietici ?

— Vom face mine, însă pentru noi.

— Aici ?

— Nu. În altă parte, dar cu material de aici. Și cu *alt* exploziv, mult mai puternic !

— Dar ceea ce s-a fabricat pînă acum tot va ajunge pe front...

— Poate că da, poate că nu. În orice caz, dumneata să-i dai soției mele ceea ce scrie pe biletul ce ți-l las. Învață-l de-a rostul și arde-l. Acum o să vină mai des să mă ia de la fabrică. Dar mai întîi cercetează care dintre cei doi portari e de serviciu. De lipovean să nu te temi...

Peste cîteva zile sări în aer întregul depozit de mine, gata montate, din Obor, ucigînd pe portar și toată paza militară. Dar, pentru moment, nimeni din Ferentari nu fu arestat. Sî părea că totul nu fusese decît un accident. Numai Dașek, cehul, fu mutat la altă fabrică, în provincie. Oricum, era un străin, iar sentimentele cehilor față de nemți se cunoșteau. Chiar așa priceput cum era, n-avea ce căuta într-o fabrică de armament.

Curînd după aceea, într-o noapte, Robert Rotbaum și nevastă-sa fură ridicați de acasă. Știrea trecu prin întreprindere cum trece la începutul toamnei un vînt rece prin pădure, îngălbenindu-i frunzișul.

~~— În ziua aceea Moloteanu o chemă sub un pretext pe Cătălina în biroul său și-i spuse :~~

— Mamă Cătălina, de o cădea careva dintre noi, și primejdia-i mare, să păstrăm conspirația pînă la capăt. La adică să știm să murim așa cum am trăit. Să nu afle nimeni niciodată de celula noastră, nici măcar că ne-am cunoscut mai de aproape.

— Bărbatul meu a fost chinuit de moarte la Siguranță, dar n-au putut scoate nimic de la el. La proces, cum n-aveau nici o dovadă împotriva lui, au trebuit să-l achite. După ce i-au dat drumul și a venit acasă, n-a mai trăit decît trei săptămîni. Moartea lui a pus lacătul tăcerii pe gura mea.

— Bietul Robert ! El cred că va rezista. De nevastă-sa mi-e mai frică. E gravidă în luna a șasea. Poate va vorbi, gîndindu-se la copilul care vine...

Dar nici Robert, nici Li n-au vorbit. Iar copilul n-a mai venit pe lume, căci, după un simulacru de proces, mamă-sa ca și tată-său au fost împușcați.

Se vorbea că în laboratorul său din strada Uranus, Robert Rotbaum pregătea explozivi speciali, dar nimeni nu știa ceva precis. Muncitorii nu dădeau crezare zvonului, socotind că fusese o execuție „exemplară“, ca Antonescu să bage spaima în comuniști.

— Comuniștii-i mîncă lui capul, lui Ion, ca și lui Adolf, zicea Szabo parcă și mai nestăpînit de cînd izbucnise războiul. Au mușcat ei în cuțit de data aceasta.

— Taci, nebunule ! striga la el mama Cătălina.

Dar Szabo n-a mai apucat să vorbească mult, deoarece a fost trimis pe front împreună cu alți muncitori într-o unitate de pedepsire. În fabrică s-a înmulțit numărul femeilor : pe unele războiul le și lăsase văduve, cu o droaie de orfani după ele, toți în zdrențe și flămînzi. Și războiul era abia la început.

Iată ce aflase Mustea despre Li. „Cine știe dacă nu mă așteaptă și pe mine soarta soților Rotbaum, cine știe dacă mai apuc sfîrșitul războiului?“

Soarta fiecăruia devenise problematică. Singura certitudine era că Hitler, pornind războiul împotriva Uniunii Sovietice, mușcase în cuțit. Dar pe vremea aceea numai comuniștii vedeau limpede acest lucru și ei se străduiau să le deschidă ochii și altora, unui număr cît mai mare. Deocamdată curgea sîngele popoarelor sovietice, după ce sînge-

raseră și mai sîngerău Cehoslovacia, Polonia, Belgia, Franța, Olanda, Danemarca, Norvegia, Iugoslavia, Grecia, Albania...

Și comuniștii înaintau pe multe de cuțit.

În curtea regimentului 21 Infanterie, unde Mustea se dusesese să-și încaseze solda, un maior ținea o cuvîntare unei companii de marș, ce urma să plece pe front. Le vorbea de „războiul sfînt“, de „primejdia bolșevismului“ pe care ei erau chemați s-o alunge, luptînd în soare-răsare ; vorbea de pămîntul pe care-l va primi fiecare, după victorie... Soldații ascultau muți, cu privirile pierdute în gol, cu arma la picior, cu gîndul la casele lor, la soții, la mame și la tați, la frați și surori, la copilașii ce li se agățaseră de genunchi cînd se despărțiseră.

Soarele ardea și încingea căștile de oțel, de sub care curgea sudoarea. Cuvintele maiorului cădeau ca niște pietre azvîrlite fără rost în apă. Soldații tăceau.

33

Orice om a fost cutremurat măcar o dată de gîndul morții. Dar există și cîte o moarte care înalță, care subliniază măreția omului și sporește conștiința omenească în ascensiunea ei către viață și lumină.

Moartea soților Rotbaum a impresionat profund pe toată lumea. La Malmaison, unde a avut loc execuția, deținuții, nu numai comuniștii, dar și cei

de drept comun, pînă și legionarii arestați de Antonescu ca dușmani personali, au vorbit multă vreme cu admirație de curajul cu care înfruntaseră moartea. „Știu comuniștii ăștia să moară cu demnitate, ziceau pînă și dușmanii cei mai înverșunați ai comuniștilor. Ce-i al lor e-al lor ! Să dea Dumnezeu să se poarte și ai noștri așa în fața plutonului de execuție.“ Dar Dumnezeu n-a apucat să le îndeplinească dorința, căci au fost trimiși pe frontul anti-sovietic, „pentru reabilitare“, ca să îngrămădească noi nelegiuiri peste nelegiuirile vechi.

Închisorile se umpleau, însă, tot mai mult de comuniști ; lagărele gemeau de ei. Și oricît îi chinuia dictatura fascistă cu labele ei mînjite de sînge, oricît îi decima, rezistența lor creștea și numărul lor se făcea tot mai mare. Răsăreau dintre muncitori, dintre țărani, dintre meseriași, dintre cărturari, din cele mai diferite colțuri ale țării, din categoriile sociale cele mai puțin active politicește pînă atunci — romîni, maghiari, germani, lipoveni, bulgari sau evrei. Nu-i despărțea graiul, nu-i despărțeau nici torturile. Și măcar că de cele mai multe ori nici nu se cunoșteau unii pe alții, erau strîns uniți, prin legături mai tari decît fierul, prin forța partidului și convingerea în biruința care trebuia să aducă viața cea nouă, întîmpinată cu atîta ură de lumea veche și cu atîta bestială cruzime de fascism, de Hitler și hoardele lui setoase de sînge și de pradă.

Odată cu Li călăii au ucis și viața care nu se născuse încă, pruncul ce se mișca în pîntecul mamei, dar n-au putut ucide îndîrjirea crescîndă a comuniștilor. Iar la soții uciși, la copilul omorît

înainte de a fi deschis ochii pe lumea în care nu era loc pentru părinții săi, comuniștii se gîndeau cu o durere plină de mîndrie și, fiecare, pomenindu-i, se simțea mai puternic.

Curînd după moartea lor au fost aduși la închisoarea Malmaison niște tineri, niște copii aproape, trei băieți sub douăzeci de ani, o fată cu doi-trei ani mai mare ca ei și un bătrîn. Erau din medii sociale diferite, cu preocupări diferite, dar ostași ai aceleiași idei, cu același ritm al inimii și cu hotărîrea de-a lupta pînă la capăt. Totuși, rezistența lor morală și fizică nu era aceeași. Bătrînul Ion Rășinaru, vechi muncitor tăbăcar, a fost bătut pînă i s-a zdruncinat mintea, dar n-a trădat pe nimeni. La proces, îndată ce i se punea o întrebare, el, fără să răspundă nimic, își desfăcea repede cămașa, arătîndu-și rănile care nu se mai vindecau, sau scotea șapca din cap, ca să se vadă că i s-a smuls tot părul și că are și pe țeastă răni deschise. Fetii, Ileana pe numele ei conspirativ, îi fuseseră zdrobite picioarele, încît a rămas oloagă după torturile din prima noapte, iar în nopțile ce au urmat așa au schingiuit-o, că nici agenții nu mai știau unde s-o lovească pentru a mai găsi un locșor teafăr pe trupul ei. Nu mai putea fi dusă decît pe targă. Dar nici de la ea n-au obținut nimic, nici o declarație, nici o recunoaștere. Cei trei tineri nu s-au purtat la fel. Cel mai mare, Dinu Scorțeanu, era tîmplar și lucra la o fabrică de mobilă din Obor, unde în realitate se executau niște comenzi militare, lăzi de muniții. Tînărul muncitor avea nouăsprezece ani. Fratele său Radu avea numai șaptesprezece ani și

învăța croitoria. Al treilea, Traian Gherghină, un oltean, care vindea covrigi, era tot de șaptesprezece ani.

Mustea o cunoscuse numai pe fată, care era în anul II la Medicină. Ea venise la Avram Rotaru să ia materialul redactat de Mustea, în legătură cu moartea soților Rotbaum.

Primul a căzut Gherghină, iar după el a fost arestat tot grupul, încă vreo zece inși. În proces însă nu erau implicați decît cinci, ceilalți figurînd ca martori ai acuzării.

Gherghină era un băiat isteț, deși abia știa să citească. Locuia împreună cu alți covrigari, vreo treizeci la număr, într-o cameră mică, fără aer, fără lumină. În nădejdea că-și va face mai târziu un rost, strîngea ban cu ban din vînzarea covrigilor de la o brutărie din Obor, flămînzînd și umblînd în zdrențe. Dinu Scorțeanu fusese dat afară din fabrică, pentru că se certase cu un maestru și pentru că directorul îl socotea un element suspect. Izbutise să contrabalanseze în fabrică propaganda legionară după 6 septembrie 1940 și să împiedice formarea unui cuib în întreprindere, atrăgîndu-și simpatia muncitorilor mai bătrîni. „Învățatul” îi spuneau aceștia, pentru că în pauze citea, în loc să stea la taclale și să se țină de șotii. De cîteva ori muncitorii mai bătrîni i-au cerut chiar sfaturi. Urmîndu-le, au izbutit să-i impună patronului punctul lor de vedere și să obțină chiar mărirea salariilor. Nu e de mirare, așadar, că la prima ocazie tînărul a fost concediat.

Și-a găsit apoi de lucru la o brutărie, unde făcea diferite reparații și lucrări de tâmplărie. Legal n-ar fi avut dreptul s-o facă, deoarece nu era înregistrat ca meseriaș cu brevet, dar proprietarul brutăriei era bucuros că a dat peste un muncitor priceput, care-i muncește pe nimica toată.

Acolo, în brutărie, l-a cunoscut Dinu Scorțeanu pe Traian Gherghină, covrigarul, care venea în fiecare dimineață să-și ia marfa.

S-au împrietenit repede și Dinu s-a gândit că ar fi cazul să-i deschidă ochii lui Traian asupra lumii în care trăia și să-i arate că pornise pe un drum greșit, că degeaba se chinuie și își rupe de la gură, în nădejdea că se va îmbogăți. „Altul e drumul, îi zicea mentorul. Așa nu scapi de sărăcie. Din muncă cinstită, adunînd bănuț cu bănuț, nu-i chip să-ți faci un rost. Din truda săracului tot bogatul se îmbogățește. Trebuie să te aduni cu alți amărîți ca tine și să pornești pe drumul care duce la o lume fără bogați, în care să nu-i mai încalece bogații pe săraci.“

Dascălul lui Dinu fusese bătrînul Rășinaru și se mai întâlneau din cînd în cînd și după ce învățăcelul devenise, la rîndul său, dascălul altora, izbutînd să înjghebe o celulă de partid. Ileana îi aducea materiale pe care el, cu ajutorul unui șapirograf, le multiplica și le răspîndea împreună cu fratele său mai mic. Cu frații mai mari nu se înțelegea, căci ei umblau după căpătuială ; nici cu părinții, care vedeau în Dinu un „copil rău“, fiindcă se certa mereu cu stăpîinii (ba îl mai și bătuse pe

unul) deci nu avea să se aleagă nimic de capul lui, spuneau ei.

Dinu îl îndrăgise pe Traian pentru agerimea lui și spera să-l atragă într-o zi în mișcare. La început l-a dus la o serbare, unde erau și alți uteciști, i-a citit mai întâi el o carte, „Conovalov“ de Gorki, apoi au citit împreună „Mama“. L-a convins să-și cumpere un costum, ce-i drept ieftin, dar curat. L-a învățat să poarte cravată, să se spele regulat, să meargă câteodată la teatru. Traian ajunsese alt om și se bucura când fetele primeau să danseze cu el duminica și-l priveau cu simpatie.

Treptat, Dinu a început să-i explice lui Traian anumite probleme politice, sociale, să-i vorbească de Uniunea Sovietică, să-l facă să înțeleagă crimele fasciștilor, ticăloșia războiului antisovietic dus de Hitler și Antonescu. Traian, cu mintea lui ageră, pricepea repede și foarte curînd s-a arătat dornic, nerăbdător chiar, să facă și el ceva pentru ca să se înnoiască lumea aceasta cumplită în care se născuse.

A fost încîntat cînd Dinu i-a dat pentru prima dată materiale să le ducă undeva, ascunzîndu-le în coș, sub covrigi. După aceea Dinu i-a arătat și locul ferit unde le ținea la brutărie, ca să le poată lua singur. Covrigarul venea, le scotea, le punea în coș și pleca cu pălăria pe-o ureche, fluierînd alene. Dar într-o zi, doi muncitori brutari au dat peste materiale și s-au dus ață la poliție. Pe-nserate, a venit un comisar, a cercetat locul fără știrea proprietarului și la plecare le-a spus :

— Lăsați-le acolo și urmăriți cine vine să le ia. În fiecare zi un om de-al nostru va sta prin apropiere, pe stradă, și va citi „Universul“. Va purta o floare la butonieră. Îl anunțați și gata, am prins pasărea !

Cei doi muncitori se uitară unul la altul. Îmbrăcaseră ei cămașa verde, dar numai de formă, pentru că așa bătea vîntul atunci, însă acum parcă le părea rău că se băgaseră în treaba asta, din care poate tot vreun muncitor avea să se aleagă cu oasele zdrobite.

— Ce facem, frate Mihalache ?

— Pe dracu ghem ! Îndărăt nu mai putem da, că intrăm noi la fabrica de mardeală. Am patru copii și n-aș vrea să-i las orfani.

— Măi, măi ! În ce belea ne-am vîrit ! Tu ești de vină, că ție ți s-a năzărit să mergem la poliție.

— Dar dacă ne-a zărit careva, cînd am dat peste blestematul ăla de pachet ? Nu te gîndești ? Dacă nu ne duceam noi la poliție, se ducea el să ne bage la apă.

— Mai știi, mă ?

Pe cînd vorbeau ei așa, sosi Traian, covrigarul, nălțuț, negricios, subțire, și, ca de obicei, fluierînd. Îi numărara covrigii în coș. El plecă, dar în loc să iasă pe poartă, se duse în fundul curții, unde era latrina. Cel pe care-l chema Mihalache, un fâlcos cu mustăți negre și mari, și cu un pîtec cît o covată, se luă tiptil după el, căci prin apropiere era ascuns și pachetul cu pricina. Traian se uită furiș înapoi, dar nu băgă de seamă că este urmărit și fuga-fuga se duse la locul știut, apoi

apăru cu coșul pe braț, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Mihalache se dete după zid și nici nu răsuflă, pînă ce covrigarul ieși în stradă. Se luă iar după el. Nu se depărtase prea tare și o ținea drept înainte. Se uită și după unul care citea „Universul“ și purta o floare la butonieră. Il descoperi tocmai la capătul opus al străzii. Era comisarul în persoană, îmbrăcat civil. „Cum era să lase el o așa ocazie grasă din mîină?“ își zise Mihalache. Își călcă pe inimă și se duse să-l anunțe. Comisarul o luă la fugă după covrigar! Dar nu uită să-i sufle lui Mihalache la ureche că de nu-și ține gura, o să-și scuipe măselele!

„Bună treabă făcui, gîndi Mihalache, cu așa ceva n-am cui mă lăuda.“ Totuși, se duse și-i spuse celuilalt.

— Mare păcat ți-ai făcut, Mihalache!

— De, mă! Pe ceea lume vom plăti amîndoi. Dar dacă n-o făceam, plăteam chiar aicea, așa să știi.

— Acum, măcar să tăcem, că-i de rușine, măi Mihalache!

— Ai dreptate, măi Tase. De se află în cartier, trebuie să ne mutăm, că ajungem să se uite lumea la noi ca la ciumați...

Tase era un pipernicit, iar de la întîmplarea aceasta părea și mai pricăjit.

A doua zi, covrigarul nu mai veni să-și ia covrigii. Seara Mihalache și Tase fură chemați la prefectura poliției, pentru confruntare. Băiatul nu mai era de recunoscut. Il bătuseră măr, Abia se mai ținea pe picioare.

— Il recunoașteți ? Mama lui de bolșevic ! Statul îl lasă să cîștige o pîne, ca să ajungă om, iar el în schimb împarte otravă de la Moscova citire. Și cînd ? Acum, în plin război ! Noroc că mai sînt în țară și oameni cinstiți ca voi.

Tase și Mihalache se priviră învîrtind șepcile în mîni.

— Hei, ce, ați amuțit ? ! se răsti poruncitor comisarul, în timp ce un polițai și un agent în haine civile stăteau și ascultau.

Cei doi se codeau și tăceau.

— Cine-s ăștia, măi golane ? îi cunoști ?

Băiatul ridică ochii speriat și se uită la cei doi.

— Nea Tase și nea Mihalache, răspunse încet.

— Ei, ați auzit, camarazi ? De ce vă mai codiți, că doară voi l-ați dat pe mîna noastră ! N-a venit singur...

— Da, el e, Traian covrigarul, îngăimă Tase.

— El e, repetă Mihalache.

— Atunci ce mai așteptați ? O decorație ? Sau să vă luăm și pe voi în antrepriză ? De ce-ați tăcut ? Ori v-ați gîndit că tot cămașa este mai aproape de trup ?

— Apoi, zise Tase mai îndrăzneț, dar cu mîhnire, cămașa, pe cît vedeți, am vîndut-o.

— Și-ți pare rău, nu-i așa ? Ați vîndut-o pe cea roșie. Dar mai aveți una verde acasă. Credeți că noi nu știm ?

Comisarul se uită la ei aspru, apoi începu să se plimbe prin birou. Dar se opri brusc.

— Hai, nu fiți proști. Luați cîte-o țigară și mergeți acasă. Uite, fiecare mai primește și cîte două

sute de lei. Pe banditul acesta să-l duceți unde i-i locul !

Polițaiul îl scoase pe „bandit“ în brînci, iar Mihalache și Tase, după ce luară șovăitori cîte-o țigară, deteră să plece.

— Luați și banii. Uite-i aici ! zise comisarul, întinzînd fiecăruia cîte două hîrtii. Semnați pentru primire. Chitanțele sînt gata.

— Mulțumim frumos, zise Mihalache, dar n-am făcut-o pentru bani. Cîștigăm destul...

Tase dete amărît din cap. Și el cîștiga destul...

— Cum vreți ! Și de-acum să fiți cu ochii în patru. Vremile sînt grele. Mișună peste tot comuniștii. Trebuie să-l ajutăm toți pe părintele nostru, pe domnul Ion Antonescu, să cîștige războiul sfînt împotriva păgînilor. Ați înțeles ?

Cei doi înțeleseseră și ieșiră cu capul și umerii plecați, ca doi hamali care ar fi avut în spinare cîte-o povară foarte grea.

Nici Dinu Scorțeanu nu se mai arătă pe la brutărie, deși nu terminase lucrările.

Curînd s-a aflat și de arestarea lui Dinu și a fratelui său, Radu, croitorul. Întîi l-au înhățat pe frate-său, apoi pe el. Într-o seară băiatul nu mai venise acasă ; fusese ridicat de la atelier. În aceeași noapte au venit să-l ridice pe Dinu. Acesta s-a făcut că nu înțelege ce vor de la el, deși agenții s-au dus ață la ascunzătoare, vădit indicată de frate-său, și au pus mîna pe șapirograf și niște ștampile cu „Jos regimul fascist al lui Antonescu !“ și „Trăiască Armata Roșie !“, care se aplicau pe bancnote sau pe etichete de lipit pe ziduri.

Dinu făcea pe prostul și se uita mirat ca la alte cele. L-au dus totuși cu ei.

— Vom vedea noi acolo. Dacă nu ești vinovat, ți-om da drumul.

La închisoare a fost confruntat cu Gherghină Traian. A spus că nu-l cunoaște. Nici Radu nu-l recunoscuse pe Gherghină, dar pentru că într-adevăr nu-l cunoștea. Gherghină pe Radu nu l-a recunoscut, dar pe Dinu da. Radu însă luase totul asupra lui, încercînd să scoată pe frate-său din cauză. Agenții erau în mare încurcătură și i-au snopit din bătai. „Vă împlătim ca pe snopii de grîu, pînă ies din voi grăunțele adevărului, ori sufletul din trupuri, ticăloșilor!” urlau agenții. ~~Traian Gherghină a fost adus în pivniță, unde-l băteau pe Dinu.~~

— Mă Traiane, tu ești oltean cinstit, nu lepră de București! Ia-l pe bolșevicul ăsta și dă-l cu capul de pereți pînă iese adevărul din dovreacul lui, ori creierul! Hai, nu te codi!

Covrigarul s-a apropiat cu sfială, fără să îndrăznească să se uite în ochii lui Dinu.

— Pune mîna pe el!

I-a pus mîna în păr și l-a împins cu capul în zid.

— Așa? Ți-e milă, nemernicule! Stai că-ți arăt eu cum se face treaba asta.

Și agentul s-a apropiat, l-a luat pe covrigar de chică și l-a trîntit cu capul în zid, de i s-a zguduit creierul și i s-a făcut lumină, apoi întuneric înaintea ochilor. După ce băiatul și-a revenit din amețeală, agentul i-a strigat din nou.

— Hai, încă o dată! Să te văd.

Înspăimîntat de izbitura ce-o primise, Gherghină l-a luat pe Dinu și l-a trîntit cu capul de zid, încît acestuia i s-a umplut fața de sînge. Cînd l-a văzut, covrigarul s-a oprit și s-a dat îndărăt, cu mîinile la ochi.

— Ce-am făcut ? Nu mai pot ! Omorîți-mă ! Uci-deți-mă ! Nu pot, nu mai pot ! Muică ! De ce m-ai făcut pe lume !

Dinu stătea liniștit, cu capul în jos și încerca să zîmbească, în timp ce covrigarul plîngea ca un copil mic.

— Scoateți-l pe căcăciosul ăsta de-aici, răcni agentul, că pe dom' Dinu am să-l dau eu singur cu capul de pereți, pînă o vedea nu stele verzi, ci roșii, cum îi plac dumnealui !

Dar cap, trup și picioare zdrobite n-au dus la nici o mărturisire. Atunci a fost adusă Ileana, de care Dinu nu știa că fusese arestată. O dăduse Gherghină care o cunoscuse la un festival organizat de uteciști. Au dezbrăcat-o în pielea goală în fața lui Dinu.

— Uite la ea cît mai e frumoasă, că după ce-om sluți-o n-o să-ți mai placă, șefule ! Ți-o dăm după aceea s-o mănînci crudă.

În fața lui au bătut-o pînă au făcut-o numai vilci negre de sînge. Au scuipat-o în gură, i-au turtit unghiile cu ușa. I-au opărit picioarele, încît le-au făcut pe loc numai carne vie. Cumplit se chinuia trupul tînăr al femeii și mai cumplite chinuri îl sfișiau pe Dinu ! Iar pe cînd fata, strivită, sfișiată, dar neînduplecată, se văita sau horcăia leșinată, agenții făceau o mică pauză și întrebau :

— Ei, comunistule, mai rezști ? Nu te-nduri de sufletul acestei fete ? E victima ta... Ce om fără inimă ! Altul ar fi vîndut pe tată-său, și pe mă-sa și pe Dumnezeu din cer...

Dinu a tăcut. De la față n-a fost chip să se obțină nimic. Au mai bătut-o, au spînzurat-o de părul ei negru și frumos, au încercat să o batjoco-rească în fața lui Dinu, dar totul a fost în zadar. L-au adus și pe bătrînul Rășinaru. Dar acesta, de la început nu recunoscuse nimic. Despre el aflaseră ceva de la fratele lui Dinu, foarte puțin însă și anume că odată la o șezătoare, îl cunoscuse pe unul Rășinaru. Dar și atît a fost suficient pentru poliție ca să-l ridice. Pe bătrîn l-au bătut pînă l-au năucit. Începuse să aiureze, dar nu i-a ieșit din gură nici o vorbă care să confirme cît de cît ceva din ceea ce, cu probele în față, încercau să-l facă să recunoască bestiile care îl torturau.

I-au dus pe toți la Jilava. Urma să aibă loc procesul, dar se tot amîna, că nu li se mai vindecau rănile și avocații ar fi putut uza de acest *argument*, ca să le ușureze situația. Acuzații se așteptau să fie condamnați la moarte, în orice caz, Dinu și frate-său, Radu.

În sfîrșit, prin noiembrie 1941, a început procesul, care din cauza rănilor nevindecate, se amî-nase aproape trei luni. În fiecare zi erau scoși din celule, în lanțuri, cu Ileana în frunte, pe targă, și erau urcați în dubă.

Pînă la urmă numai unul a fost condamnat la moarte : mezinul, cum i se spunea, adică Radu. Rășinaru și Dinu au primit muncă silnică pe

viață, Ileana, douăzeci și cinci de ani, Traian Gherghină, zece, iar doi martori, care n-au depus „bine“ pentru acuzare, s-au ales cu cîte trei ani închisoare corecțională.

Cei patru condamnați au fost duși la Malmaison deocamdată, iar Ileana a fost transportată la o închisoare de femei.

Cînd au intrat în încăperea strîmtă și au văzut prin fumul des mișcîndu-se vag atîtea ființe omenеști, într-un miros greu ce te înneca și te făcea să vomîți, lui Dinu i s-a părut că a intrat în țara umbrelor din infern, de care citise în mitologie. Rășinaru privea în gol și vorbea în neștire. În frazele lui încîlcite, reveneau mereu cuvintele „filhari“ și „fasciști“. Gherghină ținea capul în pămînt. Radu se uita drept înainte, cu un zîmbet trist pe față : era condamnat la moarte și aștepta... La toți le crescuse barba, chiar și băiețandrilor : lui Radu și Traian.

„Atenție la cei de drept comun ! le spuse careva. Să nu vă fure !“

„Ce să ne fure ?“ se gîndi Dinu.

Trecură peste trupuri omenеști, ce zăceau pe jos, pînă ce își găsiră un locșor. Un comunist mai vechi, tovarășul Căliman, îi bărbieri și le dete primele explicații, cum trebuie să se comporte. Ii purtă de grijă îndeosebi mezinului, încurajîndu-l și spunîndu-i că probabil n-au să-l execute. Dar dacă totuși... Ii povesti despre soții Rotbaum. Radu asculta cu interes, ca un copil cuminte o lecție la școală.

Nu l-au executat în 1941. Au intrat în 1942. *Blitzkrieg*-ul nemților se cam fleșcăise, muindu-se în zăpezile și noroaiele din stepă, dar mai ales se dezumflase izbindu-se de baionetele sovietice. Știrile pătrundeau și prin zidurile închisorilor.

— N-au să te împuște, mezinule! zicea Căliman. Nu le mai vine la îndemână. Se tem că are să se întoarcă roata.

Totuși, într-o zi au venit să-l anunțe pe mezin să fie gata, că vine preotul să-l spovedească și să-l cuminece. Radu a pălit, dar a început să zîmbească. Nu voia să se cuminece. Să plece preotul!

În închisoare se făcuse tăcere, parcă înghețase timpul și se golise de orice senzații spațiul. Parcă ~~un brad de la marginea prăpastiei~~ troznise și se înclinase, dar înainte de-a se prăbuși se mai oprise o clipă. Tuturor le stătuse parcă suflarea. Nimeni nu îndrăznea să rupă tăcerea grea ca o lespede de mormînt. Atunci, liniștit, Radu l-a rugat pe Căliman să-l bărbierească, iar lui frate-său i-a cerut o cămașă curată, singura pe care o mai aveau de rezervă. Traian Gherghină începu să plîngă scîncind. După ce Căliman isprăvi cu rasul, Radu se apropie de oltean și începu să-l mîngîie. Și-n timp ce-l mîngîia pe păr, covrigarul hohotea cu capul în pumni. Dinu și-a acoperit fața cu mîinile, scrișnind din dinți. Rășinaru se tot ștergea la ochi și asculta: parcă nu înțelegea bine... A venit sentinela și a strigat: Radu Scorțeanu!

S-au îmbrățișat cei doi frați, unul cu capul pe umărul celuilalt, cu obrajii lipiți. Apoi s-au privit în ochi pentru cea din urmă oară.

— Mama să nu afle ! zise Radu, liniștit, dar cu o voce parcă nu a lui.

— Fii tare, băiatule, fii tare ! îl îmbărbăta Căliman, ținându-i amîndouă mîinile și privindu-l cu ochii plini de lacrimi.

Moș Rășinaru se uita în ochii lui Radu și-l mîngîia, lin-lin, cu mîna pe obraz, rostind încet : băiatul, băiatul, băiatul...

— Sărăcuțul ! zise un condamnat de drept comun. Are mai puțini ani decît jumătate din gloanțele ce le-or descărca tîlharii în trupșorul lui.

S-a despărțit și de ceilalți comuniști, strîngîndu-le mîna și, înclinînd capul, a salutat pe toți pușcăriașii. Apoi a pornit cu pași apăsați, într-adins. Se urniseră parcă vremurile însăși și călcău rar, greu, înaintînd cu mersul aspru pe un urcuș de piatră, către o culme cu stîncile ascuțite, pierdute în neguri. Odată cu pașii duri, răsunînd la prelungi intervale de timp ca niște clopote în dungă, se înălță glasul limpede, la început tremurat, apoi hotărît al copilului ce se apropia de moarte :

„Sculați voi oropsiți ai vieții...”

Cîntecul țîșnise din apropiere, dar parcă venea de departe, de foarte departe, cîntat de o voce care se multiplica, și din cețurile timpurilor se ridicau coruri-coruri ale trudiților răscoliți de o mînie străveche, de durerile noi, de nedreptatea ce le întuneca viața.

Comuniștii din închisoare începură și ei să cînte în corul stîrnit din străfundurile vieții oropsite,

însoțind glasul tînăr al lui Radu care mergea, mergea cu pași apăsați pe drumul greu.

Din altă direcție se auzi tropăitul sec al plotonului de execuție. Între comenzi, pînă la mînuirea armelor, se întindeau parcă niște goluri fără sfîrșit, negre și reci, peste care cîntecul se arcui ca o punte luminoasă.

Dinu stătu cu urechea lipită de geamul cu gratii. Salva de gloanțe trecu ca un cuțit peste coarde vii, făcîndu-le să plesnească dintr-o dată. Tovarășii care-l sprijineau pe Dinu îl lăsară în jos cu grijă, încet, încet.

Mai tîrziu a venit un locotenent să întrebe care-i ~~fratele lui Radu Scorțeanu.~~

— Eu ! a răspuns Dinu, privindu-l din colțul său, în ochi cu o mîndrie ciudată, ce răzbătea prin durere.

Locotenentul s-a apropiat de el și i-a spus încet :

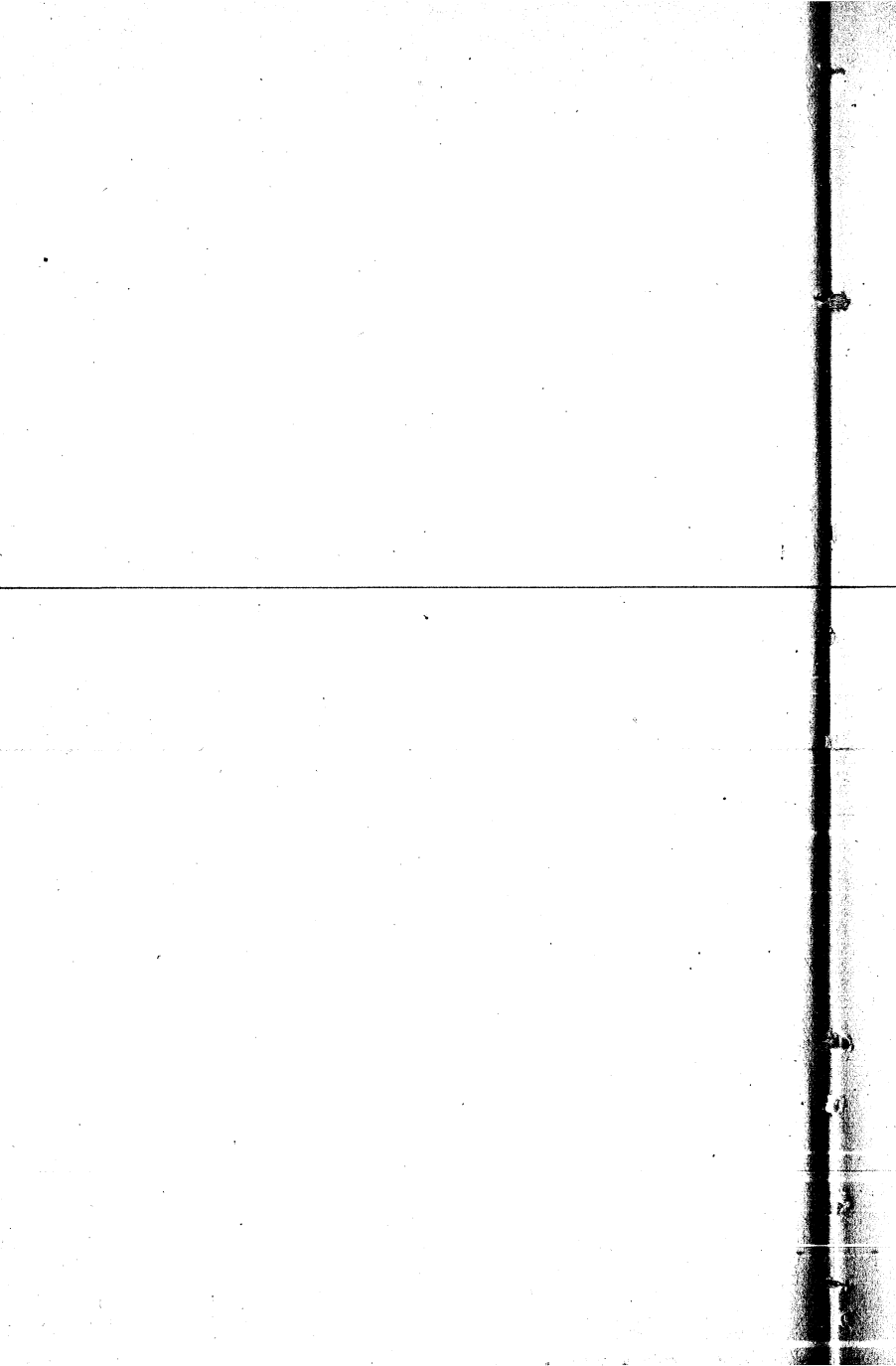
— Fratele dumitale ne-a impresionat pe toți. Pînă la sfîrșit a rămas la fel de dîrz. A refuzat să fie împușcat din spate sau să fie legat la ochi. Cînd a fost întrebat care-i este ultima dorință, a strigat : „Trăiască Armata Roșie !“ Atît am vrut să-ți spun. Poți fi mîndru de el.

Dintr-un colț se auzi un glas puternic :

— Strașnici oameni, comuniștii ăștia ! Parcă n-ar fi din carne și oase. ăștia bărbați ! Ați văzut ? La ei pînă și un copilandru știe să înfrunte moartea.

Peste cîteva zile veni la închisoare măicuța lui Dinu și Radu, cu un coș de mîncare, pentru „copilașii ei“. Din primele flori ale primăverii ce se dezghioca din iarnă, le aduse fiecăruia și cîte-un buchețel alb, miresmat, de ghiocei. Radu, însă, după cum i-a spus măicuții Dinu, fusese mutat la altă închisoare.

PARTEA A DOUA

Prima iarnă de război se abătuse peste București cu zăpezi mari. Ninge, ninge în prăpădire, de nu-i mai dădeai de capăt omătului. Se împotmoleau tramvaiele, nu mai circulau vehiculele. Pe marginea ulițelor, pe lângă case și garduri erau pîrtii înguste, doar cît să poată trece un om, și adînci, de nu i se zărea decît capul peste învălurarea albă. Evreii scoși la muncă forțată nu mai pridideau să menție circulația. În schimb circula peste tot o vorbă de-a lor : „Ce-i zăpada ? Ceva alb care face evreilor zile negre.“

Pustia de ninsoare venise după o vară fierbinte, după o toamnă prelungă și frumoasă, cercetată doar către sfîrșit de ploi. Noaptea senine erau din cînd în cînd tulburate de avioane sovietice, aducătoare mai mult de spaimă decît de stricăciuni, căci nu-și aruncau încărcătura de bombe la întîmplare, ci urmăreau cu grijă numai obiective militare. Bucureștenii atîta știau nemijlocit despre război : raidurile sporadice de noapte, cu întune-

ricul împrăștiat de uriașe rachete albe ori împodobit cu șiraguri de trasoare roșii ca niște mărgele de coral, cu liniștea spintecată de mitraliere și de tunuri antiaeriene. Spaima inițială dispăruse, rămăsese doar partea spectaculoasă, apreciată într-un fel de cetățeni. Apoi raidurile s-au rărit, zgomotul nocturn cu alarme premergătoare s-a potolit, nopțile au redevenit liniștite și tot mai reci. Războiul era undeva departe și se depărta mereu, ce-i drept mai încet, mult mai încet decât se crezuse. Comunicatele oficiale cu veșnicile lor înaintări și biruințe colosale nu mai erau luate în serios. Oricine era gata să aplece urechea mai curînd la zvonuri, acasă, în tramvai, la cafenea. Toată lumea știa că puțin lipsise ca faimoasa armată a lui Hitler să nu-și rupă definitiv gîtul în fața Moscovei. Toți vorbeau despre front, dar cînd se apropia cineva din cei bănuți de-a fi cu „hodorogul“, cu Antonescu, schimbau vorba și începeau să îndruge despre zăpezi.

Mustea trebuia să dea zilnic o bătălie cu nămeții, ca să ajungă la Gara de Nord, unde făcea serviciul. În decembrie 1941 se mutase la capătul dinspre Floreasca al orașului, pe strada Roma, într-un fel de vilă din fundul unei curți. Pînă atunci locuise la Avram Rotaru, unde se înfiripase un adevărat falanster. Bucătăria era umedă și igrasia se prelingea pe pereți, de se ridica apa peste noapte pe ciment aproape de un lat de palmă, așa că nu putea fi utilizată ca dormitor. Drept care dormeau cu toții într-o singură încăpere, ce-i drept, mare : Rotaru cu soția, Pavel Zahu

cu soția, Mustea, Florea Giurgiu, o verișoară de-a lui Avram, Caterina, și pînă la urmă și Dumitru Oarcea, care se mutase de la Brașov la București. Adeseori mai veneau și oaspeți din provincie, încît seara, cînd intrai în cameră, aveai impresia că ești într-un azil de noapte. Numai paturi și saltele pretutindeni. Noaptea, cînd se dădea alarma, era mare harababură. Unii nu voiau să plece în adăpost; Rotaru-i certa, căci se temea nu de bombardament, ci de vreo inspecție a organelor de control și pentru el aceasta, de! ar fi fost cel puțin tot așa de grav ca o bombă. De altfel numai fiindcă stătea cu chirie la un om cumsecade (un evreu mobilizat pentru lucru la o fabrică de săpun) putea Rotaru să îngăduie un astfel de talmeș-balmeș, cu totul contra-indicat pentru munca lui de partid. Dar tot spera să pună odată capăt falansterului.

Masa o luau o singură dată pe zi împreună, la prînz, și găteau cu rîndul, fiecare căutînd să întrecă pe ceilalți în arta culinară, lucru nu prea ușor, căci alimentele, zahărul, peștele, carnea începuseră să se rărească.

Toți porneau la lucru în zori, la ora 5, numai Mustea rămînea mai tîrziu acasă, cu verișoara lui Rotaru și cu Gertrud, frumoasa soție a pedagogului. La un moment dat, după ce o rupse cu logodnicul ei, un ofițer ce îndrăznise să-i aducă „drept pradă de război“ o grămadă de bijuterii, verișoara plecă pe un timp la țară. „O fi jefuit niște evrei uciși în Transnistria — zise Mustea cînd ea veni să-i arate bijuteriile. Cum poți, Caterină, să le

primești?“ Fata s-a făcut galbenă la față, a împachetat inelele, cerceii, brățările, briliantele și, împreună cu o scrisoare, le-a trimis îndărăt ofițerului. Ca să evite orice explicație, s-a dus apoi la părinți, în sat, pe două luni, „pînă ce o pleca iar banditul pe front“, zicea ea. Rotaru, Giurgiu și Oarcea fură trimiși de institutul de statistică pentru cercetări în regiunile ocupate vremelnice în Uniunea Sovietică de armatele fasciste. Nevasta lui Rotaru era în concediu și lipsea de acasă. Pînă la întoarcerea ei, Mustea rămase singur cu săsoaica cea frumoasă. Nu i-a fost ușor, mai ales în orele libere și seara înainte de culcare. O găsea de obicei într-un halat de mătase albastră, purtat direct pe piele, din cauza căldurii. Erau niște seri chinuitoare. Ea i se plîngea de singurătate, stînd cu ochii închiși, culcată pe o sofa, ori privindu-l cu tăciunii aprinși ai ochilor, ca o vrăjitoare.

— Ce greu e să ai 20 de ani! zicea ea. Apoi adăuga: E ușor, desigur, cînd ești o femeie rece, cum este nevasta lui Avram, bunăoară, sau chiar verișoara lui.

— De unde știi că-s reci?

— Se vede. Apoi am și vorbit cu ele.

— Te-au mințit, poate.

— Aș! de unde? Așa sînt ele! Și mie mi-ar plăcea să fiu la fel. Dar nu pot.

Tinerei femei i se dezgolea, întîmplător sau voit, cînd un sîn, cînd pulpele albe, în timp ce se perpelea, plîngîndu-se de căldură.

— Uf ce zăduf! Mor! Mustea, dă-mi un pahar cu apă!

Bea paharul, uitându-se la el cu o privire ce-l prăjea pînă-n rărunchi, apoi se culca închizînd iarăși ochii. Lui Mustea îi venea să stingă lampa și să se culce lîngă ea. „E tótuși soția unui prieten. Nu se poate! Cum am să dau ochii cu el?” își zicea.

De aceea se bucura cînd se auzeau sirenele de alarmă.

— Hai să plecăm, Trude.

— De ce? Stinge lampa. Rămînem aici.

— Nu, nu vreau să ne găsească îmbrățișați sub ruine.

— Bine. Dacă așa zici mata.

Și pleca fără chef după el la adăpost, în gangul unei case vecine cu patru etaje. La întoarcere, se culca fiecare cuminte în patul său. Numai într-o noapte, alarma venind foarte tîrziu, Mustea n-a mai vrut să se scoale. Tînăra femeie a venit lîngă el, înghesuindu-se sub pătură.

— Mi-i frică, Mustea. Nu pot sta singură. Iar-tă-mă. Voi fi cuminte.

Au fost amîndoi cuminți. Dar după încetarea alarmei, pe Gertrud, care tremura toată, a apucat-o un plîns isteric, cu sughițuri, în fața căruia Mustea s-a simțit cu totul dezarmat. Perina se udase de lacrimi și plînsul continua, în ciuda vorbelor și mîngîierilor stîngace ale lui Mustea. Printre sughițuri și suspine, femeia a adormit lîngă el, respirînd greu și întrerupt. Mustea o veghea. Toată noaptea a vegheat-o, cu lumina stinsă. În amintire îi răsări ultima întîlnire cu Li și mereu se întorcea cu gîndul la deosebirea izbitoare dintre fe-

meiușca de lângă el și Li, care trăise și murise, luptînd în numele vieții celor mulți. Treptat imaginea celei care nu mai era destrăma prezența celei vii. Mustea avea sentimentul că o priveghează pe Li, în tăcere, pe întuneric.

Dimineața, înainte de a răsări soarele, tînăra femeie plecă în oraș, uitîndu-se muștrătoare la omul ce-o lăsase o noapte întreagă să plîngă. La plecare i-a spus totuși : „Să mă ierți... E mai bine așa. Îți mulțumesc“. În seara aceleiași zile s-a întors soția lui Avram, apoi, peste cîteva zile și bărbații...

Rotaru hotărî definitiv să spargă falansterul, fiindcă, după anumite indicii, casa fusese reperată de agenții Siguranței. Se risipiră care încotro, numai Mustea se mută tot împreună cu soții Rotaru, pe altă stradă.

— Dar numai pentru un timp, dragă Tănase, apoi te vei muta și tu singur.

— Eu, măi frate Avrame, aș vrea să mă mut pe front.

— Ți s-a urît cu binele ?

— Drept să-ți spun, cu binele ăsta mi s-a cam urît. Aici trăiesc pe muche de cușit. La serviciul ăsta militar lucrează numai agenți și spioni. Ce caut eu acolo ?

— Și dacă mergi pe front, o să te ia în vîrf de baionetă. E mai bine mort în baionetă, decît viu pe muche de cușit ?

— Nu în orice condiții e bine să fii viu. Am fost chemat a doua oară de regimentul meu, care a și

trimis un batalion pe front. Ar fi momentul să insist să mă lase la unitatea mea. Cine știe ? Dacă plec pe front, poate izbutesc să trec teafăr liniile, ori poate mă face prizonier. Cum a reușit Gică Bărbulescu, acela cu care am fost la procesul de la Chișinău în 1936, să fugă chiar în preziua declarării războiului ? Apoi venim îndărăt ! Atunci, cînd va sosi vremea...

— Acuma e mai greu. Avem nevoie de tine aici, nu te putem lăsa să mori. De altfel n-ai de ales. Partidul a hotărît să rămîi. Dar pot să mai pun o dată întrebarea, deși sînt convins că răspunsul va fi același. Informațiile pe care le culegi tu din presa externă și de la Marele Stat Major sînt extrem de prețioase. Ne ajută să ne ținem la curent cu situația exactă a frontului, apoi ne folosesc și în munca propagandistică. Cînd nu vei mai avea încotro, te dai la fund. În nici un caz acuma nu poți pleca pe front.

— Avrame, Avrame ! Am impresia că nu va fi bine...

— Poate ți-e frică !

— Frică ? Nu.

— Atunci ?

— Atunci, am să rămîn unde sînt. Deocamdată.

— Bine. Ce-o fi mai tîrziu om vedea.

Discuția s-a mai repetat, cu aceeași concluzie, și în noua locuință a lui Rotaru de lîngă Podul Izvor, unde foarte rar mai veneau vechii prieteni. Duceau cu toții în mod mai susținut muncă conspirativă, deci era mai greu, mai primejdios să se întâlnească numai așa, din prietenie. În schimb

Mustea revăzu acolo pe Petre Gabor, pentru prima oară de cînd se despărțiseră la Brașov. Gabor, un om îndesat, cu ochi pătrunzători, veșnic zîmbitor, cu o melodie domoală în glas, te cucerea repede. Era de vîrsta lui Mustea, poate chiar mai tînăr, sub treizeci de ani. Mustea înțelese repede că Gabor este o legătură superioară a lui Avram. Insuși Rotaru era instructor de partid, pe cît bănuia Mustea. „Va să zică sînt prin vecinătatea forțelor conducătoare, din afara închisorilor, poate chiar aproape de centru“ — își zise el și-l cuprinse o bucurie tainică. Gabor le expuse situația în general, apoi le povesti de moartea tragică a lui Filimon Sirbu, le arătă cît este de prielnic terenul în populație pentru propagandă antifascistă și-l rugă pe Mustea să culegă cît mai cu grijă informații din scrisorile nemților de pe front. Le mai rezumă discursul de la 7 Noiembrie al lui Stalin și vorbi cu entuziasm de parada din Piața Roșie, de puternicul ei efect mobilizator asupra armatei și asupra Uniunii Sovietice în general, subliniind furia și dezamăgirea nemților și a tuturor fasciștilor, care se așteptau ca la acea dată să fie ei în Kremlin, conform planului dinainte stabilit, iar Hitler în persoană să primească în Piața Roșie defilarea trupelor sale învingătoare. Trupele lui Hitler într-adevăr aveau să treacă mai tîrziu prin Piața Roșie, dar nu învingătoare, ci învinse, în coloane nesfîrșite de prizonieri.

Intr-una din acele zile veni la Rotaru cineva care-l căuta pe Mustea — o femeie tînără de toată frumusețea, soția unui prosector de la spitalul

Filantropia, ea însăși asistentă la facultatea de medicină veterinară. Era ceea ce se poate numi, fără a da cuvîntului sensul de apartenență socială, o apariție distinsă. Te impresiona prin trăsăturile regulate, prin profilul grecesc și ovalul desăvîrșit, prin ochii de un albastru vioriu și prin părul ei arămiu, mățos, cu reflexe aurii. Pielea feții era de o rară frăgezime, aproape străvezie; trupul ei zvelt plutea parcă umblînd; era îmbrăcată simplu și cu mult gust. Rotaru o ajută să-și dezbrace paltonul gri, cu guler de lutru, și femeia rămase într-o rochie tot cenușie deschisă, elegantă prin simplitate. Se așeză pe un fotoliu și aprinse numaidecît o țigară.

Mustea își aduse aminte că o cunoscuse în trecăt la Cluj, dar nici pe departe nu i se păruse așa de frumoasă. Mai în vară o zărise la București pe strada Cobălcescu, în timp ce el se găsea în tramaviul 12. Ea făcu un semn cu mîna, luîndu-se după tramvai, dar Mustea nu înțelesese că lui i se adresase și nu se dăduse jos la prima stație.

— Trebuie să vii pe la mine, domnule Mustea. Vrea să te cunoască cineva. Îți trimit eu vorbă cînd vine. O să luăm împreună masa.

— Ce zici? întrebă Rotaru, după ce plecă femeia, lăsînd în urma ei o trenă de parfum de levănțică. Îți place? Ai să te mai întîlnești cu ea. Dar să iei seama să nu te prostesti. Apropo, să știi că trebuie să te muți de la noi. Ți-am găsit o cameră mobilată în strada Roma. A închiriat-o Oarcea, dar te muți tu, explicînd gazdei că colegul tău a plecat pe front și nici n-a mai avut timp s-o

anunțe. Camera e a partidului, deci conspirativă. Vei fi anunțat de cîte ori va veni cineva. Vei lua toate măsurile de rigoare. E o treabă delicată. De aceea te-am ales pe tine. Te rog să primești.

Mustea se gîndi că înainte fusese cooptat în Comitetul Teritorial. Acum... Deci... Numai atît?...

— Cînd trebuie să mă mut?

— Mîine.

Era pe la mijlocul lui decembrie, înainte de marile zăpezi.

Pe la ora prînzului, în ziua următoare, Mustea coborî din tramvaiul 26 pe Șoseaua Bonaparte colț cu Cometei și o luă domol pe strada Roma, călcînd pe covorul de frunze ce-i sunau sub pași. Era îmbrăcat civil, într-un trenchi cenușiu, căci de mult, la ordinul comandantului, renunțase și el la uniforma militară, ca toți cei care lucrau la același serviciu. Mustea se opri în fața unei grădini cu cireși și cu peri desfrunziți. Un preș gros de frunze galbene, brune și roșii, acoperea pămîntul. În fundul curții era o casă albă, parcă pustie. Numai lîngă poartă se agita un cîine în lanț. Mustea nici nu încercă să intre prin față. Ocoli clădirea și sună la scara de serviciu. Într-un tîrziu, se auziră pași pe scară și cheia scrișni scîrțîind în broască.

2

Sînt în viață situații care seamănă cu visele urîte, cu deosebirea numai că în vis mai acționează dorința, și situația se schimbă în bine, sau dacă

nu, intră în acțiune spaima, visul devine coșmar, omul strigă și se trezește. Dar nici dorința, nici spaima nu pot schimba singure o situație din realitatea obiectivă. Dimpotrivă, amîndouă aceste stări afective ascut și mai mult contradicția dintre subiect și datele obiective ale realității. În astfel de cazuri, individul ori încearcă să facă față realității, ori fuge, ori înnebunește, ceea ce este de asemenea o soluție, dar anormală. Omul normal încearcă să înfrunte realitatea, rezolvînd situația.

Intr-o astfel de situație se pomeni Mustea, după ce i se deschise ușa și pătrunse în casa în care urma să locuiască. În fața lui se afla o femeie bătrîna, cu o pisică neagră în brațe, cu una roșcată pe umărul stîng, cu alta sură pe umărul drept și cu încă una, albă, cu bot negru muiat parcă în catran, așezată drept în vîrfurile capului. De sub boneta ei, împletită din lînă gălbuie, se lăsau pe tîmple niște lațe sure și murdare, slujind fața îmbolțită și galbenă, înhîdoșată și de ochii răi de culoarea oțelului. Buzele erau și ele strînse a răutate, sub nasul coroiat, gata să-i atingă bărbia. Mogîldeața era încotoșmănată în tot felul de flanele de lînă mohorîtă și de o curățenie îndoielnică.

— Pardon ! zise Mustea dîndu-se un pas înapoi.

— Cine ești mătăluță ? întrebă bătrîna, dezgolidu-și gingiile fără dinți.

Mustea o lămuri în cîteva cuvinte cine e și de ce este vorba.

— A ! foarte bine ! răspunse bătrîna. Eu sînt domnișoara Eleonora Stavru, doctor în filozofie de la Leipzig, de la marele Wundt, dacă ai auzit de

el. Trebuie să fi auzit. Spui doar că ești profesor de filozofie, pe cât înțeleg. Ai doctoratul ?

— Da. Tot din Germania, de la Universitatea din Hamburg.

— Aha ! Va să zică sîntem colegi. Mă bucur. Pe timpul meu încă nu era universitate în Hamburg. Pe cine ai avut ca profesori ?

— William Stern, Cassirer, Uexküll...

— Din toți aceștia numai Cassirer are valoare. E neokantian.

— Și ceilalți doi sînt tot idealști.

— Nu cumva dumneata ești materialist ? Că ți-ai găsit beleaua cu mine... Dar ia poftim înăuntru, să vezi camera.

Lui Mustea nu-i venea să intre, mai cu seamă că de pe scara murdară venea o putoare de murdărie de pisică ce-ți răsucea nasul ca un clește. Totuși, se hotărî să urce. „Odată ce am venit, n-am ce face, trebuie să o văd.“ Camera era la etaj, o odăiță de trei metri pe patru, sinistră în felul ei. Tot peretele dimpotriva ușei era acoperit de sus pînă jos cu un covor mare, negru, cu flori roșii cît palma. Pe jos, cît era camera de lungă, un covor tot negru, dar cu frunze galbene, risipite parcă din copac toamna. La mijloc se găsea o masă sculptată, de lemn negru, rotundă, acoperită cu o față de mătase neagră, cusută cu flori violete. De-a lungul peretelui împodobit cu covorul negru, o canapea îngustă. De celălalt perete era sprijinit un dulap mare, tot din lemn negru. De la o fereastră, care dădea în curte, te puteai uita și în curtea vecină, unde grohăiau niște porci într-o cocină. La capul

divanului era o mescioară neagră, pe ea o lampă de birou veche, cu picior de bronz și cu un abajur de mătase roșie. În toată încăperea nu se afla decît un singur scaun — lîngă masa din mijloc — a cărui subrezenie Mustea o constată sprijinindu-se doar de el, căci i se întunecase înaintea ochilor. Pereții cenușii nu fuseseră desigur văruiți de o veșnicie. Caloriferul de lîngă fereastră era numai atît de cald încît să nu poți spune că e rece. Aerul era stătut, iar pe mescioara de la capul divanului se adunase un strat gros de praf.

Mustea vru să se întoarcă spre bătrînă, ca să-i spună părerea despre cameră. Dar un mieunat înfiorător îl făcu să sară în sus. Călcuse o pisică ce i se freca de picior.

— Negusa mamii ! Vai ce crud ești ! Ai călcat-o pe Negusa... Mititica...

— Dacă se bagă în picioarele oamenilor...

— Altă dată să fii mai atent. Astea-s averea și dragostea mea. Patrusprezece am și două sînt însărcinate. Circea și Brunhilda. Numai cu fericiții tați sîntem în dubiu : *pater semper incertus*, cum spuneau romanii. În orice caz nu poate fi decît Wotan sau Marinică. Apropo, mie femei să nu-mi aduci în casă. Așa m-am înțeles și cu domnul Oarcea, care a plătit chiria pe o lună înainte. El mi-a făgăduit că nu aduce femei. Cred că nici dumneata n-ai nimic împotriva acestei măsuri morale. De altfel pari băiat serios. Eh ! scoate-ți paltonul, fă-te comod ca la dumneata acasă, că eu mă duc să fierb laptele pentru pisici.

Bătrîna se retrase. Mustea rămase pe gînduri în odaie. „Cel mult o lună stau aici, apoi mă mut. În balamucul acesta n-o să pot trăi. Atîtea pisici și o bătrîna țicnită!“ Așa se gîndea la început, dar pînă la urmă se obișnuî.

Se obișnuî și să primească de la bătrîna invitația de-a lua cu ea o dulceață, fie de cireșe amare, fie de căpșuni sau de alte fructe, dar zaharisite toate și avînd o vechime între 5 și 12 ani, după cum mărturisise chiar „domnișoara“, căci așa cerea să i se spună. Se obișnuî și cu pandișpanul cu miros de mucegai, cu budincile avînd un dubios gust amărui și acru, cu ceaiurile din tot felul de coji și frunze uscate, cu poveștile interminabile ale bătrînei despre amozurile ei refulate, despre hotărîrea ei fermă de a rămînea pînă la moarte fecioară. „Să nu crezi că nu s-ar găsi amozori“, zicea septuagenara. „Uite, anul trecut m-au călcat hoții. Și ce crezi? Au încercat să mă violeze. Numai eu știu cum m-am luptat!“

Se obișnuî pînă și cu harababura din casă, cu lucrurile zvîrlite pretutindeni ca într-un pod cu vechituri, cu frigul care emana parcă din pereți. Se împrieteni în schimb cu bogata și variata bibliotecă a bătrînei, plasată într-o încăperez aparte și ținută sub cheie. Pînă la urmă bătrîna îi dete și lui o cheie. Nu se putea împăca însă cu faptul că „domnișoara“ îl săruta de cîte ori venea acasă, pe amîndoi obrazii, ba chiar și pe gură „ca pe fiul ei“; îi făcea greață putoarea de pisică, intrată în mobilă, în covoare și în zidurile care o răsfrîngeau parcă de îndată ce pătrundeai pe scara din dos,

singura practicabilă, fațada fiind încuiată și parterul fără legătură cu etajul ; nu-i plăcea că bătrîna stăruia să-i facă fricțiuni pe tot corpul cînd era răcit, nici că adesea se lăsa surprinsă în pielea goală ca Eva într-un paradis împutit și mîncat de molii.

În casă nu mai locuia nimeni și lui Mustea nu-i păru rău cînd „domnișoara“ mai primi un chiriaș, un rus alb, anume Kolea, fecior de popă, fugit de la Kiev după Revoluția din Octombrie 1917, întîi în Italia, unde spunea că fusese angajat la Scala din Milano, ca pianist, apoi în România unde, decăzînd încetul cu încetul, ajunsese să cînte la restaurante mici și periferice. Se simțea „umilit și obidit“. Trecuse de cincizeci de ani și nu mai vedea nici o perspectivă, decît un „sfîrșit tragic, dacă bolșevicii — Doamne ferește ! — ar bate pe nemți“, cum spunea el. Cînta încă binișor la pian și cu sentiment. În scurtă vreme, bătrîna transferă asupra lui Kolea tot erotismul ei neconsumat în tinerețe. Mustea se bucură. Scăpase. „Kolea în sus, Kolea în jos, dragul meu Kolea, Kolea scumpule...“ repeta „domnișoara“ toată ziua. Afețiunea ei se transformă în generozitate. Ii dădea gratis mîncare lui Kolea, îl scuti de chiria lunară, sporind-o în schimb pe a lui Mustea, și deveni, din indiferentă, o înverșunată dușmancă a sovieticilor, nu de alta, dar fiindcă se temea că „bolșevicii“ l-ar putea împușca pe iubitul ei, dacă i-ar învinge pe nemți și ar ajunge în România. Kolea nu avea încotro, înghițea, pe lîngă avantajele de care nu se putea dis-

pensa, și amorul vetust al „domnișoarei“. Mustea avu mai multă liniște. Acum putea să primească nestingherit pe tovarășii care veneau la întâlniri conspirative.

Pe la sfârșitul lui decembrie, Mustea plecă pentru câteva zile la Sibiu, unde nu mai fusese din vară.

3

La Sibiu, Mustea avusese în primele zile ale războiului o discuție cu un cunoscut poet, pe care îl poreclise Marele Anonim. În ciuda înclinațiilor sale mistice și a influenței vădite exercitate de Rilke asupra operei sale, Marele Anonim era fără îndoială un poet de talent. Ca atare Mustea nu putea să nu-l prețuiască. Trecea câteodată să-l vadă, dar convorbirile lor erau foarte banale, de multe ori se reduceau la formule obișnuite de politeță, căci poetul, când nu i se vorbea despre opera sau persoana lui, se închidea într-o carapace masivă de tăcere pe care nimic nu o putea dinamita. În schimb, când cineva îl lăuda sau îl lingusea, era în stare să-l asculte ceasuri întregi. În astfel de împrejurări, ochii stinși i se luminau ca ferestrele unei case în asfințit, devenea volubil și începea chiar să povestească el însuși, firește tot despre sine.

Mustea îl numea Marele Anonim din cauza filozofiei sale căutătoare a unei mari forțe cosmice,

mistice și unice, pe care o definea mai mult verbal decât conceptual. Împămîntenise în rîndurile unor tineri cu înclinații huliganice misticismul său de mediocră proveniență germanică, identificîndu-l cu necunoscutul spirit tracic, rezumat într-o atitudine anti-istoricistă, socotită, fără justificare, de Marele Anonim, drept trăsătură caracteristică a poporului românesc. După părerea lui, românul s-a salvat în istorie „boicotînd-o” și trăind într-un „spațiu ovin atemporal”, orientîndu-și destinele „după coada oii”, care se mișca de la Baltică la Pind și de la Adriatică pînă în stepele asiatice, căutînd pășuni grase. Datorită acestui spațiu, străin de conceptul de granițe și refractar relațiilor sociale, dar ridicat la rangul de supremă viziune metafizică, românul, printre donițele cu zer și roatele de caș, în timp ce măgarul căra în dăsași mieii prea slabi pentru drumurile prea lungi ale turmelor, evolua în contemplația stelelor și a morții. Acest fals idilism, care i-ar fi stîrnit primului păstor român ce l-ar fi înțeles un rîs cu cracii în sus, către eternele stele, era amenințat, după părerea Marelui Anonim, de materialismul istoric, de logica și legile lumii contemporane, cu luptele ei de clasă, cu industria ei — era primejduit „în ființa sa” de progresul uman în genere. Ființa tracă a poporului putea fi apărată numai de garda de fier și de mesianismul sîngeros al lui Hitler, zicea poetul filozofînd. Nu e de mirare deci că Marele Anonim cu o astfel de filozofie a ajuns gînditorul oficial al partidelor de dreapta din România și un „geniu” proslăvit de legionari — pe care nici el

nu-î detesta, dimpotrivă! — deşi îmbrăcase uniforma albastră a Frontului Renaşterii Naţionale sub Carol II şi se înfruptase pînă la indigestie din favorurile acestuia. Filozofia lui mai era periculoasă şi din alt punct de vedere. Prin stilul pompos, frazeologia scolastică, profunzimea simulată, care îi camuflau găunoşenia, această pseudo-filozofie putea exercita influenţe pernicioase asupra unor minţi plătînde şi înfierbîntate, însetate de a cunoaşte legile vieţii şi ale universului. Marele Anonim se pretindea atotştiutor şi te lăsa să crezi că-ţi poate pune în mîină cheile de aur ale înţelepciunii veşnice şi ale tuturor misterelor şi tainelor din trecut, prezent şi viitor. Mustea ştia bine că totul se reduce la o pretenţioasă şi grandilocventă vorbărie, fără nici o bază conceptuală serioasă. Dar vorba lui Mephistopheles :

...,*Denn eben wo Begriffe fehlen
Da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein*
(...,căci unde lipsesc ideile sare la timpul potrivit o vorbă“).

Toată această vorbărie se sprijinea vizibil pe un pic de Spengler şi de Nietzsche, pe un pic de Freud şi de Jung, totul însuşit din a doua mîină, mai mult din cărţi de semipopularizare ştiinţifică decît din sursele originale, ele înşile tulburi, colcăind de confuzii şi de idei reacţionare. Mustea ar fi vrut să-l dea în vileag pe Marele Anonim. Dar cum? A scris cîteva articole în acest sens, dar nu i le-a publicat nimeni. A discutat cu el, combătîndu-l, dar n-a reuşit să-i stîrnească „filozofului“ de-

cît un vag zîmbet sceptic, poate disprețuitor. Totuși nu rupeau relațiile. Marele Anonim avea impresia că-și încearcă ideile pe pila raționalistă a minții tînărului biolog și era convins că pînă la urmă are să-l cîștige măcar pentru vitalism. Discuțiile lor despre entelechie, despre Driesch, despre elanul vital al lui Bergson se lungeau la nesfîrșit, fiindcă Marele Anonim exclama doar din timp în timp : „Ei și ?“, ceea ce-l făcea pe Mustea să reia și să amplifice argumentațiile sale, pînă ce obosea și Marele Anonim de propriul său „Ei și ?“. Atunci îi întindea tacticos mîna și, zîmbind, îi spunea : „Continuăm altă dată, dragă Mustea. Încă nu m-ai convins. Gîndește-te totuși dacă entelechia nu este altceva decît materia.“ Mustea pleca și pe drum rîdea singur de inutilitatea și inegalitatea luptei. „Marele Anonim nu prinde lungimea de undă a rațiunii, zicea el pentru sine. Ciudat cap ! Nu izbuteste să se ridice mai sus de gîndirea magică a vrăjitorului. De fapt nici nu gîndește. El vede, adică are viziuni. Numai nu știu cît o fi șarlatanie și cît o fi bună credință la acest Petrache Lupu al confuzului spirit metafizic teuton, altoit pe superstițiile autohtone.“

— De ce te mai duci pe la el ? întreba cîteodată Sandu Crai, care îl cunoștea bine pe Marele Anonim și îl considera cam escroc. Crai însuși îl cultiva totuși, fiindcă în secret trăgea nădejdea că Marele Anonim, care se bucura de atîta trecere, îl va ajuta să devină mai repede conferențiar, ca apoi, de la catedră, să răspîndească filozofia hegeliană.

Mustea răspundea la întrebarea lui Sandu Crai mereu cu aceleași versuri ale lui Goethe :

*„Von Zeit zu Zeit seh ich den Alten gern,
Und hüte nich, mit ihm zu brechen.
Es ist gar hübsch von einem grossen Herrn,
So menschlich mit dem Teufel selbst zu sprechen“.*¹

— E absurd ! răspundea Crai. Întii și întîii, nu el vorbește, ci tu. Cel mult poți spune că te ascultă, și încă ! Te lasă să zici, pe cînd el tace și se gîndește la noua sa carte metafizică, în care va pleda tot pentru tradiționalism și dogmatism. Argumentația logicistă și materialistă este un fundal pentru teoria lui ; mai mult : o schelărie pe care o înlătură după terminarea clădirii sale. Căci el consideră că misterul, adică pîinea sa cotidiană, începe unde se termină cerul luminos al raționalismului tău, a cărui rază este infimă față de raza prelungită dincolo, în tenebrele fără circumferință ale necunoscutului, o altă parte mică, după el, din sfera și mai mare a incognoscibilului, apărută cu săbiile misterelor de către „Marele Anonim“, de către Dumnezeu. Ce cauți tu în această junglă metafizică ?

— Vreau să-i dau foc.

— Cum adică, să ardă Marele Anonim ?

— Să ardă !

— E absurd ! Marele Anonim se hrănește din mit, adică din minciună, și învie ca pasărea Phoe-

¹ „Din cînd în cînd mi-i drag bătrînul

Și mă feresc s-o rup cu el.

Este frumos din partea unui domn așa de mare

Să stea de vorbă atît de omenește cu dracul însuși“.

nix — alt mit, altă minciună. Pentru el, chiar raționalismul tău științific și experimental nu-i decît un mit sau o parte a mitului.

— Totuși lucrurile ce i le spun sînt clare și simple.

— Lucrurile nu sînt simple. Tu le simplifici cu mintea ta înclinată spre simplificare. Dar aceasta-i altă chestiune. Marele Anonim este ca șarpele — îi zdrobești capul, îl tai bucăți și fiecare bucată continuă să miște.

— Dar numai pînă la asfințitul soarelui, cum se spune la noi în sat.

— Adică pînă la „*Untergang des Abendlandes*”¹, ai zice tu.

— Nu chiar. Aș zice însă pînă la asfințitul lumii burgheze.

— *C'est la même chose!*² Dar n-ai dreptate. Și după aceea părțile șarpelui cu capul zdrobit vor mai mișca un timp, stîrnind interesul unora și îngrijorarea altora.

— Un timp, da. Nu veșnic, însă. Apusul burgheziei va aduce și sfîrșitul șarpelui.

— Dar pînă la apusul acesta mai va !

— Nu se știe. Sîntem în război.

— Numai că războiul poate aduce și apusul răsăritului.

— Iar după aceea, sau poate chiar înainte, tu te vei prosterna în fața lui Hitler, cum ai spus, pare-mi-se, la 22 iunie. Nu-i așa ?

¹ Titlul unei opere a lui Spengler : „Apusul Occidentului“.

² „E același lucru“.

— Mai știi și eu ? Mă frământă problema. Dacă Hitler învinge, înseamnă că poate ei au avut dreptate, nu noi. Știu ce vei răspunde : „De cinci mii de ani înțelepții luptă împotriva proștilor, a ticăloșilor, a făcătorilor de rele și de războaie. Eu, fără să fiu înțelept, m-am băgat în tabăra lor. Pînă acum n-am învins. Dar nici proștii n-au învins și sînt semne că nu vor învinge. Dimpotrivă, noi vom învinge, chiar dacă va mai trebui să luptăm cinci mii de ani !” Cam aceasta e replica ta. Și nici nu e a ta. Se găsește pe undeva prin Heine.

— Ei, da. Vom învinge. Și chiar în acest război.

— Să vedem, frate Atanasie, să vedem. Pînă la sfîrșit, însă, eu nu trădez...

— Atîta ți-ar mai lipsi. Te-aș împușca eu însumi, cu mîna mea. Vorba ceea, eu te-am făcut, eu te omor. Căci eu te-am recomandat ca membru de partid, nu uita !

— Așa-i... Nu uit. Și știu că ești în stare să mă omori. Dar, *pînă la sfîrșit*, n-o să ai prilejul. Dacă pierdem...

— Nu pierdem, mă !

— Cel mult murim.

— Hai lasă vorba. Mai bine însoțește-mă pînă la Marele Anonim, că i-am promis să-i fac o vizită.

Acest final de discuție a avut loc între cei doi prieteni în ultimele zile dinaintea plecării fiecăruia la armată.

Marele Anonim i-a primit în halat și papuci și, după ce i-a tratat cu dulceață de portocale și cu apă de la gheață, l-a întrebat pe Mustea ce părere are, cît va dura războiul ? Mustea a dat din umeri.

— Vrei să-ți spun eu ?
— Cum să nu vreau ? Cred că și Hitler ar fi bucuros să afle.

— El știe, n-ai nici o grijă. Doar el l-a pornit.

— L-a pornit el, dar alții or să-l încheie.

— Mă rog ! Deși mă miră încăpăținarea dumitale. Ce zici, Crai ?

— Ce să zic ? Eu nu mai zic nimic. Aștept ordinul de chemare.

— Atunci să vă spun eu. Războiul acesta va dura șase săptămâni. Cel mult. Căci în curînd va începe în Rusia prăbușirea internă, care va fi mai dezastruoasă decît războiul.

— Deci șase săptămâni ! repetă Mustea, privindu-l cu un zîmbet ironic pe Marele Anonim.

— Da ! zise acesta satisfăcut, aruncîndu-i o privire triumfătoare. De altfel, totdeauna fusese mulțumit de sine, dar de la izbucnirea războiului antisovietic nu-și mai încăpea în piele, devenise chiar mai vioi, mai comunicativ.

Continuă după o pauză, punînd picior peste picior :

— E lupta dintre spirit și materie, dintre Sacru și Profan. Spiritul, Sacrul, va învinge.

— Războiul sfînt ! izbucni Mustea.

— Da, sfînt ! Dar de ce strigi așa ? Sfînt, fără îndoială.

— Atacul mișelesc al lui Hitler, în ciuda tratatelor ! Ordinele sîngeroase : Treceți Prutul ! Omorîți copiii, femeii, bătrîni, fără cruțare ! Evreii uciși la Iași. Jefuiți, distrugeți, ardeți ! Acesta-i războiul sfînt.

— De ce strigi așa, dragă Mustea ? S-ar putea să ne audă cineva ! Din această baie de sînge, din acest măcel se va înălța mai curat duhul pravoslavnic al Rusiei înrobit în anul 1917. Uzurpatorul sfîntului tron al țarilor din auria Moscova are să fie prins, judecat și osîndit pentru păcatele sale. Sper să primesc o invitație la proces. Voi trăi clipe de revelație.

— Peste șase săptămîni ! zise Mustea, de data aceasta calm.

— Peste șase săptămîni, dragul meu. Cînd am fost diplomat, a venit la mine un reprezentant al lui Franco — tocmai izbucnise războiul civil în Spania — să-mi ceară un sprijin bănesc din partea Romîniei. L-am întrebat cît crede că va dura războiul. „Trei săptămîni“ — mi-a răspuns. După ce m-am informat asupra diviziilor și a fondurilor de care dispun falangiștii, i-am spus : „Vă înșelați. Războiul va dura mai mult. Dar veți învinge, căci așa a hotărît destinul, așa cere Ordinea Nouă, Hitler și Mussolini“. Le-am dat și eu cît am putut, după ce am vorbit cu Bucureștii. Previziunea mea s-a adevărit. Războiul a durat mai mult și au învins, dragă Mustea.

— Și dacă războiul va dura și de această dată mai mult și vor învinge rușii ?

— Imposibil. Eu nu mă joc. Am spus șase săptămîni. Cel mult.

— Bine, maestre. Peste șase luni, deci nu peste șase săptămîni, am să vin din nou la dumneavoastră să vă întreb cît mai durează războiul.

— Ha, ha, ha ! Știi că nu ești lipsit de umor ? Peste șase luni vom vorbi despre Rusia ca despre un protectorat, ca despre un „Guvernământ General“, ca despre Franța lui Pétain, etcetera. Zău, Mustea, nu fii naiv !

— La revedere, maestre. Peste șase luni mă înființez la dumneavoastră.

— La revedere, dragii mei, și dacă mergeți pe front, să fiți viteji !

După ce ieșiră, Mustea îl întrebă pe Crai :

— Ce zici de Marele Imbecil ?

— Mi-e să n-aibă dreptate. Cunoști temerile mele. Mă tem să nu-i fi surprins Hitler pe sovietici nepregătiți.

Mustea se opri, se uită lung la Crai și zise :

— Nu știu care dintre voi e mai mare imbecil ! Tu sau Marele Anonim.

— Poate tu ! i-o întoarse Crai.

Mustea nu mai răspunse, dar își aduse aminte ce-i spusese de curînd un muncitor tipograf, pe care îl cunoștea încă de la Cluj : „De data asta i s-a înfundat lui Hitler. Sovieticii au să-i rupă șira spinării !“ „Acest simplu muncitor știe mai mult despre realitățile politice decît toți acești filozofi cu diplome, care se bucură de toate bunurile vieții !“ se gîndea Mustea.

Peste șase luni, cînd Mustea veni pentru cîteva zile la Sibiu, se prezentă la Marele Anonim, de astă dată singur, căci Sandu Crai fusese trimis pe front, cu regimentul său de artilerie grea. Mustea fu primit tot în halat și papuci de Marele Anonim. Halatul era de păr de cămilă. Uitîndu-se la frun-

tea lui înaltă și îngustă, de sub care se furișa privirea opacă a ochilor cenușii, Mustea își spuse : „Ia te uită cum seamănă Marele Anonim cu înfățișarea atribuită de obicei lui Mefisto. E dracu-n tălpi, numai coarnele-i lipsesc“.

— A ! Mustea, prietene, cât mă bucur că te văd ! Va să zică n-ai murit, cum credeau unii ?

— Nu tot ce crezi este dat să se întîmple, maestre.

— Atunci înseamnă că e prea slabă credința, dragul meu.

— Înseamnă că nu are temeii.

— Bază materială, cum ai spune dumneata. Dar să lăsăm aceasta. Tocmai citeam pe Heidegger, zise Marele Anonim arătînd spre o carte ce zăcea cu foile învilvorate pe o masă în stilul Renașterii. Citînd-o, m-am gîndit la dumneata. În Heidegger ai putea găsi un temeinic suport filozofic pentru teoria dumitale biologică. Așa, construită pe o bază materială este, ca orice edificiu, supusă vremelniceii ; durează un timp și se prăbușește, chiar de ar fi mai solid clădită decît piramidele deșertului. Ca să sustragi timpului clădirea dumitale teoretică, trebuie s-o așezi pe o temelie metafizică, unde nu mai acționează durata.

— Vă referiți la teoria mea despre „vatră“ ? N-am poftă să-mi îngrop bruma de cunoștințe și de păreri în cimitirul ideilor imobile și al sistemelor filozofice defuncte. Iar pe Heidegger, mărturisesc, nu-l cunosc !

— Nici nu te-am suspectat că-l cunoști, zise Marele Anonim, stăpînindu-și ironia pe care o trădau

totuși finele cute din jurul gurii. Eu vreau numai să te ajut, căci ai descoperit în zona materiei niște fapte interesante, care nu se poate să nu aibă rădăcini în lumea fără timp și spațiu a incognoscibilului, ce ni se prezintă sub masca pieritoare a cunoștinței. De altfel, vrei nu vrei, pe acest tărâm ne înrudim, ce-i drept, de departe. Mă refer la spațiul ovin, cum îți place dumitale să batjocorești față de alții concepția mea despre poporul și plaiurile noastre.

— E o asemănare părelnică, maestre, dacă-mi este îngăduit să mă exprim și eu în termeni mai neaoși. De altfel mi-am mai completat teoria sau, cum ar zice Toader Becu, m-am mai desăvârșit întru autodefinirea propriei cunoașteri.

— Becu nu-i decît un snob metafizic! rosti Marele Anonim. De altfel, în ultimul timp văd că războiul sfînt l-a făcut să-și desfășoare aripile.

— Da, în spatele frontului. Ura! Ura! Muriți, frați romîni, în răsărit, ca să cîștigăm în apus. Cuceriiți Rusia ca să căpătăm Ardealul de nord.

— Și cum, Mûstea, dumneata n-ai fost încă pe front?

— Nu. Detest războiul sfinților călăi Hitler și Antonescu. Iar dacă m-aș duce pe front și aș muri, ar fi numai o întîmplare stupidă. M-aș simți bine numai dincolo de linii și anume cu arma întoarsă către apus.

— Îmi place că ești cinstit, deși eu nu te aprob deloc. Dimpotrivă.

— Apropo, maestre, ce mai spuneți, cît are să mai țină războiul? Au trecut cele șase săptămîni

fixate de dumneavoastră. S-au împlinit șase luni de cînd am stat de vorbă.

— A! de aceea ai venit?

— Mai mult de aceea.

— Bine. Am să-ți răspund. Dar întii să-mi spui dumneata cum ți-ai completat teoria despre vatră. Eu susțin primatul discuției filozofice asupra războiului, războiul nefiind decît un accident, o poticnire sau un gest premeditat al metafizicei.

— Sau al pronie, cum ar spune Hitler, înțelegîndu-se pre sine prin pronie.

— Mai știi, dragă Mustea? Omul acesta cu adevărat providențial nu este lipsit de patos metafizic, însă nu se ridică decît pînă la exprimarea afectivă a ideilor...

— ...Prin vărsare de sînge, prin incendiu și crimă, prin uciderea a milioane de oameni.

În timpul acesta trecea pe stradă o companie de nemți cîntînd sinistrul lor cîntec:

*„Und geht die Welt in Trümmern
Es soll uns der Teufel kümmern...“*

Apoi trecură brusc la altul:

*„Sechzehn Jahre
Blonde Haare
Kommt ein' Kugel...“¹*

— Da, zise Mustea, pe gînduri. Aici la dumneavoastră e cald. Miroase a gutui. Cărțile stau orînduite. Foile de hîrtie așteaptă pe masă, albe, să vă

¹ „Șaisprezece ani /Zulufii bălani/ Vine un glonte...“

așterneți pe ele gândurile cu cerneală neagră... În timpul acesta obuzele dărîmă case, soldați germani adună oameni în lagăre, le dau foc, o mamă își ridică din flăcări, deasupra capului, copilul... Un copilăș plînge printre dărîmături căutîndu-și mama și strîngînd la piept un căluț de cîrpă... Mase de soldați desfășurați în trăgători năvălesc unele asupra altora printre tancuri huruind asurzitor și vărsînd foc peste cîmpurile desfundate ; cai răniți sfîșie văzduhul cu nechezatul lor ; un soldat căzînd se apucă de sîrma ghimpată cu mîna... E un geamăt general al vieții sfîșiate în acest carnagiu al neomeniei împotriva omeniei... Cum poți rămîne indiferent la nimicirea vetrelor, a simțămintelor calde, a gândurilor bune ?...

O servitoare cu șorț alb intră, aducînd pe o tavă cești de ceai și prăjituri. Mustea se întrerupse. Arăta ca un om trezit dintr-un vis groaznic.

— Amice Mustea, ia o ceașcă de ceai, zise Marele Anonim. E un ceai strașnic, bun și aromat. Trebuie să-ți placă. E sovietic, din Georgia. Pradă de război. Mi-a adus un maior vreo zece pachete. Săracul, a plecat înapoi pe front și peste zece zile a primit nevastă-sa vestea că a murit moarte de erou...

Mustea asculta, gîndindu-se la altceva. Într-un tîrziu, răspunse :

— Nu pot. Mulțumesc. Nu-mi trebuie. Mi-ar sta în gît „prada de război“.

— Prejudecăți !

— Nu pot. E o barbarie pînă și expresia „pradă de război“ ! Îmi pare rău că maiorul a lăsat pro-

tabil o văduvă și copii, dar n-aș avea ochi să-l văd, dacă ar mai trăi.

— Prejudecăți! Mai bine spune-mi la ce concluzie ai ajuns cu teoria vetrei, pe care ziceai că ai dezvoltat-o, îl stîrni Marele Anonim, sorbind tacticos din ceai.

— Concluzia e foarte simplă. Trebuie sporite în așa fel cunoștințele omului în toate domeniile — în domeniul fizic, biologic, social și moral — trebuie înmulțite în așa măsură bunurile vieții materiale și spirituale, și puse la îndemîna tuturor, încît omul, prin cunoștință și confort să se simtă la sine acasă oriunde, vatra sa să fie pămîntul întreg și chiar mai mult decît pămîntul, tot universul acesta. Căci vatra în esență este o cucerire a spațiului și a timpului prin cunoaștere, prin știință.

— Și prin război, dragă Mustea.

— Nu, categoric nu. Germanii au cucerit în toată Europa teritorii imense, „spațiu vital“, cum strigă sîngerosul lor Führer, dar nu sînt acasă nicăieri. Tremură pretutindeni, nu se simt acasă nicăieri, totul le este străin „*unheimlich*“ și „*unheimlich*“¹ cum zic ei. E firesc să fie așa, căci au pătruns în vatră străină, ca dușmani, și-i omoară necunoscutul și înșiși stăpînii vetrei pe care au cotropit-o. Vatra universală a omului nu poate fi cucerită decît prin dreptatea socială și prin cunoașterea cît mai deplină a legilor fizice și biologice, prin obținerea celor trebuincioase de către fiecare

¹ „straniu“ și „neconfortabil“.

după nevoile sale, fără jaf, fără a nedreptăți pe alții.

— Asta-i teoria ? Ți-aș răspunde prin cuvintele poetului dumitale preferat, ale solitarului de la Weimar : „*Grau, treurer Freund, ist alle Theorie, und grün des Lebens goldner Baum*“¹, dacă din arborul vieții n-ar cădea atâtea picături mari de sânge în zilele noastre.

— Da, de ramurile arborelui vieții Hitler a spânzurat trupuri omenеști și pe crengile negre croncănesc corbii.

— Așa-i. Aceasta-i una din formele de a se manifesta ale destinului.

— Și cît vrea să se mai manifeste în acest chip destinul ?

— Te referi la cele șase săptămîni care au fost depășite ?

— Nu. Mă refer la cele șase luni, după care v-am anunțat, maestre, că voi veni să vă întreb cît mai durează războiul.

— De fapt Rusia a fost înfrîntă în primele șase săptămîni. Dar — scuză-mă că fac o comparație care știu că n-o să-ți placă, și te rog s-o iei numai ca mijloc de exprimare metaforică a unui gînd — cînd porcul n-a fost bine înjunghiat de la început, el mai grohăie multă vreme...

— Maestre, comparația dumneavoastră este indecentă. Probabil vă supără prezența mea. Și Mus-tea se ridică să plece.

¹ Sură-i, prietene, orice teorie și verde-i al vieții pom de aur.

— Te rog, n-o lua așa. Te-am prevenit că n-o să-ți placă. Dar eu nu pot gândi decît intuitiv. Șezi și ascultă-mă. Apoi combate-mă. La noi acasă s-a întîmplat odată următoarea scenă: tata, care era preot, a înjunghiat odată un porc mare, gras. Au stat vreo șase bărbați să-l țină la pămînt, pînă ce tatăl meu i-a înfipt cuțitul în gît. A izbucnit un guițat, de ți se părea că cineva sfîșie văzduhurile. Și guițatul nu se mai isprăvea. Eu stăteam în odaie la fereastră, cu degetele în urechi. Apoi m-am suit în pat și mi-am îngropat capul în pernă. Dar guițatul se auzea tot mai tare, pînă ce a trecut într-un horcăit greu, iar după o vreme, cît o mie de ani, a contenit. Înnebunisem. În sfîrșit, oamenii s-au apucat să îngrămădească paie pe porc, ca să-l pîrjolească. Le-au dat foc și repede s-a încins vilvătaie mare, cu șperlă aruncată în aer. Dar deodată a izbucnit un guițat și mai cumplit ca cel dinainte, porcul s-a ridicat ca un stog de paie aprins și a luat-o la fugă. Închipuie-ți spaima! Oamenii, după el! Dar cine să apuce flăcările cu mîna? Și porcul, cu pîrjolul în spate, a fugit în grădină. Au luat foc jirezile de paie și stogurile de fîn, s-a aprins grajdul, au început să mugească vitele și să rupă lanțurile. Oamenii, înspăimîntați, alergau năuci încoace și încolo. Era să ardem de tot. Cu greu am scăpat casa, după ce luase foc acoperișul de șindrilă. Ba tata urla îngrozit că are să ia foc și sfînta biserică din apropiere, acoperită tot cu șindrilă, coaptă de veche.

Aşa, dragă Mustea, am pătit-o noi cu porcul prost înjunghiat. Să ferească Dumnezeu de aşa ceva.

Marele Anonim oftă, căzu pe gânduri apoi, revenindu-şi, zise :

— Aşa, dragă Mustea. După părerea mea, războiul s-a terminat în primele şase săptămîni. Noi asistăm acum la o lungă agonie. Poporul rus cred că s-ar fi predat de mult, dar Stalin e un încăpăţînat, comuniştii sînt nişte oameni absurzi şi continuă o luptă de mult pierdută. Doamne fereşte, mi-e teamă să nu ardem cu toţi !

— Maestre, vă repet că resping cu indignare o asemenea comparaţie indecentă. E vorba de un popor, un popor care se apără vitejeşte de nişte năvălitori bestiali. Iar dacă-i vorba să spunem lucrurilor pe nume, Hitler a intrat de data aceasta în cuţit şi urlă ca un lup rănit. Fiara va mai fugi oîtvă timp turbată prin imensa stepă, încoace şi încolo, apoi urmărită îndeaproape de oameni, va fi alungată spre bîrlog, unde va pieri înecat în propriul sînge. Imaginea n-am inventat-o eu. Fiara fugind spre bîrlog se găseşte în romanul „Război şi Pace“ al marelui Tolstoi, carte foarte instructivă pentru aceste timpuri. Citiţi-o, maestre. Numai că Hitler nu va pieri în exil, pe Sfînta Elena, ca Napoleon cu care de altfel n-are nimic comun decît smocul de păr pe frunte, ci în bîrlogul său şi într-adevăr înecat în propriul sînge. Abia atunci se va sfîrşi războiul, maestre !

— N-ai putea preciza cînd ? întrebă Marele Anonim cu o voce batjocoritoare.

— Peste câțiva ani, când imensa Uniune Sovietică, de la Vladivostok pînă la linia frontului, se va pune toată în mișcare.

Marele Anonim tăcu o vreme, dus pe gînduri. De mai multe ori schiță intenția de a vorbi și tot de atîtea ori tăcu. Dar pînă la urmă tot el rupse tăcerea.

— Nici comparația dumitale, sau a lui Tolstoi, sau a lui Stalin, cu fiara urmărită pînă în bîrlogul ei nu este tocmai decentă, cînd se referă la Hitler, la cel mai mare om al timpurilor. Dar eu nu mă supăr. Să știi, însă, că războiul nu se poate sfîrși cum crezi dumneata. Marea Britanie și Statele Unite își vor înțelege în cele din urmă misiunea lor istorică. Și chiar dacă, orbite pentru moment, nu s-ar trezi la timp, războiul nu se poate isprăvi astfel decît pentru câțiva ani, va fi doar o pauză, după care va reîncepe cu și mai mare furie, pînă la victoria definitivă a spiritului asupra materiei. Va fi nevoie de o nouă limpezire a apelor prin sînge și prin foc.

De data aceasta Mustea tăcu și el îndelung.

— Într-un fel poate că aveți dreptate, dar nu în felul în care credeți, ci tocmai invers : victoria definitivă va fi a celor ce vor introduce dreptatea socială și știința în lume.

— Și aceștia nu pot fi decît comuniștii dumitale. Așa-i ?

— Hotărît !

— Timpul va hotărî.

— Și oamenii în luptă cu adversitățile. Maestre, peste șase ani, dacă mai trăiesc, vin să vă văd la Cluj. Atunci va fi pace.

— Pace va fi atunci cînd nu se vor mai găsi oameni care să pună în discuție temeiurile istorice ale omenirii, așezate din veac și desfășurate de voința Forței celei mari, peste capetele înguste ale oamenilor. Ai citit pe Prinzhorn ? El zice într-un loc : „Cu ce drept Revoluția franceză din anul 1789 a pus în discuție orînduirea de veacuri a feudalismului ?” Eu aș zice : Cu ce drept comuniștii pun în discuție orînduirea, iarăși de veacuri, a burgheziei ?

— Cu același drept !

— Cu care ?

— Cu dreptul omului de a se ridica spre lumină și de a combate nedreptatea socială.

— Orice dreptate aduce după sine o nedreptate. Gîndește-te la capetele nobililor ghilotinați în Franța ! Pentru ce ? Pentru dreptatea domnilor Dupont și Durand.

— Dar pentru dreptatea celor ce fac pîine, mașini și toate bunurile vieții, cu mîinile și cu mintea, nu merită să zboare cîteva capete ?

— Nu. Capetele celor de sus trebuie să rămîină unde le-a pus Forța cea mare, adică pe umeri, căci aceste capete au fost date lumii spre a fi condusă de ele.

— Dar de ce n-ați putea presupune că „Forța cea mare”, de care vorbiți, investeste într-o bună zi popoarele cu forța de a-și face dreptate ?

— Nu mi se pare a fi în orînduirea firii. Pe cei de jos îi roade o simțire josnică, pe care nu se poate clădi nimic nobil. Această simțire este invidia, fiindcă ei, cei de jos, nu sînt bogați ca cei de sus. Pe invidie poți clădi ceva nobil ?

— Dar cei de sus pe ce și-au clădit bogăția ? Care-i sentimentul nobil de la baza ei ?

— Nu știu. În orice caz, aceasta-i o stare de fapt.

— Ba știți foarte bine. Este jaful și exploatarea. Aceasta e nobil ?

— Mustea, Mustea ! Ești incorigibil.

— Maestre, vă las șase ani să vă gîndiți. În timpul acesta *magistra vitae*, istoria, ne va da tuturor lecții ce nu se vor uita.

— Eu nu iau lecții de la această profesoară bătrînă. Ea însăși nu-i decît o umilă ucenică a Forței celei mari.

— Forța cea mare este în brațele și capetele celor ce muncesc.

— A clasei muncitoare, cum spui dumneata.

— Așa-i, maestre. Peste șase ani, deci !

— Ai să mă găsești același. Nestrămutat, nezgduit.

Mustea ieși în stradă ; aerul rece și proaspăt îi pătrunse în plămîni. Se îndreptă spre gară încet, după ce îmbrățișă cu privirea, de la marginea orașului, munții Făgărașului înzăpeziți și Cindrelul încă neacoperit de zăpadă.

Din tren văzu casa unde stătuse o noapte cu Li. Cerul era neguros. Începu să fulguie încet, rar, cu fluturi mari și albi.

Sandu Crai era pe front de cîteva luni. Incepea să rînjească iarna. „Vestita iarnă rusească — zicea el — iarna care i-a mîncat lui Napoleon capul“. Deși participase la înaintarea nemților și romînilor în sudul Uniunii Sovietice, se temea tot mai puțin de victoria lui Hitler. În schimb îl îngrijora iarna. „Dacă mă prinde pe aici, aici voi putezi, îngropat sub zăpezi și în noroaie“ — se gîndea. Încercase un timp să se învîrtă pe la Divizie, doar-doar va rămîne pe acolo. Zadarnic. Erau alții mai învîrțiți ca el, cu proptele mai mari. La Divizie s-ar fi simțit în siguranță. Deși nici regimentul lui nu era chiar pe „front“ după concepția infanteriștilor, care considerau front numai linia întîia, și anume pe infanteriștii care se găseau nemijlocit în fața sovieticilor. „Mergem pe front“ — ziceau ei, cînd se duceau să schimbe pe cei din linia întîia, cu toate că adeseori pînă acolo nu erau decît o sută, două de metri. În aceste momente, Crai se simțea oarecum „în spatele frontului“, deși toți, inclusiv cei de la Divizie, erau expuși la bombardamentele de artilerie, de aviație și la mitralierele din avioane. Se simțea însă rău și pentru că avea impresia că este suspectat de sentimente pro-sovietice. Probabil că și el era de vină. Odată, cînd un avion romînesc s-a prăbușit în spatele liniilor sovietice, a exclamat: „Eh! ăsta nu se mai ridică!“ uitînd că lîngă el se află căpitanul Turdeanu Leonida, un naționalist și un mîncător de bolșevici,

convins că numai Antonescu luptînd împotriva Uniunii Sovietice poate recăpăta Transilvania de nord pierdută. Ca el erau mai mulți imbecili în tagma refugiaților din Ardeal.

— Te bucuri, sublocotenent ! zise căpitanul.

— Nu. Fac și eu o constatare.

— Constatare ? Știi cum se face o astfel de constatare ?

— Nu, domnule căpitan.

— Ascultă la mine : o sută de prizonieri sovietici am să dobor cu mîna aceasta a mea pentru avionul român prăbușit ! Jur ! Auzit-ai, sublocotenent ?

— Auzit, domnu căpitan Turdeanu. Dar nu văd ce legătură au prizonierii cu avionul ?

— Nemaipomenit ! Măsoară-ți cuvintele, sublocotenent. Dacă nu știi ce vorbești, mai bine taci ! Înțelesu-m-ai, sublocotenent ?

Sandu Crai a înțeles și a tăcut în fața imbecilității agresive. Îl cunoștea pe Turdeanu și știa că acest dobitoc feroce abuza de forța lui animalică și față de proprii soldați și față de prizonieri. Odată un avion sovietic fiind silit să aterizeze în apropierea locului de comandă al bateriei lui Turdeanu, acesta s-a repezit cu pistolul în mîna spre echipaj. Unul dintre aviatori s-a sinucis pe loc. Al doilea, un ofițer tînăr și blond, cu ochi mari albaștri, stătea nedumerit lîngă aparatul său.

— Să vezi că-l omoară, porcul ! a zis cineva din apropierea lui Sandu Crai.

— Aș ! răspunse Crai, nu-ndrăznește ! Răspunde la Divizie, dacă nu pentru uciderea unui ofițer,

cel puțin pentru informațiile pe care ai noștri speră să le obțină de la aviator.

Dreptate de data aceasta a avut Crai, căci Turdeanu, trecându-și în mîna stîngă pistolul, s-a apropiat de tînărul aviator și i-a ars cu toată puterea o palmă. Ofițerul s-a uitat revoltat la Turdeanu și a spus mînios :

— *Vî kulturnîi celovek ?*

— Ce zice ciolovecul ? a întreat, furios, Turdeanu pe interpret, un soldat lipovean de origină.

Interpretul traduse întrebarea, iar căpitanul răspunse punîndu-și mîinile în șolduri și răsucărîndu-și picioarele lungi :

— Spune-i așa : Pe cultură de-acum ne c... Nu ne mai trebuie cultură ! Ne-ajunge Hitler. Iar pe dumnealor îi vom prinde la jug ! Așa să-i spui. M-ai înțeles, soldat ?

— I-a venit mintea de pe urmă a românului, dobitocului ! zise Sandu, întorcîndu-se spre cel care-i spusese că Turdeanu are să-l omoare pe sovietic.

— Bine zici, că nu mult are să mai facă pe deșteptul, dobitocul ! răspunse celălalt.

Altă dată, Sandu Crai a amenințat pe doi soldați că-i împușcă, deoarece aceștia, ducînd spre Divizie trei prizonieri sovietici, i-au ucis cu baionetele pe la spate. Erau amîndoi soldați din bateria lui Turdeanu, doi foști legionari. Crai îi văzuse săvîrșind cumplita faptă, după ce se depărtaseră cu vreo treizeci de metri de el.

— Ce-ați făcut, ticăloșilor ? Ar trebui să vă împușc pe loc, bestiilor !

— Erau jidovi ! explică unul calm, după accent un ardelean.

Crai i-a raportat cazul lui Turdeanu.

— Ei și ! a răspuns acesta dînd din umeri. Au avut dreptate soldații.

„Of ! de m-ar răni odată, a zis în gîndul său Crai, să scap de criminali ca tine ! Inghiți-v-ar mai repede pămîntul !“

Nu peste mult, dorința i s-a împlinit, măcar în parte. Turdeanu Leonida l-a trimis pe Crai observator la distanță de o sută de metri de linia întîia a infanteriștilor. Românii pregăteau un atac mare pesemne.

Era o dimineață friguroasă, un ger uscat ; pămîntul răscolit de obuze era înghețat ca osul ; puțină iarbă rămasă era argintată de o brumă groasă. Crai se adăpostise într-o întăritură naturală, amenajată ca post de observație. Era singur ; la cererea lui Crai, ordonanța rămăsese în urmă cu vreo două sute de metri. Crai avea la el numai un aparat telefonic, harta, binoclul și un pistol autonat. „Ah, de-ar începe sovieticii înaintea noastră și să mă prindă aici !“ Sandu Crai știa din experiență că în preajma atacurilor totdeauna se găsea cineva să fugă dincolo peste liniile, de frică sau din alte motive. Spera că și de data aceasta sovieticii au prins de veste și vor preîntîmpina atacul. Dar nu s-a întîmplat așa. La ora 7 și 10 minute se declanșau focul de artilerie. Bombăneau gros toate bateriile, pe un front larg. Mișcarea văzduhului se transmitea și pămîntului. Era artileria grea. Porniseră aproape deodată, în cor, și tunuri de calibru

mai mic, și aruncătoare de mine. Se văietau cerurile, de ți se încrîncena carnea pe tine. Crai se gîndea cît de neînsemnat, cît de neputincios, cît de nevinovat este el în această avalanșă de foc și de fier ce se vărsa dincolo de apa înghețată a unui râuleț, unde erau pozițiile sovietice. După 30 de minute tirul de artilerie încetă brusc. Acum trebuia să pornească infanteria. Dar dintr-o dată Crai văzu avioanele sovietice trecînd razant peste liniile romînești cu un zgomot asurzitor, amestecat cu explozii și cu pîriit de mitraliere. „Pas de ieși din gropi pe așa prăpăd de grindină!” zise Crai, stînd cu nasul în țărînă, și așteptînd acu-acu să fie împrăștiat de vreo bombă. După valul de avioane începură tunurile și aruncătoarele de mine. „Acum ține-te bine!” — se cutremură Crai și i se părea că îl strînge mantaua, deși era destul de largă. Lipit de pămînt, nu îndrăznea nici să răsufle. Prin zgomotul mare auzea în jurul lui o ploaie de oțel; erau schijele care cădeau. Simți vreo două izbindu-se de cască. Îi curgea sudoarea fierbînte pe față. Se șterse de cîteva ori cu mîna și o privi, să vadă dacă nu cumva e sînge. Deodată auzi lîngă el o explozie puternică și ceva ca un junghi îi cășună în spinare. „Sînt rănit!” — se gîndi. Dar tirul încetă și Crai se ridică, luă automat aparatul telefonic și porni în fugă îndărăt.

— Sînteți rănit, domnule sublocotenent! îi ieși fuga înainte ordonanța, un făgărășan mare și negru.

— Da! răspunse Crai gîfîind și-i căzu uriașului în brațe. I se păru că vede în jurul lui soldați fu-

gind, apoi lumea începu să se învîrtească cu el repede, tot mai repede, pînă ce totul se contopi într-o pată cenușie, luminoasă, care se șterse deodată.

— Hei ! viteazule ! auzi Crai vocea parcă totdeauna gata să înjure a căpitanului Turdeanu. Te-ai învîrtit. Pleci la un spital de zonă la București. Pe cînd te întorci — găsești regimentul la Kazan, dacă nu prin Ural ! Doar se predau bolșevicii pînă atunci. Îi îngenunche pe ei nenea Hitler!

Crai era culcat pe pîntec într-un camion, alături cu răniți care gemeau. Nu înțelegea bine ce spunea Turdeanu. Cînd se urni camionul, simți o durere puternică în spate. Parcă i se desfăceau toate încheieturile. Apoi iarăși nu mai știu nimic.

Cînd și-a revenit înțîia oară pentru o mai lungă durată, încă tot cu febră mare, se afla în spitalul Z. I. 304 din București, pe malul Dîmboviței, lîngă Podul Cotroceni, în fostele grajduri regale, amenajate ca spital.

Acolo îl găsi Mustea la întoarcerea sa de la Sibiu, într-o cameră curată și cu liliac alb pe nopțieră. Nu mai avea febră. Citea Logica lui Hegel.

5

Înainte de a-l vizita pe Sandu Crai, Mustea, întors în „raiul pisicilor“ — cum îi zicea — a aflat o veste nu tocmai îmbucurătoare, și anume că în

apartamentul de la parterul vilei se instalase un căpitan.

— Un om foarte detreabă, pe cît se pare, numai că nu trăiește cu nevastă-sa, care e la Craiova, ci cu o altă femeie. Asta nu-mi place — spunea bătrîna. Toate le-am aflat de la șoferul său, un bucovinean tînăr ; îl cheamă Stepanciuc.

— Va să zică are mașină domnul căpitan Marcarie ? Parcă așa ziceați că-l cheamă.

— Are. Dumnealui e cineva ! Nu umblă îmbrăcat militar. Lucrează direct cu Cristescu la Serviciul Secret. Așa mi-a spus. Asta e bine și pentru noi, cred. Încalte n-au să ne intre hoții în casă, cum am pățit anul trecut, cînd au vrut să mă violeze...

— Hm ! făcu Mustea pe gînduri.

— Da, dragul meu, numai eu știu ce-am pățimit. Nu m-a văzut goală nici un bărbat în viața mea, deși am un corp de nimfă, și ticăloșii aceia m-au dezgolit pînă la piele.

— Va să zică, s-a și mutat.

— Da, dragă. Dar vin rar pe acasă și el și dama, Doamne iartă-mă ! Bătrîna se bătu peste gură.

— Bun ! zise Mustea scărpinîndu-se după ureche și intră în odaia sa, unde se trînti pe canapea cu fața în sus și cu mîinile sub ceafă. „Trebuie să mă mut — hotărî el după ce frămîntă fel și chip de soluții în cap. Ce dracu ? Sînt ca un pișgoi lîngă cuibul uliului. Aceasta în cazul că nu s-a stabilit intenționat aici și nu

bănuiește nimic despre mine. Eu unul știu că uliul are nevoie de un spațiu mare când se repede să-și prindă din zbor prada în gheare și de aceea o păsăruică poate să-și crească puii lângă cuibul său, nebăgată în seamă. Dar eu nu sînt păsăruică și el nu e uliu. De unde știu eu că într-o zi n-o să se suie ca șarpele la mine în cuib, să vadă ce se petrece aici? Trebuie să mă mut. Neconșionat. Aceasta nu mai poate fi o casă conspirativă. Mă duc să-l anunț pe Rotaru."

Totuși mai amîna cîteva zile vizita la Rotaru. Tot nu-i mai fusese anunțată nici o întîlnire conspirativă la el dintr-o seară cînd în zadar îl așteptase pe Gabor.

6

De fapt în sinistra odaie a lui Mustea avuseseră loc numai vreo două-trei întîlniri ale lui Gabor cu unul și același tînăr, nervos și înalt, un tip de intelectual, brun de tot și cu ochii verzi. Mustea nu-i știa nici numele conspirativ. Bătrîna, însă, cînd i-a surprins venind într-o seară, nu i-a lăsat pînă n-a obținut de la ei niște informații, bineînțelele fictive, în legătură cu numele și cu ocupația lor.

— Eu sînt Ghiță Pătrunjelea, profesor de zoologie, a zis cu vocea lui de bas bondocul și sfătosul Petre Gabor.

— Pe mine mă cheamă Onisifor Tîrtălariu și sînt profesor de chimie, s-a prezentat celălalt cu un glas ferm și tăios.

— Ciudate nume mai aveți ! Trebuie că sînteți transilvăneni, în orice caz dumneata, domnule Tîrtălariu. Domnul Pătrunjelea s-ar putea să fie oltean. Ghicit-am ?

— Întocmai ! a confirmat Petre.

— Ați fost probabil colegi de universitate cu domnul Mustea ? Cum de n-ați plecat pe front, că de ! sînteți tineri ?

— Da, domnișoară, am fost colegi, a răspuns tînărul, și n-am plecat pe front, fiindcă sîntem mobilizați pe loc. Dar cine știe cît timp vom mai fi ?

— A ! ca domnul Mustea ? Foarte bine ! Uite, tocmai mi-au sosit niște lemne. Nu vreți să-mi ajutați să le duc în pivniță ?

— Cum să nu, domnișoară, se învoi Gabor, și se apucară amîndoi de treabă, în timp ce Mustea plecă, chipurile să cumpere vin, ca să-și cinstească prietenii.

Cei doi rămaseră după aceea toată noaptea la Mustea, discutînd și studiind rapoarte. Veni vorba de mai multe ori despre nemulțumirile tovarășilor care cer ca partidul să acționeze mai din plin, nu numai prin acte de sabotaj, ci și prin lovituri grele contra armatei de ocupație hitleriste. Mustea în sine a aproba pe cei ce ridicau astfel de probleme, dar nu participa la discuție, căci avea sentimentul că el nu mai este decît o sim-

plă gazdă într-o casă conspirativă și-i era cam rușine față de ceea ce fusese înainte.

— E frig al dracului la tine, tovarășe Mustea, zise Gabor pe la ora patru. Ia dă-ne cîte un pahar de vin să ne mai încălzim. Brruhhh!

Cînd se crăpă de ziuă și se uitară pe fereastră văzură că se pornise pe ninsoare.

— Iaca și drăguța de iarnă, constată celălalt, cu paltonul pe el și cu mîinile în buzunare. Mustea nu știa cum îl cheamă, decît cel mult „Tîrtălaru“, cum se prezentase în batjocură bătrînei. Intorcîndu-se spre Mustea, „Tîrtălaru“ mai adăugă: Ce-ar fi să te duci să vezi cum stau lucrurile prin împrejurimi?

— E liniște, zise Mustea cînd se întoarse, scurîndu-și pălăria de zăpadă.

Îi conduse pînă la Piața Confederației Balcanice, unde Gabor prinse un taxi, iar celălalt se îndreptă spre Groapa Floreasca, în căutarea vreunui vehicul.

Intors din nou în odaia sa tristă, Mustea se plimbă timp îndelungat între fereastră și perețele opus, de altfel singurul drum posibil în încăperea îngustă. „Se vede că la Sibiu n-am muncit tocmai bine — își zise — din moment ce partidul nu-mi încredințează o muncă mai deosebită. Tot ce mi se cere este această casă conspirativă, redactarea cîte unui material și informații de la cenzură. Rău am ajuns!“

Uită de Sibiu și de discuția cu Marele Anonim. Prezentul acoperi ca un strat de beton trecutul.

Se culcă îmbrăcat pe divan, își trase pătura peste cap și, conform unui bun obicei al său de totdeauna și mai ales din zile grele, adormi numaidecât.

Peste vreo săptămână, cei doi veniră din nou și iarăși rămaseră toată noaptea la el. După alte câteva zile tânărul brun veni singur, se suci și se perpeli așteptînd câteva ceasuri ros de nerăbdare, apoi plecă.

„S-o fi întîmplat ceva“ — se alarmă Mustea, dar trecură câteva zile și nu izbuti să afle de la nimeni nimic. Între timp, stratul de zăpadă se îngroșase și ninsoarea nu mai contenea.

Aceasta se întîmplase înainte de plecarea la Sibiu. Aproape că uitase de toate. Mutarea căpitanului Macarie în casa bătrînei se petrecuse în lipsa sa.

Mustea era singur în odaie. Se plimba, neliniștit, după ce zăcuse nemișcat pe spate timp de două ceasuri. Il tulburase știrea despre mutarea căpitanului Macarie în casă. „Așadar lucrează la Cristescu, la Serviciul Secret. Cine dracu o fi, și cine l-a adus aici? La noapte iar am să visez serpi. De data aceasta însă nu pe cel verde și fără cap. Mi se pare că nu uliul și-a făcut cuib lîngă mine, ci că eu m-am vîrît în gaura șarpelui. Așa nu se mai poate. Mă duc să-l anunț pe Rotaru că mă mut.“

Ninsoarea se întețea, răscolită de viforniță. Aerul rece pișca nările. Crengile negre ale copacilor se zbăteau neputincioase.

Pe masă la Rotaru cîrnații și sîngereții proaspeți răspîndeau un miros cald și pătrunzător, de lîngă ei te îmbia și un borcan pîntecos cu varză acră. O carafă de vin ca de doi litri trona în mijlocul mesei, printre pahare goale adunate în jurul ei. Un coș cu bucăți de pîine țărănească stătea retras mai la margine. Fasolea albă aburea încet dintr-o cratiță adusă atunci de la foc. Lui Mustea îi lăsa gura apă. „Nu pentru mine-s pregătite bunătățile astea — își zise el. Am căzut și eu aici ca musca în zăr.“ Nici nu voise să-și scoată paltonul, deși-i era cald, căci Avram ticărise soba cu lemne și focul duduia din greu. Își aduse aminte de casa lui Mitru Tangu și de copilășul acestuia, ciugulind firimituri într-o cofetărie, de pe jos. În ultima călătorie rugase pe Trofimov să-l viziteze, în calitatea sa de medic, pe ceferist și să-l ajute. Îi lăsase și ceva bani în acest scop.

— Hai, dă-ți jos șuba, nu face pe prostul! Rămii cu noi la masă. Acasă nu te așteaptă nimeni. Nici la noi nu-i în fiecare zi așa ospăț. Dar azi e sărbătoare. Astea-s de-acasă : pomana porcului.

— Nu pot. Am promis cuiva să-l caut la Capșa.

— Așa să se facă cine minte ? îl iscodi Lena, nevasta lui Avram, chircindu-și arătătorul de la mîna dreaptă.

— Lasă că rămîne el, dacă-i spunem cu ce prilej am întins o masă ca asta, zise Rotaru la repe-

zeală, ca Mustea să nu se mai codească. Știi ce sărbătorim astăzi ? Nici să fii Hanussen, astrologul lui Hitler, nu ghicești !

Mustea dete din umeri. Ii era ciudă pe Rotaru, fiindcă primise cu oarecare indiferență vestea mutării căpitanului Macarie în casa lor conspirativă. „Poate se preface ?“ cugetă Mustea.

— Deocamdată nu va mai fi casă conspirativă. Tu să mai rămii însă acolo și să observi tot ce se petrece în jurul tău. Dacă te-ai muta acum, ai da de bănuit. Stai pe loc și vom vedea. Gabor a dispărut. Mă tem să nu fie ceva grav. N-am putut afla nimic. Dar încă n-a urmat nimic. Nici o altă cădere... Tu stai pe loc și observă orice mișcare în jurul casei. S-ar putea să nu fie, însă, nimic. Poate că Gabor a plecat undeva în misiune.

Dar răspunsul nu-l mulțumise pe Mustea.

Toate acestea fuseseră discutate în doi, în baie. Când ieșiră de acolo, Rotaru îl bătu pe umăr :

— Hai, dă-ți jos șuba și gustă un rachiou de coarne. E tare de-ți crapă măselele. Am primit și ceva afumături de acasă, din Transilvania. Din clipă în clipă trebuie să pice și Florea cu verișoară-mea, cu Caterina, că doară pe ei îi așteptăm. Se logodesc. Ii logodim azi.

— Zău ? făcu Mustea mirat.

— Hai, scoate șuba. Nu ți-am spus eu că rămii ?

Se auzi soneria, apoi glasul lui Florea Giurgiu.

Logodnicii nu mai sfârșeau să-și scuture hainele de zăpadă în antreu și să se șteargă pe picioare.

— Veniți odată, porumbeilor, că v-am găsit și cumătru pentru nuntă !

— Tu ești ! exclamă rîzînd Florea, strîngîndu-l ca un urs pe Mustea în brațe.

Verișoara lui Avram avea la tîmple bucele încă pline de fulgi de nea și era rumenă ca un măr la obraz.

— Sărută-l pe Mustea — îi porunci glumind Avram — că de Florea vei avea parte toată viața.

Veni și Pavel Zahu, pedagogul, cu săsoaica lui, apoi Oarcea și încă doi prieteni de-ai familiei, pe care Mustea nu-i cunoștea. Probabil niște funcționari de la Institutul de Statistică.

Petrecură pînă noaptea tîrziu.

La plecare, Rotaru îi spuse lui Mustea, că dispariția lui Gabor, dacă acesta nu apare în curînd, trebuie privită cu toată seriozitatea.

— Ia seama. Nu l-ai văzut, nu l-ai cunoscut. Încă nu știu ce s-a petrecut cu el. Gabor e muncitor, călit în lupte. Nimic nu-l îndoiaie. De la el nu vor scoate nici un cuvînt, de-o fi căzut cumva. Dar nici noi n-am aflat deocamdată nimic. Poate că totuși a plecat cu treabă...

Mustea simți un fior prin spinare. „O fi pentru că am ieșit transpirat de la cald la frig“ — își zise făcîndu-și curaj.

Rotaru-i mai repetă o dată :

— Fii foarte atent la tot ce se petrece în jurul tău și ține-mă la curent cu orice ți-ar părea neobișnuit. Peste cîtva timp, dacă totul va fi în ordine, o să vină la tine femeia cea frumoasă, știi

tu care. Vezi de nu te îndrăgosti de ea. Și mai fă-mi rost de ceva informații din presa apuseană.

Mustea o luă pe lângă Arhivele Statului, pe strada Mihai Vodă în sus. Vifornița se întetise și zăpada fugea despletită pe ulițele orașului. Sub felinarele cu becuri albastre se învolburau fulgi mari și vineți într-un vârtej turbat. Firmele de tinichea scîrțiau în vînt. Mustea se uita înainte și în urmă, căutînd să sfredelească întunericul cu ochii. Găsi un tramvai care se retrăgea la depoul de pe șoseaua Ștefan cel Mare. În tramvai taxatorul moțăia amortit de frig. Mustea coborî. Omătul se așezase gros, deși îl purta vîntul în toate părțile. Mustea simți cum îi intră zăpada rece în pantofi și se topește. O dată se împiedică și căzu. Cînd ajunse acasă, odaia sinistră i se păru un paradis. Nu era caldă, însă putea încuia ușa pe dinăuntru și dormi. „Ce-o fi cu Gabor?“ se gîndi îngrijorat în timp ce se dezbrăca. Ciudat, că la Sibiu se ferise să se gîndească la el. Dar oare nu de asta plecase la Sibiu? Frica... Apoi își aduse aminte de femeia cea frumoasă și de încă ceva, de o știre pe care o prinsese din zbor. La masă Rotaru spusese în treacăt că Vasile Ozun e în București. Cum de trecuse atît de ușor peste această veste? Băuse poate prea mult. Cum de-i scăpase lui însuși acest lucru? Sau nu-i scăpase, dovadă că-și amintea de el. Pe loc a întrebat doar: Cum așa? Se poate?! Dar nu-și mai aducea aminte ce i s-a răspuns. Pe timpuri, în ajunul războiului (ce mult i se părea de atunci!) Ozun

vrusese să-i trimită lui Li un mesaj prin el. Dar nu mai apucase să-l transmită.

Mustea lăsă capul greu pe masă, oftînd. Ii răsări în fața ochilor ușa sigilată de poliție a soților Rotbaum. Primul său contact cu Bucureștiul după dezlănțuirea războiului...

Intr-un tîrziu se ridică și începu să umble agitat prin odaie. Ii venea să urle și-și mușca pumnii. Se temea să nu izbucnească în plîns și să-l audă Kolea, rusul alb.

Se culcă, stinse lampa de pe mescioara de la cap și rămase în întuneric cu ochii deschiși. Apoi îi închise, strîngînd pleoapele, și începu să geamă încet, ca un cîine rămas în frig lîngă o poartă încuiată.

8

Din spital, Sandu Crai a ieșit rumen și frumos, cu o față fragedă, ca de copil. Cînd trecea pe Calea Victoriei, bucureștence cochete, înfolfite în blănuri, își întorceau după el ochii îmbietori. Totuși, Crai nu se lăsa ispitit de nici o aventură. Avea treburi mai importante. Înainte de orice, se grăbea să ajungă la prietenul său cel mai bun, la Mustea. Voia să-i facă o surpriză.

Era duminică după masă, deci Mustea trebuia să fie acasă, mai ales pe așa un ger năprasnic. Crai trecea printre parapetele de zăpadă adunate la marginea trotuarului și se bucura de tot

ce vedea după lungile și plictisitoare zile petrecute în spital.

Cînd bătrîna îi deschise ușa din dos, rămase ca trăsniță și nu se putu opri să nu exclame :

— Vai ce băiat chipeș ! Ești colegul domnului Mustea ? Ah, ce bine-mi pare ! Veniți amîndoi să luați masa la mine. Kolea are să vă cînte la pian. Ah, ce plăcut are să fie ! Pe vremea mea nu erau așa băieți frumoși. Altminteri, cine știe, poate nu rămîneam fată bătrînă...

Cu greu izbutiră cei doi prieteni să scape de invitația bătrînei și să stea cîteva ore singuri de vorbă. Crai îl întrebă pe Mustea de munca lui la cenzura militară externă și-l sfătui să nici nu se gîndească să plece pe front, să-și vază de treabă și să rămînă pe loc. Mustea îi vorbi despre comandantul său, îi povesti că, pe cît se pare, acesta are sentimente antigermane.

— Din ordinul colonelului, adăugă el, poștașii fură săptămînal unul sau doi saci din corespondența nemților de pe front, cîțiva inși o citesc, fac extrase, apoi, o aruncă în crematoriul poștei. Eu adun aceste extrase. Băieții mi le arată bucuros.

— Și nemții n-au mirosit nimic pînă acum ?

— Anchetează, dar fără nici un rezultat.

— Și ce spun fritzii despre război ?

— Stai să-ți citesc cîteva mostre. O adevărată antologie !

Mustea scoase un teanc de însemnări ascunse sub o scîndură a dușumelei unde-și ținea ziarul cu însemnări zilnice, apoi spicui : „Campania

din Franța ne-a amăgit. Am crezut că putem învinge ușor pretutindeni. Acum abia pricepem ce înseamnă războiul. Cu rușii nu te joci! Dar nu-i nimic, pînă la urmă tot îi înngenunchem noi. Încă șase săptămîni și gata!”

— Așa gindea fritzul acum patru luni — preciză Mustea. Probabil că de mult l-a găsit „Heldentod“-ul și i-au băut corbii privirile.

Apoi citi în continuare :

„Blestemată țară! Aici totul este împotriva noastră. Drumurile, noroaiele, ploile, iarna și mai ales omul, care ne pîndește la tot pasul, dinainte, dindărăt, din dreapta, din stînga. Nu-i ușor să ții piept nici generalului Noroi, nici generalului Iarnă, dar de hac o să ne vină generalii sovietici.“

— Ei, ce zici? întrebă Mustea.

— Lasă să zică el, că zice bine!

Mustea continuă :

„Dragă tată! În Ucraina pămîntul este foarte bun și gras. Ni s-a spus că vom fi colonizați aici și vom primi pămînt cît ne trebuie. Numai că mulți din noi au și murit de-acuma de moarte eroică. Eu am pierdut într-un bombardament amîndouă brațele. Mai atîrnă din fiecare cîtiva centimetri. La ce-mi mai trebuie acum pămînt, că tot n-am să-l pot munci...”

— Acesta e un șvab din Banat de lîngă Timișoara, înrolat într-o unitate SS. Un altul scrie :

„Dragă mamă și tată, dragi surori! Blestemat să fie cine ne-a trimis în Rusia, aici am dat de dracu, nu de lapte și miere. Dacă vom scăpa nemîncați de păduchi și dacă nu vom îngheța în

stepa blestemată și dacă nu ne vor omori partizanii, poate vom ajunge acasă. Dar nu știu când. Tot mergem înainte și Rusia nu se gătește, iar rușii parcă din ce-îi omorăm sînt tot mai mulți. Spune-i vecinului Kurt Staüfel că Sepi al său a murit de moarte eroică și de asemenea Franz al lui Johan Maurer de lîngă biserică. Nazl al văduvei Roesl Schwartz a rămas fără picioare. Dar de-aici nici cu picioare nu știu cum o să mai ajungem la noi, în frumosul Banat"... Cam așa sună toate scrisorile candidaților la Wahlhala, fie ei din Hamburg, din Dresda, din Rostock, ori din Memmel...

— Cred că exagerezi. N-or fi chiar toți așa de demoralizați.

— Desigur că nu. Mai există încă mulți ofițeri și soldați care vorbesc cu entuziasm despre moartea eroică a camarazilor, care se laudă că au ucis cît au putut mai mulți ostași, femei și copii sovietici, care se visează în curînd la Moscova, la Leningrad și dincolo de Ural. Dar calitatea se va transforma odată în cantitate. Mă gîndesc la cei dintîi, la primele rîndunele ale demoralizării.

— Dar asta nu merge chiar atît de repede, trebuie să punem și noi umărul — zise Crai. Trebuie să deschidem ochii oamenilor, și aici, și pe front.

— Tu ai de gînd să te întorci pe front ?

— Eu ? Doar n-am căpiat. Mi-ajunge. Plec la fratele fostei mele logodnice, care, după cum știi, este chirurg. Am restabilit cu ea relațiile, știi, atunci cînd a venit la Sibiu. Deocamdată am să mă las operat de apendicită, apoi mă consult

cu el ce organe mai pot fi înlăturate fără primejdie. Sînt dispus să-mi tai și urechile, numai pe front nu mă las dus mai mult. Mi-ajunge. Știu ce am de făcut. Voi face muncă revoluționară aici, ca să grăbim sfîrșitul războiului.

— Ce-ai zice să organizăm ceva în munți? Atacuri înarmate de acolo împotriva trenurilor, a depozitelor de muniții...

Crai tăcea. Apoi începu să se plimbe cu mîinile la spate prin odaie. Se opri, uitîndu-se spre covorul negru cu flori roșii, ca de sînge, de pe perete.

— Sinistră cameră ai! zise. Cu atîta negreală în jur nici nu mă mir că ți s-a întunecat și ție mintea. Nu zău! Fără glumă. E absurd ce spui. Partizanatul în Uniunea Sovietică este o realitate și o necesitate, o tradiție istorică. Acolo servește. Demoralizează și lovește cumplit pe dușman. La noi însă ar da oare aceleași rezultate? Nu cumva am pierde cadrele noastre cele mai bune ce ar participa la aceste acțiuni și comuniștii din închisori, care ar fi măcelăriți fără cruțare? De altceva avem nevoie.

— De ce anume? Nu vezi că mucezim între zidurile orașelor? Pentru mase ar fi un puternic stimulent acțiunile noastre antifasciste. Le-ar face mai combative. Eu fac o muncă, ce-i drept, primejdioasă. Dar parcă m-aș simți mai bine cu arma în mînă. Alții discută, țin ședințe, răspîdesc manifeste, și dacă-i prinde îi împușcă, fără ca ei să se poată apăra. N-ar prefera, crezi, arme? Cei de la închisori și lagăre așteaptă, cred, nerăb-

dători, ca să facem ceva. Și noi? noi nimic! Probabil au impresia că-i trădăm, că sîntem niște lași, că ne păzim pielea. Pînă cînd? Ce așteptăm?

— Muste, Muste, ți-am fost învățăcel și nu vreau să-ți ajung învățător. Nu cumva te vizi-tează vechiul nostru prieten Vasile Ozun?

— L-am întîlnit o singură dată.

— Ciudat. Parc-ai vorbi cu el zilnic, după cum te exprimi. Eu nu zic, firește, că anumite acte de sabotaj n-ar fi binevenite. Și ele se fac peste tot. Îți amintești de Obor și altele. Dar nu aceasta este esențialul. Noi trebuie să îngroșăm acum rîndurile simpatizanților, să cultivăm patriotismul și sentimentele antifasciste pretutindeni în țară și pe front. Să creem o largă mișcare patriotică, în linie orizontală și să facem să se miște masele ca marea. Apoi trebuie să ne pregătim pentru momentele grele, cînd se va întoarce frontul și pentru clipa hotărîtoare cînd Antonescu va fi doborît. Va fi mișcarea în verticală, de sus în jos, ca trăznetul. Această clipă are să vină. Ți-o spun eu. Și știi doar cum vorbeam la izbucnirea războiului...

— Știu. Ziceai că...

— Eram un imbecil. Hitler nu va cîștiga războiul. Dar trebuie răbdare. Vasile Ozun, începe să vorbească prea tare, și mă tem că o să cadă. Ceea ce face el îl caracterizează: lipsă de stăpînire, vehemență. Poate că nu e rău intenționat. Cred chiar. Dar ce poate el singur? E un comunist cinstit, dar un comunist care poate greși, mai ales dacă nu se mulțumește să vorbească cu unul-doi,

ci-și răspîndește ideile. „Să aruncăm totul în aer — cam așa zice el — să nu ne pese de urmări.“ Dar el uită că noi sîntem la mii de kilometri în spațele frontului, că n-avem încă mase bine educate și capabile să fie antrenate în luptă și că în consecință putem fi luați ca din oală de Siguranță și de Gestapo, noi cei de afară, ca să nu mai vorbim de cei din închisori, unde se află desigur conducerea reală a partidului. Spune-i lui Ozun, căci poate vine să te mai vadă, că am pierde cadrele vechi, oameni de nădejde și cu atîta experiență, prin acțiuni nesăbuite. Apoi, de unde vom scoate peste noapte cadre noi? Ce ne vom face în momentul cînd frontul răsturnat se va apropia efectiv de noi? Vasile Ozun să discute deocamdată cu conducerea. Ce va spune centrul aceea trebuie să fie lege pentru noi. Trebuie respectată disciplina de partid. Dacă ne-am apuca să lucrăm fiecare cum ne taie capul, unde o să ajungem? Trebuie să procedăm cu înțelepciune, cu tact, cu răbdare. Munca conspirativă trebuie dusă în mod organizat și cu maximum de precauțiune. De altfel și Ozun are să înțeleagă aceasta. Mi-e frică numai că o fi vorbit cu unul, cu altul și de! mai știi cu cine vorbești? Ar fi păcat să cadă. Mai puțină vorbă, mai multă răbdare și o mai susținută muncă conspirativă, de mobilizare a maselor. Iată ce cred eu. Am discutat mult și cu Rotaru despre asta.

— Cam contradictoriu: conspirație și acțiune de masă! Ce-ai de gînd să faci, în realitate?

— Ce am de gând ? Să mă-ntorc la Sibiu și să încep să lucrez. Momentul e foarte prielnic pentru cultivarea urii împotriva fascismului și există un singur grădinar capabil să cultive această plantă : partidul comunist.

— Va să zică nu mai consideri partidul un cerc a cărui circumferință este pretutindeni, iar centrul nicăieri ?

— Nu era nevoie să-mi amintești. Pe atunci îmi permiteam să glumesc cu asemenea lucruri, numai fiindcă nu le cunoșteam. Ți-aduci aminte ce naivi eram la Cluj ? Credeam efectiv că prin demonstrația cu prilejul dictatului de la Viena vom determina rezistența armatei, împotriva voinței regelui, împotriva generalilor și că va izbucni războiul, că ne vor bate desigur nemții, dacă nu vor sări în ajutorul nostru sovieticii, dar că oricum vom continua rezistența în munți. Naivitate ! Aveam noi atunci destui comuniști în armată ? Nu ! Partidul a știut. A inițiat demonstrațiile, a organizat masele să-și manifeste sentimentele antifasciste și de-atunci ține aprins acest foc. Acum continuă să călească noi forțe și conștiințe în aceste flăcări vii, din toate straturile populare și mai ales din armată. Războiul sporește și el ura antifascistă a ostașilor noștri. Dar și tu știi toate acestea...

— Le cam știu eu. Dar nu știu de ce, am impresia că orbecăim prin ceață. Sînt înconjurat de agenți, mi se dau sarcini mărunte, secundare după părerea mea, deși cred că aș fi capabil să fac mai mult. Ar fi fost mai cuminte să intru în

ilegalitate, cînd mi-a propus odată Ozun, încă înainte de război. Acum de... sînt concentrat la Marele Stat Major! Mă joc cu focul și mi-e să nu mă ard pe degete. Lăsînd însă gluma la o parte, trăiesc pe muche de cuțit, cum i-am spus și lui Avram, cu care văd că ai stat de vorbă.

— Pe muche de cuțit trebuie să umbli în vîrful picioarelor, și să ai grijă să nu te tai. Asta e tot. Toată lupta comuniștilor e pe muche de cuțit. Antonescu, Gestapo-ul...

— Aș prefera să fiu desconcentrat și să mă întorc la Sibiu.

— Cred și eu, dar nu se poate. Pentru tine nu există decît concentrarea și plecarea pe front. Dar să pleci pe front, cu speranța să treci dincolo acum e o nebunie.

— Aș putea să fug în Munții Apuseni.

— Ca partizan?

— Da.

— Nu înțelegi că astfel nu i-ai aduce nici un folos partidului? Unde mai pui că te vor prinde cu siguranță în cursul celor doi, trei ani cît mai durează războiul.

— Crezi că mai durează atîta?

— Păi tu ce crezi? Dacă n-ar dura atîta, ar ajunge Hitler învingător, iar eu, cum ți-am spus...

— Ai spus că te-ai schimbat.

— Situația nouă m-a schimbat. Mașina germană de război se împotmolește tot mai rău în nesfîrșitul spațiu sovietic. Iar cu rusul, cum spunea neamțul tău, nu-i de glumit și pînă-i stea pe cer n-o să-l îngenunche Fritz.

— Mie mi-o spui? Ce altceva susțineam eu încă la Sibiu!

— Atunci? Caută să faci cât mai bine ceea ce ți se cere. Nu uita că slujești propaganda noastră. Mai iei câte-o permisie, câte-un concediu, te duci la țară, ai oamenii tăi pe acolo, mai pleci la Timișoara, vii la Sibiu...

Mustea căzu pe gânduri, se duse la geam și privi afară, în curtea vecină, unde o elevă de liceu se juca prin troienele de zăpadă cu un câine lup, fugărindu-l. Fata râdea și arunca bulgări de zăpadă în ochii câinelui, iar el se repezea după ea și încerca s-o doboare în joacă.

Sandu Crai se uita la prietenul său, la umerii lui apăsați parcă de o povară. Înduioșat de amărăciunea lui Mustea, căuta în minte un argument care să-l scoată din impasul lui sufletec:

Dar Mustea se întoarse deodată și-l întrebă:

— Ce ai mai aflat despre Gabor? Căci mie Rotaru nu-mi spune mare lucru, se teme pesemne.

— De tine?! Nu fi prost. Începi să intri la „fandacsie“, cum ar zice Caragiale. Află dragă Mustea, că Gabor a căzut. Când ai vorbit ultima dată cu Avram nici el nu știa nimic precis. Acum totul e clar. A căzut și Tana, tovarășa lui. Tu nu urmărești presa? A fost o fotografie afișată la prefectură, drept a unui necunoscut, găsit mort, fără nici un act asupra sa. Era Gabor, bătut de agenții Siguranței și fotografiat când își pierduse cunoștința. Cineva, care-l cunoștea, a anunțat-o pe

Tana. Totul nu era decît o cursă. Ea s-a dus la morgă să-l identifice. Au identificat-o pe ea, cînd a spus pe cine caută. Știi, fata aceea simpatică, blondă, cu care, ții minte, mi-ai făcut cunoștință odată pe stradă la Cluj. Îți închipui ce a urmat. Au bătut-o cumplit. Firește, n-au obținut nimic, nici de la ea, nici de la el.

— Bietul Gabor. Bun băiat. Ultima dată l-am văzut prin decembrie, aici la mine. Ședea acolo pe divan, unde ești tu. N-ar fi exclus să ajungem în curînd și noi acolo unde este el acum. Pe Tana, pe Sultana, cum o cheamă de fapt, o cunosc și mai de mult, încă de la Chișinău, din 1936... Dar cum se face, după părerea ta, că îndată ce se ridică un tovarăș în muncă mai sus, cade pe mîna Siguranței ? Parcă-i un făcut !

— Hai, lasă amintirile, că avem alte treburi, frate Atanasie. Iar chestia cu cei ce se ridică și cad e o prostie. Scoate-ți-o din cap. Avem treburi mai importante.

— Știu.

— Dacă știi, ține-te tare. Eu plec. Pe viitor n-o să mai avem legături organizatorice, așa mi s-a spus. Cele de prietenie le păstrăm, firește. N-o să dea nimănui de bănuț dacă voi veni să te văd din cînd în cînd. Am fost doar colegi la Universitate. Cu bine.

Sandu Crai îl îmbrățișă pe Mustea și-l sărută pe amîndoi obrazii.

Mustea îl petrecu. În curte dădură iar peste bătrînă, care stătea de vorbă cu căpitanul Ma-

carie, îmbrăcat civil. Mustea nu-l cunoscuse încă. Bătrîna îi prezentă pe amîndoi, adăugînd :

— Ce zici de ofițerașul acesta chipeș ? N-ar fi păcat să moară pe front ? Drăguțul de el !

Și îl mîngîie pe Crai cu amîndouă mîinile pe obraz, pișcîndu-l ca pe un copil.

Căpitanul se uită lung după cei doi tineri, care ieșeau pe poartă, întrebînd ca într-o doară dacă sublocotenentul și cu profesorul sînt rude sau numai prieteni.

— Prieteni, drăguții de ei. Colegi de universitate. Amîndoi sînt asistenți la Unîversitatea din Cluj, mutată temporar la Sibiu.

— Temporar, temporar — bombăni căpitanul, plecînd și salutînd-o pe bătrîna, care se apucă să zgîlție un piersic tînăr și rîse ca un copil cînd simți omătul de pe crengi căzîndu-i pe obraz. Apoi își întoarse ochii spre acoperișul casei, unde, sus pe creastă, stătea în soare un corb negru, mare, și croncănea. „Du-te pe pustii, pasărea iadului !” — strigă bătrîna supărată și intră în casă, la pisicile ei.

9

Cînd se întoarse în seara aceea acasă, Mustea era frămîntat de gînduri. Îl zguduise arestarea lui Gabor și a Tanei. Din amintire în amintire, se pomeni cu gîndul la Chișinău.

Fusese chemat pentru prima dată ca martor la procesul unor comuniști. Pe stradă se auzea

vorbă rusească. De mult învăța și el, după carte, această limbă, dar nici n-o vorbise, nici nu auzise pe alții vorbind-o. Emoționat, încercă să tragă cu urechea la discuția dintre două fete blonde, care tocmai treceau pe lângă el. Inima începu să-i bată mai repede. Înțelesese ce spuneau. Una dintre ele îi explica celelalte că grupul de muncitori și de intelectuali, printre care era și Mustea, se ducea probabil la tribunalul militar. Mustea schimbă un zîmbet cu fetele. Ah! Ce-ar fi intrat în vorbă cu ele, pe rusește, de s-ar fi simțit în stare. Le-ar fi întrebat despre viața lor, despre atmosfera din oraș, și mai ales despre Uniunea Sovietică, de care fetele trăiau atît de aproape, despre ceea ce știau în legătură cu procesul comuniștilor acuzați pentru activitatea lor antifascistă. După îmbrăcăminte, fetele păreau muncitoare. Mustea se uita la ele cu admirație. Abia de curînd cunoscuse muncitori adevărați, conștienți că fac parte dintr-o clasă căreia îi aparține viitorul și hotărîți să lupte pentru acest viitor, uniți în jurul aceluiași steag. Din astfel de muncitori era alcătuit în cea mai mare parte grupul cu care venise la proces. Erau însă și destui intelectuali veniți din toată țara, de la București, Cluj, Timișoara, Arad, Tg. Mureș, Constanța, Brașov, Iași, și de toate naționalitățile, nu numai romîni. Dintre ei, Mustea o remarcase îndeosebi pe Tana, o studentă în litere. Rămăsese impresionat de frumusețea și mai ales de modestia acestei fete. Era aproape o fetiță, dar energică, foc! Mergea în primele rînduri, cu pumnul ri-

dicat. N-a dat înapoi nici atunci cînd le-a ieșit înaintea o bandă numeroasă de huligani, care, amenințînd, încerca să înconjoare grupul lor, în fruntea căruia sta principalul acuzat din proces, încă nearestat, un cunoscut comunist. La apariția huliganilor, muncitorii, ca la comandă, s-au așezat în linia întîi și pe flancuri. „Să se apropie ! Să poftească !“, ziceau ei. Pe Tana, au fost nevoiți s-o lase tot în rîndul întîi. Așa dorea ea.

Banda, alcătuită în cea mai mare parte din studenți de la facultatea de teologie, înarmați cu ciomege, a început să vocifereze de departe. Cînd bătaușii s-au apropiat însă și i-au văzut pe muncitori sărînd în față și înaintînd cu pumnul ridicat, s-au oprit brusc, ca un cîrd de găște speriate, a izbucnit un gîgîit infernal, apoi s-au tras în lături. Unii și-au pus aparatele fotografice în funcțiune, dar tot de la distanță. Pe măsură ce grupul muncitorilor se apropia, banda se răzlețea, lăsînd trecerea liberă pe stradă. S-au regrupat abia după ce au trecut comuniștii, și au început să strige în urma lor, să arunce cu pietre și bucăți de lemne. A fost însă destul să se repeadă după ei cîțiva muncitori, ca huliganii să o ia la fugă, pierzîndu-și pălăriile și ciomegile.

La intrare în curtea tribunalului militar, toți martorii comuniști, ca și cel ce urma să fie judecat, au fost percheziționați, în ciuda protestelor vehemente. Pînă și martorii aduși de la Doftana și de la alte închisori au fost percheziționați, deși erau în lanțuri și sub escortă.

Procesul însă a fost amînat, s-a judecat abia mai tîrziu.

Mustea s-a întors acasă luminat pe dinăuntru. N-avea să uite niciodată forța și hotărîrea comuniștilor, dîrzenia acelor care urmau să fie judecați și a acelor care se găseau în lanțuri! Multă vreme i-a stăruit înaintea ochilor imaginea Tanei, înaintînd cu pas hotărît, cu pumnul ei mic ridicat deasupra capului. Cîtă forță se ascundea sub înfățișarea ei de copil cu obrazul rotund, încadrat de zulufi aurii, în trupșorul ei gingaș și sprinten!

A revăzut-o întîmplător în 1941, la începutul toamnei, în București, pe stradă. Era cu Petre Gabor. Nu se schimbase, părea doar mai gravă; ochii ei căprui, pe care părul blond și pielea albă îi scoteau mai tare în evidență, aveau o strălucire mai adîncă, mai îngîndurată.

S-au oprit, au stat pușin de vorbă despre lucruri indiferente. Dar mîinile și le-au strîns cu căldură la despărțire, tovărășește.

Gabor, după mamă romîn, după tată maghiar, fusese muncitor mecanic la multe fabrici din țară, între care un timp la Dermata din Cluj, și devenise revoluționar de profesie. Mustea îl cunoscuse încă de la Cluj, unde și lucraseră un timp împreună. Pe atunci Mustea nu știa prea multe despre tînărul mărunt și îndesat, cu înfățișare masivă și cu glas domol, ca un izvor ieșind dintr-o peșteră adîncă, totdeauna calm, blajin, dar categoric, aproape tăios, cînd era vorba

de luat sau de dus la îndeplinire o hotărîre de partid.

După dictatul de la Viena, nu l-a mai văzut multă vreme. Cînd l-a întîlnit din nou la București, în casa lui Rotaru, s-a bucurat. Mai tîrziu, cînd a înțeles că de fapt pentru Gabor se închiriasse camera din strada Roma, s-a bucurat și mai mult, deși se simțea cam jignit că el, Mustea, nu primește sarcini de partid mai importante. Totuși, în preajma lui Gabor, trăgea nădejde să pătrundă în miezul lucrurilor, să capete sarcini din ce în ce mai grele și să treacă eventual în ilegalitate, dacă nu putea pleca pe front, ca să treacă dincolo, la sovietici.

Căderea lui Gabor și a Tanei spulbera toate aceste visuri și planuri. „Un comunist — își zicea Mustea — se pomenește adesea într-o situație asemănătoare cu a țaranului : cînd e mai frumos lanul lui de grîu, vine grindina și i-l doboară, sau apa și i-l îneacă. Te doare, dar n-ai ce face. Asta e ! Te doare mai ales cînd vezi că trăsnetul a mai și despicat, incendiindu-l, cel mai frumos pom din grădina ta, ori a prăbușit în prăpastie cel mai falnic brad din pădurea ta...”

Pe Mustea îl frămînta nu o dată gîndul că, de îndată ce un comunist reușea să lucreze mai bine și să pună în mișcare mai multe forțe din masă, de îndată ce i se încredința o muncă de răspundere, cădea pe neașteptate ! Asta putea să fie o părere, desigur. „Sper, gîndea el, că nu din această blestemată de casă în care stau s-a tras căderea lui Gabor !” Rotaru l-a liniștit însă, expli-

cîndu-i că împrejurările căderii lui Gabor vădeau trădarea unor elemente dușmănoase, provocatoare, care izbutiseră să se strecoare printre comuniști, însă foarte greu identificabile deocamdată.

Siguranța a încercat să obțină de la Gabor, considerîndu-l o pradă nespuse de importantă, tot ceea ce credeau agenții că se poate stoarce prin torturile cele mai înfiorătoare. Nici pe el, nici pe Tana nu i-au putut clinti chinurile; conștiința comunistă a continuat să ardă în ei ca un foc ce nu se stinge. În zadar îi încolțeau agenții mînioși, oboșiți, exasperați și umiliți. Cu cîteva luni înainte bătuseră și schilodiseră pe cei din grupul lui Radu Scorțeanu, care acum aștepta, din zi în zi, să fie executat. Aceștia doi, însă, Tana și Gabor, despre care bănuiau cel puțin că aveau legături multiple și variate, erau parcă plăsmuiți dintr-o substanță și mai refractară la tortură. Călăii care îi chinuiau pînă asudau ei înșiși, ca niște diavoli în para iadului — n-au izbutit să le smulgă decît cuvinte de dispreț.

Ce flacără vie ardea în acești oameni, luminoasă și dreaptă, pe care n-o stingea nici cea mai cumplită durere, n-o clătinau nici loviturile date cu sete și cu icnet, n-o făcea să tresară nici injuriile, insultele cele mai josnice, dospite în mintea unor creaturi ce-și mîncau pîinea de pe urma unor nopți, la care lor înșile le era groază să se gîndească, deși ei erau aceia ce le făceau să răsunе de gemete și le mînjeau cu sîngele victimelor?

Cînd nu-i băteau și încercau să stea de vorbă cu ei, doar-doar vor scăpa un cuvîntel, agenții rămîneau uimiți de calmul acestor comuniști, de certitudinea cu care vorbeau despre înfrîngerea inevitabilă a lui Hitler și Antonescu, de credința lor nestrămutată că viitorul țării nu poate fi decît unul : acela fără exploatatori și fără tirani, cînd clasa muncitoare și țărănimea vor fi stăpîne în România. Gabor era jumătate român, jumătate ungar, Tana romîncă. Atunci cînd i-au arătat ce fac bandele lui Horthy cu românii din Transilvania de Nord, punîndu-i în față fotografiile de case arse, trupuri mutilate, cadavre... Tana a zîmbit mîhnită și a zis : „Intocmai ca la noi ! Călăii sînt aceiași...”

În desperare de cauză, Siguranța a adus, dintr-un sat de lîngă Abrud pe părinții lui Gabor, pe mamă-sa, o bătrînă de șazeci și cinci de ani, și pe tatăl său, de șaptezeci de ani, un bătrîn muncitor de la căile ferate, acum pensionar. Le-au arătat întîi pe fiul lor spînzurat cu capul în jos, apoi l-au bătut crunt în fața lor, pînă ce Gabor s-a învinețit de tot de sîngele adunat în cap și trupul i s-a înnegrit de vîlcile groase și însîngerate. Cînd l-au dezlegat și au vrut să-l așeze pe scaun, nu mai putea șede. Au trebuit să-l lege de scaun.

— Îl vedeți în ce hal a ajuns ? Înduplecați-l să spună cu cine a avut legături și noi îl lecuim și vi-l trimitem sănătos acasă.

Moșul de șaptezeci de ani, cu fruntea lui brăzdată, peste care se lăsau șuvițe cărunte, tăcea,

galben și mut, cu gura strânsă, și se uita drept înaintea. Bătrîna, care-și acoperise ochii cu mîinile pe cînd îl băteau pe Gabor (deși un agent încerca mereu să i le smulgă, strigînd : „Uită-te, uită-te !“), acum plîngea încet și-și frîngea mîinile uscate și noduroase. La un moment dat s-a lăsat în genunchi, să-l roage pe băiat să vorbească. Dar bătrînul a ridicat-o repede.

— Stai așa, că tot atîta-i. Aceștia-s oameni fără suflet. Nu-i cruță ei pe muncitori !

— Așa ? Atunci întoarcem foaia ! a zis un agent cu niște mustăți ca de rac. Dezbrăcați-i pe bătrîni. Dezbrăcați-vă ! Și dacă veți muri în bătaie, iată cine v-a omorît — acela pe care l-ați făcut voi, scumpul vostru bolșevic ! Așa vă trebuie dacă nu l-ați știut crește, ticăloșilor !

Bătrîna n-a rezistat mult la bătaie, căci avea inima slabă. Colapsul s-a produs chiar în prima noapte și toate încercările de a o readuce la viață au fost inutile.

— Ți-ai ucis mama ! scrișnea animalul cu mustăți de rac.

— Veți răspunde voi într-o zi de această crimă ! a strigat Gabor.

Bătrînul, însă, a rezistat șapte zile. Se zbătea, se zbătea sub ochii lui Gabor, în mîinile călăilor, ca pus în frigare. Gemea, scrișnea, strîngea ochii, dar nu scotea un cuvînt.

— Ai să-l omori și pe tatăl tău, măi fiară comunistă, zicea cel cu mustață de rac, dacă nu-ți dai tovarășii ! Măi, voi n-aveți inimă ? Poftim ce-a făcut partidul din voi ! Eu după atîta chin și hă-

taie aş fi vîndut şi pe tata şi pe mama şi mi-aş fi mîncat şi copilaşii fripţi. Zău aş! Tu crezi că noi nu ştim cine eşti şi ce faci tu? Ştim tot, mă! Dar vrem s-o spui tu, cu gura Ța. Asta-i! Şi vrem să ne spui pe aceia mai mărunţi ca tine. Celulele! Lista comuniştilor cu care lucrezi. Asta vrem! Că v-aţi răspîndit în trupul Țării ca păduchii în uniforma soldatului pe front. Asta-i! Unde se învîrteşte omul, dă de comunişti, păcătoşilor! Dar scăpăm noi Țara de voi, măcar să ştim că-i dăm foc!

Gabor tăcea. Se gîndea la tovarăşii săi, la neliniştea lor, la teama lor că el ori poate Tana ar fi putut da pe cineva. „Fiţi liniştiţi, tovarăşi, de-aici, de la mine nu duce nici un fir către voi. Țineţi-vă tari şi continuaţi-vă munca. Vom izbi noi în duşman de n-o să mai ştie de unde să se adune!”

În ultimul timp Gabor informase şi el partidul despre stăruinţele multor comunişti, de a se porni la acţiuni de partizani, şi deşi nu i se răspunsese precis, nădăjduia, înainte de arestare şi chiar acum, că dorinţa de jos se va transforma într-o hotărîre şi se va trece la fapte. Nu era de acord cu pripeala lui Ozun, care-şi pierduse răbdarea şi-l critica pe acesta, considerînd că astfel de manifestări ar putea duce la desbinare, tocmai cînd e nevoie de menţinerea nezdruccinată a unităţii partidului. Tocmai cînd Gabor credea că se apropie momentul să se ia hotărîri de la centru cu privire la acţiunile de partizani, căci se populasera munţii de dezertori, căzuse, nu ştia nici el

cum. Împrejurările i se păreau foarte ciudate, căci nu mai căzuse nimeni odată cu el. Se ascundea undeva un dușman pe care nu-l puteau identifica?

Acum Gabor se gîdea cît de îngrijorați trebuie să fie tovarășii cu care lucrase, în ce tensiune trebuie să trăiască. N-aveau de ce se teme însă, căci el va rezista oricăror presiuni și nu va da în mîinile Siguranței nici unul din firele pe care numai el le cunoștea în jos ori în sus. Ce n-ar fi dat Siguranța să prindă astfel de fire necunoscute !

Nici ultima încercare a celor de la Siguranță n-a dat rezultat. În zadar au torturat în fața lui Gabor și pe Tana și pe părinții lui. Cînd a murit bătrîna în mîinile și de mîna lor, s-au speriat. Pe urmă au avut mare grijă să nu-l ucidă și pe bătrîn, fiindcă mai trăgeau nădejde că suferințele lui vor slăbi pînă la urmă rezistența lui Petre. „Numai de-ar da Dumnezeu să reziste cît mai mult scăietele acesta bătrîn !” își ziceau între ei, și scrișneau din dinți cu ură și cu mînie, văzînd cum bătrînul Gabor Andrei se dovedea un tată demn de fiul său. „Așa-s blestemații ăștia de cefești ! zicea cel cu mustățile de rac. Cît mi-au mai dat de furcă în 1933, cînd cu greva de la Grivița ! Dar acuma-i război, și dacă nu-i mîncăm noi pe ei, ne mîncăm ei pe noi.“

Bătrînul, însă, rezista și se uita la feciorul său, de parcă ar fi vrut să-i spună : „Vezi, Petre, dragul tatei ? Nu mă las răpus, batăr că mi-s bătrîn ! Le-o plătim noi tîlharilor !” Atunci cînd îl băteau pe bătrîn, Gabor se simțea ca Gheorghe Doja pe scaunul de foc. Îi ardea fruntea, de parcă ar fi

avut pe ea coroana de fier înroșit și parcă-i smulgeau carnea de pe trup cu cleștele scos din foc, de câte ori îl auzea pe tatăl său gemînd. Dar simțea o dîrzenie și-o semeție în suflet pe care toate uraganele oceanului n-ar fi putut-o doborî! Stătea ca o stîncă la o mie de stînjeni deasupra talazurilor, care se frămîntau în zadar să-l ajungă. Mai sus decît stîncă era conștiința sa, rotindu-se mîndră prin furtună, conștiința sa de comunist, mai tare ca furtuna, ca geamătul valurilor, ca mugetul vîntului, ca clocotul văzduhului cutreierat de fulgere și de tunete.

— Ce fel de oameni mai sînt și comuniștii ăștia? se miră un agent în gura mare.

Dar în clipa aceea un altul scos din minți, îl izbi atît de tare pe bătrîn în tîmplă, încît acesta se clătină, se îndoi din genunchi și căzu moale. Sîngele din rana făcută de lovitura grea gîlgiia și se scurgea pe dușumea. Bătrînul se uită la Petre și atît mai putu zice: „Nu ne lăsăm, fiule!” Apoi începu să horcăie. Agenții se învîrteau speriați în jurul lui.

— Vezi, mă Tălparule, ce făcuși? Ne-ai băgat în belea! Dumnezeii și născătoarea mă-ti! Acum ține-te bine!

Gabor închise ochii. Auzea horcăitul tot mai greu al bătrînului, tot mai rar, tot mai trudit, parcă trupul lui chinuit se smulgea cu greu de la sînul acestei vieți atît de vitrege pentru el. Cînd Gabor deschise iarăși ochii, bătrînul se liniștise. Un agent mai asculta cu urechea la pieptul lui, în

dreptul inimii. Se sculă și clătină din cap. Inima nu mai bătea. Iar sîngele se întinsese pe dușumea, roșu, ca un steag ce se desfășoară.

10

Comandantul Cenzurii Militare Externe era colonelul de Stat Major Grigore Kirculescu, un om de statură masivă, aspru la vorbă și greu la pas. Pintenii i se auzeau de la mare distanță, iar cînd vorbea, parcă mereu avea în față și comanda o mare unitate pe un cîmp deschis. Totuși ochii îi erau totdeauna ușor învăluți de o ceață, se uita la oameni ca prin vis, iar după ce schimba cîteva fraze cu cineva, cobora tonul și se exprima mai liber decît ar fi fost de așteptat de la un ofițer al armatei regale. Poate pentru că făcea parte și din Serviciul Secret al lui Cristescu și se ducea zilnic cu rapoarte conținînd informații anti-germane, la Mihai Antonescu, la birou, fără să aibă însă relații, spre mirarea lui Mustea, cu Ion Antonescu, căruia, cînd îl lua gura pe dinainte îi spunea „cîinele roșu“, iar mai tîrziu, adoptînd o expresie răspîndită de Mustea, „hodorogul“. Colonelul era bogat, se căsătorise cu fata unui mare petrolist și locuia în cartierul Jianu, într-o vilă cît o cetate. Circula numai cu mașina personală, un Cadillac ultimul tip. Deși militaros, nu părea dornic să plece pe front. Primise sarcina să organizeze un serviciu al „filării“ corespondenței cu

străinătatea. Sediul și-l stabilise în clădirea poștei din Gara de Nord, unde ocupa un etaj întreg. În vederea organizării serviciului, mobilizase pentru lucru profesori universitari și secundari, academicieni, pensionari ce cunoșteau limbi străine; concentrase de la toate unitățile militare din țară translatorii mai buni, gradați, în general dintre cei cu termen redus, intelectuali, care la timpul lor se feriseră să devină ofițeri de rezervă. Se înconjurasă cu tot felul de ofițeri de rezervă învîrțiți, oameni ce căutau să scape de front, și își împănase birourile cu agenți acoperiți, care se prefăceau că citesc alături de „lectorii“ civili salariați, dar în realitate trăgeau cu ochiul și cu urechea. Făcuse în niște birouri, accesibile numai cîtorva, un laborator pentru controlarea de către Siguranța Statului a corespondenței personalităților politice pe care o putea prinde. Se abonase la toate publicațiile din străinătate, îndeosebi din țările neangajate în război. Într-un cuvînt, luase măsuri să strîngă cît mai multe informații, din scrisori, din presă, prin cei mobilizați pentru lucru, sau concentrați la serviciul său, punînd agenți să-i spioneze și pe unii și pe alții. Și pe front trimetea periodic agenți în uniformă de ofițeri, care-i aduceau de acolo informații, cărți furate din biblioteci, și ca pradă de război, obiecte de artă, covoare, bijuterii și altele. Era temut și respectat; avea ziua și noaptea ușa deschisă la Eugen Cristescu și la Mihai Antonescu. Era bun prieten cu colonelul Porțian, (Porceanu, îi spunea Mustea, iar după el și ceilalți la fel) șeful Biroului 2, din

care de altfel făcea de asemenea parte și Kirculescu. Oamenii pe care îi adunase în jurul său nu știau prea exact la ce-i folosită activitatea lor, desigur afară de agenții secreți. Căci militarii concentrați nu făceau în general decît să supravegheze ca civilii să muncească, să le aducă scrisorile și apoi să le adune de la ei; iar civilii citeau, extrăgeau din scrisori ce li se părea interesant și predau materialul caporalilor și sergenților ce pierdeau vremea umblînd încoace și încolo, dintr-un birou în altul, cu țigările în gură. Prea multe știri politice nu detectau civilii, și mai puține militarii, în scrisorile scrise în toate limbile de circulație prin România: germană, maghiară, franceză, engleză, idiș galițian, idiș spaniol, rusă, ucraineană, bulgară, turcă, albaneză sau greacă. Evreii își scriau cel mult că le merge bine și sînt fericiți, dar că mai bine-i merge „lu tanti Rebeca, care s-a mutat acum cincizeci de ani, știți voi unde“, și că nu de mult s-a mutat acolo peste noapte cutare sau cutare. Mai interesante pentru lectori erau însă scrisorile de dragoste, îndeosebi cele pornografice, căci se ofereau și astfel de cazuri, demne să figureze în tratatele de patologie sexuală. Lectorii urmăreau cazurile și studiau evoluția raporturilor dintre parteneri; erau adevărate romane, pline de picanterii, de trivialități, și cîteodată împletite cu patimi și porniri sălbatice.

Cu deosebită pasiune au urmărit lectorii, deveniți apoi cenzori cu sigilii numerotate, romanul unui soldat neamț și al unei romînce din Suceava,

care a durat de la începutul pînă aproape de sfîrșitul războiului. Pe el îl chema Josef Binder, făcea parte dintr-o unitate motorizată și era șofer pe un camion cu care transporta „pradă de război” ; ea se numea Maria Carp, și după cum reieșea din scrisori, era o femeie foarte frumoasă, dar ușuratică. Neamțul își împăna epistolele cu desene — un adevărat roman ilustrat — și, fără să fie pornograf, mergea pe linia trivialității și vulgarității, a reproșurilor și amenințărilor, a invecțivelor murdare, pentru că, se vede treaba, nu i se răspundea la dragoste. Femeia nu răspundea nici măcar la scrisori, cel mult o soră a ei, Safta, îl mai cinstea pe Josef Binder cu cîteva rînduri consolatoare. De aceea scrisorile neamțului păreau gesticulația și vorbăria halucinantă a unui nebun. Singurul ecran pe care se proiectau aceste halucinații erau ochii unor străini, lectori la cenzură, care ori se amuzau, ori îl compătumeau, în orice caz însă le urmăreau cu sete, iar cel care dădea peste ultima scrisoare a lui Binder se ducea numai-decît s-o arate celorlalți, încîntat de parcă ar fi descoperit o comoară. Cei care-l compătumeau pe neamț, de obicei femeile, erau pătrunși și de sentimente prohitleriste. Cei care se amuzau pe socoteala lui, de obicei bărbați, ziceau că neamțul simbolizează pe Hitler, care face declarații de dragoste Romîniei — Maria Carp — și că ea nu-i răspunde fiindcă (după cum reieșea din scrisori) s-a îndrăgostit de un muncitor — Uniunea Sovietică, comentau lectorii — iar Safta, sora Mariei, care îi răspunde, întruchipează clica trădătoare

de la cîrma țării. Agenții acoperiți aveau ce scrie în rapoartele lor, căci, dacă la început romanul Mariei și al neamțului Josef fusese comentat pe șoptite, el ajunsese să fie discutat cu glas tare și cu pasiune. În realitate comentariile erau mai interesante ca romanul, pesemne o aventură banală, în care unul din parteneri nu împărtășea sentimentele celuilalt.

Treceau desigur pe la cenzură și scrisori cu un conținut politic interesant. Acestea erau ale soldaților de pe front, îndeosebi ale nemților, și scrisorile personalităților din lumea politică, diplomatică și economică. Pe acestea însă le vedeau puțini, majoritatea viesparului de la cenzură nu știa nimic despre ele și continua să se amuze cu romanul lui Josef Binder, îndrăgostit fără nădejde de Maria Carp.

În acest viespar, comic în aparență, foarte primejdios în realitate, picase Mustea, fără să-și dea seama la început nici de numărul, nici de mărimea primejdiilor. De aceea intrase în el mai liniștit decît în cetatea cu pisici a bătrînei domnișoare Eleonora Stavru.

11

Batalionul de marș Mihai Antonescu era cazat în clădirea din curtea Ministerului de Externe, în Piața Victoriei. De fapt, acolo erau birourile. Dormitoarele rămăseseră pustii, căci soldații erau pe front, iar un plutonier primea în subzistență di-

feriți soldați din provincie, concentrați la Marele Stat Major. Cei mai mulți nu rămîneau acolo, ci se descazarmau și se mutau în oraș, deși nici la batalion nu-i controla nimeni ce fac. Cînd Mustea s-a prezentat acolo întîia oară, plutonierul l-a primit cu aceste vorbe :

— Încă un învîrtit !

— Am fost trimis la dumneavoastră de regimentul 93 Infanterie.

— Te-am chemat eu ? Nu-mi aduc aminte. Desigur ești cel puțin bacalaureat. Așa-i ?

— Da.

— Nu spun eu ? Toți vă învîrțiți ! Că doară nu sînteți proști să muriți pe front ! Lasă să moară răcanii, mama lor de răcani, că doar d-aia-s răcani ! Da ce beretă ai în cap ? Asta-i bonetă reglementară romînească, dom' caporal t.r. ?

Mustea purta într-adevăr o bonetă nereglementară, avînd fundul dintr-o bucată aparte, ca cele sovietice și sîrbești, făcută așa din capriciul croitorului.

— Ia poftește de-o schimbă, că te prinde comen-duirea și te ia drept prizonier bolșevic, domnule ! Și ce zici ? Ne descazarmăm ?

— Dacă se poate, domnule plutonier, căci am pe aici niște rude.

— Știu ! Învîrțiți ca dumneata să n-aibă rude la București ? Toți aveți.

— Nu sînt învîrtit.

— Hai-hai ! Arată-ți ordinul de chemare, apoi pleacă la Gara de Nord. Pe-aici să te văd cînd mi-oi vedea ceafa.

— Am înțeles, să trăiți.

Drept care, peste două zile, Mustea s-a prezentat îmbrăcat civil, la Gara de Nord, unde l-a luat în primire un sublocotenent de rezervă, spilcuit și plin de ifose.

— Cum, în civil? Vei fi dumneata, cum spui, asistent la Universitate, dar numai la cea din Cluj, refugiată temporar la Sibiu, nu la prima Universitate din țară, la București. Și pe noi ce ne interesează toate astea? Nici măcar titlul dumitale de doctor nu ne impresionează, nici măcar că ai studiat în Germania, cum spui. Aici ești pur și simplu caporal, caporalul cu termen redus Mustea Atanasie și atât... De ce nu te-au echipat la plecare, de la regiment?

— Am uniforma și echipamentul acasă.

— Aha! Dumneavoastră, intelectualilor, vă este rușine de haina cazonă a ostașilor! Doar n-o să te prezinți civil în fața colonelului?

— Atunci să plec, domnule sublocotenent, și să-mi îmbrac uniforma.

— Ce face?! După ce ești în întârziere cu câteva zile, să mai și pleci?! Așteaptă, mă duc să-l anunț pe domnul colonel și ce hotărăște dînsul, aia e sfînt.

Mustea se pregătea sufletește să primească o nouă porție de spirit militar, în timp ce un fruntaș, negru la față ca un țigan îl conducea prin birouri pline de civili cu nasul în hîrțoage și prin niște coridoare prost luminate, la cabinetul comandantului. Dar, după lungile concentrări făcute în ultimii ani, devenise refractar la șicanele, la tonul

imperativ și arogant al superiorilor. Se silea să salute și să bată cît mai bine „copitele“, să spună răspicat „am înțeles“ și „să trăiți“ și să facă la „stînga împrejur“ ca un automat, pentru a evita observațiile plictisitoare și a-și scurta prezența în fața ofițerilor. Pe zonă, se ferea de la distanță de ei, cotind-o la rezezeală în vreo uliță a satului sau intrînd în vreo curte.

Cabinetul colonelului Kirculescu era cam întunecos și de aceea, cînd lucra, ardea mereu lampa electrică cu abajur verde de pe biroul său mare, acoperit cu stofă verde, ca de biliard. Pe masă, cum e obiceiul la militari, nu zăceau hîrtii. Colonelul avea în față un singur dosar pe care îl răsfoia, privindu-i filele de la o depărtare considerabilă. „E presbit bine“ își zise Mustea, examinînd capul masiv al comandantului, care după ce spuse „intră“, cu un glas îngroșat, se aplecă mai atent asupra dosarului. Mustea închise ușa, fără să întoarcă spatele comandantului nici o clipă, știind că aceasta poate fi pretext de observație : „Intri cu fundul înainte?“ sau ceva de genul acesta. Apoi, lovind puternic tocurile pantofilor unul de altul, luă poziție de drepți, ridicat puțin în vîrful picioarelor și aplecat ușor înainte, gata parcă de start.

— Ce-ai rămas așa smirună, de parc-ai fi un răcan din Bivolarii Vechi ? întrebă colonelul, ridicîndu-și ochii și zîbind cu ușor dispreț.

— Să trăiți domnule colonel, sînt caporalul cu termen redus Mustea Atanasie de la Regimentul 93 Infanterie, detașat la Batalionul de mars

Mihai Antonescu și pus la ordinele serviciului ce cu onoare conduceți ! turui Mustea pe nerăsuflăte și tare, de parcă ar fi fost un elev ce spune o lecție, grăbit să n-o uite.

— Hm ! Mult dispreț pentru militari se ascunde în atitudinea dumitale bătoasă. Vîno mai aproape, ia loc pe scaun.

— Mulțumesc. Voi sta în picioare, cu permisiunea dumneavoastră.

— Îți ordon. Așa. Spune-mi ce studii ai și unde ai învățat ?

— Sînt doctor în Științele Naturale de la Universitatea din Hamburg.

— Hm !

— Am stat acolo cîțiva ani înainte de Hitler și un an după venirea lui, răspuase Mustea la un mod mai civil.

— Cred că-i iubești pe nemți !

— Romînia este aliata Germaniei.

— Hm ! răspuns foarte clar. Dar îi iubești pe hitleriști, nu-i așa ?

Mustea tăcu.

— Bine ! continuă colonelul. Ce limbi cunoști ?

— Vorbesc în afară de romîna, maghiara, germana, franceza, italiana și cunosc binișor engleza, rusa și spaniola.

— Hm ! Aici te apucă victoria.

Mustea tăcea.

— Sau nu crezi în ea ?

— Ce știu eu, domnule colonel ? Eu sînt biolog de meserie și nu mă ocup de politică.

— Așa sînteți voi intelectualii. Sau o parte din voi. Pînă la urmă reiese că tot vă ocupați. Aici e toată floarea intelectualității din capitală. Ai să-i cunoști pe cei care încă nu-i știi. Vei avea o misiune specială.

Mustea nu-și putu stăpîni o tresărire.

— Nu tresări. Totul e să nu vorbești. Vei citi scrisori de pe front ale soldaților germani. Nu te interesează cum ajungem la ele. Le primești, extragi din ele ce e important cu privire la moralul trupelor și le restitui celui ce ți le-a dat. Incolo : nu știu, n-am văzut ! Ai înțeles, domnule Mustea ? Și alții mai citesc. Dar numai vro doi. Băieți de treabă.

— Da, domnule colonel.

— Apoi vei primi presă care nu trece pe la Cenzura Presei. Gazete și reviste din Occident, în diferite limbi. Încercuiești cu creionul roșu criticile la adresa Axei. Le restitui și nu spui nimănui ce ai citit. Clar ?

— Da, domnule colonel.

— Serviciul e de la ora șapte la douăsprezece și de la cincisprezece la nouăsprezece. Uniforma nu e obligatorie. Programul, însă, se respectă. Azi ești liber. Te prezinți de mîine la serviciu și iei contact cu locotenentul Rățoiu.

Mustea ieși de la colonel destul de nedumerit de noua situație în care îl punea viața și începu să se plimbe prin Gara de Nord, pe peroanele și prin sălile de așteptare înțesate de oameni, civili și soldați, vorbind, dormind, mîncînd și emanînd un miros greu de sudoare și de alte duhori. Într-un loc,

păziți de câțiva soldați și înconjurați de nenumărați curioși, văzu vreo două sute de prizonieri sovietici. Inima începu să-i bată puternic. Erau băieți tineri în uniformele lor de vară uzate și sfîrtecate, așa cum fuseseră prinși în lupte. Aveau fețele oboșite, mîhnite, dar deloc neliniștite. Se uitau la curioșii ce se îngrămădiseră în jurul lor. „Bolșevicii!” — zise un individ înalt, bine îmbrăcat, cu ochelari de soare, amenințînd cu pumnul. Prizonierii vorbeau încet între ei și zîmbeau cîteodată. O țarancă vru să le dea o oală cu lapte, dar soldații romîni o opriră.

— Nu e voie!

— De ce nu e voie, bă? Și eu am un fecior pe front. Poate e și el prizonier. Crezi că și acolo oprește unul ca tine pe o biată mamă să-i dea o cană de lapte? Pe una ca mine, cu inima arsă după feciorul ei!

— Hai, șterge-o femeie! Nu e voie! Bolșevicii nu fac prizonieri.

— Asta s-o crezi tu! De ce sînteți cîni?

Un soldat îl împingea cu patul puștii pe rusul blond care întinsese mîna după oala cu lapte. Cîteva de-ai lui îl traseră pe rus înapoi.

Femeia plecă blestemînd.

Un alt cetățean, după înfățișare un intelectual, îl întrebă pe un soldat romîn unde-i duc pe bolșevici.

— Undeva pe lîngă Sinaia, într-un lagăr.

Această neînsemnată frază i-a revenit apoi de nenumărate ori în minte lui Mustea, deși cînd se îndepărtă de grupul de prizonieri, grăbit și răsco-

lit profund, nici nu-i dăduse atenție. Întîia oară și-a reamintit-o peste cîtva timp, trecînd cu trenul pe la Predeal. A văzut acolo lagărul, prizonierii mergînd încolonați și zgribuliți la lucru într-o dimineată geroasă, îmbrăcați în aceleași uniforme de vară, zdrențuite, așa cum ieșiseră din lupte. Mustea a închis ochii, apoi și-a întors privirea de pe geamul ușor înghețat, pe care el îl dezghețase cu mîna, ca să vadă peisajul iernatic. Pe genunchi avea volumul al doilea din „Război și pace“, pe care îl citea în rusește. Peste cîteva luni, făcînd același drum cu trenul, la începutul primăverii, cînd frunzele galben-verzui, ca de ceară, mijesc pe crengile negre, și-a adus aminte de lagăr. Cînd ajunsese în dreptul lui, lagărul cu barăcile sale de scînduri nu mai era. Dar, mai sus, pe coastă, razele soarelui sărutau sfioase un cimitir de cruci albe de lemn, scunde și puse la rînd, așa ca în toate cimitirele militare.

12

Locotenentul Rățoiu, un lungan chel și deșirat, tot rezervist, se împrietenise cu Mustea sau cel puțin încerca, căci simțea cum la acest intelectual se izbește undeva de o rezistență interioară. Nici locotenentul nu-i iubea pe nemți și-i relata cu satisfacție lui Mustea știrile de la radio Londra. Alte ori, îl apuca mustrarea de conștiință că, ofițer fiind, nu se cere voluntar pe front, în loc să facă

o muncă pe care o pot îndeplini la fel de bine și babele.

— Noi ședem aici la adăpost, la căldură și citim scrisori și ziare, pe cînd alții stau în tranșee și înfruntă moartea. Nu, zău ! Mi-e rușine de mine însumi.

— Lasă, domnule locotenent, că-ți vine rîndul. Se răresc ei acolo și ne cheamă și pe noi. Pe mine de trei ori m-a chemat. Dar nu mă lasă șeful. Ș-apoi, parcă noi am pus la cale războiul ?

— Știi cum sîntem noi, domnule Mustea ?

— Cum ?

— Vezi... Cum să-ți spun ? Și eu și dumneata ne bucurăm cînd aflăm că nemților le merge prost și le scade elanul. Nu spune că nu te bucuri, că te văd eu după ochi. Ce să ne mințim ? Și eu mă bucur. Că doară de aceea ascult, printre hîriituri, radio Londra, ca să mai aflu vreo știre să-mi ungă sufletul. Aseară am ascultat radio Moscova și m-am bucurat de asemenea. Știi cum sîntem noi ? Sîntem ca doi marinari care se bucură că se scufundă vasul, pentru că ei sînt certați cu căpitanul.

Mustea tăcea. „Cine știe ce pasăre ești tu — cugeta în sinea sa — poate cînți așa, ca să mă tragi de limbă. De unde pot ști ?“

Dar în primăvara lui 1942 Rățoi s-a cerut voluntar pe front și nu s-a mai întors niciodată. Nu fusese cel mai rău din cei ce lucrau cu Mustea. Era mai rău imbecilul sergent Vili, contabil în civil, fost legionar feroce pe timpul rebeliunii, care, din dragoste pentru hitleriști semna „Wili“. Acesta, de cîte ori venea vorba de război, scotea o hartă din

buzunar și-ți explica desfășurarea frontului, fixînd termene, niciodată adevărate, pentru tot mai discutabilele victorii ale lui Hitler. La început trecea drept un om priceput în chestiuni politice și militare. Prezicerile lui anapoda i-au scăzut însă prestigiul și oamenii-i spuneau în rîs „Vili Hartă”. Mustea, care nu-l putea suferi, i-o tăiase scurt de la început :

— Mie să-mi arăți harta ta, cînd se va întoarce frontul și vor începe nemții să fugă mîncînd pămîntul.

De față erau aproape toți sergenții și caporalii cu termen redus, concentrați la cenzura scrisorilor externe, între care cîțiva șvabi și sași. Au făcut ochi mari și au schimbat priviri cu înțeles la apostrofa adusă lui Vili, care tocmai își întinsese harta pe o masă dintr-o berărie de lîngă gară și proorocea noi victorii fasciste.

Peste două zile, colonelul l-a chemat pe Mustea și l-a prevenit că n-ar strica să se exprime mai decent cînd vorbește de „aliații noștri” și că el nu poate tolera în serviciul lui oameni cu atitudine neprietenosă față de Germania hitleristă.

— Te previn că nu te trimit pe front, cum dumneata poate ai dori. Dar nu-mi face greutăți. Aici sînt oameni în legătură cu Gestapo-ul, care mi-au fost impuși. Dacă te înhață pe dumneata, desigur n-am să mă bucur. Dar m-aș întrista profund să fiu suspectat eu. Ai înțeles ? Și acum, stînga-mprejur !

— Am înțeles, să trăiți, domnule colonel.

— Stai ! Dă mâna. Așa. Și nu te băga singur în gura lupului.

Totuși nici Vili nu era cel mai rău, nici chiar profesorul de arheologie Gore Tucan, care lucra și la ambasada germană, ca „translator“, la „Gesandtschaft“, cum spuneau sergenții și caporalii. Cu acesta Mustea se certa zilnic, deși știa că are legături cu nemții, poate chiar cu Killinger în persoană. Dar era convins, fără să știe de ce, că Tucan nu e capabil de o josnicie, adică de-a denunța pur și simplu.

— Rușii nu-și dau seama că sînt învinși. Asta e tot ! zicea Gore Tucan. Dacă ei ar fi mai deștepti, ar trebui să se dea bătuți, în loc să verse degeaba sîngele poporului lor.

— De ! îl ironiza Mustea, n-au noroc de-un cap așa de luminat ca al dumitale, care să le arate că sînt de mult înfrinți. Așa vorbea și un scriitor de-al nostru de la București înainte de cedarea Transilvaniei. „Voi, transilvănenii, sînteți lipsiți de simț politic. Vreți să ne tîrîți într-un război. Războiul însă noi l-am pierdut demult și nu ne rămîne decît să capitulăm. Să ne înțelegem așadar cu nemții înainte de a ne ocupa ei țara.“ Așa spunea scriitorul. Și totuși ne-au ocupat. Mai mult. Sîntem și în război. Ce-i drept, nu cu Germania. Dar barem acum sîntem siguri că vom fi bătuți, ceea ce atunci nu era sigur. Cu Hitler împreună vom fi bătuți, dacă nu ne vine mintea la timp.

— Avea dreptate scriitorul — zicea Tucan. Voi, transilvănenii, sînteți lipsiți de simț politic. Ați

fi vrut să nu cedăm Ardealul. Iată, l-am cedat. Acum ne găsim în război, Hitler va câștiga războiul, pe care rușii îl lungesc din pură prostie.

Mustea a izbucnit într-un hohot de râs așa de puternic și de molipsitor, încît cei douăzeci de tradatori din diferite limbi care se mai aflau în birou, s-au pornit toți pe râs, femei și bărbați, un cor pe nenumărate voci, de a răsuna întreaga clădire a poștei din Gara de Nord. Și râsul ar fi continuat cine știe cîtă vreme, dacă nu intra pe neașteptate peste ei colonelul Kirculescu. Civili și militari au înghețat dintr-o dată, de parcă le-ar fi apărut însuși arhanghelul morții în față.

— Alții se vaietă în sîrmă ghimpată, la Nalcik, la Leningrad, ori pe Don, și dumneavoastră petreceți ! Domnule Mustea, ce se întîmplă aici ? Răspunde ! Că de la dumneata se trage, sînt sigur !

— Nimic, domnule colonel. Ne bucurăm și noi de viitorul fericit al țării noastre după război. Domnul profesor Tučan ne-a vorbit de pacea de-o mie de ani pe care o va asigura lumii Germania.

— Hai, Mustea, nu te tot ține de șotii ! Și dumneavoastră ceilalți, nu uitați că sînteți plătiți să munciți, nu să rîdeți la prima glumă proastă.

Dar abia după întîmplarea aceasta a urmat marile rămășag al lui Mustea cu Tucan, după ce armatele lui Hitler s-au năpustit asupra Stalingradului.

— I-a rupt Hitler, Uniunii Sovietice șira spinării ! s-a bucurat Tucan. Acum ce mai zici, domnule Mustea ?

Vili scosese și harta din buzunar și explica de zor semnificația trecerii peste Volga, fapt gata împlinit pentru el :

— Dar cum OKW¹ nu comunică decît știri sigure, n-a comunicat încă această nouă victorie.

— Dar de Stalingrad sînteți siguri ? întrebă Mustea.

— Fii serios, domnule Mustea ! răspuse Tucan. E clar că Stalingradul a căzut !

— Așa se spune la Gesandtschaft ?

Tucan roși, dar revenindu-și, se răsti furios :

— Da, așa se spune la Gesandtschaft !

— Bine. Comunică-le că sînt prost informați. Stalingradul nici n-a căzut, nici nu va cădea.

— Ha-ha-ha ! rîse forțat Tucan.

— Ha-ha-ha ! — îl imită Vili, privindu-l batjocoritor pe Mustea.

— Bine, domnilor. Dați-mi răgaz pînă mîine și facem un rămășag. De va cădea Stalingradul, plătesc eu zece litri de vin la restaurantul ales de dumneavoastră, cu toată mîncarea aferentă, după gustul fiecăruia. De nu, plătește domnul Tucan. Primești ?

— Primesc !

— Toți cei de față sînt martori și participă la banchet. De acord ?

— De acord !

— S-a făcut. Mîine vă spun dacă m-am hotărît definitiv.

— De ce nu pe loc ? Ți-e frică ? Harta vorbește ! zise Vili.

* OKW = Oberkommando der Wehrmacht.

— Harta ? E pentru ultima oară că o mai folosești. După pierderea acestui rămășag, ai s-o arunci la coș.

— Ai vrea tu !

— Bine. Pe mâine.

A doua zi, Mustea anunță că Stalingradul nu va cădea și că peste câteva luni nemții vor capitula, în orice caz cei de la Stalingrad.

Celor de față prinsoarea li s-a părut nebunească. Iar un ofițer a propus un nou rămășag pe un butoi de bere și anume : dacă pînă în octombrie 1942 nemții nu trec dincolo de Ural, el plătește berea. Dacă trec, plătește Mustea.

— Primești, Mustea ? l-a întrebat ofițerul.

— Primesc.

— Ești nebun ! i-a spus Tucan. Bună glumă ! Am s-o povestesc și altora.

— La Gesandtschaft ! a precizat Mustea.

— Să zicem, a răspuns Tucan înțepat.

Mustea știa că astfel de vorbe și de lume nu-s cele mai indicate. Dar cine nu le făcea ? Parcă în presă nu apăreau tot felul de năzbîtii strecurate de tipografi sau de redactori ! Apoi, își zicea Mustea, mai curînd te suspectează dacă taci, decît dacă vorbești. Unde mai pui că vorbind nu numai că-ți răcorești sufletul, dar mai contribui și la creșterea impopularității hitleriștilor și a lui Antonescu. Cît privește cenzura, oamenii demult se împărțiseră în profasciști și antifasciști, numărul acestora din urmă sporind mereu. Se cunoșteau de-acum întrolaltă și nu se fereau decît de agenți. Aceștia tăceau cu capul între urechi, făcîndu-se că citesc vro

scrisoare. Dar stăteau cu nasul în ea pînă adormeau.

— Hai să mai bîrfim puțin, spunea cîte un lector, că adoarme altfel tăcutul domn Papanăș.

Acesta era un agent numai ochi și urechi și tocmai în fața lui se tăcea cel mai mult. Papanăș era disperat, că nu putea face rapoarte mai consistente.

13

Josef Binder continua să trimită cu stăruință scrisori și cărți poștale prevăzute cu desene neîndurătoarei Maria Carp și surorii ei Safta. „Verfluchte Hure“ (tîrfă afurisită) era cea mai blîndă invectivă pe care i-o adresa, de furie că îi promise cu nepăsare inelele de aur și bijuteriile trimise de la Krivoi Rog, ceasul brățară de la Chișinău, taftaua, catifelele și atîta ceai rusesc și atîta zahăr! Ea tot nu renunța la iubitul ei. La un moment dat muncitorul, un cizmar, după cum reieșea din scrisori, a fost ridicat de Gestapo. „Eu l-am aranjat“ se lăuda Binder către Safta. Se pare însă că Maria era tot cu gîndul la el. „Nu se mai poate trăi pe lumea asta de răul muncitorilor — scria Binder — i-aș omorî pe toți, pînă la unul, că totdeauna ne strică socotelele.“

După epistolele furibunde urmau altele sentimentale, în care cuvintele „Herzchen“, „süsse

Liebe“, „mein zartes Kind“ mișunau ca ploșnițele, printre făgăduințe de a mai aduce alte și alte giuvaeruri, ștofe și bunătăți din Rusia. „Tu nu-ți dai seama ce înseamnă să ai un iubit în divizia «Fuchs»? Toate bucuriile-ți sînt asigurate! Numai ia-ți gîndul de la pîrlitul ăla, care n-are nici după ce bea apă. Cînd mai vin la tine, să te gălesc zîmbitoare, așteptîndu-mă pe mine, nu bocindu-l pe el! Curînd se va termina războiul și toată lumea va fi a Fîhrerului, iar noi nemții vom trăi ca niște zei. Atunci voi veni la tine și ne vom iubi, ne vom iubi nesfîrșit de mult. *Aber du sollst mir treu sein* (trebuie să-mi fii credincioasă) și să mă iubești *mit echter deutscher Treue* (cu adevărată credință germană) scumpa mea ini-mioară dulce și iubită.“

— Auzi-l, glumea o profesoară de muzică, veselă și spirituală. Dumnealui vrea „*echte Treue*“, credință adevărată, uită că la ei totul este *Ersatz*.

— N-o să pretinzi că și pasiunea lui Josef pentru Maria este *Ersatz*! se indigna o fetișcană blondă de la Sibiu.

— Ba da, răspundea un profesor de franceză, Ion Rizea. La nemți pînă și chestia aia este surrogat, *Ersatz* cum spun ei. Și profesorul făcea cu ochiul unui avocat șmecher, care reușise să se oploșească pe la cenzură.

— Ce zici, domnule Vili, se adresa profesorul, va reuși Hitler să fabrice și un surrogat de victorie, *Ersatz-Sieg*?

— Te rog, domnule profesor, să vorbești cuviincios despre cea mai mare putere din lume.

— Nu te supăra, domnule Vili, n-am vrut să te jignesc. Mai scoate puțin harta să ne amuzăm pe socoteala fulgerătoarelor împotriviiri hitleriste. Apropo de Stalingrad, ce zici, bea Mustea pe Tucan ? Că uite, vine toamna și rușii tot nu vor să predea orașul.

— Sînt niște încăpățînați !

— Da, domnule, nu vor să se dea bătuți. Așa-i ?

— Sînt bătuți de mult.

— Mai încape vorbă ? Erau bătuți cu trei luni înainte de a începe războiul. Păcat numai că nu vor și ei să înțeleagă acest lucru. Am să vorbesc eu cu domnul colonel Kirculescu să te trimită pe dumneata să-i lămurești. Ce zici, domnule Vili ?

— Lasă glumele, domnule profesor, dacă nu vrei să ajungi dumneata înaintea mea pe front.

— Ferească Dumnezeu ! Ce-aș căuta eu acolo ? Apoi mă tem că la Stalingrad o să fie cam greu să mai ajung, căci mi-e că hemții au să-l lase dracului și or să vină mai încoace, conform planului dinainte stabilit, care prevede numai victorii.

La Stalingrad gureșul profesor n-a mai ajuns, din motivele pe care le bănuia, dar pe front tot a fost trimis. Căci a avut imprudența să jignească soția unui ofițer de M.St.M. Odată s-a luat la hartă într-un salon cu această cucoană, fără să știe cu cine are a face. Femeia explica foarte convinsă că scrisorile care vin de la prizonierii romîni le sînt dictate, că nici pe departe nenorocii n-o duc atît de bine cum scriu ei.

— Bărbatul meu a avut ingenioasa idee — zicea ea — să deslipească marca de pe o astfel de carte poștală optimistă, în care răcanul nostru spunea că doarme întâia oară în pat de cînd a venit pe lume. Și ce credeți că scria sub marcă? „După masă ne duce să ne împuște pe patru sute de romîni.“

— Extraordinar ! făcură cîteva cucoane, pocnindu-și palmele.

— Ce vrei, domnule ?! adăugă un domn chel și cu dantura falsă, un profesor de bizantinologie, căci societatea era alcătuită din intelectuali subțiri. Bolșevicul tot bolșevic ! Dar lasă că le vine Hitler de hac ! Toată Rusia trebuie îmbucătățită. Nordul să fie al varegilor și al cavalerilor teutoni ; Crimeea s-o dețină goșii, căci ei au fost acolo ; noi să ne întindem pînă la Bug și așa mai departe.

— De unde o să vă procurați goși ? întrebă Rizea, profesorul de franceză.

— Nu-i treaba mea. Va găsi Hitler !

— Măcar un *Ersatz* ! zise Rizea, stîrnind rîsul societății. Apoi întrebă pe doamna cu marca poștală, dacă soțul dumneai a deslipit singur marca de pe cartea poștală sovietică.

— Sigur, domnule ! Eu i-am dat ideea.

— Parcă spuneți că-i venise dumnealui. În sfîrșit... Soțiile sînt totdeauna mai ingenioase. Nu-i așa că pe cartea poștală era imprimată crucea roșie și semiluna roșie ? Cred că ați văzut-o.

— Sigur ! zise doamna, mai nesigură de data aceasta.

— Ce culoare avea marca ? Vreau să verific dacă era la fel cu cea văzută de mine. Sînt colecționar.

— A ! și eu, zise doamna. Ce scria sub marca dumitale ? A mea era roșie. Firește. Bolșevicii nu admit altă culoare. Ar vopsi și iarba din stepă în roșu, dacă ar putea.

— Lăsați c-au vopsit-o nemții, doamnă dragă. Dar într-adevăr ați văzut o astfel de marcă ?

— Cum, domnule, vă îndoiiți ? Nu știți pe semne că bărbatul meu este locotenent-colonel de stat major !

— Pardon. Într-adevăr nu știam, doamnă. Cum îl cheamă ?

— Locotenent-colonel Titu Colbureanu.

— Aha ! L-am văzut nu de mult, la regimentul 21 Infanterie. Ținea un discurs unui batalion de marș. Am întrebat cine-i domnul ofițer și mi s-a spus acest nume : Titu Colbureanu. Mi-a plăcut cum a vorbit.

— A, e un strașnic orator ! Pleacă soldații la moarte ca la nuntă, cînd le vorbește el.

— Aveți imaginație, vorbiți în hiperbole, doamnă. Însă marca de care vorbeați nu există. Pe cărțile poștale trimise de prizonierii romîni — pe care de altfel familiile nu le primesc, căci se rețin la Marele Stat Major, și în schimb se trimit niște cartoane tipărite cu loc gol pentru „fiul“ și „soțul“, „fratele“, și așa mai departe, după caz, înaintea formulei tip „este încă în

viață“ — nu există o marcă lipită, ci una imprimată direct pe carton cu mențiunea „besplatno“ adică „fără plată“. Așadar, doamnă, de ce spuneți neadevăruri ?

Doamna s-a făcut roșie ca focul, unii au început să rîdă, alții se priveau consternați, iar gazda îl fixa cu ochi dojenitori pe Rizea. Dar doamna și-a revenit repede.

— Așa sînteți dumneavoastră ! Dușmănoși ! Cînd s-a făcut expoziția „Transnistria“, s-au găsit unii ca dumneata, să întreb : „De unde atîtea bogății, cînd în gazete nu citești decît de sălbăticia și mizeria rușilor ?“

— Și n-aveau dreptate, stimată doamnă ?

— Sînteți dușmani, pur și simplu. Ar trebui să vă trimită pe toți în linia întîi, să muriți pe front în Ural. Da, domnule !

— Nu merită oboseala, că vine frontul către noi.

— Deocamdată sper că vei merge dumneata către el ! a spus cu răutate cucoana.

— Așa-i ! o aprobă profesorul de bizantinologie. Trebuie să murim pentru patrie, domnule profesor secundar Rizea. Pentru patrie ! S-o apărăm de bolșevici !

Intr-adevăr, nu peste mult Ion Rizea a plecat pe front și a murit în Caucaz, la fel ca alte mii și zeci de mii de romîni, în mod inutil.

Rizea era verișorul Irinei, logodnica fictivă a lui Mustea, de pe vremea cînd lucra încă la Sibiu. Spera ca pe Rizea și încă pe vr-o doi concentrați în Gara de Nord să-i apropie de mișcare. „Dar gura lui nestăpînită, i-a mîncat capul

bietului Rizea. Păcat ! Trebuie să fiu mai atent. Și mie îmi cam umblă gura“, își zicea Mustea. Irina, după cît aflase Mustea de la Rizea, era suspectată la serviciu la I.A.R., de a avea legături cu comuniștii. Un cunoscut i-a adus apoi vestea că biata fată fusese concediată și că toată familia o duce greu. Mustea n-o mai putea căuta. Rotaru îi pusese-n vedere acest lucru. „Numai după război am s-o pot vedea, dacă scap teafăr din viesparul ăsta“, se gîndea Mustea.

14

Războiul dura, schilodind inimi și trupuri, sporind numărul mormintelor, dărîmînd sate și orașe, sărăcind pămîntul de avuțiile lui făurite și adunate cu trudă de oameni, dînd glas unor dureri nemaiauzite, stîrnind bestialități nemaicunoscute, oră de oră, zi de zi, săptămîină de săptămîină, lună de lună, an de an. Pornit la modul „fulger“ de Hitler și Krupp cu deșanțata îngîmfare specifică fascismului teuton ; în cîrdășie cu fascismul vanitos, ridicol, dacă nu ar fi fost atît de cumplit, al fanfaronului Mussolini și cu militarismul japonez, perfid și fățarnic, alcătuiind împreună un triumphi al morții, menit a se roti peste oceane și continente, pentru a doborî pe frații lor mai mari, pe imperialiștii occidentali, apoi după nenumărate eșecuri tînjind după o împăcare cu ei, pentru a-i

face dacă nu complici, măcar spectatori indiferenți la crimele lor împotriva Uniunii Sovietice — războiul continua să-și miște, mai sălbatic, dar tot mai cu greu, vîrtelnița izbită în admirația lumii, de uriașa forță nebănuită a Armatei Roșii și a întregului popor sovietic. Se măcinau diviziile blindate și neblindate, în spațiile fără margini ale stepelor, sub troiene de zăpadă, sub ploii și noroaie, sub arșiță și pulbere, dar mai ales sub cumplitele lovituri din față, din coaste, din spate, din văzduh și de pe pămînt, ale ostașilor și partizanilor sovietici, tot mai cumpliți în ura lor împotriva cotropitorilor, tot mai nestăviliți în elanul lor, în marșul lor eroic de recucerire a teritoriilor invadate, de nimicire a unui dușman socotit pînă atunci de neînvins.

Odată cu jalea celor plecați, cu disperarea celor care vedeau cum li se spulberă visurile sîngeroase și calculele infame, creștea mizeria și se răspîndea pe de o parte neîncrederea în mult lăudata putere militară a fasciștilor din ce în ce mai detestați, iar pe de altă parte creștea speranța, iscată de comuniști, emanînd ca din niște focare tainice, cu radiații calde și vii, din închisori, din lagăre, din toate celulele și organizațiile conspirative, răspîndite peste toată țara ca o rețea vie alcătuiind sistemul ei nervos.

Toamna se tulburase a iarnă, iar crestele pădurilor în desfrunzire sunau de ploaie și de vînt. Crișul purta valuri galbene și grăbite, izbindu-le de malurile lutoase și sfărîmîndu-le în umbletul

său întortochiat prin lunci și zăvoaie de sălcii plîngătoare și de arini cu brațe ca niște candela-bre. Ciorile în stoluri grele filfiau ca niște flămuri de doliu purtate de vînturi sub cerul sur și frămîntat.

Pe o zi de morneată, cu ploaie intermitentă și mărunță, Mustea coborî din tren în gara mică din satul său, unde nu-l aștepta nimeni. Cu toată vremea rea, în gară era forfotă mare, căci se zvonise că are să vină dinspre Brad un tren cu prizonieri sovietici, în drum spre Arad. Jandarmii sfătuiau femeile să plece acasă, dar nu-i lua nimeni în seamă. Tot mai mulți săteni, bătrîni, femei, fete și copii se îngrămădeau în jurul gării, mai ales în fața ei, spre cele trei rînduri de linie ferată. „Voi rămînea și eu pe-aici, își zicea Atanasie, că nici grabă, nici bagaj n-am. Poate că dau și peste careva dintre ai noștri pe-aici.“ Venise cu sarcina specială de a organiza prin Simeon strîngerea și trimiterea de alimente la București pentru comuniștii din lagăre și închisori. Firește că nu se aștepta ca data trecută, să dea peste vărul său în gară; deși era cu puțință, dacă Simeon aflase și el vestea care mînase aproape tot satul spre gară.

Mustea putea spera cel mult s-o găsească acolo pe soră-sa, căci frate-său era pe front, iar bătrîni, prea slabi și bolnăvicioși ca să mai iasă pe vreme atît de urîță.

Veneau mereu oameni și din satele apropiate și toți aduceau cîte ceva cu ei, o sticlă de lapte, o pîine învelită într-un ștergar, o traistă cu mere, care ce putuse rupe din sărăcia lui.

Plutonierul de jandarmi, îndesat și mustăcios, cu o foaie de cort în spinare, se învîrtea printre țărani :

— Duceți-vă acasă, oameni buni. N-aveți ce aștepta, că trenul cu prizonieri nu mai vine. Uite, acum s-a anunțat la telefon că nu mai vine. Hai, plecați odată !

— Asta s-o crezi dumneata ! Dacă nu mai vine, dumneata de ce nu pleci ? Ia-o înainte, că venim și noi după dumneata.

Așa i se adresă un bătrîn înalt, cu mustață sură, tăiată scurt și cu o cușmă grea de oaie, dată pe spate, de-i lăsa descoperită fruntea încrețită ca scoarța gorunului.

— Bade Ioachime, stinge farurile la camion ! îi răspunse plutonierul, nu mi le băga în ochi. Eu știu că dumneata ai fost în 918 prizonier în Rusia și mai știu că-ți umblă gura... Dacă vrei să rămii șofer la cariera de piatră, pune frînă la limbă.

— Nu știi dumneata nimic.

— Noa ! Noa ! Ia sama. Du-te acasă frumos, pînă ți-i bine.

În timp ce plutonierul, însoțit de doi jandarmi, se lega astfel de țărani și se uita neliniștit cum se mărește numărul lor, Mustea se trezi deodată că-i sare cineva de gît și-l sărută pe amîndoi obrajii.

— Tănase al nost ! Frate dragă ! Ai venit ?

— Suzano ! Soră dragă ! Tu ești ? Dar de la Ștefan ați mai primit scrisoare ?

— Nu. Mă tem să nu fi murit. Au venit cîtiva de pe-acolo, dar nimeni nu-ți spune nimic, chiar

dacă vreunul de-al tău a murit lângă el. Nu vrea să-i amărască pe cei de-acasă.

— Las' că n-o fi pierit. Și tu ce faci? Cum o duc bătrîni? Am venit pe două zile să vă văd.

— Bine facem. Uite, am adus niște pere și niște mere, că 'ice că trec p-aici niște prizonieri sovietici. Săracii! Aș fi adus și niște slăninuță, da nu-i. Hi! Iaca și vărul Simeon. El cu străițocul, că așa-i stă bine, mînce-l mama!

— Lasă, vărșană, că nu ce dai este de preț; cu ce inimă dai, asta face prețul darului.

— Da bine-i, Doamne, să ai ce da! Mai cu samă la așa oameni ca aiștea care vin, că tare-s bătuți de focul lor, săracii, aici în țară străină. Așa or fi și ai noștri, săracii, pe la ei? Doamne, Doamne! Mi se rupe inima cînd mă gîndesc la Ștefan a nost.

Suzana începu să plîngă și să-și șteargă ochii cu șorțul, iar Simeon se grăbi să pună sub streășină desaga grea de pe umăr și coșul de nuiele ce-l avea în mîină, ca să-l poată îmbrățișa pe Tănase. Mult timp rămaseră unul cu capul pe umărul celuilalt, în tăcere. Ploaia țîrîia mărunt.

N-apucară să schimbe însă nici trei vorbe, căci trenul fluieră și intră în stație, în timp ce jandarmii se mai sileau zadarnic să stăvilească puhoiul de oameni care năvăleau din toate părțile. Năboiseră parcă toți din Porumba și din satele vecine.

Erau vagoane deschise, pline pînă la refuz de prizonieri stînd în picioare, sprijiniți unii de alții, cu uniformele lor uzate, muiate de ploaia stăruitoare. Tineri cei mai mulți, aveau fețele trase și

obosite — numai ochii le ardeau, privind însetați la mulțime. Cît erau de înfometați se vedea după faptul că vreo doi luau frunze veștede de pe o creangă ruptă pesemne din mersul trenului și le mestecau fără nădejde. Cînd văzură mulțimea și-și deteră seama de intențiile ei, începură să se învioreze. Unul sări din vagon, dar cînd un jandarm îl izbi icnind cu patul puștii în piept, se grăbi să urce îndărăt, ajutat de tovarășii săi.

— Nu-i voie, nu-i voie! Înapoi, oameni buni! Nazat, bolșevicilor, mama voastră! striga plutonierul, în timp ce împreună cu jandarmii împiedica oamenii să se apropie de vagoane, ținîndu-i la respect cu patul puștii.

— Mînca-ți-ar frontul oasele! se răsti la plutonier o femeie tînără, făcîndu-și drum cu sila. Fiecare avem un soț, un frate ori un prunc în Rusia. Crezi că lor acolo nu le dă cineva de mîncare, dare-ar furcile iadului în foalele tău?!

— Nu te băga, cățea, ori ți-i dor de bîță! urlă la femeie unul din jandarmi, ținînd-o pe loc cu patul puștii.

— Cățea-i mîne-ta, că te-a făcut cîne, beli-te-ar hantătar! îi răspunse altă femeie, izbîndu-l în ochi cu un ou de găină.

Plutonierul își dete seama că lucrurile pot să se sfîrșească rău, dacă stăruie pe aceeași cale, mai cu seamă că începuseră să zboare spre vagoane alimente și fructe, iar prizonierii le prindeau și mușcau hulpav din ele. Amenință că împușcă pe prizonieri, dacă primesc darurile, trase chiar un

foc în aer. Totul era zadarnic. În cele din urmă îi veni o idee :

— Domnule șef — se adresă el cu ton poruncitor șefului gării — dă numaidecît drumul trenului !

— Opreți, opreți ! Stai domnule șef, numai o clipită — se agita un om gras, care venise în fugă, asudat și gîfîind din greu. Era măcelarul satului.

— Numai o clipită, domn șef. Și eu am un fecior pe front, dacă o mai fi trăind, continuă dînd din mîini grăsunul. Numai o clipită ! Am făcut două cazane de tocană pentru feciorii aceștia. Uite, acum vin oamenii cu ele. Numai o clipită, domnu șef ! Fii om, domnu plutonier, că și dumneata poți ajunge prizonier. Numai o clipită ! Hai măăăă ! mai repede ! strigă el, făcîndu-și mîinile pîlnie la gură.

Într-adevăr se vedeau apropiindu-se patru țărani care duceau două cazane aburind. Dar trenul se urni din loc. Prizonierii făceau semn cu mîna, iar cînd cazanele sosiră, ultimul vagon era la bune două sute de metri, colo către podul de fier ce trecea peste vale.

— Bea-v-ar corbii ochii ! Mîncă-v-ar viermii cei neadormiți ! Că sînteți mai răi ca păgîinii ! blestema cîte o femeie pe jandarmi.

— De ce n-ai avut un pic de omenie ? îl întrebă Mustea, care între timp reușise cu greu să se apropie prin mulțime de plutonier.

Plutonierul îl măsură de sus pînă jos cu dispreț și-i răspunse strîmbînd din gură :

— Ca să te miri dumneata !

— Mira-s-ar lumea de stîrburile voastre, blestemărilor ! Ptiu ! scui-pă o femeie către plutonier.

Acesta n-o luă în seamă ; se uita foarte interesat la cazanele cu tocană, ce-i stîrneau cu mirosul lor de carne proaspătă pofta de mîncare. Oamenii care le aduseseră le puseseră jos și se ștergeau pe față de sudoare.

— Domnu Bulbuc — zise către măcelar plutonierul — cazanele vin la mine la post. Executarea !

— Cuum ? strigă măcelarul, făcîndu-se și mai roșu decît era.

Fără să mai aștepte altă invitație, răsturnă cele două cazane cu tocană în noroi, printre șine.

— Na ! mîncă, domnu plutonier. Dacă sînteți porci, mîncăți din noroi !

Măcelarul izbucni într-un hohot de plîns și, acoperindu-și fața cu mîinile, porni prin mulțime, către sat, oftînd din adîncul inimii :

— Of, feciorii noștri, feciorii noștri !

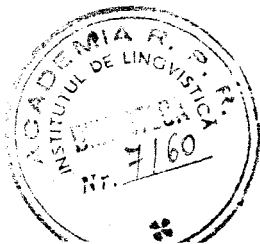
— Pe toți vă arestez ! urlă cu voce sugrumată plutonierul.

Dar din mulțime se ridică un freamăt și o mîrîială, care-l făcu să simtă un fior rece în spinare.

— Hai ! toată lumea acasă ! continuă el pe un ton împăciuitor. Au plecat prizonierii. Vin alții, n-aveți nici o grijă. Prindem toată Rusia și o punem la jug.

— Noa ! Noa ! i-o întoarse un țaran bătrîn, că Rusia-i țară mare. Nu se gată ea pînă-i stea pe cer.

Mulțimea începu să se împrăștie. Jandarmii o luară pe linia ferată, ca să nu treacă printre săteni.

— Mi-au plăcut oamenii. Și se petrece des pe la voi așa ceva ? îl întrebă Mustea pe Simeon.

Simeon îl privi tăcut, cu o mare tristețe în ochi, apoi, aruncînd peste umăr desaga goală, în timp ce Suzana luă coșul, zise :

— Hai, vere, să mai stăm de vorbă. Mergem la voi. Ah, soarta lui de război !

Din depărtare se auzea șuierînd trenul cu prizonierii sovietici. Norii atîrnau jos de tot peste dealuri. Mizgoia încet și rece.

15

Și în Porumba erau prizonieri sovietici. Lucrau la cariera de piatră, iar cîțiva munceau pe la bogătani. Se împrieteniseră repede cu oamenii din sat. Seara, cîntau în cor, în fața barăcii lor, de se adunau sătenii și ascultau ca la biserică.

Unii dintre ei învățaseră bine romînește și stăteau la sfat cu sătenii despre Rusia, despre familiile lor, despre război. Era mai cu seamă unul Stiopa, Stepan Vasilievici Koldunov, care vorbea romînește, de ai fi crezut că pe Criș s-a născut și a crescut. Lucra la Florea Dărhău, care era supărat că nu a primit cinci „prinsonieri“, cum zicea el.

— Las' să lucreze bolșevicii pentru noi — striga el — că nu ne țin ei feciorii împrinși pe front ? Sluga mea, Mitru Dundure, de doi ani îi acolo, de-o mai trăi, blăstămatul. Poate c-o ieși om de treabă din el, că din ăsta numa Hitler poate scoate om ! Așa-i domn prăfesăr Mustea ?

Dărhău știa rosti foarte bine „profesor“, dar de-al dracului zicea „prăfesăr“. „Că numai sărăntocul ăsta s-o aflat să se domnească din toată Porumba !“ îl batjocorea el pe Mustea cînd acesta nu era de față.

— Auzi, bade Flore, zice că românii noștri, „prinsonieri“ la rus — îl maimuțarea Mustea pe Dărhău — or ținut on congres, o mare adunare, acolo în Rusia inghe-or fi, și or făcut o armată, noa ! cu care vin întracoace !

— Așa-i, așa-i, întărea Simeon, care îl însoțea pe văru-său.

— Noa ! calce-i nevoia, că altă tréabă n-au ! Oare nu i-o prinde pă ei neamțu și i-o beli ca pă oi ?

— D'apu' ni-i că nu s-or lăsa mieluşei noști și or beli ei pă neamț, că au arme bune ! Noa ! Și n-ar fi nimic. Da dumneata să știi că io am citit o carte de la Mitru Dundure, că-i prins la rus și-i mere tare bine !

— Noa ! lovi-l-ar guta ! Da la mine rău i-o mărs ?

— 'ice c-ar fi și el în armata ceea de voluntari și vine întracoace, noa !

— Vine el la Iuda, că bag furca cea de fier în el, de-l prind.

— Apu' numa' să se leșe, bade Flore, că vezi și dumneata că năpădesc rușii întracoace și Hitler n-are ce le face. Numa' fuge mîncînd pămîntu.

Mustea-i făcu lui Simeon cu ochiul. Era curios ce-o să mai zică Dărhău.

— Noa ! de-aiștea la „Universul“ nu scrie, nu-

ma că-i tot batem pe ruși, de nu mai rămîne șteamătă de ei. Numa nu știu de ce nu se predau odată !

— De crînceni ce-s, bade Flore ! Ș-apoi la nemți li s-o moiet țîfînile, 'ice !

— Heee ! răcni Dărhău furios — lasă că ia el Hitler Rusia de păr și așa o flocăie, așa o trage de cap, de vai, vai !

Dărhău făcea gesturi, ca și cum ar fi tras pe cineva de păr.

Stiopa, care stătea mai de-o parte, ascultînd și tușînd din cînd în cînd, zise glumeț :

— De cap o tragi, mai mare-o faci !

Toți cei de față, căci mai erau cîțiva țărani, izbucniră în hohote de rîs, de nu se mai puteau opri. Dărhău crăpa de necaz. Tot încerca să spună ceva dar rămînea mereu cu gura căscată, căci de fiecare dată pornea un nou val de hohote.

Cînd oamenii se mai liniștiră, ajunsese și el la vorbă :

— Mă, borșevicu dracului ! Cum vorbești tu așa cu mine ? Asta-i mulțam pentru pita ce ți-o dau ? ! C-amu te dau pe brîncea lu' plutonieru de jîndari să te abricălească o țîră ! Ui' la el !

Dar țărani izbucniră iar în rîsete și Dărhău, scuișînd mînios, intră în curte, și, de după gard, se răsti :

— Stiopa, hai adapă caii, lovi-te-ar beteșugul și băga-s-ar nevoia cea galbenă în foalele tău !

Stiopa intră în curte, iar Simeon strigă după el :

— Bravo, Stiopa ! *Vot emu horoșii otvet ! Po-delom !* Bine i-ai răspuns ! Așa i se cuvine !

— Să știi că începe și pe aici să se îndeplinească năvodul nostru — i-a spus într-o zi, la un pahar de vin, Simeon lui Mustea, în timp ce în geamuri vîntul bătea cu crengile desgolite ale unui nuc bătrîn. Era ultima zi pe care Mustea o mai petrecea în sat. Se văzuse cu țărani, pusese urechea pe inima țării și prin gemetele de durere i se părea că aude palpitînd ceva ce încerca să ia naștere.

— Sîntem încă slabi, a continuat Simeon, dar vine pe-aici Rudi de la Timișoara și de pe unde mai umblă. Unde e. nici eu nu știu să-ți spun, căci astăzi e aici, mîne-n altă parte, cînd pe-o vale, cînd pe alta. Umblă prin munți, pe la ceia ce-s fugiți din război.

— Asta-i bine. Și țărani ce zic ?

— Ce să zică ? Le pare bine de orice vorbă împotriva războiului. Afară de Dărhău și de alții ca el, nimeni nu mai crede că nemții pot bate pe ruși.

— Tu ce faci ?

— Fac ce fac toți și un pic mai mult. Toți furăm din al nostru, ca să trăim și să dăm mai puțin lui Antonescu la rechiziții. Iar eu mai țin și legătura cu Rudi. Am sămănat grîul, sămînța-i în pămînt, cade neaua peste ea și ea tace și încolțește. Asta-i nădejdea noastră. Dar numai pe jumătate. Cealaltă jumătate-i că vine ziua cînd și roada va fi toată a cui a semănat-o. Ce zici, mai e mult pînă la ziua ceea, vere ?

— Poate un an și jumătate, poate doi, dar nu mai mult, răspunse Mustea pe gînduri.

— Încă doi ani ?

— Da ce gîndești ? Rușii sînt cam singuri, că aliații tot trag nădejde să-i vadă doborîți de Hitler. Așa aliați ! Strigă ura ! Înainte ! Da ei trag cît pot înapoi.

— Așa o fi, măi vere. Dar oare nu s-or înțelege cu nemții cînd or vedea că Hitler e aproape să-și dea duhul, ca să pornească împreună contra Uniunii Sovietice ?

— De ce ? Ca să-și dea duhul alături de Hitler ? Așa proști nu sînt ei. Sovietele, pînă acum, într-un an și jumătate, abia și-au mobilizat forțele ; peste un an nu le mai poate sta nimeni în cale. Bătălia de la Stalingrad e pe sfîrșite. Eu am făcut o prisoare la București, cu un profesor, că nemții mî-nîncă bătaie la Stalingrad. Trebuie să mă duc să-l beau.

— Asta-i bună ! La Stalingrad se varsă sîngele ca apele toamna, și voi beți pe socoteala celor ce cad.

— Ce vrei, vere ? L-am cîștigat. Crezi că de băutura mi-i ? Adecă mi-i un pic, de ce-aș minți ? Mi se pare că beau sîngele lui Hitler, cînd cîștig un așa rămășag !

— Cumplit mai ești, vere !

— A ucide nemții nu-i o nelegiuire, ci o datorie. Mă gîndesc desigur la hitleriști, nu la toți nemții. Că am avut și prieteni printre ei și unii sînt de-ai noștri, comuniști.

Simeon nu răspunse nimica. Sta și se uita la paharul de vin, cînd dintr-o parte, cînd din alta. Se întunecase, dar nevasta lui Simeon aprinse lampa

de petrol, atârnată în meştergrindă, şi întunericul se refugie către colţurile odăii, sub scaune, sub masă şi sub paturi. Flacăra lămpii, după ce pîlpîi de două, trei ori, se linişteşte, şi din roşcată-gălbuie devine aproape albă, luminînd domol masa şi răsfrîngîndu-şi razele în paharele cu vin roşu şi pe feţele gînditoare ale lui Simeon şi Tănase.

— Ai dreptate, vere, zise într-un tîrziu Simeon. Numai că ar trebui să iei sama la ce vorbeşti. Eu ştiu că tu eşti cam limbut şi, cum lucrezi la Marele Stat Major — s-ar putea să dai de dracu. Ar fi păcat. Ce-ar fi să fugi? Să vii aici în munţi; aici nu-ţi mai dă nimeni de urmă. Coclaurile sînt pline de dezertori, vara, iar iarna îi adăpostesc ţăranii. Dar oamenii sînt risipiţi. De-ai veni aici şi să vină şi Rudi, aşa partizani am mai face din aceşti dezertori, de-ar tremura jandarmii şi nemţii de spaimă ca frunza plopului, ziua-noaptea!

— Nu pot deocamdată. Trebuie să mă întorc la Bucureşti. Iar cu partizanatul, cum va hotărî partidul.

— Aşa zice şi Rudi. Mie tare mi-ar plăcea însă, colo pe drumul de fier către Arad, să-ntoarcem cîte-un tren hitlerist cu cărăbile în sus, ori să aruncăm cîte-un depozit de muniţii în aer. Şi Rudi ar vrea la fel, ştiu bine... Dar nu spune.

— Poftim! Înainte ziseşi de mine că-s cumplit.

— Eşti cumplit în vorbă. De altmintrelea şi eu. Dar nu cred că-i bine să rămînem numai la vorbe.

— Vere Simeon, nu ieși din vorba partidului. Noi trebuie să ne întindem firele în toate părțile, să avem cât mai mulți oameni pregătiți... Dacă ne pripim, vine Siguranța și Gestapo-ul peste noi și face praf toate firele noastre. Asta e !

Rostind acestea, Mustea se gîndi la Sandu Crai pe care nu-l mai văzuse de mult.

Simeon tăcu iarăși timp îndelungat.

— Mai gîndește-te, vere, zise el apoi, înainte de a se despărți ca să meargă la culcare și să se scoale de dimineață pentru a-l duce pe Mustea cu căruța la gara din Porumba. Pe noi aicea ne găsești și să știi că puștile nu-s ruginite. Muniția am mai înprospătat-o eu...

17

Indată după întoarcerea lui Mustea la București, încă înainte de a se fi anunțat capitularea armatei lui von Paulus la Stalingrad, Tucan veni să-l poftescă la o petrecere, fiindcă socotea ră-mășagul pierdut.

— Firește, o bătălie nu poate hotărî soarta războiului, zicea el. Vine primăvara și cu ea victoria noastră.

— Deocamdată mergem la restarantul coanei Victorița, să sărbătorim victoria sovietică și înfrîngerea hitleristă de la Stalingrad — preciză Mustea. Așa-i ? În ce privește victoria nu știu de

ce nemții pun pe toate tancurile inițiala V, ca de altfel și fostul meu prieten, Toader Becu, pe prima pagină a fițuicii lui fasciste de la Sibiu, când ar trebui să pună de fapt, S, de la Sieg.

— Nu te preface, domnule tovarăș Mustea. E lipede de ce. Noi am luat victoria de la aliați și am trecut-o la noi.

— Așa zice Killinger ?

— Da, tovarășe.

— Eu i-am spus lui Toader Becu, ex-prietenul meu, să pună un K în fața lui V, ca să fie KV.

— De ce ?

— Ca să fie Kaput-Victory.

— Mă așteptam să spui o infamie, dar te-am lăsat s-o spui.

— Ca să mă ai la mână ?

— Îmi pare rău. Mă jignești. Eu te consider un om cinstit și, sincer vorbind, nu ți-aș face un rău, chiar de-aș putea. Ce dracu ? Doar sîntem intelectuali ! Independent de războaie și de toate certurile dintre noi, trebuie să ne ajutăm la nevoie. N-ai face la fel, dacă lucrurile s-ar întoarce ? Acuma mergem și plătesc cît și ce vrei tu, vin, bere... Dar spune-mi drept, la nevoie, în ciuda deosebirilor dintre noi, a pozițiilor politice opuse, m-aș putea bizui pe tine ?...

Fără să se grăbească prea mult, Mustea răspunse :

— Un muncitor german, cînd eram la Hamburg, după ce venise la putere Hitler, i-a spus unui nazist care voia să-l cumpere, în glumă, cu o bere pentru eventualitatea că ar veni vreodată

comuniştii la putere în Germania : „*Bier ist Bier, Revolution ist Revolution*“ !

— Nu te cred. Dar hai să mergem la Victoriţa. Am comandat o masă, clasa întâia. Ceilalţi ne aşteaptă acolo.

Masa nu s-a dovedit, însă, veselă, căci Mustea era înmormântat, spre uimirea celorlalţi, care se aşteptau să-şi iasă din piele de bucurie. Țigarii i-au cîntat la ureche, iar cîntăreaţa, care în pauzele ce le făcea i se aşeza pe genunchi, i-a repetat, fără să-i încălzească zîmbetul amar, cîntecul foarte răspîndit pe atunci, al cărui text destul de obscen ascundea aluzii ironice la „bravurile“ armatelor fasciste :

„Pe cetate era scris
Să trăiască cine-a-nvins“...

Una din fetele invitate, vedeta cercului, care în afară de un minunat trup de amazoană, nu lipsit însă de sinuozităţi pectorale, era înzestrată şi cu o voce dulce, îi fredona mereu la ureche, lipindu-şi genunchiul de al lui, un alt cîntec la modă pe atunci :

„Toate trec, durere sau noroc,
Nimic nu ţine viaţa-n loc.“

Zadarnic. Mustea arăta de parcă el pierduse prinsoarea ; iar judecînd după veselia lui Tucan, parcă nu hitleriştii erau aceia care sufereau înfrîngerii grele şi abea îşi mai ţineau sufletul la Stalingrad. Fireşte, politică n-au discutat în seara

aceea, căci se ştia doar că la Victorița, ca în toate restaurantele, mişunau agenții.

Cînd bairamul a luat sfîrșit, Mustea a plecat grăbit spre casă și, ajuns în odaie, s-a trîntit numaidecît pe pat, fără să-și scoată nici măcar paltonul.

Vinul îi sporise mîhnirea cu care se dusesese la chef. Se sculă brusc și începu să se plimbe nervos prin cameră.

— Ce dracu poate să fie ? Încep să fiu suspect altora înainte de a-mi părea mie însumi suspect. Și nimeni nu-mi spunea nimic precis !

Cu cîteva zile înainte fusese la el Sandu Crai, care devenise grozav de activ în organizarea și mobilizarea forțelor patriotice la Sibiu și circula ca o suveică între București și noul centru al universitarilor din Cluj.

— Tu nu poți intra în această organizație. Sînt rațiuni speciale, pe care le vei afla mai tîrziu. Să nu intri la fandacsie, cum ți-i obiceiul ; nu e cazul. Asta-i tot ce-ți pot spune.

Așa-i vorbise Sandu Crai, după ce cu puțin înainte fusese oprit să semneze un memoriu de protest împotriva războiului, la care aderaseră numeroase cadre universitare. Comunicîndu-i această hotărîre, Rotaru îi spusese că semnătura lui nu era bine venită, căci el nu era bucureștean și apoi mai era și militar. Asta ar fi putut provoca o nouă amenințare cu trimiterea pe front. „Parcă nu mi-ar sta mai bine printre prizonierii ce pregătesc dincolo formarea noii armate romîne“ ? Dar n-a zis nimic.

În cele din urmă s-a hotărît să se dezbrace și să se culce, însă pînă spre ziuă s-a perpelit, adormind cu greu.

Cînd s-a trezit, era tîrziu, trecuse ora prezentării la serviciu.

„Nu mai mă duc. O să anunț mîine că am fost bolnav. Ce-o să-mi facă ?“

Deodată auzi două bătăi discrete în ușa, care-l deșteptară de-a binelea. „O fi bătrîna mohoandă“ — își zise, și vru să nu răspundă, dar bătăile se repetară, la fel de discrete.

— Intră! răspunse, acoperindu-se pînă sub bărbie.

Apăru prin ușa întredeschisă chipul femeii cu ochii viorii și cu părul roșcat-auriu, pe care n-o mai văzuse de cînd se mutase de la Rotaru. Închise ochii, părăindu-i-se că visează. Dar cînd îi deschise din nou, tînăra femeie intrase în cameră, închisese ușa după ea și stătea zîmbitoare lîngă patul lui. „Să nu fii prost și să nu te îndrăgostești de ea“ — își aminti Mustea cuvintele lui Rotaru.

18

Emilia Barcaru era numele frumoasei femei. Mustea o cunoscuse, în treacăt, la Cluj. Pe vremea aceea era logodită cu actualul ei soț, un tînăr preparator la catedra de psihiatrie. Barcaru frecventa

și el vestita „academie“ de la restaurantul de lângă catedrala gotică, pe care toți clujenii o numesc „a lui Matia“, pentru că în fața ei se găsește statuia ecvestră a celebrului rege Corvin. Pe atunci Mustea nu știa că fata aceea încântătoare este comunistă și, în ciuda atracției pe care o exercită frumusețea oricînd și oriunde, grupul căuta s-o țină pe Mili Stere la distanță, presupunînd că trebuie să fie „o domnișoară de familie bună“. „Nici să vezi vreodată draci, nici cruce de ei să-ți faci“, aceasta era atitudinea lor față de „lumea bună“, și chiar Florea Giurgiu, mai concesiv în această privință, n-o simpatiza. Cum era delicat și nu înjura niciodată, cînd venea la masă Mili cu viitorul ei soț, plătea repede și pleca. Dacă în lipsa ei cineva aducea vorba de ea, făcea un semn dezaprobativ cu mîna, spre deosebire de Rotaru, care trăgea o înjurătură. Cîț despre Filip Rupelanțu, el era gata oricînd s-o jignească în față pe ea și pe doctorul Barcaru, pentru că „s-a lăsat prins în zancă de veverița imputită“. Mustea se plimbase odată cu ea (cum de uitase?) pe Calea Moșilor pînă către Mînaștur și apoi intraseră la fabrica Czell să bea o bere. Au stat atunci de vorbă cîteva ceasuri. De fapt mai mult ea vorbise despre amărăciunile ei. Era îndrăgostită la nebunie de Barcaru, dar într-o noapte, cînd sosise de la București pe neașteptate, îl găsisse pe logodnicul ei cu o studentă în medicină.

— Pînă ce a ieșit cealaltă pe ușa din dos, eu am așteptat la intrare. Dacă s-o întîmpla la fel și

după căsătorie, nu știu ce-o să mă fac. Acum treacă-meargă, formal e încă burlac.

Mustea n-a prea știut ce sfat să-i dea și a petrecut-o acasă, cu gândul să vorbească a doua zi cu Barcaru. Dar s-a lăsat păgubaș. Pe urmă a uitat cu desăvîrșire de toată povestea. La un moment dat, Barcaru și logodnica lui au dispărut de pe orizontul Clujului.

Acum femeia stătea în fața lui. De fapt era o modestă urmașă de răzeși din fundul Moldovei, în ciuda aparențelor și mai cu seamă a numelui ei de fată, care sugera discutabile rubedenii în secole feudale moldo-valahe cu amestec ungro-bizantin sau ucraino-tătar. Cînd află adevărul, Mustea nu rămase surprins, căci femeia cea mai frumoasă ce-i fusese dat s-o vadă vreodată în carne și oase era o fată dintr-un cătun al Maramureșului, pe care o zărise cărînd apă de la izvor cu ulcioarele — o codană de șaptesprezece ani, bălaie și cu ochi căprui, de o asemenea frumusețe încît ar fi putut rivaliza cu cele mai gingașe modele ale maeștrilor din Renaștere. Emilia, prin culoarea părului ei, îl purta pe Mustea cu imaginația către modelele lui Tiziano Vecelli.

— Nu vine muntele la Mohamed, vine Mohamed la munte! zise ea rîzînd. Numai că eu nu sînt Mohamed, iar dumneata ești cel mult un munte de impolitejă. Te-am invitat acum un an să vii la noi la masă și nici măcar nu te-ai scuzat, necum să vii.

— Cum să facem? Aș vrea să mă îmbrac repede și să plecăm din iadul acesta al eschimoșilor.

— Ies eu puțin pe coridor.

— Mi-e că te vede zgriptoroaica de proprietăreasă și dăm de dracu.

— Știi ce ? Am să stau cu fața la perete, cum fac copiii cînd se joacă de-a baba oarba. Bine ?

Mustea se îmbracă la repezeală, se bărbieri și se spală cu apă rece ca gheața.

— Gata ! Îmi acopăr doar patul, deschid fereastra și sînt la dispoziția dumneavoastră, doamnă.

După ce el se îmbrăcase, ea îl privise cum se rade, cum se spală, cu atenția unui copil care urmărește gesturile unui om mare.

— Eu zic să mergem la cofetăria din Piața Confederației Balcanice. Luăm o cafea, o prăjitură. În orice caz acolo e mai cald decît la mine. De acord, doamnă Barcaru ?

— Atlă dată n-aș vrea să mai dîrdîi ca acum, căci am să mai vin pe aici. Am eu un radiator electric puternic, ți-l aduc după masă. Dar înainte de a pleca la cofetărie, să mai stăm o clipă. Cum de nu mă întrebi de ce am venit ?

— Sînt convins că te-a trimis cîeva, așa că îmi vei spune fără să te întreb, doamna mea.

— Rotaru îți transmite că de acum încolo va trebui să te vezi mai des cu mine și aproape deloc cu el. De altfel sîntem cunoștințe vechi...

— Mi-am închipuit că el te-a trimis. M-a anunțat că vei veni. De altfel mă și văd mai rar cu el.

— Îți pare rău, domnule Mustea ?

— Domnului Mustea nu i-ar părea prea rău, dar tovarășul Vlad, cum mi se mai spune, nu știe ce să creadă.

— Are să-i spună tovarăşa Draga, acesta-i numele meu conspirativ, după cum ştii desigur de la Rotaru. N-ai de ce să te frămînti, tovarăşe Vlad. Nu s-a întîmplat nimic deosebit. Este o precauţiune elementară, deoarece în ultimul timp munca s-a intensificat. Iar dumneata rişti să fii oricînd urmărit, din cauza locului unde eşti concentrat şi ai putea, indirect, să devii periculos. Totuşi trebuie să rămii acolo fiindcă informaţiile pe care le obţii sînt nespuse de preţioase pentru partid. De azi înainte ai să le transmiţi, verbal, prin mine. Cînd n-om avea încotro, dacă vom fi surprinşi în „intimitate“, ca să zic aşa, voi trece drept un flirt al dumatile. Explicaţia va părea cu atît mai plauzibilă, cu cît bărbatul meu a fost trimis pe front. Nu uita că mă cheamă Emilia Barcaru, profesoară, cum reiese din buletinul meu de identitate. „*The rest is silence*“, restul e tăcere — cum spune bătrînul Shakespeare.

— Am înţeles. Aşadar cu băieţii nu mă mai pot întîlni. Cu nici unul ?

— Aşa-i situaţia. Dar nici nu-i cazul să-i ocoleşti, dacă ţi-i scoate întîmplarea în cale. Poţi să te întîlneşti însă, în fiecare marţi la prînz, dacă vii să iei masa la mine, cu alţi „băieţi“, dar tot de nădejde.

— Să nu te superi, Draga, dar pentru verificare trebuie să vorbesc cu Rotaru.

— Pentru verificare, îţi propun să luăm azi masa la ora unu la „Cornul de aur“ de pe cheiul Dîmboviţei. Dacă la unu şi jumătate intră Rotaru

și, după ce ne-a zărit, ne salută din cap, fără să se apropie totuși, te declari mulțumit ?

— Am înțeles. Acum hai la cofetărie. Voi căuta să par un crai cu „prietena“ sa.

— Cu așa „prieten“ sobru ca dumneata, nu știu zău dacă ne vom juca bine rolurile. *Honi soit qui mal y pense*, dar în fața lumii să nu ne purtăm ca o pereche căsătorită de opt ani.

— Crezi că mi-ar fi greu să-mi joc bine rolul ?

— Să nu uiți că e doar un rol ! Ne-am înțeles ?

— Ne-am înțeles.

— Dă mâna să ți-o strâng.

— Dacă ne vede arhi-strădomnișoara Stavru, gazda mea, vei spune că ești verișoara mea de la Cluj, acum refugiată din Ardealul cotropit și funcționară la ministerul de interne.

— Puah ! mă prind frigurile de scîrbă. Tocmai de la interne... Dar fie și așa.

Coborîră în fugă scara cu miros greu de pisici. Aerul proaspăt și tare, vestind ninsori apropiate, îl învioră pe Mustea și-i împrăștie neliniștea.

19

Capitularea nemților la Stalingrad a demonstrat pînă și celor mai apucați profasciști inevitabila sfârșimare a mașinii de război hitleriste. Fiara era alungată către bîrlog. Pornise pe drumul fără întoarcere. Sentința istoriei era irevocabilă. Totuși vărsarea de sînge nu contenise încă. Crescuse doar

indiferența față de grozăviile războiului a celor care se credeau la adăpost de ele.

Pentru bătrânele profesoare pensionare de la cenzură, scrisorile lui Josef Binder erau la fel de interesante. Urmăreau cu din ce în ce mai multă pasiune destinul Mariei Carp, în care se încăpăținau să vadă o femeie fatală ce nu vrea să cedeze neamțului, în ciuda amenințărilor și a darurilor oferite de acesta. „*Umsonst hab'ich den Gegner erledigt* — se plîngea Iosef — *er steckt weiter da, zwischen mir und dir!*“ (Degeaba mi-am lichidat rivalul, el stă mai departe între mine și tine.) Și urma un desen cu cerneală: Josef Binder în persoană, foarte „*stramm*“ (țanțos) deșirat, cu o mustață ca a lui Hitler, privind către o femeie subțire și cochetă și întinzîndu-i un colier de perle; dar nici n-o vedea bine, nici nu ajungea pînă la ea, căci la mijloc se ridica ceva ca un nor, ca o ceață, care învăluia un vlăjgan cu bicepsi de boxer, cu fălcile intenționat scoase în evidență și cu pumnii încleștați; flăcăul stătea cu spatele la Binder și cu fața la Maria, care-i zîmbea.

Pe Emilia n-o interesau peripețiile hitleristului mușcat de strechea dragostei.

— Alții mor pe front și voi vă amuzați, scotocind prin rufele murdare ale oamenilor.

Căci Mustea îi povestea și alte caraghioslîcuri ce i le arătau îndeosebi femeile și fetele angajate la cenzură. Într-adevăr era uimitor ce-și puteau scrie oamenii unul altuia. Pofte erotice nesatisfăcute erau exprimate mai dihai ca-n analizele

freudiene, cînd orice cenzură a conștiinței a fost abolită. Probabil că majoritatea celor care scriau nu știau sau nu le păsa că există în Gara de Nord din București niște ochi curioși care-i supraveghează. Unii dintre expeditori erau militari sau soții și iubite de ale lor, alții civili, cu toții despărțiți unii de alții în urma cumplitelor evenimente ale războiului. Nu mai puțin ciudat, însă, era faptul că lectorii sau „cenzorii“ urmăreau cu mai mult interes asemenea scrisori decît pe acelea din care vorbea suferința sau se desprindea o atitudine antifascistă exprimată cu precauțiunile de rigoare. Din cele mai multe scrisori vorbea pe ocolite, să nu o prindă nimeni și s-o oprească în drumul spre inima ființei absente, suferința, dorul revederii, teama de o despărțire definitivă, într-un cuvînt nenorocirea, boala, moartea, desnădejdea și mai ales ura din ce în ce mai manifestă împotriva celor ce le iscaseră.

Intr-o după-masă caldă de primăvară, Mili intră brusc în camera lui Mustea și de la ușă izbucni :

— Bărbatul meu a fost rănit.

— Ce te-a apucat, cucoană ? zise Mustea sărind de pe divan, extrem de surprins de tonul ei. Ți-e teamă că or să slăbească armatele fasciste ?

— Îți arde de glume ? Nu te gîndești că un om e un om, indiferent pentru ce moare ? Rănille îl dor la fel pe dușman și pe prieten. E bărbatul meu și suferă !

Mustea, stingherit, nu mai știa ce să spună. S-a

dus la fereastră și, privind afară, cugeta ce greu e să te înțelegi chiar cu un om de care te simți foarte aproape. Fiecare își are corabia lui spre necunoscut, iar scurtele întâlniri sînt doar comunicări în liniștea de o clipă a talazurilor, de la o punte la alta, de la un vas la altul, fiecare cu pavilionul său... Dragostea între el și Mili venise pe neașteptate, se realizase repede. Acum pesemne corăbiile trebuiau să se îndepărteze una de alta.

— Te-ai supărat ? s-a apropiat, cu o voce rugătoare, Emilia. Vezi, tu ești aici, viu, teafăr. Sîntem mereu împreună și cînd ne despărțim, mă gîndesc numai la tine. Dar acum el e nenorocit. El are nevoie de noi. Înțelege-mă. Te rog mult, înțelege-mă !

— Te înțeleg, Mili, ai dreptate. Te înțeleg.

— Nu-i adevărat. Din vocea ta simt că nu mă înțelegi. Eu pe tine te iubesc. Nu mă goni. Dar trebuie să înțelegi situația. El are nevoie de ajutorul nostru.

Mustea s-a întors. Femeia, cu șiroaie de lacrimi pe obraz, s-a prăbușit hohotind la pieptul lui. I-a sărutat ochii sărați de lacrimi, a strîns-o la piept ca pe un copil, a mîngîiat-o pe păr, fără să-i poată spune însă nimic.

— Vei rămînea a lui — a rostit într-un tîrziu — el are nevoie de tine. El e cel slab. De acum încolo vom fi numai prieteni.

— Nu, nu ! Tu ești al meu, al meu ! Nimic nu ne poate despărți. Doar acum trebuie să mă înțelegi ! După aceea vom fi împreună pentru totdeauna.

— Cum vrei tu.

— Atanasie, tu ești viața mea. Știi bine. Dar acum trebuie, trebuie să mă înțelegi. Iartă-mă că plîng.

Peste două zile, Barcaru sosi din Caucaz cu un tren de răniți și fu internat în spitalul de zonă interioară de pe cheiul Dîmboviței. Avea o rană serioasă la un picior, iar un glonte îi trecuse prin splină. Rănile făcuseră viermi și puroi, iar sub bandaje bujeau păduchii. Totuși Barcaru era bine dispus și vorbea tot timpul, povestea cum divizia lor fusese încercuită de „șase ruși” — zicea el — și seara, pe cînd studia terenul și se sfătuia tocmai cu generalul ce e de făcut, s-a prăbușit deodată. Adică el, căci generalul n-a pățit nimic. Lui Mustea îi venea greu să dea ochi cu el, din cauza relațiilor sale cu Emilia. În aceste împrejurări nu le putea mărturisi lui Barcaru, deși cei doi îndrăgostiți hotărîseră în principiu să-și destăinuie pasiunea și să o transforme în căsătorie.

Barcaru nu găsea nimic suspect în faptul că nevastă-sa se întâlnea des cu Mustea și-n oraș, și la ei acasă, unde mai veneau și alții, cei mai mulți cu treburi politice conspirative. Cînd se adunau cu toții erau ca pețitorii Penelopei. Barcaru nu era gelos ; mai curînd s-ar fi putut spune acest lucru despre Mustea, dacă și-ar fi dat pe față sentimentele. Le ascundea însă, prefera să tacă ; totuși în vreo două rînduri, Emilia, ghicind pesemne ce se petrece în sufletul lui, a ținut să-l asigure că n-are motive de neliniște.

— Coriolan, care vine de obicei marțea la masă, are în partid exact situația lui Avram Rotaru.

Vine în primul rînd ca să se întâlnească cu tine, iar cînd vine în alte zile, eu plec de acasă. Nici nu știu cu cine se întâlnește. Cum locuiesc la institut, prezența lui nu pare nimănui suspectă. Poate pretexta oricînd că vrea să viziteze laboratoarele. Într-o noapte a și dormit aici, căci era prea tîrziu să se mai ducă acasă. Celălalt tovarăș plecase mai devreme. Ce puteam să fac? S-a culcat colo pe divan. Atît.

— Cum? a întrebat Mustea, gîndindu-se la mă-tăhălosul Coriolan. Și-l închipuia descălțîndu-se, desfăcîndu-și bretelele și pe Emilia uitîndu-se, poate, pe furiș la el.

— Da, dar fii pe pace. Mi-a zis: „Aș avea și eu lipsă de oleacă de căldură. N-ai vrea să mă ajuți la rezolvarea acestei probleme?” Dar eu i-am răspuns: „În soba în brațe și ai să te încălzești”.

— Și el?

— A rîs și s-a culcat. Toată noaptea s-a foit, numai spre ziuă a adormit și atunci mîna trei turme de porci la jir. Mi-era teamă să nu se dărîme pereții institutului, așa sforăia.

— Dar Luțu ce caută pe aici așa des? De ce te-ai apucat să studiezi matematici cu el? Coriolan a spus doar să fim atenți cu pezēvenghiul ăsta.

— Coriolan! Totdeauna face el pe deșteptul. Luțu este un om bine informat.

— Dar matematicile?

— Fleacuri! Mimi Husar, prietena noastră comună, a început să studieze matematicile cu el, și n-o pot lăsa singură. Dealtminteri ea mi-a cerut să fiu de față.

Luțu era de o nebănuită agerime a minții și într-adevăr surprinzător de bine informat asupra evenimentelor, datorită relațiilor sale cu persoane sus-puse din apropierea nemijlocită a guvernului, mai ales de pe la ministerul de externe. Avea și bani mulți ; sutele de mii la el erau ca la alții câțiva poli. Dar nu s-ar fi putut zice că era risipitor. Nu știa însă nimeni ce face cu atîția bani. Și mai ales proveniența lor era dubioasă, căci Luțu, inginer și mare specialist în probleme economice internaționale, nu lucra nicăeri. El pretindea că acești bani îi capătă pentru rezolvarea problemelor economice pe plan teoretic, traducerea soluției în practică, și mai bănoasă, fiind rezervată altora.

— E suspect — spunea Coriolan. Ferește-te de el ca de foc. Ți-a cerut informații din presa străină ? Să nu-i dai. Nu are nevoie de ele, căci își procură toată presa străină de la externe. Vrea numai să se convingă de ce ești în stare, sau poate vrea să te aibă la mîna cu ceva. Fii atent ! De altfel are o situație de partid foarte complicată. A fost amestecat într-un mare proces de spionaj și a scăpat teafăr. Stîrpitura !

Îi spunea stîrpitură și pentru că Luțu era mărunțel, mai ales față de corpolența lui Coriolan, opusul lui din toate punctele de vedere. Pe cînd Luțu avea ochii ieșiți puțin din orbite, pesemne din pricina unui basedov incipient, și o privire ce sfredelea omul pînă în măruntaie, Coriolan avea ochii mici, înecați în pleoape și întorși parcă de la această lume. Numai cînd vorbea cu tine te pri-

vea în față și atunci din culoarea albastră a irisului său se revărsa o blîndețe care te învăluia ca o haină pufoasă și caldă. Era chimist, dar de mult se făcuse activist și de dimineața pînă seara, de seara pînă dimineața ducea muncă conspirativă. Luțu studiasse la Londra și îi cam disprețuia pe cei care nu vorbeau englezește.

Lui Mustea i se părea că o atracție nemărturisită tot avea Emilia față de Luțu, dacă nu pentru altceva, măcar pentru inteligența lui scăpărătoare. Cînd Mustea a adus vorba despre el, Emilia și-a dat seama ce-l frămînta și, ca să-i împrăștie norul ce-i întuneca sufletul, i-a spus :

— De altfel, pe aici mai vin și alții. De pildă un muncitor, Vasile Ozun, care te cunoaște de la Cluj.

— Și pînă acum de ce nu mi-ai spus ? a întrebat ca trăznit Mustea.

— El m-a oprit.

— Asta-i bună ! Curios. Nici nu mi-a comunicat măcar. De ce oare ? Nici nu m-a mai căutat de mult timp. Sînt ținut, dracul știe de ce, la o parte. Din toate m-am ales doar cu această dragoste complicată.

— Ești nemulțumit ? Nebunule ! Eu te iubesc mai mult decît ochii din cap. Dar acum, vezi și tu... Barcaru e rănit. Cît despre Ozun...

— A fost legătura mea superioară pînă ce am plecat de la Sibiu.

— Vorbește foarte ciudat. Spune că unii, neținînd seama de indicațiile tovarășilor de la în-

chisoare, îi țin pe comuniști între zidurile orașului și că munca noastră se reduce mai mult la întâlniri conspirative, la mici acte de sabotaj, la propagandă. Dar că s-ar putea face mai mult? Este nemulțumit. Ieri s-a dus și la bărbatul meu la spital. I-a spus: „Măi, așa nu mai poate să meargă! Ce-i asta? Așa s-au purtat cei care au făcut greva de la Grivița în 1933? Așa nu mere, zău!“ „Îi omoară pe cei de la închisoare la primul gest,“ a răspuns bărbatul meu. Dar el nu s-a dat bătut. „Fleacuri! Astea le-au inventat cîțiva inși de afară. Mai bine-i apărăm pe cei din lagăre și din închisori bătînd spaima în fasciști! Acolo-s oameni întregi, muncitori, mă! Pînă la urmă tot la ce zic eu are să se ajungă. Tu, Barcarule, cum te vindeci, să treci pe la mine. Vreau să-ți vorbesc. Tu ai fost pe front. Mă cauți la Husar, la zugravul nostru, îți spune el cînd poți să mă găsești. Vino cît mai curînd, nu mai e timp de pierdut!“

Husar era pictor și sculptor, dar Ozun îl numea în glumă zugrav.

Mili se opri, se uită o clipă la Mustea, care tăcea, apoi continuă:

— „Tovarășe Ozun, i-am spus eu o dată, doar la mine în casă Husar a avut ieșiri cam ne la locul lor, a ajuns pînă la amenințări.“ „Fleacuri, m-a repezit Ozun. Husar nu dă pe nimeni. Mi-a povestit chiar el întîmplarea, căci îi părea rău că v-a amenințat. Am să-l chem eu pe Mustea la mine. Am să-l lămuresc și pe el.“

— Așa a zis ? De ce nu mi-ai spus pînă acum nimic ?

— Tu știi doar că nu intră în obiceiurile noastre să vorbim despre astfel de lucruri.

— Totuși i-ai comunicat cuiva ?

— Lui Coriolan.

— Și ce-a zis ?

— „Bine ! Vom vedea“ ... Atît a spus. De altfel, știa. Cum văd, și tu știai. Știm toți. Dar tăcem.

— Lui Luțu i-ai spus ?

Mili făcu semn din cap că nu.

— Trebuie să-mi faci legătura cu Rotaru. Neapărat, și cît mai repede. De altfel cred că nu-i bine să umble Ozun prin casa lui Husar. Nu Husar mi-e suspect. Dar poate să-l vadă cineva pe-acolo. Ozun e doar ilegal.

Pe Mustea știrea despre vizitele lui Ozun la Mili l-au pus pe gînduri. Tăcerea ei asupra faptului era îndreptățită. Dar de ce nu-l mai căuta pe el Ozun ? Că doar nu era mai sigur Husar ! Un necomunist... Sau poate tocmai de asta mergea la Husar fiindcă era mai puțin suspect ? Mustea era atît de frămîntat de aceste întrebări, încît nu se putu stăpîni cînd, peste cîteva zile, îl auzi pe Barcaru lăudîndu-se față de cîțiva inși că primise ordinul „Regina Maria“.

— Meritam chiar crucea de fier ! zicea acesta. Căci aproape tot timpul la divizie făceam strategie cu generalul.

— Mai bine-ți vedeai de medicina ta ! i-a răspuns tăios Mustea.

— De ce ? s-a amestecat aceeași soție de ofițer de stat major care, cu un an în urmă îl trimisese pe front pe Rizea, profesorul de franceză.

Mustea, cunoscînd snobismul lui Barcaru, nu se mirase prea tare de relațiile cu această cucoană din „high life“, după cum nu-l mirau nici afirmațiile lui lăudăroase cu privire la „colaborarea“ strategică cu generalul, căci Barcaru era strateg cît era Mustea pașă la Silistra.

— Uite, urmă cucoana, eu am un cunoscut, tot medic, doctorul Pavel Cozondrac, care a ajuns erou ! Este mare invalid de război și a primit crucea de fier. Dar nu așa, dată de-ai noștri, ci direct de germani, pentru bravura sa. Trăgea, domnule, cu mitraliera de-i potopea pe ruși ! „N-am pansat nici un rănit sovietic, zice el. În schimb am luat prizonier un maior de-al lor, scoțîndu-l direct din cazemată, împreună cu toți oamenii săi.“ Asta om ! Erou, nu glumă ! Mare invalid de război, că l-a rănit la șira spinării...

— Pesemne cînd înainta vitejește, a adăugat rece Mustea.

— Domnule ! Nici dumitale nu ți-ar strica un pic de înaintare vitejească !

— Incotro, stimată doamnă ?

— Ia nu mai face pe deșteptul ! Are să schimbe Hitler curînd tactica și ai să vezi dumneata !

— Vom trăi și vom vedea, doamnă. Pe mine, Barcarule, mă ierți, trebuie să plec la serviciu.

Toți concentrații de la cenzura scrisorilor externe primeau o așa zisă „îndemnizație“, ca să poată lua masa la cantina poștei. Mustea era singurul care refuzase, pretextînd că el primește salariul de la Universitate, ceea ce părea suspect chiar unora dintre cei concentrați. Cei tineri considerau că bine face. De ce să primească bani „profesorul“ dacă are salariul său? S-au făcut însă niște decorări la cenzură, gradații și soldații primind fără nici o excepție, adică cu una singură, anume Atanasie Mustea, medalia „Trecerea Nistrului“, dealtfel nemeritată de nici unul dintre ei, căci nici unul nu văzuse frontul. Și această excepție nu se putea să nu bată la ochi. Civili, care alcătuiau majoritatea la cenzură, mai ales femei și bătrîni, rîdeau de soldați și numeau această medalie „Trecerea Nistrului încolo și-ncoace“. Mustea, în schimb, crescuse în ochii lor.

— Nu toți care l-au trecut încolo, îl vor mai trece și încoace — a zis Mustea, satisfăcut în sinea sa că este singurul nedecorat.

— Și tu te bucuri? l-a muștrătat Tucan. N-ai de ce. Știu că „unii“ îl vor trece numai încoace, dar poate mai apuci și tu să treci măcar Prutul, încolo. Atunci să te văd! Atunci n-o să îți se mai ofere indemnizația de 1000 lei pe lună ca aici, pe care o mai și refuzi, ca să nu te compromiți, vezi Doamne! ci o să primești solda ta de caporal T.R. Și n-ai să te mai plimbi cu o domnișoară frumoasă la braț, seara pe sub teii înfloriți, pe străzile din

jurul Malmaisonului, ci cu lopata Lineman la șold, mirosind nu flori, ci cadavre.

— *Après vous, monsieur!* După d-voastră, domnule!

A doua zi colonelul Kirculescu l-a chemat la el.

— Domnule Mustea, îți fac o propunere. Uite despre ce e vorba : mi s-a cerut de sus, nu spun de către cine, „persoană însemnată“, mă înțelege, să prezint un raport despre primejdia ce-o reprezintă legionarii pentru statul nostru. Numai dumneata ai fi în stare să faci un raport ca lumea, minuțios, științific. Apoi mi-am zis că subiectul are să te ispitească, așa că n-ai să mă refuzi. Reflectează, și dă-mi răspunsul peste două zile. Apropo, nu știi dacă locotenentul Petrescu-Neajlov e aici ? Când îl vezi, trimite-l la mine.

Colonelul l-a concediat pe Mustea, măsurându-l cu ochii săi încețoșați și strângându-i mâna.

Peste câteva ceasuri, Mustea s-a întâlnit cu Petrescu-Neajlov, un fost legionar, dar fără acte criminale în trecutul său și un foarte priceput filolog.

— De ce te-a chemat colonelul ? a întrebat Mustea intrând direct în subiect. Nu cumva ți-a cerut și ție să-i scrii un raport ?

Luat așa dintr-o dată, Petrescu-Neajlov, zîmbind îngrijorat cu mutra lui de cal și trecîndu-și mâna prin coama bogată, a răspuns :

— Ba da. Mi-a cerut să-i scriu un raport despre primejdia pe care o prezintă evreii pentru statul nostru.

— Mi-am închipuit. Eu trebuie să scriu același lucru despre legionari. Dar habar n-am ce urmărește.

— Probabil că ai o situație tot așa de proastă ca a mea altfel nu te-ar pune la încercare. Ce ai de gînd să faci ?

— Eu ? Să mă mai gîndesc. Deși primejdia cu legionarii este reală...

— Eu am să-i fac raportul.

— Eu mă gîndesc...

— Ce te gîndești ?

— Să nu-l scriu. Nu vreau să le fac serviciu Antoneștilor. Apoi nu vreau să aibă cu semnătura mea nimic la mîină porcii ăștia.

— Și ce rezolvi cu asta ? Te alegi cu o invitație pe front, și încă la o unitate disciplinară.

— Oricum, tot nu-l scriu.

— Eu sînt om însurat, cu trei copii. Am fost legionar. Deși n-am făcut nimic, mă poate oricînd trimite pe front. Pot refuza ?

Neajlov făcu un semn plictisit și plecă.

„Dacă refuz, mă trimite pe front, își zise Mustea. Ei, și ? Poate a sosit momentul. Mili, Mili ! De ce ne-am cunoscut ? De ce n-am fost stăpîn pe mine ? Încep să mă scufund. Am să mă poticnesc în dansul meu pe muchea de cuțit și am să cad în prăpastie. Ce artist pierde lumea !“ mai adăugă rîzînd amar. Hotărî să se ducă la Rotaru și să ceară din nou de la partid dezlegarea de a pleca pe front. „Am să mă întorc maior în fruntea armatei eliberatoare !“ își zise glumind. Dar peste cîteva zile uită de raport ; nici colonelul nu-i mai aminti de el.

Il frămîntau alte gînduri, să caute pe Ozun și să vorbească cu el. Poate Ozun, mai curînd ca

Rotaru, îi va rezolva și plecarea pe front. În timp ce rățăcea fără rost prin Gara de Nord, tocmai sosea trenul de Timișoara, ticsit de lume. Mustea se uita distrat la călători, cu gîndul tot la Ozun. „E un comunist încercat. Mulți gîndesc ca el, dar tac...” zise pentru sine, împiedecîndu-se de o piatră mai ieșită din caldarîm.

— Vezi să nu-ți frîngi gîtul, dacă umbli cu capul în traistă, frate Atanasie ! Noroc și bani și-o mie de ani !

În fața lui era Vlad Nicoară, pe care nu-l mai văzuse de mult. Venea de la Timișoara, după ce trecuse pe la Sibiu. Avea în mîină o valiză de carton destul de jerpelită, însă mare.

— Am să-ți spun ceva despre Sandu Crai, o năzbîtie nouă.

— Ce poate fi așa de grozav ? Desigur vreun nou tertip, ca să scape de front.

— Nici n-ai să crezi ! Așa ceva e. Dar foarte original. Hai să luăm un taxi și astă-noapte să știi că la tine dorm. Vorba vine ; o să discutăm !

Ceea ce Nicoară îi povesti în seara aceea i se păru lui Mustea mai mult stupid din partea lui Sandu Crai. Ca să nu mai plece pe front și, nemaștiind ce operație să-și facă fără primejdie pentru organism, după ce-și scosese apendicele și amigdalele, promisese prefectului de poliție din Sibiu să scrie un tratat de psihologie criminală să-l publice sub semnătura amîndorura : a sa și a polițaiului.

— Asta-i boacănă ! zise Mustea.

— Inchipuie-ți! În timpul acesta Crai duce o serioasă muncă ilegală. Nu lucrează rău. Dar dracu știe? Există o vorbă: să te faci frate cu dracu pînă treci puntea. Mie parcă mi-ar fi frică, să nu mă împingă necuratul în apă.

— Da, mă! S-ar putea să-și rupă capul. Scapă el de front, dar mi-e să nu cadă din lac în puț...

Mustea tăcu. Nici el n-avea o situație mai bună decît Crai. Oricînd putea să i se înfunde, fiind în imediata apropiere a dușmanilor celor mai înverșunați. Dar măcar el ajunsese în această situație fără voia lui. Sandu se vîrîse singur.

Stinse lampa și se culcă alături de Nicoară care adormi îndată. Mustea se foi pînă spre ziuă.

21

Nicoară s-a sculat cu noaptea în cap și, cum ferestrele erau camuflate cu hîrtie albastră, iar lampa nu voia s-o aprindă, ca să nu-l trezească pe Mustea, a început să orbecăiască bodogănind prin odaie.

— Ce dracu ai, de te scoli odată cu lăptăresele? a mîriit la el Mustea.

— Trebuie să ajung la timp undeva cu geaman-tanul acesta.

— Dar ce ai în el? Hai aprinde lampa!

— N-ai să ghicești. Bani.

— Ce spui? Glumești!

— Vino să vezi. Sînt bani strînși pentru partid.

— Și nu ți-a fost frică să vii cu ei în tren ? Dar dacă te prindea ?

— Tocmai acesta-i farmecul jocului. Malaxa poate să ia cu el o sută de milioane și n-are nici o emoție, cel mult frica să nu i le fure cineva.

— Mă, tu nu ești un om prea viteaz din fire. Cum de te-ai încumes ?

— Sarcină de partid ! Când m-am urcat în tren am pus valiza sus, în fața mea. Mi-am zis : dacă vine vreun control, cum se întâmplă des acum, voi spune că nu știu a cui e valiza. Nu m-a văzut nimeni când am pus-o. Nu exista nici o dovadă că-i a mea. N-a fost control, și iată-mă-s aici. Acum mă duc s-o predau.

— Dar dacă descindea Siguranța astă-noapte la mine, ce-ai fi făcut ?

— Tu ce crezi ? N-ai văzut că am pus valiza deasupra dulapului, ca și cum acolo i-ar fi locul de totdeauna ?

— Drăguț prieten, n-am ce zice !

— Dar ce voiai să fac ?

— Și eu ce mă făceam ?

— Asta te privește pe tine. În orice caz trebuia să mă ajuți. Găseai tu o minciună. De gol nu mă puteai da.

— Nu te-aș fi dat eu de gol. Dar zău că nu știu pe unde scoteam cămașa. Uf ! bine c-am scăpat. Altă dată să nu mai vii la mine că mi se pare că m-au luat la ochi.

— Știu. În casă locuiește un căpitan de la Serviciul Secret. Legăturile tale cu Rotaru sînt aproape rupte. Tocmai de aceea ești mai puțin periculos. Te

urmăresc un timp, apoi te mai lasă în pace. Eu contam pe un asemenea răgaz. Cine o să-și închipuie că ai îndrăzni să adăpostești la tine pe cineva, care, într-o valiză jerpelită, transportă fonduri ale partidului comunist ?

— Când o să afle Rotaru de isprava ta, vai ! vai ! ce săpuneală-ți trage.

— De acești bani el nu va afla niciodată. Aici, la București, numai tu știi de ei și acela care mă așteaptă să-i preia. Și nici acela, căci el personal habar n-are ce e în valiză. Dar cum procedez mai departe, nu te privește.

Mustea simțea cum inima îi bate mai tare, dar teama ce venea cu întârziere era amestecată cu bucuria pericolului înfruntat.

— Dragul meu — zise Nicoară zîmbind mefistofelic — asta nu-i ceea ce numește Mussolini : *Vivere pericolosamente*. E cu totul altceva. Deviza noastră eu aș formula-o așa : „Nu te lăsa nici mort !“ Ce dracu ! Sîntem comuniști !

— Apropo de „nu te lăsa nici mort“, ce părere ai de Sandu Crai ? Că aseară mi-ai comunicat numai faptul ca atare.

— Ai noștri, unii, caută să-l înțeleagă și să-l justifice. Eu nu-l văd bine. La prima supărare, dacă nu iese cartea (și Crai n-are nici gînd s-o scrie !), șeful va pune copoii să-l înhațe. Cine știe dacă nu-s pe urmele lui ? Toate acestea nu pot să ducă la nimic bun. Desigur, e simpatic, abil și atrage oameni în frontul patriotic, mai repede și mai ușor decît ar

putea s-o facă oricare dintre noi. Dă Doamne să iasă bine și ferește-ne de rău !

Dintre membrii „academiei“ de la berăria clujană, Nicoară era cel mai vechi comunist, mai vechi decît Rotaru chiar. Totdeauna era elegant îmbrăcat, ras proaspăt și veșnic zîmbitor. Avea niște ochi cenușii cu care te privea direct și insistent. Își apăra cu fanatism convingerile din pricina cărora se certase cu tatăl său, un om foarte bogat, care nici nu mai voia să știe de feciorul său și-l dezmoștenise.

— Despre Ozun ai aflat ? îl întrebă Mustea.

— Am aflat, oftă Nicoară. La el temperamentul o ia înaintea rațiunii. N-are frînă, deși e de o cinste desăvîrșită. Disciplina e însă disciplină.

— Să mă duc la el dacă mă cheamă ? Am fost o dată. Nu ne-am înțeles.

— Du-te. Nu sînt sigur că-l vei convinge să se domolească, dar nu strică. De altfel trebuie să fie urmărit de aproape. Așa mă tem. Îl urmăreau foarte insistent, pe cît am aflat la Brașov.

— Și dacă va cădea ?

— O să-i frîngă oasele.

— Nu va vorbi !

— Asta niciodată. El poate să aibă păreri greșite, dar nu să trădeze. De altfel, în afară de-a vorbi cu unii, cu alții, n-a făcut nimic. Și alții vorbesc. Doar că nu strigă așa tare ca el. E un comunist însă ! Și acum am plecat. Îți mulțumesc pentru găzduire și ține-te bine, că poate și ție-ți sare lupul în beregată într-o zi... Nici serviciul ăsta al tău nu-i cel mai ferit loc din lume.

Mustea ar fi vrut să-i mărturisească lui Nicoară relațiile lui cu Emilia, dar pînă la urmă s-a sfiit. Se socotea vinovat față de partid că le tănuise pînă atunci. I se strîngea inima de cîte ori dădea ochi cu Barcaru. Știa bine că Mili nu se înțelege cu bărbatul ei, că trăiesc prost împreună. De altfel, pe baza acestei rele conviețuiri își clădise nădejdea de a se căsători cu Mili, după ce ea va divorța. Copii nu aveau, iar Barcaru n-ar fi suferit prea mult, poate deloc, în urma divorțului. „Dacă ar afla, însă — își zicea Mustea — dintr-o dată s-ar trezi în el sentimentul de proprietar al unei femei frumoase, s-ar simți jignit în vanitatea lui de cuceritor“.

Dar pentru moment, de divorț nici nu putea fi vorba. Barcaru abia ieșise din spital și își continua tratamentul acasă. Rana se vindeca greu. Emilia îl îngrijea cu devotament. Mustea profita de ocazie și venea des pe la ei, seara, sub pretext că vrea să-i țină lui de urît. Ea îl petrecea la plecare și, în coridor, în colțurile mai ferite de lumină, se sărutau prelung.

Continuau să se întâlnească și prin oraș, umblînd ceasuri întregi pe ulițe dosnice, mai rar prin boschetele de lîngă Șoseaua Kiselef. Văzuseră împreună liliacul aplecîndu-și crengile înflorite peste garduri, din curți ; îi încîntase profuziunea trandafirilor de pe Șoseaua Jianu ; iar acum îi îmbăta mireasma teilor în floare. În acest oraș al grădini-

lor, înmiresmat și înflorit de primăvara pînă toamna, cu pomi în fiecare curte, cu straturi de flori la fiecare colțisor, uitau de toate, de război, de faptul că relațiile dintre ei erau nepermise, de rana lui Barcaru, și se simțeau ca doi tineri studenți, cînd se plimbau ținîndu-se de mîină, fericiți și visători.

Într-o după-amiază mergeau astfel pe o alee străjuită de tei bătrîni, zumzăind de albine și îmbălsămînd aerul cu parfumul lor greu. Multe flori se scuturaseră și aleea era galbenă ca mierea. Soarele strecurat printre foi arunca pete mai deschise și mișcătoare pe acest covor parfumat. Tăceau ca doi îndrăgostiți ce nu mai sînt la prima lor întîlnire. Ea se uită în cîteva rînduri la el, ca și cînd ar fi vrut să-i spună ceva. Dar nu zise nimic, parcă temîndu-se să nu rupă vraja ce o țesea în jurul lor natura, izolîndu-i de lume ca într-un ostrov minunat. S-au plimbat așa pînă ce s-a lăsat amurgul.

— Mili, tu parcă ai vrea să-mi spui ceva și nu cutezi, zise el oprindu-se și uitîndu-se în ochii ei.

— Crezi ?

— Presupun.

Mili îl luă de mîină, îl trase după ea, și mai umblară un timp în tăcere. Apoi, cînd ajunseră la Hipodrom, ea îi propuse brusc să se urce în tramvai. Coborîră la strada Berzei. De acolo o luară pe jos, prin ulițele mici, pe unde se plimbaseră întîia oară și el o îmbrățișase, trecîndu-și brațul ușor pe după mijlocul ei. Fără un cuvînt, ea își lăsase capul pe umărul lui și gurile lor s-au întîlnit.

Era în dreptul unei case fără etaj, vopsită galben și parcă pustie, atât de mare stăruia liniștea în jurul ei ! În față avea o grădină cu pomi și cu flori. Un soc bătrîn și niște măslini sălbatici se aplecau peste gardul de scînduri.

Au ajuns în același loc. Ea s-a oprit, s-a întors spre el și l-a prins de mîini. Se întunecase. Nu se vedeau. Se simțeau numai. Dintr-o dată ea i se lăsă pe piept și începu să plîngă, încet, apoi zguduindu-se toată, cu sughițuri și gemînd.

— Ce e cu tine, Mili ? Ce are fata mea ?

— Nu pot să-ți spun.

El a sărutat-o pe ochi. Lacrimile erau sărate și amare.

— Îți spun eu, Mili.

— Nu știi.

— Încerc. Ești însărcinată. Te-ai hotărît să-i faci un copil lui Barcaru. Așa-i ?

Fără să răspundă, ea se smulse din brațele lui și, plîngînd cu hohote, fugi pierzîndu-se în întuneric.

Mustea vru să alerge după ea, apoi se răzgîndi. Va să zică asta era ! Barcaru îi spusese odată Emiliei, în fața lui Mustea, că dorește un copil. Se vede că și ea se hotărîse în sfîrșit. Mustea se uită împrejur. Nimeni. Tăcere. Întuneric. Socul bătrîn stătea aplecat peste zaplaz. „Parcă am făcut o călătorie în jurul pămîntului — își zise — și am ajuns din nou la punctul de plecare. Mi se părea că pornisem împreună la drum, acum m-am pomenit singur. Mîine e marți, dar nu mai mă duc

la ea la masă. Mîine trec pe la Rotaru să-l anunț că plec pe front.“

O luă fără grabă către casă, prin strada Berzei, prin Buzești, peste Piața Victoriei, prin strada Paris. În Piața Confederației Balcanice se opri și în dreptul lupoaicei romane cu cei doi prunci, se așeză pe gardul scund de beton. Zorelele răspîndeau o mireasmă dulce, purtată de o boare caldă. Era pesemne tîrziu, căci nu se vedea țipenie de om. Parcul Filipescu, cu vilele lui elegante, zăcea în întuneric. Din Groapa Floreasca răzbăteau frînturi de cîntec de beție. Un cîine vagabond se opri lîngă Mustea, se apropie cu teamă, apoi se îndepărtă, văzînd că nu i se dă nici o atenție. Mustea se uita pe cer la constelația Casiopeia, spre răsărit, cu frumoasele ei stele distribuite în linie frîntă : sus — jos — sus — jos — sus. „Într-acolo mă voi duce și eu, sub constelația ce-i stă împotriva Carului Mare.“

Carul Mare își aplecase oiștea. Era binișor după miezul nopții. Îndreptîndu-se încet spre casă, Mustea își asculta propriii pași. Un meteor se aprinse pe cer și străbătu zarea, lăsînd o dîră de lumină, apoi un tunet prelung porni parcă pe urmele aprinse și se stinse după o clipă, pe traiectoria de foc a schijeii stelare, ieșite din tenebre și topite în tenebre.

23

Plecînd în concediu pe o lună de zile, colonelul Kirculescu dăduse în primire serviciul nici mai mult nici mai puțin decît șefului Biroului 2, temu-

tul colonel Porțian, Porceanu, cum îi zicea Mustea. Mulți auziseră de el, mai ales militarii, dar puțini îl cunoșteau personal. Dacă cu Kirculescu se mai putea schimba o vorbă, acestuia parcă totdeauna îi ninge și îi ploua. Uscățiv, cu mustața neagră și scurtă adunată sub nas, deasupra unei guri strânse ca o pungă, să nu scape ceva din ea, Porceanu nu putea să trezească simpatie cuiva — dimpotrivă, inspira teamă tuturor. Umbla îmbrăcat numai militar, spre deosebire de Kirculescu, care adeseori se îmbrăca civil. Prieteni, afară de Kirculescu, nu se știa să aibă. Cu acesta, însă, întreținea legături foarte strânse.

Lectorii de la cenzură și-au închipuit că prin venirea lui Porceanu nu se va schimba nimic, că totul e numai o formalitate, treburile rămânând pe capul bătrînului căpitan de rezervă Fortunescu, liberal, om de casă al Brătienilor, un grăsun placid, care zîmbea la toate și lăsa pe oricare din concentrați să plece unde voia în timpul serviciului. Probabil, însă, că punea pe cineva să-i urmărească. Așa cel puțin presupunea Mustea. Totuși, după venirea lui Porceanu, lucrurile nu s-au petrecut atît de simplu cum se așteptaseră lectorii și militarii.

Din prima zi a început să-i cheme la el pe toți, unul după altul, individual, întîi fetele tinere, apoi femeile bătrîne și pensionarii, iar la urmă de tot pe militari, de la ofițerii de rezervă la plantonul ce stătea la ușă. Nici unul din cei ce ieșeau de la el nu voia să sufle un cuvînt despre convorbirea avută, încît după trei-patru zile se crease în serviciu o atmosferă de mister, intensificată de curio-

zitatea alarmată a fiecăruia de a ști ce a vorbit „șeful“ cu ceilalți. Se cunoșteau de mult agenții secreți cu care era împănât serviciul, și lumea învățase să se ferească de ei. Se știa cine fusese legionar, simpatizant sau înregimentat. Erau bine reperați cei ce țineau cu „aliații“, se bănuia cine are sentimente prosovietice; existau grupuri și prietenii stabile, pe bază de idei comune sau numai pe baza muncii comune ori a obiceiului de a merge împreună la cîrciumă, la „o parolă“. Pe scurt, fiecare știa cu cine își poate îngădui să vorbească și cui ce-i poate încredința fără teamă. Se știa că există un birou al marilor secrete, unde nu pătrunde, în afară de comandant, decît o persoană sau două, fiecare cu cheie proprie, curățenie făcîndu-se de către planton numai sub ochii celor inițiați. Se mai știa că există oarecum clandestin un birou unde pătrundeau numai anumiți oameni, care primeau rar, cu rezervă, cîte un străin ca oaspete, și de unde se auzeau cîteodată rîsete atît de zgomotoase, de aveai impresia că acolo nu se lucrează, ci se petrece. Grupul acesta, după cum se aflase, se ducea seara împreună la masă, de obicei la un restaurant de lux, „romînizat“. Proprietar devenise un fost chelner, gras, roșu la față și rotund ca un butoi, un oarecare Chindea, concentrat și el la cenzura corespondenței externe din Gara de Nord, deși nu știa nici o altă limbă decît romînește și n-avea alte cunoștințe decît cele primite de la mamă-sa și de la patronii pe la care trecuse. Dar se vedea că omul făcea servicii bune comandantului. Mai erau apoi birourile obișnuite unde se citea

corespondența : cel de franceză, de germană, de ungară, etc., în care putea intra oricine, oricînd și unde de obicei domnea tăcere. Ultimul era biroul de tăiere a plicurilor, unde lucrau oamenii cu calificarea cea mai redusă și cu remunerația cea mai mică. Acolo, în schimb, era mai multă bună dispoziție și se descopereau mai multe lucruri senzaționale, de la fotografii, șuvițe de păr legate cu panglică de mătase, broșe fără valoare, pînă la dolari plasați cu abilitate între plic și căptușeala lui.

În această mică societate, ai cărei membri făceau o treabă mai mult sau mai puțin murdară, invers proporțional cu gradul fiecăruia, unii pentru o bucată de pîine, alții în silă, ca soldați, sau bucuroși, tot ca soldați, că scapă de front, iar alții, ca spioni sadea, se produsese o stratificare pe categorii și ranguri, consolidată parcă pentru totdeauna. Intrigile, suspiciunile, bîrfelile, aventurile de dragoste înfloreau și aici ca în orice comunitate omenească, începînd în orele de serviciu și terminîndu-se în restaurante, pe stradă, sau acasă în strictă intimitate. Dar nimeni nu mai era impresionat de nimic, decît cel mult atunci cînd vreun bătrîn lovit de o congestie cerebrală murea pe loc sau se afla că vreunul dintre militari a fost trimis disciplinar pe front. Evenimentele acestea nu erau însă prea dese. Așa că se putea spune că în Gara de Nord, unde era mai mare forfotă ca de obicei din pricina războiului, se află și un colțișor unde mai stăruia liniștea și pacea.

Dar iată că dracul își vîrîse coada și aici, aducîndu-l pe Porceanu, ca să pună capăt lîncezelii

din acest serviciu, unde de mult nu se mai întâmplase nimic palpitant.

Faimosul Vili, cel cu harta despăturită în fața oricui pentru a pleda cauza pierdută a victoriilor hitleriste, a ieșit radios de la Porceanu.

— Se simte stăpînul! a exclamat el, fără alte comentarii.

O profesoară bătrînă de muzică a ieșit, însă, furioasă, declarînd că chiar de a doua zi renunță să mai lucreze „în această cloacă“.

— Prefer să mănînc pîne neagră cu conștiința curată, decît pîne albă, dar murdărindu-mi părul cărunt.

— M-am edificat, și-a zis Mustea, în timp ce aștepta să-i vină rîndul.

— Dom' caporal Mustea! și-a vîrît pe ușă capul tuciuriu plantonul, vă cheamă dom' colonel.

— Fruntea sus! Ha-ha-ha! rîse Tucan.

Porceanu nu stătea cu nasul în dosare cînd intră Mustea, ci îl aștepta în picioare și, întinzîndu-i mîna, îl pofti să șadă într-un fotoliu. Se așeză apoi în fața lui, pe alt fotoliu, scoase tabachera și-i oferî o țigară.

— Mulțumesc, nu sînt fumător, domnule colonel.

Nu era adevărat. Dar nu voia să primească nici măcar o țigară de la el.

— A! Fără vicii. Și totuși ce bine e cîteodată să-ți învălui partenerul de discuție în fum.

— Ca sepia dușmanul.

— De ce numaidecît dușmanul, domnule Mustea? Eu știu că dumneata nu prea ești pentru război. În orice caz, nu pentru *acest* război. Așa-i?

— Ordonăți, domnule colonel ?

— Hai, hai, nu fi așa milităros. Zîmbiți, vă rog.

„Ia să vedem cum reacționează la tăcere“, își zise Mustea, stînd liniștit în fața colonelului. Dar Porceanu se ridică, deschise un dulap de fier, scoase de acolo o carte și i-o întinse lui Mustea. Era scrisă cu litere rusești.

— O cunoști ?

— „Cursul scurt de istorie a partidului comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice“, scrie pe copertă.

— Ai citit-o, desigur...

— Nu.

— Poți s-o iei dacă vrei. Un dar prietenesc din partea mea !

— Mulțumesc, dar nu am cînd s-o citesc. În orice caz acum n-am timp.

— Hai, nu fi modest. Ia-o.

Mustea stete pe gînduri, apoi zise :

— Scrieți-mi o dedicație pe ea.

Colonelul rîse, luă cartea de la Mustea și o puse pe birou.

— Nu sînt obișnuit să scriu dedicații pe cărți. Trebuie să mă gîndesc. Însă necondiționat îți scriu. Adică *necondiționat*, vorba vine. Cu o condiție : să-mi răspunzi la o întrebare.

— Ordonăți, domnule colonel.

— Hm ! Dumneata desigur îți iubești țara, n-are rost să te întreb. Apoi ești nu numai milităros, ci și militar. Ce-are a face că nu te afli pe front ? Patria ți-o poți servi oriunde și oricînd. Ca militar ești dator s-o faci. Dar nu de asta e vorba. Eu

vreau să ne sfătuim ca doi oameni, nu ca un colonel cu un caporal T. R.

— Ordonafi, domnule colonel.

— Iarafi ! Dar nu-i nimic. Dumneata ești un intelectual și nu mă îndoiesc că ești inteligent. Ai să înțelegi numaidecât unde vreau să ajung. Pentru noi, intelectualitatea constituie o valoare, o forță națională, și azi și mâine.

Colonelul se opri, strângându-și gura, de parcă ar fi ieșit prea multe cuvinte din ea. Apoi continuă.

— ...și azi și mâine. Îndeosebi *mâine*. Da. Acesta-i adevărul. Intelectualitatea trebuie apărată.

— Ordonafi, domnule colonel.

— Ce-ai zis ? Adică da ! Spuneam așadar că noi avem nevoie de acești intelectuali. Apropo, ai mulți cunoscuți printre intelectualii din București ?

— Nu, domnule colonel. Doar aceștia de la serviciu.

— Neinteresanți.

Colonelul scutură cu degetul mic scrumul de la țigară, trase un fum adânc, apoi lăsă un nor gros între el și Mustea. Dar îl împrăștie numaidecât cu mâna. Mustea îl observa liniștit.

— Scuză-mă, zise încet. Vreau să trec direct la ceea ce mă interesează. Balanța războiului începe să se aplece, știi dumneata în care parte. Gestapo-ul devine tot mai furios. Ne suspectează. Are un dinte îndeosebi împotriva intelectualilor, care semnează memorii, manifestă sentimente antihitleriste și așa mai departe. Nu ar fi de mirare ca în-

tr-o zi, sau mai bine zis într-o noapte, să încerce să ne facă figura cu acești intelectuali. Datoria noastră este să-i apărăm. Dar ca să-i putem apăra, trebuie să-i cunoaștem cine sînt, ce fac, unde se găsesc, pentru ca să putem preveni un dezastru. Așa-i ?

Mustea tăcea. Simțea că i se usucă cerul gurii. Colonelul continuă.

— Nu-i nimic, zise automat, căci se așteptase ca Mustea să spună iar „ordonaji“. Dumneata, ținînd seama de înaltul dumitale patriotism, ne poți fi de mare folos. Așa-i ?

— Continuați, domnule colonel.

— Adică ?

— Continuați, dacă n-ați terminat.

— Am terminat. E rîndul dumitale.

— Nu vă pot fi de nici un folos.

Colonelul se uită la ceas. Mai aprinse o țigară, apoi încercă să prindă cu gura un fir de mustață, ca să-l roadă.

— Și zi, caporal, nu poți ? De ce ?

— Nu cunosc pe nimeni.

— Imposibil. Cît de cît. Gîndește-te. Cercuri progresiste, democratice, oameni mai de stînga...

— Nu cunosc pe nimeni. După cum sînteți probabil informat, am avut oarecari legături cu național-țărăniștii. Pe Maniu îl cunosc personal. Mai la stînga n-am avut relații.

Mustea își dădu seama că vorbise mai mult decît se cădea, îi venea să-și muște limba, dar trebuia să-și păstreze calmul.

— Nu ne interesează, îl cunoaștem și noi pe Maniu. Altceva. Dumneata știi la ce mă refer. Recurg încă o dată la sentimentele dumitale patriotice. Gîndește-te la ziua de mîine. Ce dracu ? Țara doar au s-o conducă intelectualii. Nu legionarii, prietenii nemților, aștia-s compromiși, ci alții, aceia care sînt împotriva lor. Vrem să-i apărăm. Înțelege-mă, dragă domnule Mustea, că doar nu ești turc, Doamne iartă-mă !

— Eu vă înțeleg, dar nu cunosc astfel de intelectuali și nu vă pot fi de folos.

— Spune mai bine că nu vrei ! Îți dau patru zile să te gîndești. Peste patru zile vii din nou la mine. Ce zici ?

— Am înțeles, domnule colonel, să trăiți !

Deși îmbrăcat civil, Mustea făcu o întoarcere la stînga, militărește, și plecă foarte nemulțumit de sine însuși. „Porcul acesta o să-și închipuie că sînt dispus să-i dau informații despre țărăniști, cu care, după cum știe probabil, am rupt de mult legăturile. Mare nătărău sînt ! Am vorbit mai mult decît trebuia.“

De fapt, motivul turburării și supărării lui Mustea era întîmplarea în sine, blestemata de propunere. „Dacă nici acuma nu sînt pe muche de cuțit, atunci nu mai ajung niciodată !“ își zise în timp ce se îndreptă, pe ocolite, spre casa lui Rotaru, cu care nu apucase să mai vorbească după cele petrecute între el și Mili. „Acum chiar că plec pe front. Cazul cu Mili e greu de explicat, în schimb cazul cu Porceanu e categoric și nu admite altă ieșire decît frontul... Sub Casiopeia...“

Ocolind, cînd în tramvai, cînd pe jos, cînd cu taxiul, ca să ajungă fără „ataș“ la Rotaru, care locuia lângă Podul Izvor, Mustea se trezi pe strada Dionisie Lupu, în colțul dinspre Piața Lahovari. „Cum dracu am ajuns aici?“ Se opri, se uită la blocul mare din colț. „Înțeleg, zise. Aici l-am întîlnit ultima oară pe Maniu, în 1941 toamna tîrziu. Aci în stradă, și tot seara.“

Imbătoșat, cu pălăria lui țeapănă, într-un palton îmblănit, țeapăn și el, Maniu tocmai se întorcea cu secretarul său acasă. În acel bloc locuia, cînd avea treabă la București. Mustea venea din direcția opusă, distrat, urmărind stelele luminoase pe cerul catifelat de toamnă.

— Bună seara, domnule Mustea. Mă bucur că te văd. De ce nu mai vii pe la mine? Tocmai acum cînd oamenii ar trebui să se întîlnească, ai dispărut.

În întuneric, după ce secretarul, o matahală cît o poartă de temniță, controlă împrejurimile, se începuse o scurtă conversație între Maniu și Mustea.

— Domnule Mustea, am să-ți fac o propunere.

— Spuneți-mi, domnule președinte, de ce e vorba?

— N-ai vrea să pleci în Turcia? Ești tînăr, ești ager la minte. Am avea nevoie de oameni ca dumneata acolo. Au mai plecat pînă acum doi.

— În Turcia?

— Nu. În America. Pleci întîi în Turcia, și de acolo în Statele Unite.

— Cum ?

— Asta te privește pe dumneata. Treci granița cum știi, totul e să ajungi la Istambul. Mai departe mă privește pe mine. Deci numai drumul, clandestin bineînțeles, pînă la Istambul, te privește. Restul e ca și aranjat. Am nevoie de oameni ca dumneata. Înțelegi ?

— Ca mine ? Nu prea înțeleg...

— Da, inteligenți, cunoscători a mai multor limbi, necompromiși cu fascismul.

— Dar...

— Știu, știu. Dumneata ești cam de stînga. Nu mă supără. Ești încă tînăr. Te vei mai schimba. Și eu am avut idei socialiste în tinerețe. Trebuie să ne întărim pozițiile în Apus. Războiul va mai avea și o a doua parte, dacă cumva Hitler va fi bătut. Mă înțelegi. Se va ciocni Apusul cu Răsăritul. Noi trebuie să fim pregătiți. Apusul trebuie să înceapă de aici, de la noi. Bineînțeles, dacă Hitler...

— Știu, dumneavoastră ați mai dezvoltat teoria că trebuie să fim pregătiți pentru lupta cu bolșevismul. Era pe timpul înființării Frontului Renașterii Naționale. Vă amintiți ? Ne-ați vorbit tot nouă, tinerilor, la Cluj, în casa lui Boilă.

— Îmi amintesc, firește.

— Eu nici atunci n-am fost de acord cu dumneavoastră, dar nu v-am spus-o.

— Și acum ?

— Acum gîndesc la fel.

— Ei ! Atunci bună sara, dragule !

Fără să-i mai întindă mâna, bătrînul a intrat bătos în casă. De-atunci Mustea nu l-a mai văzut. Știa numai că național-țărăniștii făceau greutăți comuniștilor, care se străduiau să închege un larg front patriotic antihitlerist, pentru a determina ieșirea țării din război.

„Cum de am ajuns în acest loc ? M-o fi mînat vechea mea ură împotriva bătrînei vulpi ? Ori poate dorința de a-i mai spune o dată că ne găsim pe poziții diferite. M-aș fi compromis serios dacă-l ascultam. De altfel partidul n-a fost de acord cu ce-mi propusese bătrînul vulpoi.“

Mustea porni pe jos, iar cînd ajunse la Universitate, cumpără niște crini de la o țigancă ce reușise să se strecoare cu ei printre oameni, căci țigăncile nu mai aveau voie să vîndă flori. Țigani, ca rasă inferioară, cum îi categorisiseră nemții și Antonescu, fuseseră deportați împreună cu evreii în Transnistria. Cei care scăpaseră se furișau cu teamă prin mulțime.

Cu buchetul de flori în mîină, făcînd un ocol pe la Podul Mihai Vodă, o luă cu pas lungit, pe lîngă Arhivele Statului, către casa lui Avram Rotaru. „N-o să aibă de ce să se supere, își spuse. căci și la el vin pentru ultima dată.“ Cu acest sentiment de „ultima dată“, se uita foarte atent la case, la curți, la oameni, ca și cum ar fi vrut ca imaginea lor să i se imprime cît mai adînc în minte.

— Aha! Iată-l pe Mustea! — Parcă-i Arhanghelul Gavril într-un tablou al Bunevestiri! Jucând după crini, s-ar părea că aduce o veste bună.

Așa îl primi pe Mustea nevasta lui Rotaru, ridicându-se de la masă.

— Poftește, poftește, oaspe rar, că dacă ai tu vești bune, poate-ți servim noi rele. Dar deocamdată hai să mîncăm împreună niște ardei umpluți cu orez. Când lucrurile merg prost, mie-mi vine pofta de mîncare și somnul. Dracul știe ce fel de organism am.

— Mulțumesc, îi răspunse Mustea lui Rotaru. Nici veștile mele nu-s chiar atît de bune încît să-ți sporească pofta de mîncare.

— Șezi. Deocamdată află că a căzut Ozun. Să vedem dacă ai tu una mai tare.

— A căzut? Era de așteptat. De mult mă teameam.

Rotaru nu răspunse, oftă adînc și începu să mănînce. Nevastă-sa se uita în farfurie, de parcă ar fi vrut să citească ceva acolo.

— Toți vom cădea, zise Avram după cîteva secunde, dar „pa rînd, pa rînd“, vorba țiganului. Cel puțin pînă acum Vasile n-a spus absolut nimic, după cît sîntem informați. Nici n-are să spună. Iarăși nu se știe cum s-a produs căderea. A fost arestat singur. Un dușman ascuns...

— Adică?

— Bietul Vasile ! O fi vorbit cu careva așa cum vorbea el în ultimul timp. Cine știe ?

— Vai de capul lui. Dar n-au să scoată nimic de la el. N-au să-l împuște...

— Pe tine, dacă te prinde, te împușcă, măi Mustule, că tu ești soldat la Marele Stat Major.

— Vezi, tocmai de asta am și venit eu la tine, că-s soldat la Marele Stat Major, cum zici, și vor să mă facă și mai mare în grad.

— Cît de mare ?

— Mare de tot.

— Și tu, modest cum te știu, refuzi. Nu-i așa ?

— Plec pe front. M-am săturat să umblu pe muchea de cuțit. Vreau să ajung în noua armată care s-a format dincolo.

— Iar stupidul tău refren ? Vrei în loc de muchea de cuțit un vîrf de baionetă ? Ți se pare mai moale ? De altfel poate c-o să avem nevoie aici de viteji ca tine...

— Lasă-l, Avrame, să-și cînte cîntecul. Nu-l întrerupe de la început.

— Nu vezi că el începe cu refrenul ? S-auzim cîntecul. Mai bea un pahar de vin ! Așa ! Acum cîntă.

Mustea dete de trei ori peste cap paharul umplut cu un vin tare de Alba.

— Bună licoare.

— De la Țelna. Zi, frate !

După ce Rotaru ascultă cu multă atenție toată povestea lui Mustea, cînd ajunseră la cafea, spuse :

— Nu cred că vei fi lăsat să pleci pe front.

— Încerc. O să vedem...

— Îmi place că ești disciplinat ! Știi ce ? Hai să așteptăm și să vedem ce-ți va spune Porceanu pînă la urmă. Tu ține-te tare. Poate că te trimite el pe front, ca răzbunare. Atunci, va fi greu să se intervină...

— Hm ! Bine-ar fi, dar nu mă trimite.

— De ce ?

— Pentru că ține numai o lună locul lui Kirculescu. Cazul meu e un caz special și n-are să vrea să se pună rău cu Kirculescu. Sînt translator din șapte limbi.

— Poate ai dreptate. Dar atunci cum ai să ajungi pe front ?

— Oricum.

— Chiar ca voluntar, dacă nu te cheamă unitatea ta ?

— Unitatea mea nu mai există. I s-a luat steagul, apoi a fost desființată pentru că un batalion n-a vrut să iasă la atac, iar altul a trecut cu arme cu tot la sovietici.

— Bună unitate !

— Păcat că nu eram acolo și eu.

— Tot nu mi-ai spus ce ai de gînd să faci. Să pleci voluntar ?

— Dacă nu se poate altfel, și voluntar ! Adecă, poate, nu...

— Ei ! vezi ? Mai gîndește-te.

Mustea se răsucea pe scaun.

— La urma urmei, după moarte, îmi va fi indiferent ce am fost. Dar nu vreau să mor. Totuși, dacă n-am încotro mai bine să mori frumos, decît să trăiești urît.

— Zău ?

— Da.

— Și dacă nu vei muri ?

— În nici un caz nu mă voi întoarce ca un laș. Voi fi poate în armata de eliberare ce s-a format acolo, iar de nu ajung prizonier, voi fi între cei ce la un moment dat vor întoarce armele împotriva nemților.

— Frumos ! Totuși nu-ți recomand să pleci ca voluntar. Să ne mai gândim. Eu te înțeleg. Ai dreptul să fii cel puțin turburat.

— Sînt pe muche de cuțit.

— Alt refren nu mai știi ? Parcă nu sîntem toți pe muche de cuțit ! Ha-ha-ha !

— Nu rîde !

— Hai, Musteo, tu ești ca mustul care fierbe. Stai să te faci vin. Nu te oțeti. Hai să mai așteptăm. Peste cinci zile vii să-mi spui cum stau lucrurile. Pînă atunci mă gîndesc și eu, raportez unde trebuie, așa cum se cuvine. Dar ia toate măsurile de precauțiune cînd vii. Mă-nțelegi, să nu-mi aduci vreo „codiță“.

După colț, cînd s-o apuce la stînga, în susul Dîmboviței, ca să meargă spre Grădina Botanică la plimbare, Mustea se întîlni față-n față cu Emilia, care tocmai se ducea și ea la Rotaru.

— Vreau să-ți explic totul, zise ea. Nu vreau să mă judeci greșit. Ceea ce am făcut e într-adevăr grav, dar și mai grav e că te-am ținut în neștiință timp de trei luni. Și aceasta vreau să ți-o explic. Să nu mă gonești. Te rog mult.

Mustea se uită în ochii ei albaștri-viorii, plini de lacrimi.

Porniră încet pe lângă apă. Gîrla era scăzută și turbure, groasă și gălbuie, cu pete brune de ulei, și răspîndea un miros greu de canal. Numai razele soarelui în declin îi dădeau o aparență de frumusețe, împrumutîndu-i străluciri metalice jucăușe și trecătoare.

25

Înainte de a bate el în ușa de la cabinetul comandantului, Mustea simți cum îi bate inima în piept ca un ciocan și cum iarăși începe să i se usuce gura.

— Te-am chemat să-mi dai răspunsul, zise colonelul, de data asta fără să ridice ochii de pe hîrtii. Scria ceva. Șezi, te rog.

— Nu pot să vă fiu de folos, domnule colonel.

— Te înțeleg.

Colonelul continuă să scrie încă timp de vreo cinci minute. Observase că Mustea rămăsese în picioare, dar nu mai zise nimic. Abia după ce puse stiloul peste foaia scrisă, repetă :

— Șezi, te rog.

Mustea se așază, hotărît să nu cedeze nici mort.

— Domnule Mustea, dumneata ești un copil. Ai avea toate motivele să-mi îndeplinești cererea, fără să vii în contradicere cu propriile dumitale convingeri. Ceea ce te reține este o prejudecată.

În momentul de față nu există om politic de seamă care să nu aibă legături cu serviciile secrete. Crezi că Eden, bunăoară, nu are ? Te-nșeli. El, alții, toți cei care sînt la cîrma unei țări, nu vorbesc de bolșevici, toți marii oameni politici sînt legați măcar de unul, dacă nu chiar de mai multe servicii secrete, naționale sau internaționale. Ți-o spune un om cu 25 de ani de experiență în această meserie grea, complicată, hulită, dar care aduce multe foloase.

— Nu am ambiția să ajung un om politic, domnule colonel.

— Oricum, vei ajunge. Totul e să o înțelegi cu un ceas mai devreme. Ne vei ajuta pe noi și în primul rînd pe ai dumitale. Nu te teme, nu va rămîne nici o urmă scrisă, nu vei figura ca salariat pe nici o listă secretă...

— V-am spus că nu vreau să fiu om politic.

— Bineee ! Nici eu nu vreau să avem altfel de relații, vreau să rămînem în cadrul politeței, deși aș putea, aș avea și dreptul să schimb tonul și să-ți ordon.

— Nu. Puteți să-mi ordonați să plec pe front sau să luați măsuri să fiu trimis. Asta-i însă altceva.

— Așteptam să ajungi aici. Pot să te trimit pe front în această clipă. Dar n-o fac. Nici nu te mai chem la mine. E ultima dată. Să știi însă, domnule Mustea, că va veni o zi cînd are să-ți pară rău de refuzul dumitale de astăzi. Poți pleca.

Accentuase în mod deosebit pe cuvintele „are să-ți pară rău“.

Colonelul reîncepu să scrie, fără să-i întindă mâna și fără să se uite la el. Mustea se ridică și ieși cu inima împăcată din birou. Pe obrazul lui se putea citi mulțumire. Deocamdată biruise. „Ce voi face mai târziu, am să văd atunci“ — își zise.

Intr-adevăr, Porceanu nu-l mai chemă. Kirculescu, însă, aflînd de la niște funcționare că fuseseră chemate de șeful spionajului, îl întrebă pe Mustea dacă fusese și el solicitat. La răspunsul afirmativ al acestuia, clătină din cap.

— Of, prietenii aceștia, cîte boroboate nu-ți fac! Doamne, Doamne! Nu-i nimic. Dar vezi să nu-i vîi vreodată în bătaia puștii, că Porțian nu uită.

„Parcă tu ești mai bun decît el“ — gîndi Mustea, dar continuă să tacă, fiind convins că orice cuvînt rostit față de asemenea oameni nu putea decît să-i agraveze situația. „Retrage-te în tăcere ca broasca țestoasă în carapace — își mai zise — și nu te grăbi să ieși de acolo. Taci și acționează.“

Incepu să rărească și discuțiile cu colegii de birou și, în general, cu oricine mai venea în contact, pînă și cu Mili, cu care mai păstra legăturile organizatorice.

Ea mai încerca din cînd în cînd să aducă vorba despre dragostea lor, dar avea de fiecare dată impresia că el se uită la pîntecul ei ce se rotunjea și, stingherită, se grăbea să schimbe vorba.

O dată sau de două ori s-au mai plimbat împreună prin pădurea Andronache, pierzîndu-se într-un luminiș cu ierburi miresmate și iriși sălba-

tici, a căror flori galbene păreau lumînări aprinse. Mili obosea repede acum și era îmbujorată la față de căldură. Dar tot frumoasă rămăsese.

— Știi, Mustea, nu peste mult, poate chiar la anul pe vremea asta vom fi împreună cu ai noștri, liberi. Vezi doar cu ce viteză înaintează Armata Roșie. Numai că libertatea nu va veni de la sine. Pădurea, irișii sălbatici, ochiurile de apă, ciupercile la umbra arborilor, toate vor fi la fel de frumoase, numai că atunci poate vor cădea bombe, obuze, vor trece avioane, vor răpăi mitraliere. Poate că pe aici se vor da lupte, și frumusețea va fi strivită, cum a fost strivită dragostea noastră. Nu trebuie să ne pară însă rău. Și tu și eu înțelegem că mai presus de dorințele și planurile noastre sînt alte idealuri. Totuși, te mai iubesc și acum, așa cum tulpina frîntă a unei plante mai caută cu frunzele și florile ei soarele și se bucură de stropii luminoși de ploaie, ca și cum nu i s-ar fi întîmplat nimic rău.

— Mili, Mili, de ce vorbești așa ?

— Fiindcă așa mi-a venit. Și te iubesc, te iubesc, te iubesc. Dar ne desparte o schijă ce s-a oprit în piciorul unui om și un omuleț care crește în trupul meu. Lor nu le trebuie dragostea noastră. Omul cu schija a devenit fricos și are nevoie de mine să-l apăr, să-l mîngîi, iar omulețul care se dezvoltă în mine are să mă acapareze toată.

Mustea și Emilia mergeau încet, ținîndu-se de mînă, prin iarba împănată ici și colo cu smocuri de pipirig și de șovar. Într-un loc găsiră niște tufe de păducel, iar între crengi, un cuib din care

zbură o pasăre mică, dar nu prea departe, și începu să ciripească supărată la ei.

— Ne ocărăște, zise Mustea.

— Cum se numește păsărica asta ?

— Spre rușinea mea, nu știu. Văd că nici tu nu te pricepi. Halal naturaliști ! Eu mai sînt și țaran, ca și tine de altfel.

— De ce s-o fi speriat ?

— Clocea peșemne. Pentru a doua oară.

— Drăguța de ea ! Hai să-i vedem ouăle.

— Nu se poate. Mai bine s-o lăsăm în pace. Rădăcinile copacilor, ouăle în cuibul păsărilor, taietele din sufletul oamenilor trebuie lăsate în pace.

— Nu-i așa ? Așa cred și eu. De aceea te iubesc eu pe tine, fiindcă ești discret.

— Numai de aceea ?

— Și de aceea. Dar nu numai de aceea. Să nu îți se pară curios, dar te mai iubesc și fiindcă știu că tu îți foarte mult la partid. Așa-i ?

— Da, țin.

— Aș vrea să te mai întreb ceva : pe tine te frămîntă gîndul răspunderii pe care o avem noi față de partid ? Te temi de ea ?

— Nu, nu mă tem.

— Aș te vreau. Nici eu nu mă tem. Dar nu toți comuniștii privesc lucrurile așa. Coriolan mi-a spus odată, cînd eram încă foarte nouă în mișcare : „Măi fată ! De Siguranță, de bătaie, de toate astea trebuie să te temi cu mult mai puțin decît de conștiința ta de comunist, de conștiința clasei pentru cauza căreia lupți, conștiință care trebuie să fie mereu trează.“ M-a trecut un fior

prin șira spinării și de atunci mă întreb mereu cum stau cu conștiința. Mă frământă tot ceea ce n-am făcut bine. Tu nu te gîndești cîteodată la asta ?

— Sigur că mă gîndesc. Dar nu confund simțul de răspundere cu frica de răspundere. Partidul sîntem noi, ideile noastre, lupta noastră, viitorul oamenilor. De acestea să mă tem ? Doar pentru asta trăiesc. Altfel...

— Altfel ?

— Poate plecam pe front. Dar nu ca să mor numaidecît...

— Mult rău ți-am făcut eu ție. Nu-i așa ?

— Nu.

Acest „nu“ o făcu pe Mili să nu mai stăruie. După un timp întrebă totuși :

— Cum are să fie după ce vom ajunge la putere noi, comuniștii ? Tu te-ai întrebat vreodată ?

— Are să fie foarte mult de lucru.

— Atît ?

— Cum atît ? Sigur. Atît. Și crezi că nu-i destul ? Va trebui să clădim o viață nouă, cărămidă cu cărămidă, și apoi nu uita cît ne va da de furcă dușmanul, inerția oamenilor. N-o vom scoate ușor la capăt, dar va fi o treabă frumoasă.

— Atunci n-o să mai avem timp de hoinărit ca acuma ?

— Nu prea.

— Dar pînă atunci mai e mult. Poate murim. De bombe. În închisoare. Cine știe ? Și tare-aș vrea să trăiesc. Să particip la facerea lumii !

— Eu cred că tu vei participa, Mili.

— Și tu nu ?

— Poate că da, poate că nu.

— Mustea, dragul meu !

Mili se apropie de el și-și lăasă visătoare capul pe pieptul lui. O vulpe roșcată, cu coada ca un evantai, țîșni dintr-o vizuină. Cînd dădu cu ochii de ei, îi privi o clipă, apoi o luă la sănătoasa.

— Ai văzut-o ? Ce frumoasă era ! zise Mili. Viața în general e frumoasă. Și... are să fie mai frumoasă. Eu, de cînd sînt însărcinată, am devenit afectivă, îmi vine mereu să plîng, dar nu de tristețe ! Îmi vine cîteodată să-mbrățișez copacii, uite așa ca pe tine.

Mustea tăcea. Porniră îndărăt. La marginea pădurii Andronache intrară într-o cîrciumioară, luară o bere, niște roșii cu brînză și mîncară cu poftă, uitînd de toate.

— Să ne bucurăm, dragă Mili, cît ne mai dă viața răgaz. Că vor veni zile și mai grele.

— Mîine ne ducem iarăși în pădure ?

— Da, Mili, să ne bucurăm de fiecare zi.

Se despărțiră în Piața Sfîntul Gheorghe. În timp ce se uita după ea, îl bătu pe umăr cineva.

— Ce faci, Mustea ?

Era contele sas, colegul de la Universitatea din Cluj, prietenul lui Toader Becu și al lui Alice Colchique.

— De unde vii, grofule ?

— De la München. Acum mă stabilesc definitiv la București.

— Pe-o mie de ani, cum ar zice Hitler.

— Nu, definitiv.

— Nimic mai relativ decît ceea ce un neam consideră definitiv și absolut.

— Lasă că o să vedeți voi surpriza cea mare! Ai puținică răbdare, cum zice Caragiale al vostru.

— Tot amenințați, conte, tot amenințați? Și eu care credeam că distrugeți lumea prin simplul fapt că scrieți V pe tancuri !...

— Rîzi tu, rîzi, Harap Alb !... Dar cine rîde la urmă, rîde mai bine.

— Apropo, n-ai vrea să-mi trădezi cine rîde la urmă, Hitler sau Stalin?

— *Wer jetzt lacht, wird später ausgelacht.*¹

— Scrieți-o și asta pe tancuri, ca *porte-bonheur*, alături de faimosul V.

— Isprăvește, începi să devii plictisitor. Mai bine întreabă-mă ce mai fac, ce mai nou prin Germania...

— Nu. Altceva vreau să te întreb. Mai ai păreri tot așa de bune despre hitlerism ca în 1935, bunăoară?

— Asta sună ceva mai rezonabil. Am să-ți răspund: Mi-a plăcut să beau din izvorul cristalin; dar azi cînd micul șipot a devenit un rîu mare, turbure și lat, de o curățenie dubioasă, nu-mi mai place să beau din el.

— Și ce faci?

— Firește, n-am să mă duc la izvorul roșu, unde vreți voi să adăpați proletariatul din toate țările lumii cu idealuri comuniste.

¹ Cine rîde acum se face de rîs mai tîrziu.

— *Weiter!* Zi înainte.

— Îți amintești de imaginea lui Spengler cu soldatul roman care, la Pompei, a fost uitat în post în timpul erupției Vezuviului și acolo i s-au găsit oasele după milenii? Aștia sîntem noi, oamenii Apusului.

— Îmi amintesc și de „Der Nibelunge Not”,¹ care vă place vouă așa de mult.

— Sigur.

— *Also, après nous, le déluge?*²

— Noi am vrut o pace de o mie de ani. Führerul a promis-o. Dar comuniștii se opun.

— Aha! Nu vor să capituleze. Deși la Stalin-grad von Paulus le-a dat un exemplu. Mai dați cîteva exemple de acestea. Cine știe, poate convingeți pe bolșevici, în ceasul al doisprezecelea... pentru voi.

— Nu zi vorbă mare! Poate vom mai avea o surpriză. Hitler a promis că trage toată omenirea după el în prăpastie, dacă...

— Dacă Uniunea Sovietică nu se lasă înghițită de Führer?

— Oarecum.

— Și are să-și țină promisiunea?

— Führerul nu minte.

— Ce fel de promisiune este? *Ein Blitzversprechen?*³

— *Du hast aber eine Blitzzunge!*⁴

¹ Pieirea Nibelungilor.

² Așadar, după noi, vină potopul!

³ O promisiune fulgerătoare!

⁴ Tu însă ai o limbă fulgerătoare!

— Apropo de limbă, unde lucrezi, după ce te definitivezi la București ?

— La ambasada germană și la ministerul informațiilor.

— Va să zică, am nemerit-o.

— *Sei nicht gemein, Athanasius! Bin doch ein Graf von...*

— *Meine Hochachtung!*

— *Schluss!*¹ Ești insuportabil. Noroc că nu te ia nimeni în serios. Și acuma altceva. Toader Becu e prin București. Vrea să te vadă.

— Imposibil. Mîine seară plec în permisie pe zece zile, la mine în sat.

— Cum vrei. Il găsești la Athénée Palace. Sper să te mai vad și eu. Cu bine, frate, și nu mai fi așa răutăcios...

Mustea-i întinse mîna fără un cuvînt și se despărțiră. Cu primul tramvai se întoarse acasă, în strada Roma și se apucă să-și completeze jurnalul, pe care-l lăsase în părăsire de cîteva zile. Apoi, fără să știe de ce, poate pentru că i se amintise de Toader Becu, de care nu-l mai lega nimic, îi veni să citească minunata povestire a lui Gogol: „Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nichiforovici“. Dar deja la descrierea Mirgorodului, pe care-l știa distrus de război, se opri. În timp ce se culca, își aminti de fițuica fascistă a lui Becu, „Lupta Noastră“ peste care, pe toată pagina primă, se lățea un V uriaș. „Cu-

¹ — Nu fi vulgar. Sînt doar conte de...

— Respectele mele.

— Gata!

rat *Lupta Noastră* ! vorba lui Caragiale — își zise. Cum am putut colabora la foaia asta infamă ? Avea dreptate bietul Ozun !” Inchise ochii. Cum privise becul electric gălbui, văzu nenumărate pete albastre luminoase. Se foi mult timp, negăsind loc potrivit pentru cap și întorcînd de mai multe ori perna. Pînă la urmă senzațiile stîrnite din afară începură să se confunde cu imaginile din minte și să se transforme în vise.

26

Lacul Tei, cu malurile lui verzi, puțin umbrate, își întindea tremurul de platină al valurilor în soarele după-amiezii, sub un văzduh înfierbîntat și jucăuș. Mustea și Mili treceau pe lîngă bordeiele țiganilor.

— Uite, zise ea, ce frumoasă e natura și ce urîță e mizeria omenească.

Trei pui de țigan se iviră din bălării ca din pămînt, cu cămășile ferfeniță, cu mîinile întinse și cu ochii de smoală rugători, de sub cîrlionții negri, vraiște peste frunte.

— Săru-mîna, domnu, să-ți trăiască boieroica, dă un leu, că n-am mîncat o bucată de pîne !

Mustea le dădu fiecăruia cîte ceva. ;

— Dă și o țigară, domnu, zise cel mai mărișor, care avea vreo nouă ani.

- Da ce ? Tu fumezi ?
- Nu. Da-i duc la mama țigara, că-i bolnavă.
- Și ce are mamă-ta ?
- O doare spatele.
- Dar tatăl tău ce face ?
- Îi închis.
- A furat ceva ?
- A dat cu sapa-n cap la altu.
- Și ăștia mici îs frații tăi ?
- Da, și mai este unu-n pat lângă mama. Acela suga. Și mai este o fată măritată și încă o fată care-i curvă.

— Hai, zise Mili. Nu mai face anchetă socială, că-mi trece cheful de plimbare.

Trecură pe lângă Castelul Ghica și se apropiară de pădurea Andronache.

Mustea o cuprinse de mijloc pe Mili și începu să doinească încet :

Arde-mi-te-ai codru des,
Văd bine că s-a ales
Din tine să nu mai ies,
C-am intrat copil blajin
Și-acuma-s lotru bătrîn...

Mili se uită în ochii lui zîbind.

— Tot blajin ai rămas.

— Dacă aș mai începe încă o dată, Mili, să știi că nu m-aș mai înfunda așa tare în codru.

— Zi mai bine în mlaștinile vieții. Și ce-ai face, mă rog ?

— Mi-aș face o casă la marginea codrului întunecat, m-aș însura...

— Nu, întâi te-ai însura, apoi ți-ai face casă, copii și toate celelalte necazuri. Iar casa ar veni să ți-o iee domnii, pentru că n-ai putut plăti dă-rile, sau pur și simplu pentru că le-ar plăcea lo-cul ales de tine. Nu ?

— Poate că ai dreptate. Și după aceea într-o bună zi aș lua securea subsuoară și m-aș înfunda în codru...

— Ei vezi ? Există un singur drum al omului necăjit.

— Putea să fie și un altul.

— Da. Acela de a fi slugă la domni. Eventual cu titlul de ministru. Dar tot slugă. *Minister* în-seamnă doar slugă pe latinește, după câte îmi amintesc.

— Nu asta vreau să spun. Mă gândesc la știința pe care am părăsit-o.

— Te subvenționa pentru ea clasa conducă-toare, deci tot boierii și burjuii, în măsura în care era în folosul și în interesul lor. Nu dra-gul meu, nu poți vîșca. Există un singur drum, al revoluției. Mi-ai spus ieri că de asta mai tră-iești pe lume. Trăiește deci ! Iar dacă trebuie, vom muri...

Se opriră brusc. Din apropiere se auzi un viu ciripit de păsări în liniștea pădurii. Un cintezoii cu perechea sa se giugiuleau, sărind de pe o ra-mură pe alta, prinzîndu-se cioc în cioc, ciripin-du-și câte toate pe limba lor.

Deodată, însă, din cer senin căzu peste ele ful-gerător un uliu, smulse pe una din joc, iar cea-laltă scoase un ciripit sfișietor de alarmă : cir-

rip ! și se pierdu printre foi. Uliul, cu prada în gheară, dispăru ridicîndu-se peste vîrfurile copacilor și bătînd zgomotos din aripile-i uriașe. Totul a durat numai cîteva secunde. Emiliei i s-a sugrumat un țipăt în gît și și-a dus mîna la inimă ; Mustea, instinctiv, s-a aplecat să ia ceva de jos, ca să dea după tilhar. Povestea de dragoste se încheiase între cele două păsărele. În pădure liniștea rămase deplin stăpîină.

— Mi-e nu știu cum... Hai, Atanasie, să mergem acasă.

Aproape că n-au mai vorbit tot drumul. Numai într-un tîrziu, cînd intraseră pe la Floreasca în oraș, ea spuse :

— Care dintre ei o fi rămas singur, bărbătușul sau femeiușca ?

— Totuna, răspunse Mustea scurt și fără intonație.

În Piața Confederației Balcanice rupse el tăcerea :

— Tu rămîi aci, te odihnești lîngă Lupoaică, pe o bancă, pînă vii eu să-ți aduc însemnările din presă pentru Rotaru.

— Bine. Da să nu stai mult !

— Într-o clipă mă-ntorc. Mă duc numai și vii.

Cînd Mustea se înapoie grăbit, Mili dispăruse. Se uită în toate părțile, se-nvîrți prin piață, intră într-o cofetărie, se-ntoarse la Lupoaică : Mili, niciăieri ! Ii veni s-o strige și își dete seama ce absurd ar fi. Se uită să vadă ceva suspect prin apropiere, vreun agent : nimic. Ii venea să întrebe pe cei ce ședeau pe bănci, printre flori, dacă n-au văzut o

femeie, care arăta așa și așa — i se păru inutil căci nu recunoștea pe nimeni. Totuși se decise și întrebă pe doi tineri, o fată și un băiat, care își vorbeau pe șoptite. Ca treziți din vis, cei doi îl priviră mirați, iar el dădu din umeri în semn de neștiință.

Cu pași grei, parcă-i legase cineva butuci de picioare, Mustea se îndreptă spre lacul Floreasca, cu gândul să observe dacă nu cumva e urmărit. Însă îi veni în minte perechea de păsărele îndrăgostite din pădure și uliul care răpise pe una din ele, în timp ce dispăruse cealaltă cu un ciripit speriat. Il chinuia imaginea aceasta așa de mult, încât mereu i se întuneca înaintea ochilor înfățișarea reală a lucrurilor dimprejur. Lucrurile și oamenii începură să-și piardă apoi contururile în lumina difuză de după asfințitul soarelui și Mustea, fără să-și fi putut da seama dacă era sau nu urmărit, se întoarse în Piața Confederației, cu gândul să telefoneze la Barcaru acasă dintr-o cabină publică.

— Nu, n-a venit, auzi vocea lui Barcaru. Spunea că aveți o întâlnire spre seară. A plecat imediat după prînz.

— Tocmai asta e, că n-a venit la întâlnire, zise Mustea cu vocea sugrumată.

— Nu știu ce-o fi. Ba nu, stai că se aude cineva. Ea este. Stai la telefon, că ți-o dau.

— Ce s-a întîmplat, draga mea ?

— Nu știu. Mi-a fost frică. S-a luat un bărbat străin după mine.

— Eu plec astă-seară din București. Trec pe la voi să-ți las volumul din Balzac. Mă aștepti peste o oră la poarta din dos.

— Te aștept.

Mustea atîrnă receptorul suspinînd ușurat. „Mi se pare că am devenit superstițios. Întîmplarea nenorocită cu păsărelele din pădure m-a buimăcit. O fi fost vreun crai în căutare de aventuri.“

— Halo, taxi! strigă Mustea după un șofer. Mă duci la Obor.

Cu o birjă, cu un tramvai, cu un taxi, pe jos, iar cu un taxi, Mustea ajunse la Teatrul Municipal, de unde porni pe jos iarăși pe malul stîng, mai neumblat, al Dîmboviței, ca să poată observa de nu se ia cineva după el. Luminile fiind camuflate, se distingea greu prin întuneric, dar o ureche ascuțită auzea orice pași. Cînd Mustea percepea un zgomot de pași, se oprea, pînă se convingea de ce este vorba, stînd liniștit lîngă barele de fier de la marginea apei.

În dosul clădirii institutului, se opri la locul convenit, lipindu-se de trunchiul unui copac. Nu peste mult auzi pași prin întuneric, din care unul era greu, cu un picior mai apăsător. Mili venea, țînînd de braț pe Barcaru, care începuse să iasă și să umble, ajutîndu-se cu un baston.

Mustea le ieși în cale.

— Iată-l, zise Mili.

— Îți propunem să luăm împreună cina la „Bărbierul“, e aci, la doi pași, interveni Barcaru scuturîndu-i viguros mîna.

— Eu mă duc pînă sus în odaie cu hîrțile acestea.

— Dispun exact de o oră și jumătate. La miezul nopții plec către Arad.

— Și atîta-i bine, mai zise Barcaru, pe cînd Mili dispăru repede fugind spre casă prin întuneric.

27

În ciuda războiului, Bucureștiul mai păstrase tradiția cîrciumelor bune. Așa era cîrciuma la „Bărbieru“. Dar pe lîngă mititei, ciocănele, fudulii, mațe de oaie, ciuperci umplute, pui la frigare cu mujdei, fripturi, udate cu vin de Nicorești ori de Valea Călugărească și îndulcite apoi cu sarai-lie, baclavale, și se mai serveau și șopîrle : cîte un mușteriu singuratic, visător, străin parcă de toate cele dimprejur, dar cu urechi ascuțite și cu ochi ageri de după pleoapele întredeschise. Lîngă masa lui Mustea și a soților Barcaru, se așeză ca din întîmplare un individ cu plete de poet romantic, nici tînăr, nici bătrîn, nici slab nici gras — cum ar spune Gogol — și-și comandă un sfert de vin și o vrăbioară, apoi așteptă, nepăsător, cu un braț atîrnat peste speteaza scaunului.

— Asta nu plătește ! șopti Mustea.

— Înțeleg, răspuse Barcaru.

Drept care conversația celor trei fu foarte săracă, iar șederea la masă mult scurtată. Mustea

povesti că în aceeași zi, plimbându-se prin parc, văzuse două păsărele drăgăindu-se pe o tufă într-un boschet, de mai mare plăcerea ; dar că din cer senin s-a repezit un uliu și a răpit una dintre ele. Cealaltă a zburat ciripind și s-a pierdut în ramuri. Doi tineri care văzuseră și ei scena, începură să se agite, temându-se fiecare că are să-l piardă pe celălalt, că întîmplarea cu păsărele e un semn, și așa mai departe. Atunci el, Mustea, a intrat în vorbă cu ei și a căutat să-i liniștească, încercînd să le demonstreze că numai din întîmplare asistaseră la o scenă foarte obișnuită în natură. Zadarnic, tinerii nu-și puteau veni în fire !

— Și dacă era totuși un semn ? făcu Barcaru.

— Asta-i bună ! Dacă și noi mai credem în semne, atunci unde ajungem ?

— Taci Mustea, zise Mili, că și Hitler are un astrolog pe lângă el.

— D-aia-i merge așa bine *Blitzkrieg*-ul !

— Ssst ! făcu Barcaru. Mi se pare că începem noi să devenim un semn pentru chicosul de alături. Și asta n-o să mai fie o întîmplare.

— Hai să plătim, că eu tot trebuie să plec. Tal !

— De fapt, pentru ce te duci tu la sat ? întrebă Mili.

— Am o chestie cu niște țărani. Ceva de tot hazul ! Vă povestesc cînd mă întorc.

De fapt Mustea pleca și cu sarcina de a face să parvină din provincie alimente pentru deținuți.

În Gara de Nord. Mustea cu greu găsi un loc în trenul de Arad, căci de obicei oamenii se îngrămădeau în vagoane de la Triaj. Se înghesui cum putu.

scuzându-se. În compartimentul de clasa întâia se aflau doi ofițeri, un maior de infanterie și un căpitan de aviație, două femei, din care una tânără, iar lângă ele un domn gras, fără îndoială un afacerist. Lângă ofițeri, ședea un „domn Goe“, care se tot băga în vorbă. În lumina becurilor albastre abia li se distingeau fețele. Mustea se așeză lângă copil, trăgându-se cât putu spre ușă. Se vorbea despre război.

— Ii tot împușcăm cu mitralierele, îi tot bombardăm — zise aviatorul — tot ucidem la ei și nu se mai termină !

— Are Hitler o surpriză, declară liniștit maiorul. Domnul care a venit ce părere are ?

— *Wie bitte?* întrebă Mustea prefăcându-se că nu înțelege.

Ofițerul se uită foarte respectuos la el și îngăimă :

— *Sie Deutscher Nazi?*¹

Mustea nu răspunse.

— E neamț, constată maiorul resemnat.

— Eu cred că ar fi mai bine să dormim, zise aviatorul.

Omul cu înfățișare de negustor socoti că-i necesar să întrebe și el :

— *Sprechen Sie deutsch?*

— *Nein!*²

Răspunsul tăios al lui Mustea îi tăie omului gras cheful de vorbă și în curînd începu să sfo-

¹ Sinteți nazist german ? (Stilcîit).

² Vorbiți nemțește ?

Nu.

răie. Cele două femei adormiră și ele, după ce tînăra îl privise cu oarecare stăruință. „Ce-o fi vrînd, gîsca?” se întrebă Mustea. Dar după ce se uită la ea mai bine, constată că era o actriță cunoscută din Cluj. „M-am ars”, își zise. Dar îndată după pornirea trenului adormi și tînăra femeie, și începu să sforăie subțire ca o piculină. Domnu Goe căzu cu capul pe genunchii lui Mustea și adormi și el, respirînd regulat, adînc.

Mustea nu putea dormi. Mai spre ziuă porni spre vagoanele de clasa a treia, să vadă ce atmosferă domnește acolo, ce vorbesc călătorii. Nu fără uimire, îl zări pe Nicoară stînd în picioare lîngă un geam deschis, vorbind cu un om foarte înalt. Șușoteau de parcă ar fi avut grijă să nu trezească pe cineva dintre cei care dormeau trîntiți pe scaune, pe jos, ori sprijiniți care cum putea, de bagaje sau unii de alții.

— Cum, frate? Ai fost la București și nu m-ai căutat?

— Ultima dată ce mi-ai spus? Să nu mai dau pe la tine, dacă mai vin cu geamantanul acela ponosit, că ți-e rușine cu mine. Acuma aveam unul și mai mare și mai jerpelit. Puteam să te fac de rușine? Am să vin la tine cînd voi avea o valiză frumoasă de crocodil și plină cu cămăși de mătase.

— Îmi pare rău.

— Lasă că-i mai bine așa. Data trecută n-am avut încotro. Trebuia să mă duc la o întîlnire, dar am scăpat-o. Întîrziase trenul. Uite, fă cunoștință cu prietenul meu Chirilă Mănăștureanu. E tot comis-

voiajor în orele sale libere, din care are de altfel douăzeci și patru în fiecare zi, cum ar spune Heine.

— Numai în anotimpurile calde, când nu-i răcoare, spuse uriașul, strângându-i zdravăn mâna lui Mustea și zîbind cu tîlc.

Un control militar le întrerupse discuția.

— Bagajele ? întrebă sergentul care-l însoțea pe ofițer.

— N-avem, răspuse fiecare dintre ei.

— Ciudat, zise ofițerul privindu-i. Dar dumneata, se adresă el lui Mustea, de ce nu porți uniforma ? Ca să nu fii obligat să saluți ofițerii ?

— Pe foaia de drum scrie : „În permisie, călătorește în ținută civilă“.

— Da, da. Văd că ești de la Marele Stat Major. Desigur unul din cei care nu se-nghesuie să intre în baionetele bolșevicilor.

— Domnul caporal este nepotul generalului Mustea care a fost făcut prizonier la Stalingrad, zise Nicoară.

— A ! făcu ofițerul. Scuzați. Săracul domnul general ! La ora asta o fi de mult ucis de bestiile comuniste.

— Dimpotrivă, bombăni cu vocea lui de bas Mănăștureanu.

— Cum așa ? îl privi mirat ofițerul.

— Foarte simplu. Sovieticii vor să-l facă general la ei și duc discuții în acest sens. Eu lucrez la radio și acolo am aflat acest lucru.

— Asta înseamnă că tot au să-l omoare, căci desigur n-are să primească.

— Trupa a și primit să treacă de partea lor, anunță radio Moscova, dacă o fi adevărat.

— Minciuni, domnule! Cum puteți crede așa ceva?! La revedere, domnilor. Drum bun.

— Mulțumim, mulțumim.

După ce se depărtă controlul, Mustea îi întrebă pe cei doi :

— Ce v-a găsit? De ce ați intrat în vorbă cu el?

— Ca să aibă la ce se gîndi! Altfel i se depune grăsime pe creier, zise Nicoară.

— Și dacă va povesti și altora?

— Păi ce alta vrem noi? sări Mănăstureanu.

— Dar dacă ne-a însemnat numele?

— E prea mititel el în grad, ca să îndrăznească să se intereseze de „nepotul“ unui general, zise Nicoară. Uite-l, a coborît din tren. Și ce frumos ne mai zîmbește și cum ne salută!

În gara Aradului cei trei se despărțiră, Nicoară și Mănăstureanu luînd-o către Timișoara, iar Mustea către munții Zărandului, spre valea Crișului, prin locuri văzute de atîtea ori. Mustea începu să se gîndească la încurcătura cu țaranii, pe care trebuia s-o rezolve în sat. Numai o întîmplare îl trezi din gîndurile lui. În vagon intrase un om de vreo cincizeci de ani, amărit, care se plîngea în gura mare că i s-a furat o mie de lei.

— De-aci mi i-o furat, din pojarul de la laibăr, usca-i-ar Dumnezeu brîncea și lua-i-ar lumina ochilor, să nu mai vadă să fure! Acuma ce duc la pruncuți acasă? Ciocanul, să-l roadă! Noa!

Un preot reformat se hăgă în vorbă și-i spuse bietului țaran că, de cîte ori i se întîmplă să piardă

bani sau altceva, trebuie să-și zică : „Ce bine-i că nu mi-am rupt un picior !“ Apoi îl dojeni, spunându-i că nu-i frumos din partea lui să blesteme și să vorbească urît. Are să-l pedepsească Dumnezeu, care le aude și le vede pe toate.

— Atunci de ce n-a văzut Dumnezeu pe lotrul care i-a băgat omului sărac mîna în pojnar ? zise un tînăr de vreo 18 ani.

— Fiule, nu ți-e rușine ? îl mustră preotul.

— Lasă, interveni un alt țăran, că nu vede Dumnezeu nici cum ne iau domnii bucatele și cum ne duc feciorii la război.

— Dumnezeu vede pe bolșevici, zise preotul, și trimite poporul să-i oprească prin arme, că bolșevicii sînt păgîni !

— D-apoi nu știi cum o fi, se amestecă o femeie, că de-o huită de vreme, mai că ai zice că Dumnezeu s-a dat cu bolșevicii, că numai ei înaintează, a noștri tot înapoi dau ca racul.

— Ba să-l bată Dumnezeu pe acela care o început focul, că blăstămat om a fost, zise o bătrînă. Nu-l rabde pămîntul !

Ascultînd discuții de acestea, Mustea se pomeni în Porumba și o luă peste miriști, pe sub Dealul Viilor, ca să nu se mai întîlnească pe drum cu oameni.

Cerul de august își întindea pustietatea fără nori deasupra munților și văii în care se îngrămădiseră parcă satul cu acoperișurile-i de țiglă roșie, culcat ca o cireadă de vaci în mirez, la umbra copacilor, ferit de soarele prea fierbinte. Niște albăstrele în cîmpul secerat, o rîndunică săgetînd prin aer după

gîngăanii, două găi rotindu-se pe sus în văzduh, apa gîlcevitoare a gîrlei, toate vorbeau de liniștea satului, ca-ntr-un peisaj scos parcă afară din timp și înrămat. Dar undeva departe, mulți din feciorii și bărbații satului vedeau în loc de păsări avioane, în loc de scăieți înfloriți sîrmă ghimpată cu vreun soldat ucis în plasa ei, în loc de ciocîrlii auzeau fluierături de gloanțe, țăcănit de mitraliere, explozii de obuze, iar ei, cei de la Porumba, se țirau în coate, cu pușca sub piept sau fugeau împrăștiați, lăsînd în urmă arme sfărîmate, prieteni sfîrtecați de schije, în timp ce zgomotul detunăturilor și larma motoarelor le acoperea gemetele și chemările pierdute...

28

La același serviciu cu Mustea, mai era concentrat și un căpitan rezervist de peste cincizeci de ani, un avocat, pe nume Tigran Daibucatian, om șters, cu o față scofilcită și lămîioasă, holtei dedicat împreună cu tot cîștigul său unor surori bătrîne nemăritate și unei mame octogenare. Știa limba turcă și armenească. Misiunea lui era să citească ziarele turcești sosite de la Istanbul. În el turcii aveau cel mai neiertător dușman și visa cu frenezie ceasul răzbunării. Nemții îi impuneau, iar de sovietici se temea.

Față de colegii săi era bănuitor, căci știa că în secret îl porecliseră Arțibur I. I se răscoleau însă

măruntaiele de dragoste pentru femei și se lua după toate, învîrtindu-se în jurul lor ca un cîine în jurul meselor la care se mănîncă friptură, într-o grădină de vară.

Mustea n-avea chef să facă nici un prieteșug cu avocatul. Dar o dată l-a împins nevoia să-i ceară ajutorul tocmai ca avocat.

Veniseră la Mustea, în vară, niște croitori din Porumba și din satele dimprejur, o delegație de opt inși. Printre ei și un văr de-al său, Oanea Dronca.

— Vere, nu ne lăsa. Tu ești om mare, scoate-ne din bai. Un bandit de perceptor ne-a scos datori cu 6 milioane de lei impozit pe cifra de afaceri, neplătite pe trecut. Dracul a știut ce-i aceea cifră de afaceri pînă acum !

— Da, domnu Mustea, se văicărea un unгур bătrîn, țifră pe lux. Auzit dumita ? Noi face lux ! Noi face nadragii proastă și vinde țîrg, face laibăr, face doloamă ștofă țaiğ. Unde lux ? Șase milioane ! Ioi iștenem !

Mustea a încercat să se apere, că n-are cunoștințe printre avocați la București și că n-are cum le ajuta. Aș ! au tăbărît pe el și femeile din delegație, vreo trei, cu bărbații pe front. Ziceau că le mor copiii de foame, și atîta l-au ciocănit cu clonțul pînă și-a adus aminte de Tigran Daibucatian.

— Nene Tigrane, nu mă lăsa. Oameni săraci ! Ce cifră de afaceri ? Fac și ei acolo niște nădragi, niște laibere de țaiğ, pe care le vînd la țîrgurile săptămînale din sate. De unde lux la ei ? Le mor copiii de foame...

— Asta-i treabă grea, domnule Mustea. Șase milioane. imaginează-ți ! Afacere grasă. nu glumă. Și-apoi să-ți spun drept. n-am relații pe la ministerul de finanțe. Nu. nu mă bag. Dar stai ! am un cunoscut, avocatul Rufu Beșterea. Țăsta-i grozav ! Țăsta-i face nod la coadă lui Scaraoțchi. fără ca dracul să bage de seamă. Încheagă apa ! Hai la el.

Cu tot cioporul de croitori și de neveste de croitor. Mustea și Tigran s-au prezentat la domnul avocat Beșterea, care i-a primit într-un salon mare. cu un uriaș covor roșu pe jos. cu cărți pe un perete întreg. cu statui de bronz. cu ciubere cu oleandri și cu un lustru ce atârna din tavan. scăpărînd din cristale cînd se răsrîngea în ele soarele. petrecîndu-și razele prin perdelele bătute de vînt. Sătenii s-au îngămădit lingă perete. ca să nu calce pe covor. și-și țineau mîinile bărbații sub șepci, femeile sub șorturi. ca nu cumva să atingă vreun lucru și să nu murdărească nimic. Mustea și Tigran au explicat de ce este vorba. iar Beșterea, un om arătos. fercheș. la vreo patruzeci de ani. cu o față prelungă. cabalină. proaspăt rasă. i-a ascultat distrat. În cele din urmă. armeanul a întrebat :

— Ce zici. colega ?

— Afacerea-i cam slabă. Ce-s alea șase milioane ? Mie ce-mi revine ? Zece la sută ! Vorba vine. mie ! Unge scara la finanțe de jos în sus. de la portar pînă la ministru. apoi de sus în jos. de la ministru pînă la portar. iar dacă nu iese afacerea dintr-o dată. ia-o de la început. Închipuie-ți. colega. ce mai rămîne după atîta șperțuială. Doar

dumneata, colega, știi bine că la finanțe nu poți da mâna cu cineva, fără să lași ceva foșnitor în ea. Bineînțeles dacă vrei să obții ceva. De la clienții aceștia la ce mă pot aștepta ?

— Domnule doctor — sări Dronca — nu ne lăsa ! Fie-ți milă de noi, că nici noi nu vrem gratis nimic. Vom plăti ce s-o cere. Apoi o tare găscuță mai grăsuță, niște găini, oare i-or prinde rău doamnei la cuhnie ?

— Nu mă bag. Nu merită.

— Domnu doctor, îndură-te !

— Poate așa, că vă văd atît de săraci. Poate pentru colegul Tigran, ca să nu spună că-l refuz, ori pentru domnu Mustea, cu care n-am avut onoarea înainte — pentru ca să nu spună că intelectualii nu se ajută între ei. Dar zău nu mă ispitește !

— Domnu doctor, îndură-te ! se văicări din nou Dronca.

— Puteți plăti șase sute de mii de lei înainte ?

Sătenii rămaseră cu gurile căscate.

— Șase sute de mii de lei ? Pentru numele lui Dumnezeu ! Ioi iștenem ! Cine-a văzut atîția bani în Porumba ? Și încă plătiți înainte ! Nu putem !

Cam astea fură diferitele răspunsuri din grupul sătenilor, rezumate într-un hotărît „nu putem“ colectiv.

— Atunci plătiți șase milioane, spuse calm Beșterea.

— Nu putem odată cu capul, zise Dronca.

— Veți putea. Legea-i lege. *Dura lex, sed lex!*¹ Întrebați-l pe domnul Mustea ce înseamnă aceste cuvinte latinești.

— D-apoi nu de cuvinte latinești îi vorba, domnu doctor. Vorba-i de bani, vorba-i că n-avem și vorba-i să ne tocim.

— Tîrguială nu există la mine. Zece la sută din afacerea totală și plătiți înainte. Doar nu vreți să ung scările finanțelor, clanțele, țîșinile ușilor, cu ulei de la mine ?

Croitorii se șoptiră între ei și pînă la urmă Dronca zise :

— Dăm două sute de mii, domnu doctor, mai mult nici un crițar. Atîta avem.

— Dați două sute avans, restul sub formă de poliță.

Orice tîrguială se dovedi inutilă. Avocatul era neînduplecat. Sătenii își goliră buzunarele, dar cînd fu vorba de poliță, Beșterea zise :

— Eu poliță de la dumneavoastră nu primesc. Îi dați poliță de patru sute de mii domnului Mustea, că sînteți clienții lui, și el îmi dă mie o poliță de patru sute de mii, că doară eu numai pentru dînsul fac toată treaba aceasta, că-i om cu carte și nu vreau să-l refuz.

Mustea, care, nu intervenise pînă atunci, rămase trăznit.

— O simplă formalitate, domnule Mustea, se grăbi Tigran să-l liniștească.

¹ Aspră legea, dar e lege.

— *Entre nous*¹, zise Beșterea. Nu vreau să mă judec pentru bani cu dumnealor.

— Și ce ! Vreți să vă judecați cu mine ? Dar eu în 7 ani nu am atîta salariu la Universitate, domnule avocat ! E absurd.

— Aș ! Cu dumneata nu ajungem la judecată. Ai poliță de la țărani, ei te cunosc și-ți plătesc. Vii cu banii, îți restituim polița, mă-nțelegi, *entre nous*, o mîină spală pe alta.

— Nu mă bag.

— Vere — îl rugă Dronca — dragă vere, bagă-te ! Doară cu mine ai de-a face, nu cu altul !

— Da, da ! strigară și ceilalți săteni, care între timp se vorbiseră întreolaltă și căzuseră de acord.

Mustea se uita neîncrezător. Era pus într-o situație cum nu mai cunoscuse înainte.

— Nu fi naiv, domnule Mustea, se vede că nu te pricepi. Ce dracu ? Nu ne cunoaștem ? stăruia Daibucatian. Sîntem doar intelectuali.

Încolțit din toate părțile, Mustea primi de la săteni o poliță de 400.000 lei și dete în schimb, lui Beșterea, alta de aceeași valoare, semnată de el. Învîrți de trei patru ori în aer stiloul înainte de-a așterne semnătura pe hîrtie, dar pînă la urmă își depuse numele pe ea. „Ce-o fi o fi ! — își zise — doar n-or fi așa de hoți. Ce naiba ? N-am nici un pic de încredere în oameni ?“

— Apoi să mergem acum la finanțe, hotărî Beșterea. Vii dumneata cu mine, Dronca. Pari mai dezghețat. Vreau să te vadă directorul de resort.

¹ Intre noi.

— Să mă vadă, da ! zise Dronca. Știu că are ce vedea la mine. Nădragii rupți în genunchi și pantofii spărți în picioare. Dar nu-i bai. Lasă să vadă dumnealui ce hoț e perceptorul Gilcă din Porumba ; pe cine pune el dare de lux !

În aceeși zi sătenii pleacă de pe capul lui Mustea, rămînînd să vină cu banii cînd vor fi anunțați. Peste cîteva zile afacerea fu rezolvată și încă în mod elegant : se desființă, cu efect retroactiv, dispoziția de impozit, rămînînd ca pe viitor croitorii din toate satele țării să fie scutiți de impozitul pe cifra de afaceri sau așa ceva, căci Mustea nici pînă la urmă n-a înțeles prea bine de ce era vorba.

— Nu ți-am spus eu ? zicea Tigran. Anunță mocanii să vină cu banii !

Veni Dronca să se convingă la fața locului, dar nu aduse nici un ban.

— Acuma-i strîngem, vere. Te înștiințăm noi cînd or fi strînși. Nici o grijă, vere !

— Domnule, da naiv mai ești ! se miră Bește-reală, cînd află că Mustea n-a primit banii.

— Sînt săraci, domnule avocat.

— Săraci ! N-ai văzut c-au scos pe loc două sute de mii ? Șase milioane n-or fi avînd, dar nici așa ! Vor să-ți tragă clapa.

— Atunci ?

— Eu sînt acoperit, am polița dumatilă. Te privește cum te descurci.

Mustea simți că i se taie răsufllarea.

— Ce te-ai îngălbenit așa ? Se vede că nu te pricepi.

— Intr-adevăr, nu ! răspuse Mustea sugrumat. Of, capul meu cel tîmpit !

— Hai, nu te mai boci ca o babă !

Lui Mustea i se păru că avocatul vorbește necuviincios cu el. „Își poate permite. Mă are la mîină. Patru sute de mii ! Inebunesc !“ își zise.

— Domnule, ai polița de la țărani ? Ai ! Mergi în sat, le-o arăți și-i ameninți cu darea în judecată.

Mustea stătea cu capul în mîini, apoi deodată se ridică.

— Domnule Beșterea, fă-mi rost de o copie de pe noua dispoziție ministerială cu privire la cifra de lux pentru croitorii de la sate.

— La ce-ți trebuie ? N-ai încredere ? Ea există ! N-ai încredere în mine ?

— Ba da. Că altfel îți dădeam polița ? Dar vreau o copie. Pentru țărani, nu pentru mine.

— Aha ! să le-o arăți, să-i convingi că treaba e făcută.

— Cam așa.

— Bun. S-a făcut, domnule Mustea și te aștept să vii cît mai curînd cu banii.

Cu copia de pe dispoziție în buzunar, Mustea, după ce obținuse o permisie pretextînd o boală gravă a mamei sale, porni spre sat. În același timp anunță la partid de ce pleacă și ceru să i se dea sarcina de a se ocupa și de alimente pentru deținuți. De fapt, cînd o luă pe ocolite spre casă din gară, la sosire, era și din pricina scîrbei ce-o avea pentru croitori. N-ar fi vrut să se întil-

nească cu vreunul dintre ei. Toți locuiau cam pe ulița mare.

— În mare prostie te-ai băgat! îl mustră Si-
mion, după care o trimise pe Suzana să-l cheme.

— Mi s-a făcut milă de ei, sînt doar de pe
aici. Apoi Dronca mi-i văr de-al doilea.

— Dă-i în Iuda! Niște lotri, care s-au îmbo-
gătit în cîțiva ani cum nu se îmbogățește un ță-
ran viclean și harnic în 20 de ani. Fiecare a
falimentat de 2—3 ori, după ce a dosit marfa
luată pe credit de la oraș. Fiecare pune șapte
prețuri pe porcăriile de haine ce le vînd la
țărani. Nu mai știi ce să faci, blestemații, cu
banii. S-au certat cu perceptorul Gîlcă, n-au vrut
să-l mai ungă, și de-aici li s-a tras buclucul. Și
tu te-ai băgat să-i aperi! Te faci avocat la hoți?

— Dracul i-a știut!

— Să-i știi altă dată, și vezi de treburile noas-
tre de partid, nu de afacerile bandiților. Nu te
supăra, dar zău că prea ești moale. Cu alimen-
tele pentru deținuți n-ai nici o grijă. Slănină
afumată, făină, mălai, se găsesc... Cît despre proi-
tori...

— Țin și eu la țărani, și apoi aceștia-s și mun-
citori.

— Muncitori? Nu știi ce vorbești! Fiecare are
calfe, ucenici, din care stoarce sîngele. Apoi și
țărani, parcă toți muncesc? Dar nu de asta-i
vorba, că muncesc sau nu. Vorba e cît fură, vere
Tănase, din munca altuia.

Mustea oftă.

— Așa, vere, suspină! Dar altă dată gîndește-te mai bine. E păcat să-ți risipești bunătatea pentru hoji. Că tu ești bun, iar aiștia-s niște lotri de cei mari.

— Apoi, cum e zisa, vere Simioane, omul tot învață cît trăiește, dar tot prost moare.

— Dacă nu folosește învățătura...

Conversația le fu întreruptă de Dronca.

— Noroc, vere Tănase, noroc. Uite venii că-mi trimiseși vorbă cu Suzana. Da ce-i?

„Curat Tănase“ — își spuse Mustea, apoi tușind se adresă lui Dronca destul de aspru:

— Să scoateți banii, că de nu vă dau în judecată.

— Vere dragă! Nu-i ajung hoțului de avocat două sute de mii de lei? Două sute de mii! Auzi, vere Simioane?

— Dar bine, mă, voi v-ați obligat că dați încă patru sute de mii.

— Noi? Niciodată. Să dovedească avocatul!

— Mă, n-am dat eu poliță pentru voi?

— Ai dat, n-ai dat, vere, asta nu se-ntreabă. Noi nu mai dăm un ban. Așa să-i spui lui hoțu de Beșterea!

— Bine mă, v-a făcut omul treabă bună, se amestecă Simion, și acuma-l faceți hoț?

— Da ce? E muncitor ca noi?

— Nu, că-i hoț ca voi!

— Da ce? Noi sîntem hoji?

— Ce hoji, mă? Tilhari de cei mai mari!

— Vere, ia seama!

— Tu să iei seama, că acum umbli să-l păcălești pe Tănase, pe vărul tău !

— Cum să-l păcălesc ? De unde să știu eu că aceste patru sute de mii pe care le cere nu vrea să le împartă cu Beșterea ? Să-i deie Beșterea din cele două sute de mii, că-s destui bani aceia !

Lui Mustea îi năvăli sîngele-n cap și i se strînsă pumnii, dar Simeon îl simți și îl apucă de cot cu putere. Se liniști și se adresă lui Dronca :

— Ascultă, porcule ! Eu cu voi la judecată nu vreau să ajung. Dar am eu ac de pielea voastră.

— Noa ! că doară nu te faci croitor.

— Ba mă fac. Uite aici, zise scoțînd copia din buzunar ; asta e dispoziția. Ea nu intră în viitoare pînă nu mă întorc la București cu banii. Aștept aci să-i aduci. Acuma e ora 11. La ora unu fix ești aici cu banii. Nu ești aici, plec la București. Dacă vii iară cu vorbe și cu ceilalți bandiți în loc de bani, rup dispoziția în fața voastră. Apoi scoateți șase milioane din buzunar !

— Noa, vulpe ! zise Simeon către Dronca, rîzînd mulțumit.

Dronca stete nedumerit, se schimbă de pe un picior pe celălalt, apoi spuse :

— Eu, vere, niciodată n-am zis că nu dau partea mea. Dar ceilalți, știe-i Irod !

— Hai, pleacă ! Și să vii cu banii, zise scurt și tăios Mustea. Cheamă-i și pe ceilalți, ca să vă dau polița. Unu fix ! Înțelesu-m-ai ? Executarea !

— Vere, așa-mi placi ! îl aprobă Simeon.

La unu fără un sfert croitorii veniră cu banii. Mustea le dete polița, apoi, punîndu-și mîinile în șolduri, le spuse :

— Ce-ar fi acum să rup și dispoziția, să rămîneți cu banii dați și să plătiți și șase milioane ?

— Asta nu se poate ! strigară cîțiva.

Mustea scoase hîrtia și se făcu că o rupe.

Dronca sări la el. Mustea-l trînti înapoi peste croitori și rupse furios hîrtia.

— Na ! Porcilor !

— Vere ! Ce-ai făcut ! Banii noștri !

Simeon se uita la Mustea, punîndu-se între el și croitorii care se repeziseră amenințatori.

— Napoi la mașina de cusut, proștilor ! le strigă Mustea. Asta nu era dispoziția. Era numai o copie. Dispoziția a și fost comunicată la administrația financiară din Arad, nătărăilor ! V-am păcălit.

Croitorii începură să se uite unii la alții, iar Simeon se porni pe rîs, ținîndu-se cu mîinile de coaste. Atrăși de hohotele lui, se iviră pe rînd Suzana, tatăl lui Mustea și mamă-sa. Cînd înțeleseră de ce e vorba, începură și ei să rîdă pe întrecute.

Dintre croitori nu rîdea nici unul și toți îl ocărau pe Dronca, că din cauza lui au dat banii.

— Hei, vere, să fi știut eu asta ! se adresă el din poartă lui Mustea.

— Nu-i nimica, vere, cînd vei mai veni la București cu vreun necaz pe la mine ca să te ajut, vei ține seama și de pățania de azi !

— Cu tine, zise Simion după cele întâmplăte, nu mi-i frică să merg la drum. Măi vere Tănase, ai tu ceva ce n-am eu și n-am văzut la nimeni.

— Ce am, frate Simeoane ? Am pe dracu !

— Curat pe dracu ! Nu mi-ai spus ce ai de gând, dar nici n-aș fi putut ghici. Hi, ce-ai mai băgat spaima în croitori ! Nu mai vin ei la tine cât răsare soare pe Biharia !

— Dar nici așa porci n-am mai văzut !

— N-ai văzut ? Cum să nu fi văzut ! Acolo unde lucrezi tu, sînt porci de o mie de ori mai mari.

— Da, dar nu le fac nici un bine și n-am cu ei nimic. La dobitocii aceștia le-am făcut un bine cum nici nu puteau ei visa.

Simion zîmbi și făcu un semn dezaprobator cu mîna, zicînd :

— Nu le-ai făcut nici un bine. Adecă le-ai făcut, că se vor îmbogăți mai mult, furînd pe alții. La impozite fură statul. Acum, fără acest impozit, fură numai ei. Ce mi-i una, ce mi-i alta ? Pentru păgubaș, furtul tot furt e. Asta-i ce ai făcut, vere !

— Adică n-am făcut nimic.

— Nimic. Dar eu am învățat ceva.

— Ce ?

— Să te cunosc. Dacă mergi pe drumul nostru fără șovăială, poți fi de folos. Și eu voi încerca să fiu ca tine. Hai acum să te duc la cineva...

Convorbirea ce urmă se petrecu la Simeon acasă. Stăteau tocmai pe tîrnaț și nevasta lui Simeon adu-

sese un coș cu prune, pe care-l pusese lângă ei și apoi plecase fără un cuvânt. Ei nici nu se atinseră de prune. Simeon se sculă, iar Mustea o luă după el spre șopru unde cu câțiva ani în urmă ascuseseră cele două puști. Mustea se opri în prag, uimit.

— Rudi !

— Da. Am venit să văd ce mai face Simeon.

— Și ce face ?

— „Ia eu fac ce fac de mult,

Iarna viscolul ascult...”

— Cum ar zice Eminescu. Dar acum e vară și ce faci, vere, de fapt ?

— Ceea ce spune fratele Rudi.

— Ceea ce spune partidul, Simeoane. Parcă noi facem ceva de capul nostru ? Cu capul nostru, da, de capul nostru, nu !

— Cu capul nostru-n mână...

— Ei, și ce-i, tovarășe Mustea ? Nu-ți place ?

— Nu prea.

— Trebuie să facem ceea ce ne cere partidul.

— Asta da. Nu mă dau înapoi. Dar să-mi spun părerea e datoria mea.

— Eu cu ce te pot ajuta ? Tot cu o părere. Nici mie nu-mi plac toate. De pildă, noi ne gândim la niște grupuri de partizani pe-aici. Știi că așa gîndește și partidul. Dar abia acum începe să miște căruța...

— De-ar mișca mai repede.

— De ce n-ai răbdare ? Mai stai !

— Stau. Dar cîte odată mi se pare că mă găsesc în situația acelor războinici dintre termite, care sînt puși în afara termitierei, să apere zidul încă ne-

închis, și pînă la urmă sînt zidiți în afară, căci așa-i legea naturii, instinctul.

— Hm ! Nicoară mi-a spus că ești un intelectual de mîna întii. Și eu sînt intelectual, dar nu știu de a cîta mînă. În orice caz nu mă compar cu tine. Totuși, eu aș zice că partidul numai dușmanii și-i zidește în afară, ca să folosesc expresia ta, căci partidul nu se conduce după instincte ca o termitieră, ci după rațiune pentru a construi o nouă societate omenească.

Lui Mustea i se urcă sîngele în obraz, își mușcă buzele, dar nu putu să nu răspundă, căci se simțea prins în raza ochilor lui Rudi ca un avion în lumina reflectoarelor.

— Am cerut să plec pe front, zise el. Partidul nu-i de acord.

— Se vede că are nevoie de tine acolo unde ești. Știu nemulțumirile tale. Dar ce vrei ? Sarcinile de partid nu sînt covrigi, să alegi, care-i mai prăjit sau mai puțin ars, după gustul fiecăruia.

— Înțeleg, înțeleg. Într-o zi am să cad. Toți vom cădea. Așa zice prietenul meu Rotaru.

— Și te temi, vere ? întrebă Simeon.

— Nu de bătaie sau de moarte.

— Atunci de ce ? întrebă Rudi.

Mustea căută un răspuns, șovăi, apoi, spre propria sa mirare, se auzi spunînd :

— De greșelile ce le-aș putea face.

— Să te temi ! — făcu Rudi dînd din cap.

— Vrei garanție că nu vei greși ? Acolo vei fi singur cu conștiința ta. Cît te-ajută ea. Asta-i singura garanție.

— M-ai înțeles greșit, tovarășe Rudi. Nu vreau garanții. Totuși...

— Te frământă pe loc ca o apă fără scurgere, — zise Rudi bătînd darabana cu degetele în masă.

— Totuși... După aceea... Dacă ceea ce am făcut nu va fi just înțeles...

— Stai, îl întrerupse Rudi. Să le luăm pe rînd. Ți-e teamă, fiindcă n-ai destulă încredere în tine. Apoi te temi că vei fi, poate, judecat greșit după aceea. Eu nu zic că nu i se poate face la un moment dat nedreptate cuiva, printr-o falsă apreciere a acțiunilor lui. Dar lucrurile se pot îndrepta cu ajutorul partidului și al celui nedreptățit. După normele noastre comuniste, dacă te socotești nedreptățit, luptă pînă se lămurește care-i adevărul. Așa e dialectic. Problemele ce s-or ivi după aceea, le vom rezolva la timpul lor. Deocamdată esențial e ca acum, la greu, să ai încredere în cauza partidului. Asta-i o chestiune de conștiință. Asta învinge teama. Greșeli poți face ori cît ești de inteligent. Esențialul e să nu faci, să te străduiești să nu faci rău partidului. Deci, întîi lichidează cu neîncrederea, al doilea, pune din plin în funcțiune combativitatea comunistă și spiritul dialectic; al treilea, să aperi ca ochii din cap, cu toate forțele tale, partidul și cauza lui. Astea trei! Ajung!

Rudi mai numără încă o dată pe degete!

— Unu, doi, trei.

— Ei, vere, ce zici? Și acum mergem să tragem o scaldă în Criș și să prindem niște clenii și niște somni?

Mustea respiră adînc, se frecă la ochi, tuși, își suflă nasul, apoi zîmbind, zise doar atît :

— Dracu să mă ia.

Rar îl prinsese cineva într-un astfel de impas al îndoielii.

— Să te ieie dracul, dacă nu vei face cum am zis eu, adăugă Rudi.

Și plecară la Criș. Se opriră la un cot al apei, numit Ochiul Brebului, care seamănă mai mult a lac, împrejmuit de sălcii bătrîne aplecate peste oglinzile verzui, adumbrit de arini cu frunzele de un verde întunecat și străjuit de plopi șoptitori, împărțășind parcă cine știe ce secrete cerului albastru, străbătut de nori albi ca de niște corăbii cu pînze. Mustea înota frumos crawl, lăsînd o dîră înspumată în urma lui ; Rudi plutea cînd pe spate, cînd lua piepțiș apa, împrăștiind-o parcă din fața lui și suflînd ca o balenă ; Simion umbla ca un breb pe la țarm, în coate, printre rădăcinile încîlcite, pipăindu-le cu grijă, scufundîndu-se, reapărînd ; o dată rămase mai mult cufundat, iar cînd ieși, ținea deasupra capului un somn cît un purcel, negru și sclipitor, zbatîndu-se în soare.

— Prinsu-l-am ! Iacătă-l ! strigă el suflînd apa și dînd din cap, să-și gonească părul din ochi. Ieși la țarmul nisipos, înotînd numai cu picioarele, pînă ce atinse prundul. Rudi și Mustea ieșiră și ei. Peștele se zbătea pe pietrișul fierbinte deschizînd și închizînd gura lui mare, împodobită cu două fire de mustață ca niște cozi de șarpe, subțiri. Îi făcură

lîngă o răchită un pat de frunze și de iarbă și îl acoperiră cu niște brusturi, apoi luară mreața și porniră împreună să pescuiască. Pînă la asfințitul soarelui se aleseră cu o mreață de vreo trei kilograme, cu nouăsprezece scobari, cu cinci coștriși, spinoși ca niște arici, și cu doi clenți grași ca pepenii.

Soarele se scufundă într-o vălmășeală de nori negri ca de păcură. Noaptea începu să ploaie. Mustea își scurtă șederea la sat și se întoarse la București, cugetînd la cele trei sfaturi ale lui Rudi; întâi, să lichidezi cu neîncrederea în partid; al doilea să nu te resemnezi niciodată cînd este vorba de dreptate, și al treilea să aperi ca ochii din cap partidul de dușmani și să nu cazi niciodată în mreața lor, „ca peștii ce i-am prins noi în Criș ieri după masă” — își zise mulțumit, în timp ce privea pierzîndu-se în urma trenului, tot mai departe, dealurile din jurul satului natal. Numai Crișul se ținea de tren, apărînd cînd într-o parte, cînd în alta a liniei ferate, cu vadurile lui repezi și cu țărnițele pline de sălcii despletite. O ploaie scurtă răpăi cu picuri tari în geamurile vagonului. Sticla se aburi, peisajul deveni șters, învechit, parcă ros de timp și de mușgai.

Dar dincolo de peisajul încețoșat băteau inimi ca a lui Rudi, a lui Simeon, așteptînd și pregătind cu răbdare, cu încredere, ceasul cînd fulgerele vor despica zărilor și tunetul va cutreiera văzduhul. Ritmul roților de tren țacănea grăbit ca bătăile unei inimi în așteptare.

Dacă dai cu banul și-l lași să cadă de o sută de ori, vei băga de seamă că, după ce s-a învîrtit în aer și s-a rostogolit așezîndu-se pe pămînt, el ți-a arătat de aproape 50 de ori pajura, iar de alte 50 de ori numărul, cu o eroare probabilă de plus sau minus doi sau trei. Nu poți să știi *cînd* are să fie pajură sau număr, dar că dintr-un șir mai mare de căderi o să fie jumătate de un fel, jumătate de alt fel este *lege*. Încît *neprevăzutului* îi rămîne șansa de a se manifesta de la caz la caz, dar în ansamblu, luînd cazurile în totalitatea lor, el se manifestă numai ca o eroare probabilă, destul de bine delimitată și ea. Că în o sută de cazuri sînt 48 de un fel și 52 de celălalt fel, nu mai are importanță, iar cu cît crește numărul total al cazurilor repetate în condiții mai mult sau mai puțin identice, cu atît scade pe global cifra erorii probabile. Totuși acolo unde intervin în determinarea cauzală a desfășurării fenomenelor mai mulți factori necontrolabili și neeliminabili, ne vom întîlni totdeauna și cu *neprevăzutul*, cel puțin în cazul individual sau chiar într-un număr mai mare de cazuri. Iar a ghici acest neprevăzut specific oricărui colectiv de fapte similare supus legilor probabilității, sau a-l „prevedea“, ca să folosim o contradicție în termeni, a-l deduce pe o cale oarecare, este cu neputință. Dacă lucrul acesta ar fi posibil, atunci ar da faliment orice întreprindere de tipul loteriei și ar deveni imposibil orice joc de noroc.

În copilărie Mustea descoperise o astfel de cheie a norocului, dar el însuși a renunțat la ea, considerînd-o necinstită. Toți copiii se jucau, îndeosebi la Crăciun și la Paști, de-a ghicitul anului emisiunii unui ban, căci la aceste sărbători se adunau bani de la colindat sau din urat. Erau bănuți de aramă sau monezi de nichel cu pajura austriacă sau cu coroana ungară pe-o parte, cu numărul de valoare pe cealaltă parte. Toți acești bani de aramă și de nichel purtau anul cînd au fost bătuți. Îl țineai în palmă, așa ca să nu i se vadă anul, iar copilul care ghicea ținea și el în mîină o monedă echivalentă și avea dreptul să spună maximum trei posibilități, să zicem 1869, 1902, 1910. Dacă ghicea, îți lua moneda ta ; dacă nu, ți-o punea și pe a lui în palmă. Cel ce ghicea, se orienta după vechimea aparentă a banului, variată prin faptul că nu fiecare monedă circulase la fel de mult.

Mustea era pasionat după ghicit, nu-i plăcea însă să lase pe alții să-i ghicească, și pierdea sau cîștiga ca oricare, la voia întîmplării. O dată s-a apucat să studieze monezile și după o cercetare minuțioasă de cîteva zile a băgat de seamă că există foarte mici semne distinctive de la o emisiune la alta, așa de mici încît numai un ochi extrem de ager le putea distinge. Mustea reapăru în mijlocul copiilor și își începu activitatea de ghicitor, înarmat cu noile sale descoperiri. Se prefăcea de două, de trei ori că nu nimerește, ca să nu pară suspect, totuși cîștiga neobișnuit de mult. Copiii începură să dea îndărăt. „Mă, tu ești fărîmăcat“ — ziceau ei. Reduse numărul ghicirilor ce se acordau

de la trei la două, apoi de la două la una, ca să-și îngreuieze cică treaba. Ași ! pînă la urmă tot cîștiga. Copiii erau din ce în ce mai nedumeriți, dar nu mai credeau că-i o vrăjitorie la mijloc, ci numai că el știe ceva ce ei nu știu. Se apucară să cerceteze banii, dar înainte de a fi descoperit careva secretul, Mustea îl dete pe față.

— Asta nu-i cu dreptate ! strigară copiii. Nu-i cinstit ! Trebuia să ne spui.

— Iacă v-am spus.

— Da, după ce ți-ai umplut punga cu banii noștri.

Rușinat, Mustea scoase punga, o vărsă în pălărie, apoi aruncă banii în aer.

— Luați-vi-i înapoi !

Copiii se încăierară, împletindu-se pe loc, îmbrîncindu-se, să pună care de care mîna pe cît mai mulți bani.

— Asta-i cu dreptate și cinstit ! strigă Mustea fugind acasă și neștiind ce să creadă : norocul are dreptate sau știința ? În orice caz, el înlăturase norocul și-l înlocuise cu știința, învingînd pe cei ce au rămas numai sub puterea norocului. Dar pînă la urmă tot ar fi fost descoperit, căci ceea ce este neobișnuit nu poate să nu trezească luarea-aminte.

De multe ori se gîndise Mustea în viață la această întîmplare din copilărie și unul din preceptele după care el se conducea era : să te sustragi legii norocului. Pentru el proverbul : „Decît un car de minte mai bine un dram de noroc“ se inversase :

„Mai bine un car de minte decît un drám de noroc“.
Iar versurile populare :

„Fă-mă, mamă, cu noroc
Și m-aruncă-n foc“

nu-i spuneau nimic. Omul trebuie să se sustragă prin știință jocului, întâmplărilor oarbe, asta era deviza sa în viață. Era convins că știința, chiar dacă nu încă în toate domeniile vieții și naturii, și chiar dacă pentru prea puțini oameni încă, are chei pentru orice mistere și poate, pînă la urmă, să înlătore *imprevizibilul*. Pentru el exista *necunoscut*, dar nu *incognoscibil*. Iar „a cunoaște“ era drumul către „a învinge“.

Totuși, în viața lui rămîneau foarte multe părți expuse hazardului, jocului forțelor ce-l depășeau, iar cîteodată prostiei proprii, lenei de a gîndi, neglijenței și superficialității. El știa prea bine acest lucru și lua măsuri, trăgînd învățăminte din greșelile făcute. Nu era de acord cu dictonul latinesc : „*Errare humanum est*“ și spunea că „omul poate și trebuie să nu greșească, dacă știe. Deci să știe !“ Crai rîdea de el ori de cîte ori îl auzea vorbind astfel.

— Cînd are să-ți pună diavolul o piedică, vei vedea ce te faci cu învățătura ta !

— Voi căuta să prind acest diavol și să-l privesc în față.

— Ei și ?

— Mă voi uita scrutător în ochii lui și diavolul va dispărea. Adu-ți aminte, în „*Gerusalemme Li-*

berata“, Tasso descrie într-un loc o pădure cu monștri, care însă dispar cînd te apropii de ei.

— „Dispar“ nu înseamnă că „pier“.

— Pentru mine esențialul este să nu reapară niciodată. Aceasta înseamnă că au dispărut.

— Și dacă reapar ?

— Înseamnă că nu m-am uitat destul de bine. Atîta tot.

— „Atîta tot“. Asta-i vorba ta. Nu poți fi suspectat de simț metafizic.

— Nici tu de lipsa lui.

De obicei aceste discuții isprăveau în coadă de pește sau, cum zicea Crai, ca războiul dintre leu și balenă, fără să se fi decis măcar care dintre cei doi e leul și care balena.

Aici era și deosebirea esențială dintre cei doi prieteni. Crai, bătîndu-se cîteodată de dragul bălăiei și al frumuseții argumentelor, chiar cu riscul de a lovi în principiile acceptate de el însuși, iar Mustea luptînd pentru certitudine, eliminînd din practica vieții la maxim neprevăzutul și subordnîndu-și inteligența principiilor etice adoptate, pe care, în formă supremă le reprezentau comunismul și partidul. De aici rezulta și o anumită strălucire și originalitate a lui Crai, spre deosebire de Mustea, care era mai șters, dar mai convingător, dînd însă și o falsă impresie de conformism. Mustea socotea că prietenul său se va stinge ca un bolid, după multe rătăcirii, dar nu i-o spunea. „Vrei să mori ca un pensionar mediocru, poate membru corespondent al Academiei — îi spunea Sandu prietenului său Atanasie. În ciuda numelui tău, n-ai

nimic comun cu nemurirea deși Atanasie asta înseamnă pe grecește. " Deosebirea era că Sandu își exprima părerile cu glas tare.

În aprecierea reciprocă, nici unul nici altul nu trecea de anumite considerente biopsihice, fiecare neglijînd contribuția societății, în bine sau în rău, după caz, pentru formarea personalității celuilalt. Trăiau doar într-o lume care lăsa omul la voia întâmplării și numai cei din clasele avute, la care se adăuga un mic număr de oportuniști, rare ori și cîte un ins excepțional înzestrat și norocos, puteau să se dezvolte în condiții prielnice. Vedeau complexa rețea în care fiecă om își desfășura soarta, cei mai mulți și mai săraci cu finalul cunoscut: după muncă, mizerie, moarte timpurie. Totuși Mustea socotea că omul nu e ca șoarecele din experimentele psihologilor americani, care, pus într-un labirint, trebuie să iasă undeva, nu se știe pe unde, dar trebuie să iasă necondiționat. Asta e soarta, dacă accepți că labirintul vieții burgheze trebuie să dăinuie. Dar de ce să dăinuie? Prin partid, Mustea ajunsese să vadă că nu e singurul „șoarece“ din societatea burgheză, ci unul dintr-o mulțime, și că distrugerea „labirintului societății burjuilor“ aduce libertatea, deci comunismul. Această distrugere pentru Mustea trebuia să vină peste un număr de ani nu prea mare. Dar pentru aceasta se cerea să contribui la distrugerea labirintului și să faci o lume nouă, slobodă! O lume din care să se excludă hazardul și rătăcirile inutile prin labirint ale celor mulți. Pentru aceasta trebuia găsit o cale, cum

găsise el la ghicitul banilor. Calea fusese găsită :
Revoluția ! Drumul îl deschisese Lenin. Drumul
trebuia urmat.

Crai socotea că el este un Icar și, acceptând teza
labirintului de care vorbea prietenul său, susți-
nea că din acest „grajd încâlcit și murdar“ el va
ieși ca un Icar. Indiferent cum și în ce fel își va
face rost de aripi, „iar astrul către care mă în-
drept, zicea el, nu e soarele, ci steaua roșie a co-
munismului“.

— Ești prea metafizic și prea individualist ! îi
spunea Mustea.

Totuși, fiecăruia dintre ei îi lipsea o serioasă do-
cumentare filozofică cu privire la marxism ; lec-
tura lor, din acest punct de vedere, se reducea la
cîteva lucrări ale lui Marx, cum ar fi „18 Brumar“,
sau ale lui Engels ca „*Anti-Dühring*“, la care se
adăuga opera lui Lenin „*Materialism și empirio-
criticism*“, presa ilegală a P.C.R., plus diferite
cărți teoretice și beletristice provenite de obicei
din Franța, ca „*A la lumière du marxisme*“ etc.
Personal, Crai adîncea pe Hegel, răscolindu-i
opera în toate direcțiile, convins că acolo va găsi
tot ceea ce-i lipsește ca pregătire filozofică, iar
Mustea, mai modest, studia pe Pavlov, căutînd
să-și facă o idee despre om și psihicul lui din ex-
perimentele marelui savant. Mai mult decît de
știință și de propria lor experiență de viață, spi-
ritul lor revoluționar era susținut de un imens
entuziasm pentru o lume pe care o vedeau posibilă,
căci nu li se mai părea tolerabilă cea existentă care
odată cu apariția fascismului devenise de-a dreptul

infernală. Entuziasmul asigura fermitatea lor pe pozițiile cucerite, dar lipsa de pregătire teoretică și practică îi amenința cu alunecări pe pante greșite.

La București, însă, lucrurile se schimbă rău. Sfaturile lui Rudi n-au rămas în această împrejurare fără efect. Totul a venit pe neașteptate.

Mustea se liniștise, bucuros că scăpase teafăr din afacerea cu croitorii.

— Ai adus banii ? îl întrebă Daibucatian.

— Se înțelege.

— Adă-i încoa, să-l bucur pe Beșterea, că a început să fie nervos.

— Adu-mi, nene Tigrane, polița și iei banii.

— Ce dracu ? Doar nu mă bănuiești, frate !

— Frate, frate, dar brânza-i pe bani.

— Îmi pare rău, domnule Mustea.

Spre seară veni la el avocatul. În timp ce fiecare ținea mâna dreaptă a celuilalt, Mustea avînd în mâna stîngă pachetul cu bancnote, iar Tigran polița, se priviră în ochi, ca două fiare, apoi își desfăcură mâinile și deodată, în aceeași clipă, fiecare înșfăcă ceea ce dorea de la celălalt. Mustea rupse polița, pe cînd, cu dexteritate, Daibucatian număra hîrțiile, spunînd „mersi“ la sfîrșit. „Lasă, Arțiburule, își zicea Mustea, că-ți dau eu ție o dată niște bucate, pe care n-are să le mistuie ușor nici stomacul tău de porc.“ Nu se gîndea de fapt la nimic, dar știa că nu se poate să nu se ivească, mai curînd sau mai tîrziu, un prilej, pentru a-i face măcar în glumă, o supărare avocatului.

Dar și mai curînd se ivi prilejul de mari supărări pentru el însuși. Pe la mijlocul toamnei din anul 1943, la o întîlnire cerută insistent, pe cînd se apropiau și el și Mili de punctul fixat, din două părți opuse, ea foarte serioasă, aproape fără să se uite la el, îi spuse repede : „Treci mai departe. Nu te opri ! Caută-l pe Avram. Vezi cum ajungi la el. Precauțiune !“ El vru să spună ceva, dar Mili trecuse și, oprind un taxi ce venea, se urcă în el, mașina coti și dispăru pe o stradă laterală. Mustea se dumiri și își văzu de drum, destul de tulburat. Era ora cinci după masă, umbrele serii se lungeau, răcoarea sporea. Un cîine vagabond, alb cu pete galbene, se opri timid : „Oare nu mă lovește cu piciorul ?“ întrebau ochii lui. „Vezi-ți de drum“ îi spuse fără cuvinte Mustea. Se uită împrejur, oprindu-se. Nu era nimeni, nici înainte, nici înapoi. Numai case mici, albe, toate la fel. Se afla pe lîngă Regie. „Te pomenești că și taxiul a fost comandat anume, gîndi el, căci pe aici nu prea umblă mașini.“ Ieși pe Cheiul Dîmboviței și o luă agale, ca și cum s-ar fi plimbat, către Arsenal. Soarele apunea sub doi nori aproape suprapuși, lăsînd între ei o crăpătură ce șerpuia roșie în sus, ca un fulger împlîntat în globul de fier înroșit. Afară de Mustea, nu asista nimeni la acest sfîrșit de zi pe malul apei, copiat parcă după un tablou înfățișînd apocalipsa. Apele gîrlei clipoceau, ca niște ochi roșii de plîns, gata să se stingă. „De-acum vine noaptea cea grea“ se gîndi Mustea, simțînd în inimă neliniște. O pa-

săre necunoscută se furișă cu ciripit prelung prin văzduh.

Întunericul se lăsase. De pe malul gârlei, Mustea trecu în Cotroceni, apoi se înghesui în tramvaiul 14 la Podul Izvor. Dar nu se îndreptă direct prin față, spre casa lui Rotaru, ci printr-o uliță dosnică, de unde sări într-o curte vecină, cunoscută, se tîrî pe brînci, trecu pe lîngă trunchiul gros al unui ulm și ajunse la ușa bucătăriei. Sună o dată lung, apoi încă o dată scurt, așa cum era convenția între ei. Îi deschise nevasta lui Rotaru.

— Avram nu-i acasă. Dar îți spun eu de ce este vorba. Nu mai intra în casă, închide numai ușa de la bucătărie. Servitoarea am trimis-o undeva.

— Dar ce e ? întrebă Mustea, simțind dintr-o dată că îi bate inima mai tare.

— A căzut Crai cu un grup mare de patrioți. Tu te duci mîine la Marta, fata profesorului universitar Sfetculescu, o cunoști, și la fata inginerului Iuga, la Lidia, și le spui să nu mai meargă la nici o întîlnire, pînă ce nu vor primi noi instrucțiuni, tot prin tine.

— Ce-i cu fetele astea ? Ce sînt ?

— Tehnice ! Îți închipui că nu-s ibovnice.

— Și eu apoi ce să fac ?

— Stai și aștepți. Acum du-te sănătos și nu te mai arăta pe aici.

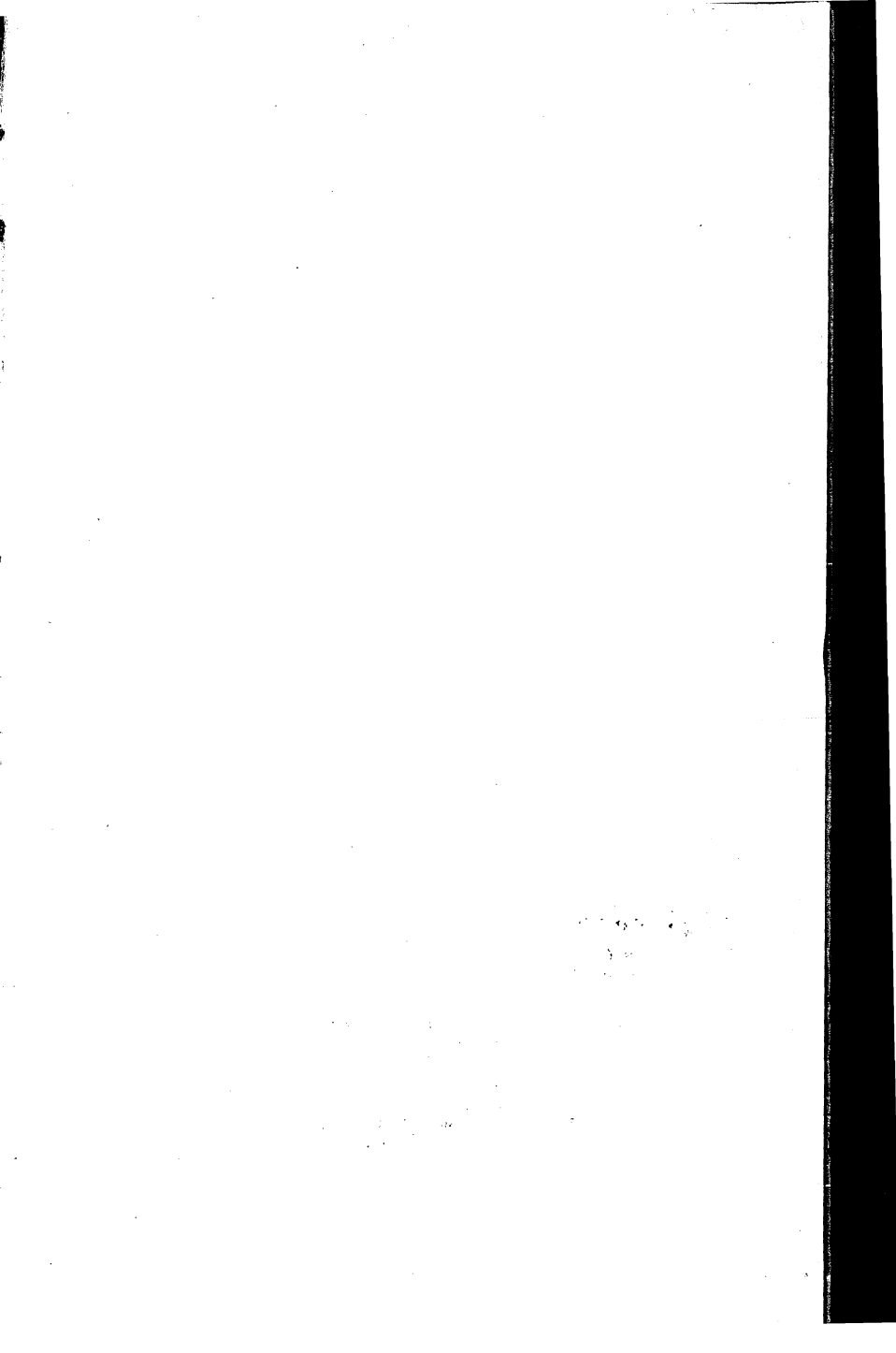
Mustea ieși împins aproape de la spate. Ar fi dorit să mai întrebe cîte ceva, dar auzi scrișnind în urma lui cheia în broască. Rămase un timp

pe loc, ascultă, sfredelind cu ochii întunericul gros ca o matcă de noroi. Făcu drumul întors, încet și pe brînci, trecu cu grijă gardul în aceeași stradă dosnică și se pierdu, ca o fărîmă de noapte în noapte. Intrase în imprevizibil. Acesta era sentimentul lui. Începea să-l pască întîmplarea, hazardul. „La ce i-a folosit lui Sandu Crai, se gîndea, *prieteșugul* cu prefectul poliției din Sibiu ? Din astfel de prieteșug nu-ți faci aripi de Icar ! Acum zace bietul Sandu, frînt, în labirint. Avea dreptate Vlad Nicoară.“ E adevărat că nici Sandu nu scrisese nici un rînd din cartea făgăduită. Dar parcă de scria, nu cădea ? Căzuse nu pentru că n-a scris o carte, ci pentru că era comunist.

Viața începea să devină ca un tunel întunecos, în care intri, dar nu știi unde ai să ieși de cealaltă parte, sau dacă din capul locului ai să mai ieși. Pentru cine acceptase însă existența pe muche de cuțit, spre a contribui la schimbarea rosturilor lumii, nu se mai putea pune întrebarea : să intru, să nu intru ? Alegerea fusese de mult făcută, odată cu primirea în rîndurile Partidului Comunist din România.

VERIFICAT
1987

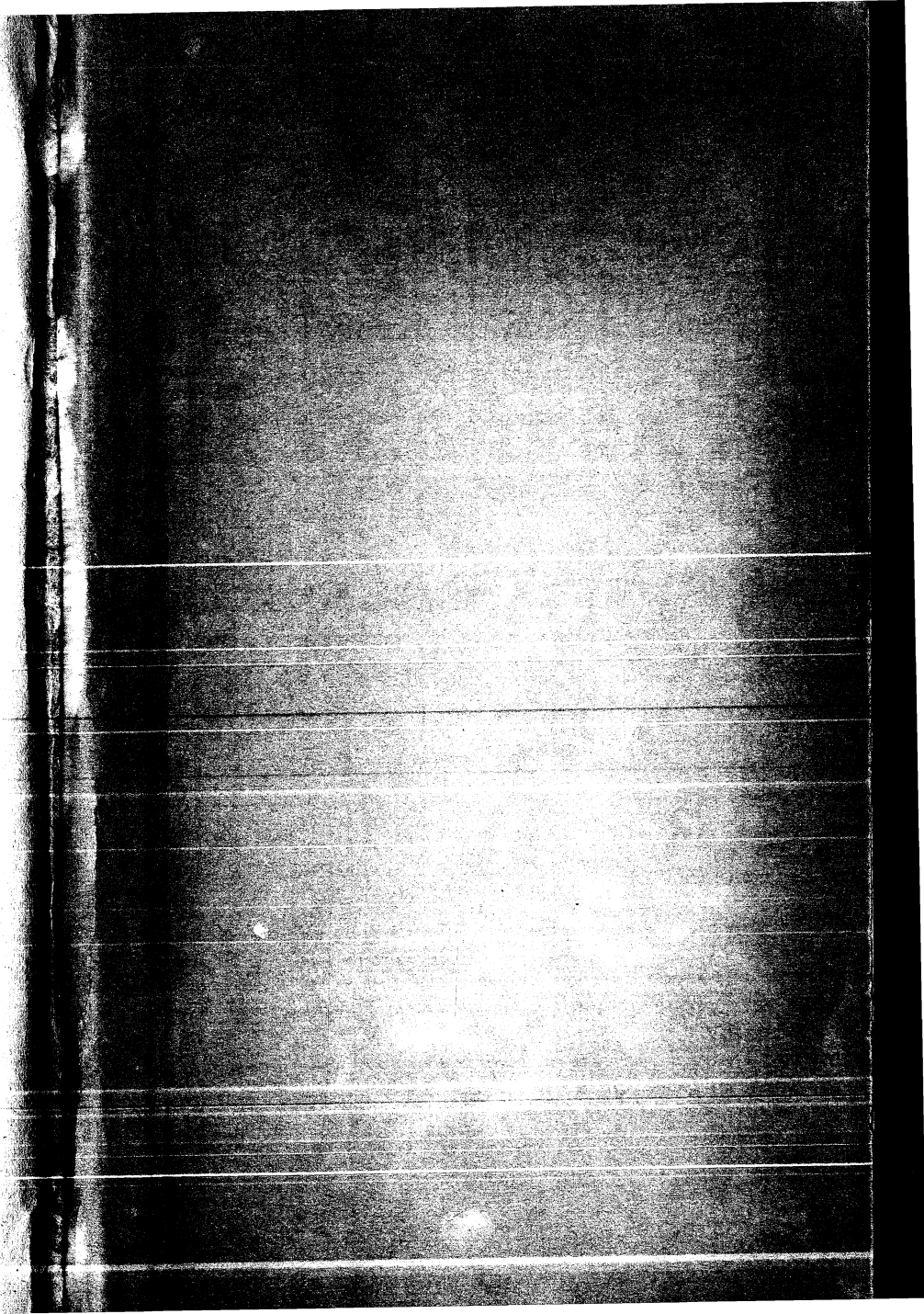

Responsabil de carte: V. Gafița
Tehnoredactor: I. Gheorghiu

*Dat la cules 22.06.59. Bun de tipar 03.08.59. Tiraj
17100+3060 ex. Hirtie semi velină mată de 65
gr. m². Ft. 540×840/16. Coli ed. 20,06. Coli de
tipar 31,75. Ediția I. Comanda 4215. A. nr. 0909.
Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare
8 R-31.*

Tiparul executat sub com. Nr. 90955 la Combinatul
Poligrafic Casa Scintei „I. V. STALIN”,
București — R.P.R.

Supracoperta și coperta: *Sergiu Sandulovici*

BENIUC, M.C.I
438

104

MIHAI BENIUC

PE MUCHE DE CUȚIT

ROMAN

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ
INVENȘAN CARTI NR. 307

1959

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTA